Hvorfor medienes miljøhistorie er viktig
Klimaendring i tekst og bilder i norsk presse på 1900-tallet
Mardøla-aksjonen og arven fra 1970
Hva betyr «det grønne skiftet» og «hensynet til fremtidige generasjoner»?

Miljø og klima i mediehistorien

Mediehistorisk Tidsskrift nr. 2 2020
Årgang 17, nr. 34

Norsk Mediehistorisk Forening
www.medietidsskrift.no

Miljø og klima i mediehistorien

Mediehistorisk Tidsskrift nr. 2 2020
(Årgang 17, nr. 34)

Utgitt av
Norsk Mediehistorisk Forening

Redaksjon for dette nummeret
av Mediehistorisk Tidsskrift:

Birgitte Kjos Fonn (ansv. red.)
birgitte@oslomet.no

Redaksjonsråd:
Astrid Gynnild
Roy Krøvel
Christine Myrvang
Arnhild Skre
Ove Solum

© 2020 Forfatterne

Design/Grafisk produksjon: Endre Barstad
endre.barstad@online.no

Omslag: Endre Barstad

ISSN digital utgave: 2464-4277

Utgitt av Norsk Mediehistorisk Forening
Tidsskriftet er Open Access og publiseres under lisensen
Creative Commons CC BY-NC 4.0. Betingelsene kan leses her:
http://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/deed.no

Mediehistorisk Tidsskrift er medlem av
Directory of Open Access Journals (doaj.org).

Adresse:
Norsk Mediehistorisk Forening
c/o Mediebedriftenes Landsforening
Tollbugt. 8
0152 Oslo

Hjemmeside: www.medietidsskrift.no

Innhold

Birgitte Kjos Fonn
Leder: Miljø og klima i mediehistorien 6

Call for papers:
Nordisk utenriksjournalistikk i det «lange» 20. århundret 14

Henrik G. Bastiansen
Kan mediehistorien kaste nytt lys over miljø- og klimakrisen? 16

Lars Sandved Dalen
Forsiktige forskere, engasjerte journalister. 32

Thale Elisabeth Sørlie
Det handler om mennesker – fotografiske klimaendringer i Arbeiderbladet mellom 1948 og 1997 70

Ingrid Fadnes
Mardøla-aksjonen(e). Et tilbakeblikk på en av norgeshistoriens viktigste miljøvernaksjoner 100

Marte Veimo og Andreas Ytterstad
Den sprikende kraften i «det grønne skiftet» 124

Marianne Takle
Hva innebærer det å ta hensyn til fremtidige generasjoner? 142

Eva Åsén Ekstrand
Sökande efter "Svenskhet" och "folket" i Smålänningens Jul under beredskapstiden (1939-1945) 158

FORUM

Anja Marken
Klimakommunikasjonen i vestlandske medier 178

Lars Sandved Dalen
Bok: En sårbar klode. 186

Henrik G. Bastiansen
Hvordan skal vi plassere smarttelefonen i mediehistorien? 192

Medieminner

Erling Kjekstad
Episoder fra overgangsalderen 200

Karsten Alnæs
Presseminne fra læreårene 204

Håvard Friis Nilsen
Politiske portretter fra «Toni» og Graff 208

Abstracts 212

Om bidragsyterne 216

For forfattere og fagfeller 218

Tidligere utgaver 221

Leder:

Miljø og klima i mediehistorien

Birgitte Kjos Fonn
Professor i journalistikk, Oslo Met
Redaktør Mediehistorisk Tidsskrift
birgitte@oslomet.no

Vi kan med dette tilby et innholdsrikt spesialnummer av *Mediehistorisk Tidsskrift* om temaet klima og miljø i mediehistorien. Dette var emnet for Norsk Mediehistorisk Forenings årlige seminar i 2020, som ble holdt på Litteraturhuset 10. mars.

De siste årene har Norsk Mediehistorisk Forening avholdt flere slike seminarer om aktuelle spørsmål, som så har munnet ut i spesialnumre av dette tidsskriftet. Det er viktig for *Mediehistorisk Tidsskrift* å kunne veksle mellom samtidshistorie og eldre historie, ikke minst fordi mediehistorien i seg selv er så ung at å utelukke samtidshistoriske temaer ville avskåret oss fra en rekke interessante problemstillinger. Hvordan miljø og klima har vært håndtert i nyhetsmediene og annen sakprosa i den historisk sett korte perioden det har vært offentlig oppmerksomhet om dette, er ett slikt, svært viktig spørsmål.

Mediehistorien er i seg selv er så ung at å utelukke samtidshistoriske temaer ville avskåret oss fra en rekke interessante problemstillinger

I **Henrik Bastiansen**s innledende artikkel, som bygger på hans innledning på seminaret i mars, skriver han nettopp om dette, at historie handler om fortid, og at distanse i tid gjør det lettere å se hva som egentlig skjedde. «Historieforskningens idealtilstand er at de aktuelle hendelsene er avsluttet når utforskningen av dem finner sted», skriver Bastiansen. Men samtidig, påpeker han, er det ingen tvil om at historikere ofte stiller de spørsmålene de gjør, ut fra hva vi oppfatter som viktig i dag. Og i vårt tilfelle altså også fordi mange av de viktige mediehistoriske spørsmålene *er* samtidshistoriske.

Bastiansen peker på hvor lite kunnskap vi egentlig har om miljøspørsmålene i offentligheten. For eksempel finnes det et rikt tilfang som kunne vært utforsket nærmere i historien til NRK, som Bastiansen selv har studert. Bare et slikt kort blikk på miljødekningen i allmennkringkasteren som Bastiansen fremviser i sin artikkel, forteller oss mye om en miljødebatt som har gjennomgått betydelige endringer.

Fra teknologioptimisme til fremtidsbekymring

Den første tiden etter 2. verdenskrig var en teknologioptimistisk tid. Europa var i ferd med å komme seg igjen etter to ødeleggende kriger, velstanden økte, og med den stadig nye teknologiske fremskritt. De fleste av oss har sett klipp fra *Filmavisen* – de gjennomgående oppstemte nyhetssendingene som ble vist på kino fra 1945 til 1963. Fra *Filmavisen* forplantet denne optimistiske grunntonen seg også over i NRKs visuelle nyhetsformidling. Det skjedde til og med helt konkret: Dagsrevyen overtok mange av fotografene som hadde laget reportasjer til *Filmavisen*. I tillegg hadde Dagsrevyen egne teknologiengasjerte medarbeidere, som bidro stort til denne optimistiske grunntonen.

Utover i 1960-årene begynte likevel Dagsrevyen å sende mer problemorienterte miljøsaker, og i 1970, FNs naturvernår, ble det sendt en kritisk såkalt «temakveld» om luftforurensning. Flere store norske bedrifter var trukket inn, og dette skapte sterke reak-

Mediehistorisk Tidsskrift nr. 34, 2020, årgang 17, s. 6-13, publisert 05.12.2020.
Artikkelen finnes også som del av hele utgaven av Mediehistorisk Tidsskrift nr. 34 2020,
url: http://medietidsskrift.no/content/uploads/pub/2020/12/NMF-tidsskrift-02_2020-web.pdf
Artikkelen publiseres under lisensen Creative Commons CC BY-NC 4.0.

«Pengar er ikkje vatn», «Ikkje øydelegg bygda vår», «Fred Mardøla», «La Mardalsfossen renne fritt». Barna mobiliserte da Industrikomiteen kom på befaring ved Mardalsfossen i 1970, like før utbyggingen ble vedtatt. I dag er de voksne, og deres generasjons barnebarn streiker for klimaet. Faksimile fra Romsdals Budstikke 27. mai 1970

sjoner i industrien – både hos LO og Norsk Arbeidsgiverforening. Det skjedde dessuten i en atmosfære der det allerede var betydelig debatt om NRKs linje, både internt i institusjonen og i offentligheten for øvrig. En gruppe medarbeidere, der journalisten Bjørn Nilsen var en viktig person, utfordret NRKs iboende «nøytralitetslinje», og hevdet at det i realiteten var umulig å holde denne linjen uten samtidig å bli et talerør for etablerte sannheter og et redskap for makthaverne. På utsiden oppsto de første påstandene om at NRK var «venstrevridd».

Til tross for kontroversene kom NRK etter hvert til å utmerke seg med flere miljøsatsinger, ikke minst Bjørn Nilsens serie «Olje» fra 1986, som ble vist i 50–60 land, og den dystopiske «2048» fra 1988 – som i realiteten beskrev en fremtid som kan minne ganske mye om tiden vi nå står oppe i. I 1990-årene og på begynnelsen av vårt årtusen kom så Terje Tvedts prisbelønte serier om vannet.

Bastiansens NRK-historie er blant de få studiene vi har hvor miljøspørsmål i medier og offentlighet er berørt. Når det gjelder skriftlige medier har vi hatt enda færre empiriske studier, men det er noe av det seminaret i mars 2020 og dette spesialnummeret har forsøkt å bøte på.

Tidlig oppmerksomhet om klimaendringer

Lars Sandved Dalen har undersøkt klimaspørsmålet i de tre store norske avisene *Aftenposten*, *Dagbladet* og *VG* i perioden 1959 til 1988. Dalen, som er ph.d. i biologi og kommunikasjonsrådgiver ved NIBIO, har i mange år undervist andre forskere i forskningsformidling og kronikkskriving. Nå er han masterstudent på sakprosalinjen ved OsloMet, og skriver sin masteroppgave nettopp om kronikken. Hans utgangspunkt var å undersøke forskernes formidling rundt temaet klimaendringer i tiårene frem til ca. 1990. Gjennom hans artikkel kan vi følge dekningen av drivhuseffekt og klimaendring i de tre største avisene fra 1959 og i 30 år fremover. Artikkelen gir svært interessante funn: Til tross for at usikkerheten om utviklingen var større for 50 år siden enn den er i dag, er det liten tvil om at

både norske politikere og et norsk mediepublikum hadde god tilgang til informasjon om hvordan klimaet *kunne* endre seg – hvis man ønsket å være føre var.

Enkeltforskere hadde vært på sporet av sammenhengen mellom CO2-utslipp og klimaoppvarming siden 1800-tallet. I Dalens materiale fra norske aviser i etterkrigstiden finner man uttrykk for sammenhengen allerede fra første nedslagsår: I 1959 rapporteres det i *Aftenposten* at klimaet på Svalbard er blitt mildere, sannsynligvis som følge av økte CO2-utslipp.

Studien til Lars Sandved Dalen har klare berøringspunkter med den neste artikkelen, der fotoarkivar ved Norsk Teknisk Museum **Thale Sørlie** undersøker fotografisk formidling av klimaendringene i Norge på 1900-tallet. Hun har tatt utgangspunkt i *Arbeiderbladet* (som skiftet navn til *Dagsavisen* i 1997), og perioden hun dekker, de 50 årene fra 1948 til 1997, er delvis overlappende med Dalens materiale. Starten på Thale Sørlies periode sammenfaller med at bilder langsomt, men sikkert fikk en viktigere plass i nyhetsmediene, og særlig fra 1960-årene ble de brukt aktivt i nyhetsdekningen. Klimaendringer er ikke veldig lette å illustrere, og i store deler av den perioden som Sørlie studerer, var de heller ikke veldig synlige. I klimadekningen for 50–60 år siden var det fortsatt «snødekte statuer, høyfjell, skoglandskap og bekymrede forskere» som dominerte motivvalgene. 30 år senere ser vi en ny bildepolitikk: I 1990-årene var det fortsatt bekymrede forskere, men også en brennende klode og uttørkede ørkenlandskap. I tillegg var miljøvernerne kommet til – og ikke minst, politikerne. Politikerportrettene er med på å vise at klima er blitt politikk, og at klimaendringer handler om mennesker og hva vi mennesker gjør.

De mange politikerportrettene illustrerer at miljø og klima er politikk

Sørlies studie er altså primært en illustrasjonsstudie, noe det så langt er få studier av i norsk sammenheng. Men hun har også med mange eksempler på verbaltekst om klimaet, som er med på å støtte opp under materialet hos Dalen. I begynnelsen oppfattet mange endringene som naturlige og dermed uproblematiske. Etter som årene går, blir forskerne sikrere, endringene langt mer synlige – og behovet for å bremse utviklingen oppstår. Det er da politikerne dukker opp, og Jens Stoltenberg, Gro Harlem Brundtland og Venstres miljøpolitiker Guro Fjellanger trer inn på scenen som «bilder» av klimaendringene.

Mer enn klima

Miljøspørsmål er selvsagt mer enn klima – noe som jo NRK-historien viser – og for 40–50 år siden var andre miljøsaker vel så viktige i offentligheten som klima. De fremsto som mer håndfaste, og ofte nærmere, enn klimaspørsmålene. I Norge gjaldt dette ikke minst den skjellsettende Mardøla-aksjonen i 1970, et av de virkelig store symbolene på 1970-årenes miljøkamper. I dette året oppsto en stor konflikt mellom politikere, utbyggere og lokalbefolkning, men også mellom forskjellige grupper av lokalbefolkninger i de berørte kommunene i Møre og Romsdal, som er tema for journalist og dokumentarist **Ingrid Fadnes**' artikkel i dette nummeret av *Mediehistorisk Tidsskrift*.

1970 var altså FNs naturvernår. Oppmerksomheten om miljø var stor. I avisene fra dette året finner Fadnes en rekke annonser for naturvernåret, henvisninger til miljø og natur og bekymring for forbrukssamfunnet på redaksjonell plass, og lokale grupper gikk sammen om å plukke søppel i nærområdene, akkurat slik frivillige i dag plukker plast i strandkanten. Heller ikke stortingsdebatten om utbyggingen i Eresfjorden og Eikesdalen var, naturlig nok, fri for spørsmål om naturvern. Likevel ble det vedtatt å bygge ut det mest omfattende alternativet – for øvrig *dagen før* Stortinget vedtok naturvernloven 19. juni 1970.[1]

Aksjonen var den aller første miljøaksjonen som tok sivil ulydighet i bruk, og den tiltrakk seg en rekke naturvernere fra utenfor Romsdalen. Den mest kjente var nok filosofiprofessor Arne Næss, som det finnes et ikonisk bilde av idet han ble båret vekk av det lokale politiet etter å ha gjennomført en fredelig protest mot utbyggingen. Slik ble både fossen og aksjonen

norgesberømt, og en stor mediesak.

Ingrid Fadnes har imidlertid valgt en litt annerledes innfallsvinkel til studien av denne aksjonen. Gjennom en nærlesning av de to lokalavisene *Romsdals Budstikke* og *Åndalsnes Avis* i perioden 27. juli til 27. august 1970 – den perioden da aksjonen toppet seg – dokumenterer hun en annen historie om Mardøla i tillegg til den mest kjente, nemlig lokalbefolkningens historie. Her ser man godt både de interne rivningene mellom lokale utbyggingstilhengere som håpet på nye arbeidsplasser og velstand, og de lokale utbyggingsmotstanderne som så kjent og kjær – og spektakulær – natur i ferd med å bli ødelagt. Hun dokumenterer blant annet hvordan en rekke kvinner spilte viktige roller i flere av gruppene, men aldri fikk navnet sitt på trykk i de store avisene, og ikke minst hvilken rolle barna spilte i denne aksjonen, noe som kanskje gir et frempek om dagens skolestreiker. Og utbyggingen skapte ikke bare store sår i landskapet, men også mellom innbyggerne rundt Mardalsfossen.

Historien Ingrid Fadnes forteller, er 50 år gammel. Men den er like aktuell i dag, når politikere og utbyggingsinteresser står mot lokale innbyggere og naturverninteresser i spørsmålet om reising av vindkraftanlegg. Det som blant annet er lett gjenkjennelig, er å se hvordan deler av lokalbefolkningen mistet tilliten til de styrende. Olav Utigard var for eksempel den lokale bonden som smidde lenkene motstanderne kunne lenke seg fast med. Det er det ikke sikkert han hadde gjort om han ikke bare dager før Stortinget valgte å gå inn for det mest omfattende utbyggingsalternativet, selv hadde vært på Stortinget og blitt møtt med vennlighet og kaffe, men åpenbart ikke var blitt tatt hensyn til i det hele tatt.

Det ble vedtatt å bygge ut det mest omfattende alternativet i Mardalsfossen – dagen før Stortinget vedtok naturvernloven 19. juni 1970

I 1970-årene handlet konfliktene om forholdet mellom vekst og vern. Det gjør de fortsatt. Men i dag er det kommet til en ny dimensjon, etter som fossile energikilder mer og mer har kommet i miskreditt: Befolkningen i mange lokalmiljø blir i praksis bedt om å velge mellom klima og natur. Det er et nytt aspekt i miljøsammenheng som trolig vil føre til svært mange konflikter i årene som kommer.

Grønt skifte og fremtidige generasjoner

I neste bidrag må vi spole helt frem til 2000-tallet. En erkjennelse av at fossile energikilder skader klodens klima, har nådd mange. Det snakkes stadig om «grønn» politikk til erstatning for den «svarte» oljebaserte. Her er det mange muligheter for å gjøre noe for naturen, men også for å slå mynt på behovet for nye løsninger. Det er ikke mange i dag som ikke på den ene eller andre måten ønsker å fremstille seg som på lag med miljøet, og dette kommer tydelig frem i bruken av begrepet «det grønne skiftet».

Begrepet ble etter alt å dømme første gang brukt i 2013, og hadde frem til sommeren 2020 stått på trykk i norske aviser i alle fall over 13 000 ganger. Det er i dag et begrep som er godt innarbeidet i den norske miljødebatten. Men hva betyr det? **Marte Veimo** har undersøkt begrepet i sin ferske masteroppgave, og kommet frem til at det langt på vei kommer an på øynene som ser. Sammen med sin veileder **Andreas Ytterstad** skriver hun i dette nummeret en artikkel om hvordan begrepet utkrystalliserer seg i en rekke forskjellige diskurser, alt etter hva de som anvender det, oppfatter som viktig. Her er det for og imot olje, agitering for enkeltsaker, promotering av løsninger som skal være mer miljøvennlige enn olje – i det hele tatt, i praksis er det hver mann sitt grønne skifte. Dette illustreres av at det også finnes en metadiskurs om begrepet – «alle snakker om det grønne skiftet». Men noen omforent idé om hva det er, finnes knapt. I artikkelen tar Veimo og Ytterstad også for seg hvilke muligheter for endring begrepet faktisk innebærer, og spør om det også vil kunne brukes fremover, i en tid stadig mer preget av skolestreiker og klimasøksmål – rett og slett konflikter om virkelighetsforståelse.

Barna som protesterte mot Mardøla-utbyggingen er voksne nå. Deres generasjon har barnebarn som går

til skolestreik for klimaet. Det bidraget som avrunder de fagfellevurderte artiklene om klima og miljø i dette nummeret, er skrevet av Nova-forsker **Marianne Takle**. Denne særdeles viktige studien tar for seg hvordan debatten om fremtidige generasjoner og deres ønsker og/ eller behov har nedfelt seg i forskjellige offentlige dokumenter, i Norge og internasjonalt, i perioden fra 1970-årene og frem til nå.

I 50 år har «hensynet til fremtidige generasjoner» i økende grad blitt brukt som argument for politikk. I likhet med «det grønne skiftet» er dette et begrep som kanskje kan skape inntrykk av at fremtiden er vel ivaretatt. Men ser man nærmere på bruken, slik Marianne Takle har gjort, ser man at hensynet til fremtidige generasjoner kan ivaretas på forskjellige, og delvis motstridende, måter. Begrepet brukes ofte i offentlig debatt og i nyhetsmediene, men man må til faglitteraturen for å finne bakgrunnen for hvordan det blir brukt.

Barna som protesterte mot Mardøla-utbyggingen er voksne nå. Deres generasjon har barnebarn som går til skolestreik for klimaet

Takle tar for seg tre konkrete eksempler for å vise hvilke praktiske konsekvenser bruken av hensynet til fremtidige generasjoner kan få for dagens politiske beslutninger: FNs Agenda 2030, Grunnlovens miljøparagraf 112 og legitimeringen av det norske Oljefondet.

Hensynet til fremtidige generasjoner kan for eksempel munne ut i en bekymring for at vi som er voksne nå, overfører miljøødeleggelser som det ikke er mulig å reversere, eller betydelig økonomisk gjeld, til generasjonene etter oss. Dette trenger ikke handle om nålevende generasjoner – det kan også dreie seg om hensynet til dem som ennå ikke er født. FNs Agenda 2030 tar høyde for at fremtidige generasjoner skal forstås både som de som er født og de som ennå ikke er det. Også i Grunnlovens § 112 finnes begge disse forståelsene, i form av etterslektens rett til et levelig miljø.

Prosessen mot en slik miljøparagraf ble startet allerede tidlig i 1970-årene. 20 år etter ble Grunnlovens første paragraf om å beskytte naturen for etterslekten vedtatt, og i forbindelse med grunnlovsjubileet i 2014 fikk vi dagens § 112. Tanken om at ikke Nordsjøen må tømmes for olje og gass uten tanke på fremtidige generasjoner, har også eksistert siden 1970-årene. Men siden har utvinningstakten økt betydelig, og det norske Oljefondet, som ble etablert i 1990, er basert på en spesiell forståelse. Både nålevende unge generasjoner og kommende er tilgodesett, men gjennom det som blir definert som «svak» bærekraft, i motsetning til «sterk». Ut fra ideen om svak bærekraft kan naturlig kapital (f.eks. fossilt brensel, vann, luft) og menneskeskapt kapital (f.eks. bygninger, maskiner, finansielle aktiva) erstatte hverandre. Alle former for kapital kan regnes om til én felles verdi, nemlig penger. I sterk bærekraft ligger imidlertid at det er umulig å erstatte naturressurser med menneskeskapt kapital. «Forbruket av naturressurser er irreversibelt, og vi har begrenset kunnskap om effektene for fremtidige generasjoner på grunn av miljøødeleggelser,» skriver Takle.

I tillegg kommer det faktum at både FN-dokumenter og norske dokumenter er uklare på hva hensynet til fremtidige generasjoner faktisk innebærer av forpliktelser. I Agenda 2030 er det ingen henvisninger til fremtidige generasjoner i selve bærekraftmålene. Og, idet redaksjonen av dette nummeret av *Mediehistorisk Tidsskrift* avsluttes, står ikke striden her til lands bare om hvorvidt man skal legge seg på en linje med sterk eller svak bærekraft, men om Stortinget da paragrafen ble vedtatt, faktisk mente at § 112 måtte få praktiske konsekvenser.

Smålandsk jul

Utgavens siste fagfellevurderte artikkel er et bidrag fra Sverige. Mediehistorikeren **Eva Åsén Ekstrand** har skrevet om fremstillingen av «svenskhet» og «folket» i bladet *Smålänningens jul*. *Smålänningens jul* ble etablert i 1924, og gis fortsatt ut én gang i året. Ekstrand tar for seg de første 30 årene, med særlig vekt på perioden fra 1939 til 1945, da det raste en krig i Europa som Sverige ikke deltok i, men utvilsomt var påvirket av.

I dag er debatten om det svenske og hva det vil si å være svensk, betent og polarisert, og begrepet i seg selv kan virke nasjonalistisk og ekskluderende. Slik har det ikke alltid vært, skriver Ekstrand. I artikkelen undersøker hun omslagsillustrasjoner og dikt, og viser hvordan en slik «svensk» identitet kan ha vært en kollektiv verdi i de urolige tidene forut for og under 2. verdenskrig. I Småland fikk dessuten svenskheten et enda mer konkret uttrykk: En svenske var en person fra Småland, som Ekstrand forstår som et metonym for Sverige. Og disse svenskene, de var «fria, ärliga och hårt arbetande samt (firade) jul på landet, inte i staden». Kristendommen hadde derimot ingen spesiell plass: I julen bevarte folk familietradisjonene fremfor å feire Jesu fødsel.

Selve krigen, de krigførende landene og årsaken til krigen ble ikke tematisert, og uroen utenfor Sverige fremsto som en fjern katastrofe. Både illustrasjonene og diktene i *Smålänningens jul* tyder likevel på at krigen i høyeste grad var til stede – det gjaldt å holde sammen og beskytte seg mot det utenfor.

Bildene i *Smålänningens jul* er malt i en tradisjon som var vanlig i det 20. århundres kulørte magasiner – fargerikt, estetisk og familievennlig. Det er ingen grunn til å være nostalgisk verken overfor innadvendtheten under 2. verdenskrig eller den gangen «svensk» var et entydig begrep, men det er kanskje tillatt å være nostalgisk over naturbildene man finner i *Smålänningens jul* (som allerede da var ganske nostalgiske). Eva Åsén Ekstrands artikkel inneholder et rikt illustrasjonsmateriale, der det tegnes frem en natur som så langt var tilsynelatende uberørt av klimaendringer. Her er det snødekt gran, hest og slede og lykkelige barn. Men så, i 1960-*årene* avfolkes forsidebildene i *Smålänningens jul*. De lekende barna i snøen forsvinner, og erstattes av enslige torp, et enslig dyr eller en enslig nisse. Svenskene har dratt til byen og latt landsbygda være igjen alene.

Striden står ikke bare om sterk eller svak bærekraft, men om Stortinget faktisk mente at § 112 måtte få praktiske konsekvenser

Mer miljø i Forum

I Forum-delen har vi også bidrag om miljøspørsmål. **Anja Marken** skriver om undersøkelsen hun gjorde i sin masteroppgave *Reframing climate change communication in the Norwegian west coast media*. Her studerte Marken medier på Vestlandet, før og etter klimakonferansen i Paris i 2015. Mediene definerte klimaendringene som en trussel og et problem som angikk andre land og framtidige generasjoner, og fokuset på hvordan ny teknologi skal redde oss, var overveldende. Hun intervjuet også lesere. De var skeptiske til dekningen, helt uavhengig av hva de selv mente om saken.

Lars Sandved Dalen anmelder boken *The Fragile Earth: Writing from The New Yorker on Climate Change,* redigert av David Remnick og Henry Finder. Den består av et utvalg artikler, for det meste reportasjer, knyttet til global oppvarming i *The New Yorker*, utgitt i trettiårsperioden 1988–2018.

Den faste spalten til Norsk Mediehistorisk Forenings leder, Henrik G. Bastiansen, tar for seg fenomenet iPhone. Det er straks 14 år siden Steve Jobs lanserte denne nyvinningen som har endret vår mediebruk på så mange måter. Hvordan skal smarttelefonen plasseres i mediehistorien?

Så er vi kommet til spalten «Medieminner». Her finner vi en beretning av *Nationens* hushistoriker og tidligere redaktør **Erling Kjekstad**, om brytningstiden i 1970-, 80- og 90-årene da papiraviser med tidlig trykketid langsomt måtte tilpasse seg en ny verden der deadline var mulig så å si døgnet rundt. Forfatteren **Karsten Alnæs** skriver om sine første år som journalist, der han som filmskribent blant annet omgikkes både kjente gullpenner og internasjonale stjerner i Cannes.

Vi avslutter med en tekst av historikeren **Håvard Friis Nilsen**, som har samlet og redigert mange av portrettintervjuene hans far Tore Nilsen skrev i *Arbeiderbladet* på 1960- og 1970-tallet i samarbeid med tegneren Finn Graff. Dette var på mange måter

*Arbeiderbladet*s storhetstid – avisen hadde fått en friere stilling som ga rom for ny kreativitet, samtidig som oppslutningen både om Arbeiderpartiet og den daværende fremste partiavisen fortsatt var høy.

Miljø og helse

Seminaret som dannet utgangspunkt for denne utgaven, ble altså holdt 10. mars 2020, to dager før hele Norge stengte ned. Salen på Litteraturhuset var allerede 10. mars nokså glissen. Dette var før myndighetene hadde tatt grep om den truende situasjonen, og smittevern var fortsatt opp til den enkelte. Mange enkeltpersoner som kanskje var i risikogruppen eller kjente noen som var det, hadde imidlertid begynt å ta egne, forebyggende grep allerede før 12. mars, noe som trolig bidro til at det første utbruddet ikke ble så stort i Norge som det kunne ha blitt.

Heldigvis ble også arrangementet strømmet slik at det kunne følges på skjerm, og det er fortsatt tilgjengelig på YouTube.[2] I opptaket fra seminaret kan man også se den dystopiske NRK-dokumentaren «2048». I sin tid, for litt over 30 år siden, kunne den trolig vært avfeid som science fiction. I dag kan man se at den var nokså presis i sine prognoser – bare at mange av miljøendringene den beskrev, inntrådte før antatt.

Covid-19 er en betydelig illustrasjon på at miljø er mer enn både klima og det som er synlig når det gjelder miljø

Siden mars har hele Norge, om enn i noe varierende grad, vært koronaens gisler. Store deler av verden for øvrig har vært enda hardere rammet. Selv om det i skrivende stund kommer lovende meldinger om en effektiv vaksine, aner vi ingen ting om hvor lenge dette vil vare, eller hvilke langtidsvirkninger det kan få.

Dette er en betydelig illustrasjon på at miljø er mer enn både klima og det som er synlig når det gjelder miljø. Denne verdensomspennende sykdommen later til å ha oppstått på grunn av uvettig omgang med deler av naturen hvor mennesket strengt tatt ikke har noe å gjøre, i alle fall ikke av kommersielle grunner, koblet med høyt internasjonalt samkvem.

Tidligere i høst kom en rapport fra FNs naturpanel IBPES, der 22 eksperter på helse og biologisk mangfold fra hele verden har tatt for seg pandemien og hvordan man kan unngå lignende situasjoner i fremtiden.

De siste drøyt 100 årene har det vært i alle fall seks store pandemier: aids, sars, tre infuensapandemier (spanskesyken, Asia-syken og Hong Kong-syken) og altså nå covid-19. Men dette er toppen av isfjellet når det gjelder potensielle pandemier, skriver IBPES. Pandemier er blitt mer og mer hyppige. Hvis man ikke gjør noe for å forhindre det, vil de komme enda tettere, spres raskere, drepe flere mennesker og påvirke den globale økonomien på langt mer ødeleggende måter enn hittil.

Så langt har strategien vært reaktiv – å reagere på utbruddene etter at de har kommet, noe det nåværende vaksinekappløpet illustrerer godt. Men problemet er selvsagt ikke løst idet vaksinen kommer. I mellomtiden har pandemien allerede kostet mange liv, og enda flere har betalt en høy pris i form av arbeidsledighet, ensomhet og isolasjon. Noen har fått varige mén av sykdommen, andre har hatt andre sykdommer som ikke er blitt behandlet i tide. Lokalt næringsliv og verdifulle fellesarenaer går tapt. Kollektivtrafikken, som skulle være et bolverk mot videre miljøødeleggelser, tappes for ressurser. Barn og ungdom mister måneder med undervisning, samvær med jevnaldrende, lek og utvikling. «Hva den samlede prisen for denne pandemien blir, aner vi ennå ikke noe om, og da har vi ennå ikke begynt å snakke om de samfunnsmessige økonomiske kostnadene», skriver IBPES.

Beskjeden fra panelet er klar: Slutt å ødelegge naturen. Pandemier oppstår i mikrober hos dyr, men utbruddene er utelukkende et resultat av menneskelig aktivitet. De underliggende grunnene til pandemiene er akkurat de samme globale miljøendringene som skaper tap av biologisk mangfold og klimaendring: Rydding av nytt land, mer intensivert landbruk, handel med ville dyr, økt forbruk og økt internasjonal handel – alt dette har ført til en serie sykdomsutbrudd som innimellom har spredt seg til å bli pandemier. De samme bakgrunnsfaktorene som skaper klimakrise

og finanskriser, skaper også pandemier. Derfor er det umulig å fortsette som før, mener IBPES.[3]

Takk – og ny ordning

De siste årene har Mediehistorisk Forening arrangert flere seminarer om samtidens mediehistorie. I 2018 handlet seminaret primært om metode og grunnlagsproblemer i forbindelse med digitaliseringen av mediehistorien, i 2019 undersøkte vi den politiske journalistikken (hovedsakelig) etter år 2000, og i 2020 var seminaret altså tilegnet klima- og miljøspørsmål i et samtidshistorisk og mediehistorisk perspektiv. I 2021 er tema for seminaret Nordisk utenriksjournalistikk i det «lange» 20. århundret (se call på side 14, og www.mediehistorisk.no, der den engelske versjonen også finnes).

Det er mange som skal involveres for at en utgave av dette tidsskriftet skal bli realisert. Er det et temanummer som bygger på et seminar, skal seminaret først arrangeres, med hva det innebærer av logistikk og nettverksbygging. De siste årene er det Foreningens leder, Henrik G. Bastiansen, som har tatt ansvar for det. Så skal de mange bidragsyterne skrive, omarbeide og kanskje gå gjennom mange runder med fagfellevurdering. Våre fagfeller gjør på sin side en formidabel jobb som de aldri får offentlig anerkjennelse for fordi de er anonyme, men dere vet i alle fall hvem dere er – og takkes herved! Så skal illustrasjoner fremskaffes og ofte bearbeides – og vi er en stor takk skyldig overfor aviser, TV-kanaler, fotografer, privatpersoner, kunstnere og andre som lar oss få gjengi oppslag, bilder og screenshots. Til sist havner teksten på språkvasker **Hegelin Waldahl**s og designer **Endre Barstad**s bord. Og så, endelig, er tidsskriftet publisert og kan leses, brukes, siteres og gjenbrukes av dere som er vårt publikum. Det er en omfattende prosess, og vi er helt avhengig av innsatsen til alle involverte.

Fra og med høsten 2020 er *Mediehistorisk Tidsskrift* medlem av det internasjonale Directory of Open Access Journals (DOAJ). Det er på mange måter en nødvendighet for et moderne digitalt tidsskrift å ha et slikt medlemskap, og det er derfor svært positivt for oss. Men det har også noen sider som bryter litt med vår tradisjon.

Ett krav til medlemskapet er at man publiserer fagfellevurderte artikler – og helst også annet stoff – som individuelle lenker. Vi har så langt lagt ut enkeltversjoner av de fagfellevurderte artiklene for de tre siste numrene på www.medietidsskrift.no, og fra dette nummeret publiserer vi de fagfellevurderte bidragene samt lederen enkeltvis. Etter hvert regner vi med å publisere det meste av vårt stoff som individuelle artikler. Det gir selvsagt økt synlighet, økt mulighet til enkel deling etc. Men det har alltid også vært viktig for oss å levere et tidsskrift som er redigert og helhetlig, med indre koherens og ikke minst Endre Barstads unike design. Mediehistorien er visuell like mye som den er verbal, og i tillegg til det er det kanskje enda viktigere i et historisk tidsskrift å forsøke å trekke noen linjer og se sammenhenger internt i stoffet.

Men fra nå av blir det altså begge deler – både et redigert, helhetlig tidsskrift, og mange artikler publisert for seg. Vi håper dette kan gi våre lesere og bidragsytere en merverdi, og ikke minst håper vi denne utgaven av *Mediehistorisk Tidsskrift* kan gi et godt startpunkt for mer forskning om klima og miljø i den norske mediehistorien.

Oslo, 6. desember 2020

Noter

1 Senere opphevet og erstattet av naturmangfoldloven fra 2009.
2 https://www.youtube.com/watch?v=vz55RV3ThWU&feature=emb_title
3 https://ipbes.net/sites/default/files/2020-11/201104_IPBES_Workshop_on_Diversity_and_Pandemics_Executive_Summary_Digital_Version.pdf

Call for papers:

Nordisk utenriksjournalistikk i det «lange» 20. århundret

(Nordic foreign news journalism in 'the long' 20th century)

Seminar 16. mars 2021

16. mars 2021 har vi gleden av å invitere til seminar om utenriksjournalistikk i Norge og Norden i det «lange» 20. århundret. Begrepet er inspirert av historikeren Eric Hobsbawm, som like etter Berlinmurens fall myntet ut begrepet «det korte 20. århundret». Det var hans betegnelse på den verdensomveltende perioden fra 1. verdenskrig til den kalde krigens slutt: med oppløsningen av østblokken begynte også en ny tidsalder, som pekte inn i et nytt århundre.

Siden Berlinmurens fall er det imidlertid gått over 30 år, og vi kan fortsatt se sporene fra de to krigene, mellomkrigstiden, den kalde krigen og nye spenninger i tiårene som fulgte, inn på 2000-tallet. Det er derfor interessant både å stille spørsmål om hva som er uttrykk for et brudd, og hva som er uttrykk for kontinuitet fra 1900-tallet til i dag. Selv om noen av det 20. århundres særegne epoker fikk en brå slutt, ser vi i dag også klarere arven fra dette århundret. Og på dette seminaret, 16. mars 2021, stiller vi særlig spørsmål om hvordan, og på hvilke måter, vi kan avlese denne historien i utenriksjournalistikken i de nordiske landene.

Ved inngangen til det 20. århundre var verden tett sammenvevet i et så å si globalt marked. Perioden frem til 1914 blir kalt «globaliseringens første bølge». Med 1. verdenskrig og den russiske revolusjon brøt den internasjonale ordenen som var skapt på 1800-tallet definitivt sammen. Så fulgte tiår med økonomisk krise, ny krig, folkemord, atomvåpenfrykt og stormaktsrivalisering, men etter hvert også sosiale og demokratiske reformer og sosiale bevegelser med stor internasjonal gjennomslagskraft. Og ikke minst en utvikling av et nytt og langt mer gjennomgripende globalt marked, hjulpet frem blant annet av en like gjennomgripende kommunikasjonsrevolusjon. I 2020 handler og samhandler vi igjen med hele verden, men på helt nye måter. Vi er i varierende grad alle berørt av klimaendringer, av ettervirkningene av økonomiske kriser og av virus med global rekkevidde. Vi kommuniserer i sanntid over hele verden, både tid og rom synes blitt drastisk mye mindre - og sannheter og usannheter ser ut til å bære nesten like langt.

Utenriksjournalistikken har vært med på hele denne reisen. Først som telegrammer fra utenlandske nyhetsbyråer eller rapporter fra korrespondenter eller løst tilknyttede «reisebrev-skribenter». Etter hvert kunne korrespondenter, stringere og byråer begynne å sende bilder, så lyd, og deretter levende bilder brakt via satellitter. I samme periode har det visuelle fått mer og mer preg av å være dokumentasjon, ikke bare illustrasjon, noe som i seg selv har endret utenriksjournalistikken betydelig, både i form og innhold. I dag har vi umiddelbar tilgang til både annen journalistikk og annet medieinnhold fra hele verden.

I løpet av det 20. århundre gikk også yrkesutøverne i nordisk journalistikk gjennom det som beskrives som en profesjonaliseringsprosess, men nå stilles det igjen spørsmål ved om profesjonen er i ferd med å gå i oppløsning. Også det tilskrives langt på vei digitaliseringen og kommunikasjonsrevolusjonen, men hvor mye er nytt? Kan det for eksempel være at noen av de nye mediene som utfordrer den etablerte journalistikkens grenser, er beslektet med det som fantes i partipressens tid?

Inntil de siste tiårene har journalistikken uansett vært et av våre mest omfattende bidrag til å skape mening i

begivenhetene rundt oss, og den har fortsatt betydelig innflytelse. Og i utenriksjournalistikken er publikum i enda større grad enn i innenriksjournalistikken avhengig av å kunne stole på mediene, mens journalistene er enda mer avhengig av å kunne stole på sine kilder. Ikke minst er dette viktig i de tilfellene hvor journalistene ikke selv kjenner de områdene som skal dekkes godt nok, slik situasjonen har vært de siste tiårene med utstrakt bruk av såkalt «fallskjerm»- eller «gresshoppe»-journalistikk. I dag er «fake news» blitt et såkalt buzzword, men problemet med propaganda og false nyheter har vært der til alle tider. Det gjør at spørsmålet om hvor nyhetene til enhver tid kommer fra, blir særlig viktig.

De nordiske landene har mange fellestrekk i sine historier, men også store forskjeller. Etter 2. verdenskrig ble Norge, Danmark og Island NATO-land, Sverige forholdt seg nøytralt, mens Sovjetunionens innflytelse i Finland ble betydelig. Siden ble Danmark og senere Sverige og Finland EU-medlemmer, mens Norge og Island holdt seg utenfor. Landenes pressehistorier har også mange likhetstrekk. De har vært karakterisert av høye opplagstall, en historisk sterk partipresse, sterk profesjonalisering, institusjonalisert selv-regulering og sterke allmennkringkastere. Men til tross for likhetene både hva samfunn og mediehistorie angår, har også alle landene hatt sine særegne måter å spre internasjonale nyheter på.

Vi ønsker særlig bidrag som tar for seg tiden etter 2. verdenskrig og frem til i dag - selv om vi ikke utelukker gode forslag som trekker trådene lenger tilbake. Vi tar gjerne imot forslag som behandler utviklingen i nordiske enkeltland, men komparative studier som analyserer likheter eller forskjeller mellom de nordiske landene, eller nyhetskretsløpet mellom eller inn i Norden og hvordan nyhetsstrømmer beveger seg over landegrensene og påvirker hverandre, er spesielt ønskelig. Hvordan har for eksempel de nordiske landene dekket hverandre, og hvordan har de forholdt seg til resten av verden? Lenge før internett utviklet blant annet de nordiske landene utenriksnettverk, gjennom en viss arbeidsdeling mellom nordiske nyhetsbyråer så vel som aviser, både med hensyn til innhold, organisering og type korrespondenter.

Forslagene kan imidlertid også handle om metodiske problemer eller faglige grunnlagsproblemer. Med digitaliseringen har nyhetsmediene, med sin ustanselige informasjonsflom gjennom tidene, blitt en akademisk gullgruve, men en gullgruve som i seg selv representerer nye metodiske utfordringer og problemer.

Sist, men ikke minst, er vi interessert i bidrag som bidrar til å kartlegge den forskningen som er gjort på utenriksjournalistikk i de nordiske landene. Til tross for omfattende pressehistoriske verk i flere av landene de siste årene, er det langt igjen til vi har noen samlet oversikt.

Vi inviterer med dette seminaret til tverrfaglig dialog mellom debattanter, forskere og bransjefolk. Vi ønsker velkommen bidrag fra ulike fagtradisjoner og disipliner, og både på skandinaviske språk og engelsk.

Seminaret arrangeres av Norsk Mediehistorisk Forening i samarbeid med avdelingene for mediefag ved OsloMet – Storbyuniversitetet og Høgskolen i Volda, og holdes på OsloMet, men har også mulighet for digital deltakelse. Seminaret er også basert på et samarbeid innenfor Nordic Media History Network (NOMEH), som Norsk Mediehistorisk Forening er medlem av.

Invitasjonen er ledd i en serie årlige seminarer, der Norsk Mediehistorisk Forening tar for seg forskjellige mediehistoriske temaer fra de siste 100 årene, med særlig vekt på de senere tiårene. Hensikten er å øke innsikten i den rollen mediene har spilt for opinion, demokrati og kultur i samtidshistorien.

Bidragene kan, som ved tidligere seminarer, bli vurdert for publisering i et spesialnummer av *Mediehistorisk Tidsskrift* som vil bli publisert våren 2022, men kan også være med å danne grunnlaget for et større forskningssamarbeid på lengre sikt.

Abstracts sendes på mail til Mediehistorisk Forening ved Rolf Werenskjold (rolf.werenskjold@hivolda.no), som også vil være gjesteredaktør for spesialnummeret av *Mediehistorisk Tidsskrift*, med kopi til redaktør Birgitte Kjos Fonn (birgitte@oslomet.no), innen 2. januar 2021. Bidragsytere vil få beskjed om abstractet er antatt ca. 15. januar 2021. Fulle papers eller extended abstracts skal være levert innen 1. mars 2021.

We also welcome contributions in English. Please see www.mediehistorisk.no for an English version of this call.

Året 1970 var FNs naturvernår. NRK-fjernsynet tok utfordringen med noe så uvanlig som en hel temakveld om luftforurensning. Programbladet satte den på førstesiden. Faksimile fra nr. 5 1970.

Fagfellevurdert

Kan mediehistorien kaste nytt lys over miljø- og klimakrisen?

Sammendrag: *Miljø- og klimakrisen er nå blitt det største og mest påtrengende samfunnsspørsmål i vår tid. I mediene får klimaendringer mye oppmerksomhet. Temaet kan virke overveldende på mange. Derfor trenger vi kunnskap om når og hvordan mediene begynte å rette søkelyset mot miljø- og klimaspørsmål: Hvor kommer egentlig denne stofftypen fra - og hvordan har den vokst frem i mediene over tid? Hvem drev frem slike spørsmål i mediene og hvilke enkeltsaker har vært viktige underveis? Kort sagt: hvilken mediehistorie har egentlig dagens miljø- og klimakrise? For fjernsynets del trekkes linjer tilbake til Dagsrevyen i 1960-årene, mens NRKs store temakveld om luftforurensning i 1970, også sees som et vendepunkt. Derfra trekkes det linjer fremover til Bjørn Nilsens store TV-serie «Olje» (1986), Petter Nomes TV-dokumentar «Året 2048» (1988) og professor Terje Tvedts to internasjonale TV-serier om vannets historie (1997) og vannets fremtid (2008). Resultatene suppleres med kvantitative studier av pressens omtale av miljøspørsmål, målt ved hjelp av IT-verktøyet NB N-gram. Artikkelen konkluderer med at også slike dagsaktuelle temaer kan behandles mediehistorisk, både gjennom klassisk historisk metode såvel som gjennom nye, digitale metoder.*
Emneord: *miljø og klima i mediene, miljøsakens mediehistorie, luftforurensning i fjernsynet, Bjørn Nilsen, Terje Tvedt, pressehistoriske IT-analyser av miljøstoff, IT-verktøyet NB N-gram.*

Henrik G. Bastiansen
Professor i medievitenskap
Høgskulen i Volda
henrik.grue.bastiansen@hivolda.no

Mediehistorie handler om fortiden, tenker vi gjerne. Derfor er det et påtrengende spørsmål å reflektere over hvor dagsaktuelle temaer vi egentlig kan ta opp innenfor dette fagfeltet. I en tid der utfordringene fra verden rundt oss står i kø, er det betimelig at vi vurderer dette nærmere. Spørsmålet er om vi kan utvikle et tilbakeblikk på mediene og deres innhold på en måte som likevel er nåtidsrelevant og fremtidsrettet.[1]

Mellom fortid og nåtid

Historieforskningens utgangspunkt er som kjent at den handler om fortiden og hva som hendte da. Og jo større avstand det er til begivenhetene bakover i tid, jo bedre er situasjonen egentlig for forskeren, for det gir hun eller ham mer distanse til emnet. Distanse i tid gjør det lettere for forskeren å se hva som virkelig var viktig i en historisk epoke. I det øyeblikk en historiker vender blikket mot sin egen samtid, forsvinner mye av denne distansen. Og da blir det straks mye vanskeligere å vurdere det som skjer. Det som i øyeblikket kan fortone seg viktig, kan i et lengre tidsperspektiv vise seg å være et sidespor. Derfor er det mange fordeler i det å bygge inn tidsmessig distanse mellom forskeren og emnet man vil studere. Det er da man kan identifisere lengre utviklingslinjer – tråder som kanskje var lite synlige i tiden man studerer – men som siden viste seg å bli et hovedspor innover i det som dengang fortonet seg som fremtiden.

Dette gjelder også for mediehistorie. Omgitt av nåtidens mylder av ny medieteknologi er det ikke lett å forutse hva som vil overleve og bli stort i fremtiden og hva som vil floppe rundt neste hjørne. I årene 1973–74 var det for eksempel ikke lett å se at to amerikanske forskere – Robert Kahn og Vint Cerf – arbeidet med det teoretiske grunnlaget for det som senere skulle bli det største menneskeskapte fenomen i historien, nemlig Internett.[2] Det er først i ettertid at vi virkelig kan se hvor viktig det de gjorde dengang er blitt i vår tid.

Det som altså er uoversiktelig i samtiden, blir ofte

Mediehistorisk Tidsskrift nr. 34, 2020, årgang 17, s. 16-31, publisert 05.12.2020.
Artikkelen finnes også som del av hele utgaven av Mediehistorisk Tidsskrift nr. 34 2020,
url: http://medietidsskrift.no/content/uploads/pub/2020/12/NMF-tidsskrift-02_2020-web.pdf
Artikkelen publiseres under lisensen Creative Commons CC BY-NC 4.0.

klarere i ettertid. Det er styrken ved historisk forskning; den forklarer det som har skjedd – også lange historiske forløp – slik at man ser hvordan aktører ble påvirket av sin tid og dens hendelser, men også hvordan de virket tilbake på dem. Fra de senere års bøker er det nok å vise til Tor Bomann-Larsens nyskapende biografi om Haakon VII og dronning Maud, for å se fordelene med historikerens tidsmessige distanse til personer og hendelser. I dag er det mulig å behandle Norges første konge og dronning etter unionsoppløsningen i 1905 med et nytt og enestående kildemateriale, slik som kong Haakons personlige dagbøker – og på en langt friere måte enn før.[3] Biografien om de to er blitt noe langt mer enn snever kongehistorie: verket skildrer i realiteten fremveksten av Norge som selvstendig stat etter 1905 – innad og utad – med kongen som blikkpunkt. Historieforskningens idealtilstand er at de aktuelle hendelsene er avsluttet når utforskningen av dem finner sted. Ut fra dette prinsippet er det ikke bare vanskelig, men kanskje heller ikke ønskelig å utføre historiske studier av den nåtiden som eksisterer rundt oss i øyeblikket akkurat nå. Slik er det ihvertfall lett å tenke og resonnere: Historieforskningen er *diakron*; dvs. den studerer avsluttede forløp i fortiden, i kontrast til det meste av samfunnsforskningen som er synkron, dvs opptatt av nåtiden.

Likevel er erfarne historikere ofte veldig bevisste på at de forsker på emner ut fra hva de oppfatter som interessant og vesentlig idag. Impulser i samtiden virker inn på hvordan de foretar tilbakeblikk på det som har skjedd. Her er ett uttrykk for dette:

> Nåtida veks fram av det som var. Samtida blir til i fortida. Vi er vår historie. Når vi spør kven vi er, må vi blant anna gå til vår fortid. Det gjeld oss som samfunn – og som individ. Einkvar tidsepoke vil søkja si sjølvforståing blant anna i si fortid og i samanhengen med fortida: korleis blei fenomena i samtida til – over tid? ... Korleis blei vår tid til?[4]

Disse ordene er hentet fra en NOU fra 1984, som pekte på betydningen av å ta vare på samtidens kilder for fremtidens forskning. Historikerne bak utredningen – blant annet Berge Furre og Sivert Langholm - pekte her på at behovet for å se bakover springer ut av nåtiden vi lever i. Historikerne skriver da også selv om nyere tid – det de kaller for «samtidshistorie». Og i samtidshistorisk forskning kan de bevege seg nokså nær opptil forskningstidspunktet. I mange tilfeller kan det da også være av stor verdi at vi får dokumentert den aller nyeste utviklingen på et felt, mens aktørene fortsatt lever og kan intervjues om vanskelige saker de har vært med på. Med slike kilder kan forskeren gi tette innside-beskrivelser og forklaringer på kompliserte hendelsesforløp, som ville vært vanskelig for andre å rekonstruere i ettertid. Et eksempel på dette er Tor Are Johansens studie av hvordan Orkla ble et mediekonsern. Han publiserte denne undersøkelsen i 2011, ikke lenge etter at hendelsene hadde funnet sted.[5] Et annet eksempel er Martin Eide og Christine Myrvangs bok *Alltid foran skjermen. Dagbladet og det digitale skiftet*. Der viser forfatterne hvordan *Dagbladet* møtte den digitale tiden med sin særegne blanding av kulturradikalisme og skandalejournalistikk. I fremtiden vil denne boken kunne bli et standardverk som kan stå som modell når andre avisers møte med den digitale tiden skal skrives. Nærheten i tid kan således gjøres til en fordel – selv om bokens tilnærming egentlig er historisk.[6]

Den faktiske situasjon er altså at både generell historieforskning – og mediehistorisk forskning i særdeleshet – opererer i et spenn mellom nåtid og fortid. Man kan gjøre historiske studier av en fortid som ligger langt tilbake i tid, såvel som av den nyeste samtiden. Personlig ønsker jeg at vi holder det mediehistoriske fagfeltet så åpent vi kan, slik at det blir mulig å skrive mediehistorie også om de seneste årene. Et eksempel på det er fjerde bind av *Dansk mediehistorie*, som gir en fremstilling av den danske medieutviklingen i årene 1995-2015 – og som så ble utgitt i 2016.[7] *Så* nært opp til nåtiden er det mulig å gå, selv om vi fastholder at både historie og mediehistorie i utgangspunktet er diakrone fagfelter som handler om avsluttede hendelsesforløp.

Kan vi skrive miljøsakens mediehistorie?

Et slikt ståsted blir enda mer påtrengende når det gjelder dagsaktuelle temaer vi kan følge i nyhetsbildet og i den løpende samfunnsdebatten, altså temaer

som dominerer den offentlige oppmerksomheten i mediene rundt oss akkurat nå. En mediehistoriker bør ikke ha den innstilling at dette kan vi ikke forske på, fordi det ikke har rukket å bli mediehistorie ennå. En smartere tilnærming er heller å lete etter hva det mediehistoriske fagfeltet kan bidra med her.

Vår tids mest påtrengende samfunnsspørsmål (før korona-krisen brøt ut) er utvilsomt det vi må kunne kalle *miljø- og klimakrisen*. Oppmerksomheten om den synes bare å øke med tiden. Klimaendringer var til og med hovedsaken under Verdens økonomiske forum i Davos tidlig i 2020. For journalister og medier er miljø- og klimasaker åpenbart blitt godt stoff: de synes å passe perfekt til de vurderinger som redaktører og journalister gjør i sitt daglige arbeid med nyheter og debatt. Ja, det synes som om miljø- og klimaspørsmål idag lar seg kombinere – nesten friksjonsløst – med medienes egen logikk som innholdsleverandører.

Dette bør interessere oss som mediehistorikere. Idag må vi kunne spørre hvor all denne medieoppmerksomheten egentlig kommer fra. Når og hvordan begynte den? Og hvordan har den vokst frem i mediene over tid? Hvem drev slike spørsmål frem i mediene? Og i hvilken grad har dette stoffområdet endret seg over tid? Vi kan samle alle slike spørsmål i følgende formulering: *hvilken mediehistorie har egentlig dagens miljø- og klimakrise?* Når vi spør slik åpner vi for å gi det mest brennaktuelle samtidsspørsmålet i vår tid en mediehistorisk behandling. Det handler da om hva nyheter, debatt og journalistikk i ulike medier kan fortelle om den offentlige oppmerksomheten om disse temaene. Vi som arbeider med mediehistorie har derfor noe relevant og aktuelt å bidra med – også sett opp mot det daglige nyhetsbildet.

Vi kan samle alle slike spørsmål i følgende formulering: hvilken mediehistorie har egentlig dagens miljø- og klimakrise?

Vi trenger med andre ord mediehistoriske analyser av hvordan miljø- og klima-spørsmål kom inn i medienes offentlighet: når det skjedde, hvem som drev dem frem og i hvilken grad mediedekningen har endret seg over tid. Det foreligger ikke mange slike studier, men noen har vi. I Sverige har Monica Djerf-Pierre foretatt en undersøkelse av hvordan de svenske TV-nyhetene dekket miljøspørsmål i perioden 1961 – 1973. Så langt tilbake må man for å finne fremveksten av miljøproblemer som offentlig sak i Sveriges Television. Gjennom nærstudier av TV-innslag fra disse årene fant Djerf-Pierre også ut at den journalistiske behandlingen av miljøspørsmålene endret karakter betydelig i løpet av denne perioden.[8]

Hvordan kom miljøspørsmål inn i norsk fjernsyn?

Dette eksempelet fra svensk TV-forskning bør snarest få flere norske paralleller. Men noe vet vi allerede. I min egen tidligste NRK-forskning studerte jeg journalistikken i Dagsrevyen i 1960-årene. Noe av det jeg fant ut var hvordan Dagsrevyen begynte å ta opp forurensning og miljøproblemer i løpet av 1960-tallet. Her er en kortversjon av resultatene.

I utgangspunktet arvet NRK-fjernsynets nyhetssendinger en viktig formidlingstradisjon fra sin forgjenger, Filmavisen: en optimistisk skildring av landets teknologiske fremskritt og generelle modernisering utover i etterkrigstiden. Fra 1945 til nedleggelsen i 1963 var fremskrittsoptimismen en viktig del av Filmavisens måte å skildre Norge på.[9] Da fjernsynet kom og Dagsrevyen overtok den visuelle nyhetsformidlingen etter Filmavisen, fortsatte denne fremtidstroen og teknologi-optimismen inn i TV-nyhetene. Det skjedde helt konkret ved at Dagsrevyen overtok mange av de lokale kontaktfotografene som tidligere hadde levert filmopptak og reportasjer til Filmavisen. Nå begynte de å levere til fjernsynet istedenfor. Samtidig hadde Dagsrevyens egen redaksjon også teknologiinteresserte journalister, slik som Jan P. Jansen. Han dekket særlig nyheter fra industri, skipsfart, forskning, oljeboring, industriell atomforskning – og romfart.[10]

De første norske TV-nyhetene om miljøproblemer støtte altså mot en sterk teknologioptimistisk tradisjon i fjernsynet – som nærmest måtte overvinnes for å skape sendetid til mer problemrettede nyhetsinnslag. I Dagsrevyen foregikk overgangen

fra Filmavis-optimismen til en mer problemrettet tilnærming like etter midten av 1960-årene. De første sporadiske TV-innslagene om naturforurensning ble sendt i Dagsrevyen i 1964–65, mens gjennombruddet for slike TV-nyheter kom i årene 1966 og 1967. Da sendte Dagsrevyen bildelagte reportasjer om massedød av fisk i norske elver. I 1967–68 sendte Dagsrevyen en rekke innslag om forurensing av luft og vann: TV-bilder som viste synlige skader i naturen. Flere innslag tok opp industrirøyken som stammet fra sildeoljefabrikkene langs norskekysten. I årene 1969–70 ble denne tendensen forsterket og det kom enda flere TV-nyheter i Dagsrevyen om luftforurensing. Noen ganger inneholdt disse også klare advarsler om fremtiden, slik som i Dagsrevyen den 12. april 1969. Da oppsummerte TV-reporteren utstillingen «Og etter oss» med å si at det var en «meningsfull og dypt alvorlig påminning om hvilke farer som truer menneskeheten i den gjenstående delen av dette århundre». Slik kunne ordinære TV-innslag i Dagsrevyen gi rom for en gryende fremtidsfrykt og en miljøkritikk som rettet seg direkte mot norsk industri.[11]

NRK-fjernsynets tidlige dekning av miljøspørsmål nådde sitt klimaks den 29. januar 1970. Da sendte NRK en hel «temakveld» som utelukkende handlet om luftforurensning. Sendingen begynte kl. 19 og den varte resten av kvelden helt frem til midnatt.[12] Foranledningen var at FN hadde erklært 1970 som naturvernets år. Temakvelden ble slått stort opp i *Programbladet*. Den preget hele førstesiden. En dramatisk tegning av en mørk og forurenset himmel velvet seg over en pike med en kurv. «Ligger det noe i luften», lød teksten i en tenkeboble. «Livsmiljø i fare» var overskriften på bladets artikkel om temakvelden. Der presenterte programsekretær Bjørn Nilsen den spesielle sendingen. Han var også kveldens programleder. Det var unikt at fjernsynet viet all sin sendetid en hel kveld til ett eneste tema. Programopplegget bestod av en rekke TV-reportasjer om norske industribedrifter som Borregaard, Falconbridge og Fiskaa Verk – og forurensningen de skapte. Temakvelden ble avsluttet med en direktesendt studiodebatt.[13]

«Ligger det noe i luften», lød teksten i en tenkeboble. «Livsmiljø i fare» var overskriften på bladets artikkel om temakvelden i januar 1970.

Sendingen ble straks kontroversiell. Kritikerne stilte spørsmålstegn ved NRKs samfunnsrolle. Både LO og NAF hadde allerede i forveien reagert på den fremstillingen som fjernsynets reportasjer en tid hadde gitt av norske industribedrifter. To dager før temakvelden, 27. januar, stilte de opp til en felles protest mot NRK. Begge lederne i LO og NAF møtte personlig opp på kringkastingssjef Hans Jacob Ustvedts kontor på Marienlyst. Der gikk de til harde angrep på industireportasjene i TV.[14] Både *Dagbladet* og *VG* laget førstesideoppslag om saken. «LO og NAF griper inn i TV-reportasje», skrev *Dagbladet* over hele forsiden. Temakvelden ble derfor sendt i en svært anspent atmosfære. En reportasje om forurensning fra Falconbridge-fabrikken i Kristiansand – som var satt opp til visning i løpet av temakvelden - ble nektet vist av fabrikkens direktør. Han fant den sterkt misvisende. Det endte med at NRK måtte unnlate å vise reportasjen, selv om den stod oppført til sending i *Programbladet*. Andre reagerte på at programleder Bjørn Nilsen fikk trykket et industri-kritisk dikt, «Trygge arbeidsplassene», på samme side som *Programbladet* brukte til å presentere temakvelden. Bjørn Nilsen opptrådte her i tre roller samtidig: han informerte *Programbladet*s lesere om den kommende temakvelden, han var lyriker med et sterkt engasjert miljødikt på samme side – og han var programleder for temakvelden. Like før alt dette skjedde hadde han gitt uttrykk for at NRK-medarbeiderne «bør tone flagg» og lage flere «ensidige programmer». Og om seg selv sa han at «Jeg er sosialist og prøver å ta opp radikale problemstillinger».[15] Disse uttalelelsene skapte nye overskrifter i *VG*.

For Bjørn Nilsen ble den felles aksjonen mot NRK fra LO og NAF stående som selve beviset på at NRK var «makthavernes monopol». Det var tittelen han satte på en debattbok om NRK fem år etter.[16] Striden om industridekningen og den spesielle temakvelden

Livsmiljø i fare

TEMAKVELD I FJERNSYNET OM LUFTFORURENSINGER

Torsdag kveld, fra kl. 19.00, er praktisk talt all programtid i fjernsynet viet ett enkelt aktuelt tema: luftforurensinger. Programleder er Bjørn Nilsen, som i denne artikkel skisserer problematikken i det omfattende emne som skal behandles, og orienterer om programopplegget.

Forurensningen av vårt livsmiljø er naturlig nok noe som også sterkt har opptatt den engasjerte lyriker Bjørn Nilsen — i diktet «Trygge arbeidsplassene», som Programbladet har fått anledning til å gjengi, stiller han problemene i skarpt relieff.

Vi er inne i Det Europeiske Naturvernåret 1970, og allerede nå må det være riktig å slå fast at interessen for å verne om vår natur og våre naturressurser er stigende. Det er nesten blitt pop å snakke om hvor lite som egentlig er gjort på dette området, og hvor viktig det er å gjøre mer. Så å si daglig opprettes det komitéer og nedsettes utvalg som skal granske og utrede, måle og foreslå. Utviklingen er gledelig, selv om en av og til kan få en mistanke om at det ennå ofte mer er rasling med papir enn håndfaste realiteter.

Parallelt med den økende forståelsen av at uberørt natur er et livsnødvendig gode som det gjelder å ta vare på, våkner en erkjennelse av at hele vårt livsmiljø er i fare om vi ikke får kontroll over den globale forurensing av luft, jord og vann som industrialiseringen og velstandsutviklingen har ført med seg.

Pinlig begripelige blir disse problemene når vi får meldingene om fugle- og fiskedød i vårt eget land eller andre steder, når det blir slått alarm mot det ene eller det andre giftstoffet vi har undervurdert bivirkningene av, eller når nysneen plutselig en dag ikke lenger er hvit, men gul, rød eller grå.

Vi mennesker har i en lang periode oppført oss som om vi ustraffet kunne rasere kloden vår etter kortsiktig forgodtbefinnende. Vi har utviklet en livsform som blindt har tatt seg til rette uten tanke på konsekvensene, som stilltiende har gått ut fra at tilgangen på ren luft, rent vann og fruktbar jord er ubegrenset, og som har gjort det til leveregel å bruke, forbruke og så slenge til side. Resultatet er blitt at vi hele tiden har overlatt til morgendagen å betale regningen for i dag, og at vi plutselig nå får visjonen av vår egen situasjon slengt i øynene: Vi lever som vi skulle være de siste generasjoner som har bruk for jordkloden vår.

I slike øyeblikk ligger med ett usikkerheten og redselen på lur. Mange blir grepet av forvirring og avmaktsfølelse — panikken leter etter en åpning å slå ut gjennom. Vitenskapsmenn og politikere maner til sindighet: Nå gjelder det først og fremst å ikke la seg skremme eller lure; nå gjelder det for alvor å bruke vår innsikt og stake ut ny kurs. Selvsagt er det riktig. Vi må ikke stikke hodet i levestandarden og trekke på skuldrene. Vi må heller ikke gi opp fordi alt så likevel nå er ugjenkallelig for sent. Vi må simpelthen skaffe oss oversikt over situasjonen, finne ut hva det er nødvendig å gjøre for å kunne eksistere også inn i den fjernere framtid — *og så sette i gang*. Selv om vi skulle bli nødt til å hoppe av forbruks- og overflodskarusellen for godt.

— — —

Fjernsynets reportasjeavdeling legger opp til en temakveld om forurensingsproblematikken 29. januar. Det betyr at alt program den kvelden på en eller annen måte vil prøve å kaste lys over samme emne. Bortsett fra ny-

(Forts. s. 39.)

Trygge arbeidsplassene

Selvfølgelig må vi trygge
arbeidsplassene.
Men hvis bedriftene ikke renser
røyken og
gassen, slipper gift i elvene og
kloakkene,
forpester lufta, brunsvir graset og
trærne,
deformerer kukjevene og dreper
fisken,
hva da?
Hvis det viser seg helsefarlig å stå på
dørken i ovnshallene i Årdal og Mo,
hvis det viser seg at Hydro og Dalen
Portland, Borregaard, Fiskaa og
Falconbridge dreper oss langsomt
mens vi svetter for profitten deres,
hva så?
Skal vi fremdeles inngå samarbeidsavtaler og la oss kjøpe over bordet til
falsk solidaritet og kortsiktig katastrofetenkning for å få det enda litt
bedre, enda litt tryggere, ihvertfall til
over jul, over sommerferien, til bilen
eller hytta er betalt?
Er det slik vi trygger arbeidsplassene?
Og jordkloden for generasjonene
etter oss?

Her er Programbladets omtale av TV-kvelden om luftforurensning. Bjørn Nilsen inntok tre roller på en gang: han skrev Programbladets omtale og var samtidig programleder i sendingen. I tilegg skrev han det kritiske industridiktet til høyre – som straks skapte reaksjoner. Faksimile fra nr. 5 1970.

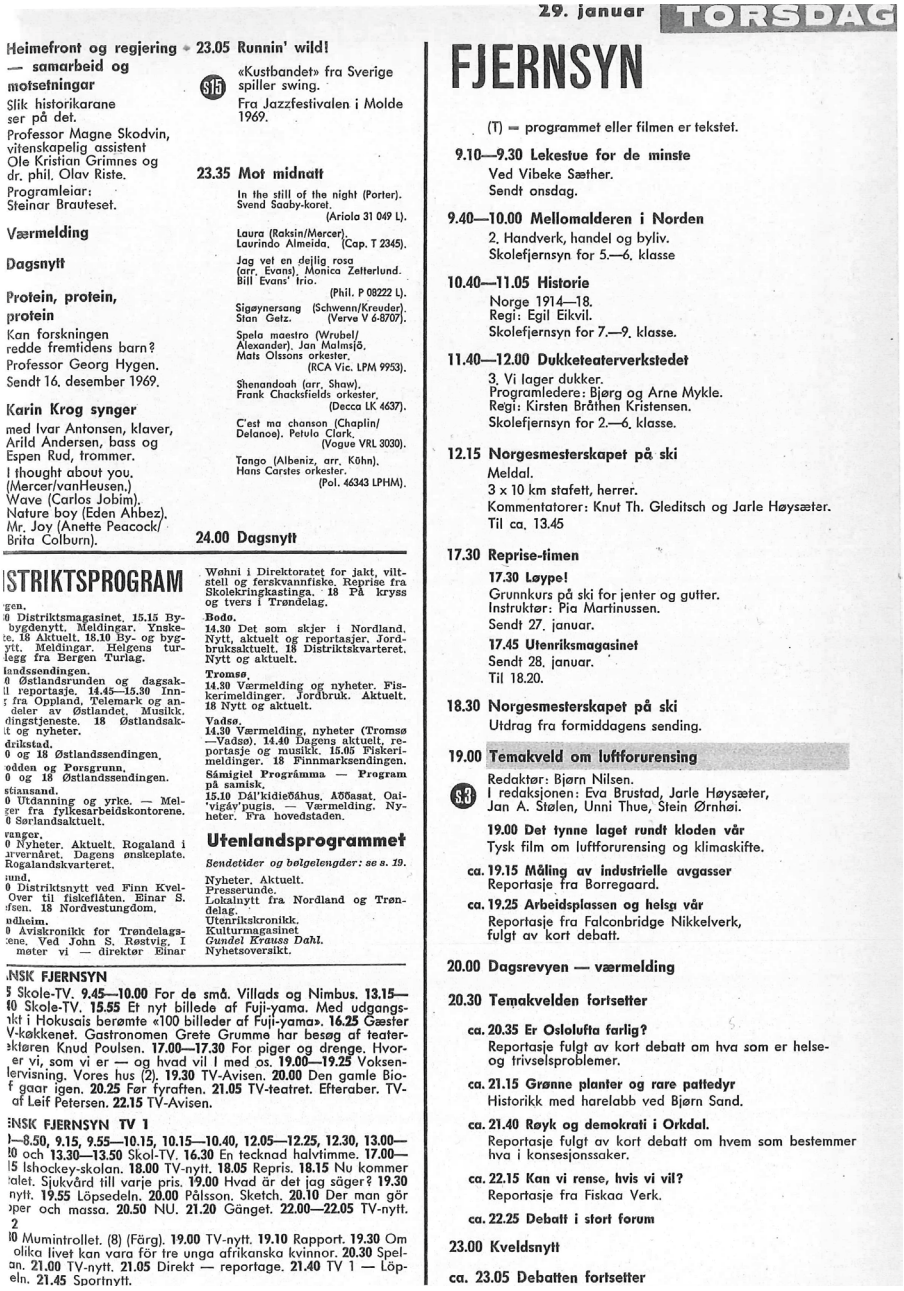

29. januar TORSDAG

Heimefront og regjering — samarbeid og motsetningar

Slik historikarane ser på det.
Professor Magne Skodvin, vitenskapelig assistent Ole Kristian Grimnes og dr. phil. Olav Riste.
Programleiar: Steinar Brauteset.

Værmelding

Dagsnytt

Protein, protein, protein

Kan forskningen redde fremtidens barn?
Professor Georg Hygen.
Sendt 16. desember 1969.

Karin Krog synger

med Ivar Antonsen, klaver, Arild Andersen, bass og Espen Rud, trommer.
I thought about you. (Mercer/vanHeusen.)
Wave (Carlos Jobim).
Nature boy (Eden Ahbez).
Mr. Joy (Anette Peacock/Brita Colburn).

23.05 Runnin' wild!

S15 «Kustbandet» fra Sverige spiller swing.
Fra Jazzfestivalen i Molde 1969.

23.35 Mot midnatt

In the still of the night (Porter). Svend Saaby-kvet. (Ariola 31 049 L).

Laura (Raksin/Mercer). Laurindo Almeida. (Cap. T 2345).

Jag vet en dejlig rosa (arr. Evans). Monica Zetterlund. Bill Evans' trio. (Phil. P 08222 L).

Sigøynersang (Schwenn/Krouder). Stan Getz. (Verve V 6-8707).

Spela maestro (Wrubel/Alexander). Jan Malmsjö, Mats Olssons orkester. (RCA Vic. LPM 9953).

Shenandoah (arr. Shaw). Frank Chacksfields orkester. (Decca LK 4637).

C'est ma chanson (Chaplin/Delanoe). Petula Clark. (Vogue VRL 3030).

Tango (Albeniz, arr. Köhn). Hans Carstes orkester. (Pol. 46343 LPHM).

24.00 Dagsnytt

FJERNSYN

(T) = programmet eller filmen er tekstet.

9.10—9.30 Lekestue for de minste
Ved Vibeke Sæther.
Sendt onsdag.

9.40—10.00 Mellomalderen i Norden
2. Handverk, handel og byliv.
Skolefjernsyn for 5.—6. klasse

10.40—11.05 Historie
Norge 1914—18.
Regi: Egil Eikvil.
Skolefjernsyn for 7.—9. klasse.

11.40—12.00 Dukketeaterverkstedet
3. Vi lager dukker.
Programledere: Bjørg og Arne Mykle.
Regi: Kirsten Bråthen Kristensen.
Skolefjernsyn for 2.—6. klasse.

12.15 Norgesmesterskapet på ski
Meldal.
3 x 10 km stafett, herrer.
Kommentatorer: Knut Th. Gleditsch og Jarle Høysæter.
Til ca. 13.45

17.30 Reprise-timen

17.30 Løype!
Grunnkurs på ski for jenter og gutter.
Instruktør: Pia Martinussen.
Sendt 27. januar.

17.45 Utenriksmagasinet
Sendt 28. januar.
Til 18.20.

18.30 Norgesmesterskapet på ski
Utdrag fra formiddagens sending.

19.00 Temakveld om luftforurensing

S3 Redaktør: Bjørn Nilsen.
I redaksjonen: Eva Brustad, Jarle Høysæter, Jan A. Stølen, Unni Thue, Stein Ørnhøi.

19.00 Det tynne laget rundt kloden vår
Tysk film om luftforurensing og klimaskifte.

ca. 19.15 Måling av industrielle avgasser
Reportasje fra Borregaard.

ca. 19.25 Arbeidsplassen og helsa vår
Reportasje fra Falconbridge Nikkelverk, fulgt av kort debatt.

20.00 Dagsrevyen — værmelding

20.30 Temakvelden fortsetter

ca. 20.35 Er Oslolufta farlig?
Reportasje fulgt av kort debatt om hva som er helse- og trivselsproblemer.

ca. 21.15 Grønne planter og rare pattedyr
Historikk med harelabb ved Bjørn Sand.

ca. 21.40 Røyk og demokrati i Orkdal.
Reportasje fulgt av kort debatt om hvem som bestemmer hva i konsesjonssaker.

ca. 22.15 Kan vi rense, hvis vi vil?
Reportasje fra Fiskaa Verk.

ca. 22.25 Debatt i stort forum

23.00 Kveldsnytt

ca. 23.05 Debatten fortsetter

ISTRIKTSPROGRAM

gen.
0 Distriktsmagasinet. 15.15 By- bygdenytt. Meldingar. Ynske- te. 18 Aktuelt. 18.10 By- og byg- ytt. Meldingar. Helgens tur- legg fra Bergen Turlag.

ndssendingen.
0 Østlandsrunden og dagsak- ll reportasje. 14.45—15.30 Inn- fra Oppland, Telemark og an- deler av Østlandet. Musikk. dingstjeneste. 18 Østlandsak- lt og nyheter.

drikstad.
0 og 18 Østlandssendingen.

odden og Porsgrunn.
0 og 18 Østlandssendingen.

stiansand.
0 Utdanning og yrke. — Mel- ger fra fylkesarbeidskontorene. 0 Sørlandsaktuelt.

ranger.
0 Nyheter. Aktuelt. Rogaland i rvernåret. Dagens ønskeplate. Rogalandskvarteret.

und.
0 Distriktsnytt ved Finn Kvel- Over til fiskeflåten. Einar S. dsen. 18 Nordvestungdom.

ndheim.
0 Avisknikk for Trøndelags- ene. Ved John S. Røstvig. I møter vi — direktør Einar Wøhni i Direktoratet for jakt, vilt- stell og ferskvannfiske. Reprise fra Skolekringkastinga. 18 På kryss og tvers i Trøndelag.

Bodø.
14.30 Det som skjer i Nordland. Nytt, aktuelt og reportasjer. Jord- bruksaktuelt. 18 Distriktskvarteret. Nytt og aktuelt.

Tromsø.
14.30 Værmelding og nyheter. Fis- kerimeldinger. Jordbruk. Aktuelt. 18 Nytt og aktuelt.

Vadsø.
14.30 Værmelding, nyheter (Tromsø —Vadsø). 14.40 Dagens aktuelt, re- portasje og musikk. 15.05 Fiskeri- meldinger. 18 Finnmarkssendingen.

Sámigiel Programma — Program på samisk.
15.10 Dál'kidieššhus. Áššasat. Oai- 'vigáv'pugis. — Værmelding. Ny- heter. Fra hovedstaden.

Utenlandsprogrammet

Sendetider og bølgelengder: se s. 19.

Nyheter. Aktuelt.
Presserunde.
Lokalnytt fra Nordland og Trøn- delag.
Utenriksknikk.
Kulturmagasinet
Gundel Krauss Dahl.
Nyhetsoversikt.

ENSK FJERNSYN

5 Skole-TV. **9.45—10.00** For de små. Villads og Nimbus. **13.15—** 10 Skole-TV. **15.55** Et nyt billede af Fuji-yama. Med udgangs- kt i Hokusais berømte «100 billeder af Fuji-yama». **16.25** Gæster V-køkkenet. Gastronomen Grete Grumme har besøg af teater- ektøren Knud Poulsen. **17.00—17.30** For piger og drenge. Hvor- er vi, som vi er — og hvad vil I med os. **19.00—19.25** Voksen- lervisning. Vores hus (2). **19.30** TV-Avisen. **20.00** Den gamle Bio- f gaar igen. **20.25** Før fyraften. **21.05** TV-teatret. Efteraber. TV- af Leif Petersen. **22.15** TV-Avisen.

ENSK FJERNSYN TV 1

)—8.50, 9.15, 9.55—10.15, 10.15—10.40, 12.05—12.25, 12.30, 13.00— 10 och 13.30—13.50 Skol-TV. **16.30** En tecknad halvtimme. **17.00—** 15 Ishockey-skolan. **18.00** TV-nytt. **18.05** Repris. **18.15** Nu kommer talet. Sjukvård till varje pris. **19.00** Hvad är det jag säger? **19.30** nytt. **19.55** Löpsedeln. **20.00** Pålsson. Sketch. **20.10** Der man gör pper och massa. **20.50** NU. **21.20** Gänget. **22.00—22.05** TV-nytt.

2
10 Mumintrollet. (8) (Färg). **19.00** TV-nytt. **19.10** Rapport. **19.30** Om olika livet kan vara för tre unga afrikanska kvinnor. **20.30** Spel- an. **21.00** TV-nytt. **21.05** Direkt — reportage. **21.40** TV 1 — Löp- eln. **21.45** Sportnytt.

TV-programmet for NRK torsdag den 29. januar 1970 viser hvordan Bjørn Nilsens temakveld om luftforurensning fylte hele kvelden fra kl. 19. Den oppsatte reportasjen kl. 19.25, "Arbeidsplassen og helsa vår", måtte NRK avstå fra å sende – etter sterk kritikk fra direktøren i Falconbridge. Faksimile fra Programbladet nr. 5 1970.

fikk således langsiktig betydning: den aktualiserte spørsmålet om NRKs objektivitetshensyn og grensene for medarbeidernes personlige engasjement i kontroversielle spørsmål, såvel som spørsmålet om hvilken samfunnsrolle NRK egentlig skulle spille. Disse episodene inngikk i den stormfulle tiden som preget NRK mellom 1968 og 1975 – da debatten om «venstrevri» og «høyrevri» raste på sitt mest intense. I denne tiden mistet deler av norsk presse og allmennhet en del av tilliten til NRK, noe som var medvirkende til den senere oppløsningen av NRK- monopolet.[17]

Det hele ble altså til en uhyre dramatisk sak for NRK, men vi trenger ikke å gå dypere inn i detaljene her. Poenget i denne sammenheng er at historien om hvordan miljøspørsmål kom inn i svensk og norsk TV – og dermed inn i svensk og norsk offentlighet i en bredere forstand – er verdt å fortelle på nytt idag. Sett fra dagens perspektiv har disse sakene fått ny aktualitet. De viser tydelig hvordan det ble konflikt da TV-mediet i begge land begynte å ta opp luftforurensning og andre miljøproblemer som stammet fra industrien.

For å sette disse konfliktene i perspektiv skal vi huske på at de utspant seg flere år *før* den norske miljøaktivisten Erik Dammann utga sin bok *Fremtiden i våre hender*. Den utkom først i 1972. Samme år utga flere forskere, deriblant norske Jørgen Randers, den dystre miljørapporten *Limits to Growth*. Norsk fjernsyn var altså tidligere ute enn disse siden så kjente bøkene. Og professor Arne Næss utga sin bok *Økologi, samfunn og livsstil* først i 1974. Vi kan kanskje si det slik at NRK-fjernsynet gjennom sine programmer var med på å legge et grunnlag for at samtiden begynte å etterspørre slike bøker. Tidens miljøbøker inngikk ihvertfall i en mer problemrettet atmosfære som TV-mediet utvilsomt hadde bidratt til å fremme i Norge.

Norsk fjernsyn var tidligere ute enn både Erik Dammans Fremtiden i våre hender og Jørgen Randers m.fl.s Limits to Growth

Fjernsynet og oljeindustrien

Fjernsynets forhold til oljebransjen før og etter tidsskiftet rundt 1970 er også viktig å kjenne til. I 1960-årene skildret Jan P. Jansen oljeletingen i Nordsjøen på en optimistisk og ikke-problematiserende måte i Dagsrevyen, men utover i 1970-årene kom det inn en langt mer kritisk og undersøkende holdning i fjernsynets dekning av oljeindustrien. Den kom først til syne i Dagsrevyen og deretter i NRKs store TV-serie «Arbeidsplass Nordsjøen» (1979) og senere i flere andre store programserier.

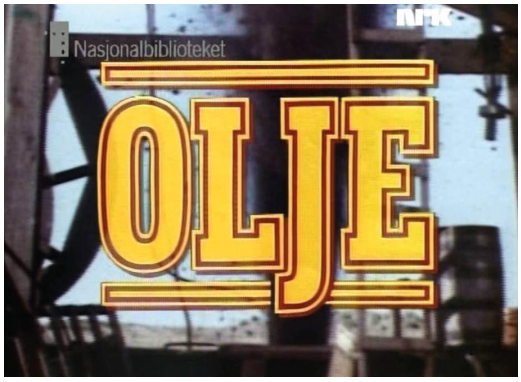

Futt og fart helt fra start. I Bjørn Nilsens store TV-serie "Olje" fra 1986 lot man vignetten bli dominert av den voldsomme spruten fra et oljetårn – både i lyd og bilde.

Igjen var det Bjørn Nilsen som var drivkraften. Etter to års permisjon fra NRK var han tilbake i institusjonen i 1977. Han spurte seg selv hva som da var blitt viktig i landet og kom til at det var den fremvoksende oljebransjen. Han begynte å dekke den i Dagsrevyen, men begynte snart å arbeide på en større dokumentarserie. «Arbeidsplass Nordsjøen» ble vist i NRK tidlig i 1979. Der demonstrerte Bjørn Nilsen hvordan kritisk og undersøkende journalistikk kunne anvendes på den norske oljebransjen. Hvert eneste program i serien hadde en kritisk grunnholdning.[18] I serien advarte Nilsen mot den dårlige sikkerheten på oljeplattformene i Nordsjøen. Han kom til at sikkerheten for arbeiderne var for lav. Disse reportasjene fikk ny aktualitet da Alexander Kielland-plattformen kantret i mars 1980. 123 mennesker omkom.

Den kritiske holdningen i Bjørn Nilsens programmer viste seg da å være berettiget. Bjørn Nilsen lagde nå flere store programmer om oljeindustrien. Han fikk så ideen om å lage en stor internasjonal TV-serie om oljeindustrien fra dens første tid og helt frem til samtiden. Det var et kjempeprosjekt. For å få det til inngikk han et samarbeid med det skotske produksjonsselskapet Grampian Television. De fikk også en visningsavtale med den britiske TV-kanalen Channel Four. Etter fire års arbeid var serien «Olje» (Oil) ferdig til å vises i 1986. Den bestod av åtte 50-minutters programmer som alle anla et kritisk perspektiv på den internasjonale oljebransjens utvikling og makt. «Olje» var den største dokumentarserien NRK-fjernsynet hadde laget til da. Og Bjørn Nilsen lyktes faktisk med sitt mål om å lage *den* store internasjonale TV-serien om oljen. Serien ble vist i 50–60 land over hele verden.[19]

Så hvis vi vil identifisere når – og hvordan – landets største massemedium begynte å innta en kritisk holdning til oljeindustrien og dens betydning, så står Bjørn Nilsens programmer fra siste del av 1970-årene og frem til «Olje» i 1986 som de mest betydningsfulle fra disse årene.

«Arbeidsplass Nordsjøen» ble vist i NRK tidlig i 1979. Der demonstrerte Bjørn Nilsen hvordan kritisk og undersøkende journalistikk kunne anvendes på den norske oljebransjen

Hvorvidt disse eksemplene er nok til at vi kan konkludere med at det finnes en «kritisk tradisjon» i norsk fjernsyn, er fortsatt kanskje et åpent spørsmål, men i min bok *Vaktbikkjefjernsynet* har jeg ihvertfall belagt spørsmålet også med mange andre tilfeller av kritisk og undersøkende journalistikk gjennom flere tiår. Og på miljøfeltet har NRK også senere sendt så betydningsfulle TV-programmer at enkelte av dem bør trekkes frem her.

Miljø i TV: noen nyere eksempler

Hvilke TV-programmer eller dokumentarserier som kan sies å ha videreført Bjørn Nilsens grunnholdning i Olje-serien fra 1986, kan diskuteres. Spørsmålet er vanskelig å avgjøre, siden alle programskapere er forskjellige og vilkårene i TV-mediet også har forandret seg så mye over tid. La oss her likevel se på tre mulige kandidater.

Det første tilfellet er et av de mest bemerkelsesverdige programmer som NRK-fjernsynet noen gang har sendt: Petter Nomes TV-dokumentar «Året 2048» fra 1988. Denne ble lagt opp som en internasjonal TV-dokumentar i to deler og ble sendt i NRK den 24. og 25. mai 1988. Første del handlet om ozonalarmen, andre del om drivhuseffekten. Programmene var ment som en «vekker» og rettet seernes oppmerksomhet mot noen av de trusler som da var i ferd med å vokse frem mot menneskehetens fremtid på jordkloden. De to programmene bygde på forskning, men ble utført ved å se 60 år fremover i tid, uten å være science fiction. Programmet om drivhuseffekten viste tydelig hvordan oppvarmingen av jordens atmosfære foregikk og pekte på faren for fremtidige klimaendringer. Verdenskart laget ved dataanimasjon viste en fremtid med stadig høyere temperaturer i verden. De tilhørende konsekvensene – tørke, flom, orkaner, mer nedbør, mildere somre osv. – ble behørig omtalt og tildels demonstrert ved nye TV-bilder. CO2-utslippene fra olje, gass og bilkjøring var noe av problemet: de var 50-doblet på få generasjoner, sa Peter Nome. Programmets mest originale fortellergrep var å fortelle dette ved hjelp av en fiktiv TV-nyhetssending fra år 2048. Denne fremtidige nyhetssendingen var sterkt preget av miljø- og klimaproblemer: innslag etter innslag fortalte om økologiske katastrofer under utvikling i ulike deler av verden. Programmet var en alvorlig advarsel og vakte stor oppsikt – og Petter Nome fikk flere TV-priser for det.[20]

Det er svært tankevekkende å gjense dette programmet idag, for nå viser viser det oss jo hvordan ekspertene vurderte scenariene for jordens klima og miljø i 1988. Den utviklingen vi har hatt siden da har desverre gitt dem rett, men på et mye tidligere tidspunkt enn de dengang forestilte seg. Da vi viste åpningen av «Året 2048» på årsmøteseminaret til Mediehistorisk Forening på Litteraturhuset i Oslo den 10. mars 2020, var den spontane kommentaren

Med sin store TV-serie «En reise i vannets historie» fra 2008 tok den norske professor Terje Tvedt rollen som vannets svar på David Attenborough. Han ble nå verdens fremste formidler av vannets kulturelle og politiske betydning i internasjonalt fjernsyn. Slik ser DVD-omslaget ut.

fra BI-professor Jørgen Randers på første rad at programmets diagnose var korrekt og at programskaperne hadde truffet blink med sine forutsigelser.

De to neste eksemplene stammer fra den kjente professor og formidler Terje Tvedt. Han har vakt internasjonal oppsikt med flere store TV-serier. I 1997 kom han med den første: dokumentarserien «En reise i vannets historie». Innholdsmessig var dette en nyskapende serie med et nytt blikk på vann som naturressurs.[21] Serien fortalte om vannets avgjørende betydning for menneskets ulike sivilisasjoner og kulturer gjennom tidene: uten vann, intet liv og dermed heller intet samfunn eller kultur. Dette nokså brede temaet klarte Terje Tvedt å konkretisere med eksempler fra 20 land over hele verden og på en måte som minnet seerne om vannets grunnleggende betydning for mennesket. Serien vant Grand

«Ingen, absolutt ingen, kan unnslippe vannets makt,» sier Terje Tvedt nede i båten. Fra den imponerende åpningsscenen i hans internasjonale dokumentarserie «En reise i vannets fremtid.» Skjermdump fra første episode.

Prix på den 17. Internasjonale miljøfilmfestivalen og ble siden vist på TV-kanaler som National Geographic Channel og Discovery Channel. Den ble solgt til TV-visning i omkring 100 land, bare i tiden frem til 2001. DVD-versjonen ble utgitt på åtte språk: engelsk, fransk, norsk, portugisisk, spansk, arabisk, japansk og kinesisk. Serien var en samproduksjon mellom NRK og Universitetet i Bergen og mottok støtte fra Utenriksdepartementet.[22]

Ti år etter, i 2007, fulgte Terje Tvedt opp med en ny, stor TV-serie; «En reise i vannets fremtid». Nå rettet han blikket fremover og pekte på hvor sårbart det moderne samfunnet var blitt fordi mange hadde begynt å betrakte tilførselen av vann som en selvfølge. Serien var en videreutvikling av tematikken fra den forrige serien, men nå så Tvedt rundt seg i samtiden og trakk opp fremtidsperspektiver. Serien demonstrerte vannets betydning i nåtid og fremtid, med eksempler fra hele 25 land. I Norge vant «En reise i vannets fremtid» Gullruten i klassen for beste TV-dokumentar i 2008. Serien er blitt vist i land over hele verden. Disse to seriene er således blant blant de mest sette norskproduserte TV-programmer i verden – noensinne. Der Bjørn Nilsen hadde konsentrert seg om oljen som avgjørende ressurs i det moderne industrisamfunn, pekte Terje Tvedt på noe enda mer grunnleggende, nemlig vannet. I norsk fjernsyns miljøhistorie inntar hans to vann-serier en så særegen plass at det burde utføres inngående

David Attenborough – verdens mest berømte skaper av naturprogrammer i TV. I en alder av 90 år sa han til det norske A-magasinet at han hadde vekket verden med sine programmer. Faksimile fra A-magasinet nr. 50 2016.

Flomfare i A-magasinet i 2019. Med et varmere og våtere klima blir økende flomfare en utfordring. Bladet skriver om hvordan ulike storbyer møter utfordringen. Faksimile fra A-magasinet nr. 46 2019.

forskning på hvordan de ble til – og hvordan de presenterer sitt tema.

De TV-programmene vi nå har sett på – av Petter Nome og Terje Tvedt – er viktige, men hvordan de faller inn i en større og bredere historisk fremstiling av miljø og klima i norsk TV-historie er fortsatt et åpent spørsmål. Fordi vi mangler mer omfattende studier av dette får vi – ihvertfall inntil videre – nøye oss med de punktnedslag vi her har foretatt.

Pressehistoriske IT-analyser av miljøspørsmål

La oss nå vende blikket fra fjernsynet og over til pressen. Avisenes dekning av miljø- og klimaspørsmål over tid er lite undersøkt. Vi finner her mye av den samme mangel på konkrete tema-studier, som vi fant i fjernsynets tilfelle. Vi mangler større miljø-undersøkelser av norsk presse, utført med et historisk blikk. Vi kan her bruke klassisk historisk metode, tilpasset studiet av pressen, slik blant annet Bull og Dahl har diskutert.[23]

Det er mange mulige fremgangsmåter man her kan følge. En mulighet er å studere enkeltjournalister som arbeider på miljø- og klimafeltet, slik som for eksempel Ole Mathismoen i *Aftenposten*.[24] I flere tiår har han vært en av de fremste miljøjournalistene i norsk presse. Likevel mangler vi mange studier av det særegne grepet i hans journalistikk. En annen mulighet er å følge dette stoffområdet i en enkeltavis – eller i markante publikasjoner som for eksempel *A-magasinet*. Legger man *A-magasinet*s feature-artikler om miljø- og klimaspørsmål etter hverandre langs en tidsakse, vil man trolig få frem helt ny viten om omtalemønstrene i dette magasinet. Man vil kunne tidfeste de første artiklene, når et gjennombrudd kom og når miljø og klima skiftet status og ble kontinuerlige temaer som ble tatt opp – frem til deres

Tabell 1. Omfanget av norsk presseomtale av søkeordene luftforurensning, vannforurensning, skogsdød og sur nedbør i perioden 1961-2013. Verktøy: NB N-gram, Nasjonalbiblioteket. Søkedato: 4/3 2020. Glatting: 2. Begge målformer. Absolutte tall.

dominans i nyere tid. Her skal vi kort bare nevne to av *A-magasinet*s nyere førstesidesaker. «Jeg vekket verden», sa den kjente britiske TV-produsenten David Attenborough til *A-magasinet* i 2016 om sine mange naturprogrammer gjennom 60 år.[25] «Flomvarsel» var førstesideoppslaget i 2019, da klimaendringer førte til at flere byer ble oversvømmet med vann og nye løsninger tvang seg frem for å gjøre bymiljøene grønnere og smartere.[26]

Pressehistoriske studier av avisenes dekning av miljø og klima vil altså kunne avdekke mye av det vi hittil ikke har vist så mye om. Men presseforskningens vilkår er i ferd med å forandre seg. Det nye i dag er at vi ikke lenger trenger å begrense oss til å bruke klassisk historisk metode på avisene. Vi har forlengst fått nye verktøy til slikt arbeid, ikke minst nye IT-verktøy, som jeg har diskutert i en tidligere artikkel her i tidsskriftet.[27] Selv om vi bør beholde nøkternheten og en våken kritisk holdning til bruk av IT-verktøy, bør vi også innse at de åpner helt nye forskningsmuligheter, slik Nasjonalbibliotekets NB N-gram er et eksempel på. Siden stadig større deler av tekstinnholdet i norske aviser er blitt digitalisert og blitt søkbart i fulltekst etter OCR-skanning, står vi med et hjelpemiddel som ingen tidligere presseforskere har kunnet bruke. Denne muligheten bør vi utnytte. Ved hjelp av NB N-gram kan vi nå skape innholdsanalyser av norske pressetekster på måter som tidligere aldri har vært mulig.

Dagens interesse for klima- og miljøspørsmål er et godt eksempel på hvordan NB N-gram kan brukes til tematiske avisanalyser over tid

Dagens interesse for klima- og miljøspørsmål er et godt eksempel på hvordan NB N-gram kan brukes til tematiske avisanalyser over tid. La oss kort se på noen eksempler. Den første tabellen viser hvilke resultat vi får opp ved hjelp av NB N-gram når vi bruker søkeordene «luftforurensning», «vannforurensning», «skogsdød» og «sur nedbør» i Nasjonalbibliotekets digitale avisdatabase. Søket ble avgrenset til perioden 1961–2013 og ga resultatet som vist i tabell 1.

Tabellen viser at ingen av de fire søkeordene stod sentralt i norske aviser tidlig i 1960-årene. Omtalefrekvensen da var nesten lik null. Deretter ser vi at av de fire søkeordene var det vannforurensning som først oppnådde betydelig presseomtale. Det skjedde i andre halvår av 1960-årene med en topp i 1970, etterfulgt av reduksjon til et lavt nivå gjennom hele resten av perioden. Den neste tendensen vi kan identifisere er at luftforurensning også kom inn i pressen i andre

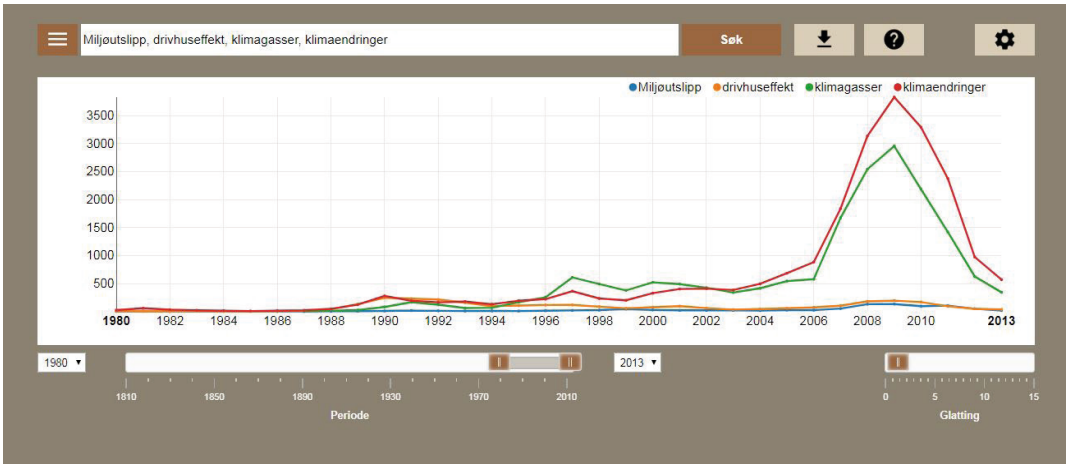

Tabell 2. Norsk presseomtale av søkeordene miljøutslipp, drivhuseffekt, klimagasser og klimaendringer i perioden 1980-2013. Verktøy: NB N-gram, Nasjonalbiblioteket. Søkedato: 4/3 2020. Glatting: 2. Begge målformer. Absolutte tall.

halvdel av 1960-årene, men med en lavere topp enn den første, også i 1970. Deretter synker tallene til et lavere nivå, frem til en viss stigning inntreffer opp til en ny topp i 1990. Deretter faller kurven igjen, frem til en voldsom stigning etter 2005 og en ny reduksjon frem til 2013.

De to neste stikkordene fordeler seg både over og under de vi nettopp har sett på. Skogsdød oppnådde en viss presseomtale i andre halvdel av 1980-årene, men sank dereretter til et lavt nivå resten av perioden. Endelig finner vi så den høyeste frekensen: pressens omtale av sur nedbør. Den vokste frem i første halvdel av 1970-årene, for deretter å synke frem til 1980. Deretter kom en nærmest eksplosjonsartet økning i presseomtalen frem til tabellens høyeste punkt i 1985. Og til tross for en viss nedgang til 1990, lå omtalen fortsatt svært høyt disse årene. En ny topp ble så nådd i første halvdel av 1990-årene.

Hvis vi forutsetter at dette resultatet er substansielt holdbart, slik NB N-gram har levert det til oss som brukere, så står vi her med resultater som ingen forskere tidligere har kunnet identifisere. Ja, disse tallene fremkommer kun når noen bruker akkurat disse søkeordene på akkurat disse tekstene og fra akkurat den perioden. Det er derfor det er så besnærende hvilke oppdagelser man kan gjøre ved bruk av IT-verktøy i pressehistorisk forskning. Resultatene vi har funnet er overraskende. Selv for dem som husker disse årene, vil det kanskje være uventet at omtalen av sur nedbør var så mye større i norsk presse enn omtalen av de tre andre miljøspørsmålene, men det er altså akkurat det tabell 1 viser.

Det andre eksemplet viser omfanget av norsk presseomtale av søkeordene «miljøutslipp», «drivhuseffekt», «klimagasser» og «klimaendringer» i perioden 1980–2013:

Tabell 2 utfyller bildet vi fikk i tabell 1, men med andre funn. Vi ser at alle fire søkeord oppnådde en svært lav presseomtale før 1990-årene. Det er kun en liten økning akkurat i året 1990, men deretter fortsetter alle fire stikkord med en nokså lav frekvens inntil en liten økning opptrer i 1996, men bare for ordene klimagasser og klimaendringer. Fra 1996 og fremover stabiliserer omtalen av disse to seg på et noe høyere nivå frem til 2006. Da inntrer en eksplosjonsartet økning frem til 2009. Da var omtalen av disse to på sitt høyeste. Deretter ser vi at tallene synker frem mot 2013. Hvis disse resultatene fra NB N-gram er korrekte, så kan vi konkludere med at alle fire søkeord er av nokså ny dato som temaer i norsk presse – ja, mye nyere enn søkeordene vi studerte i tabell 1.

La oss nå se på det tredje og siste eksemplet. Tabell 3 viser presseomtalen av Miljøverndepartementet fra opprettelsen i 1972 og frem til 2013.

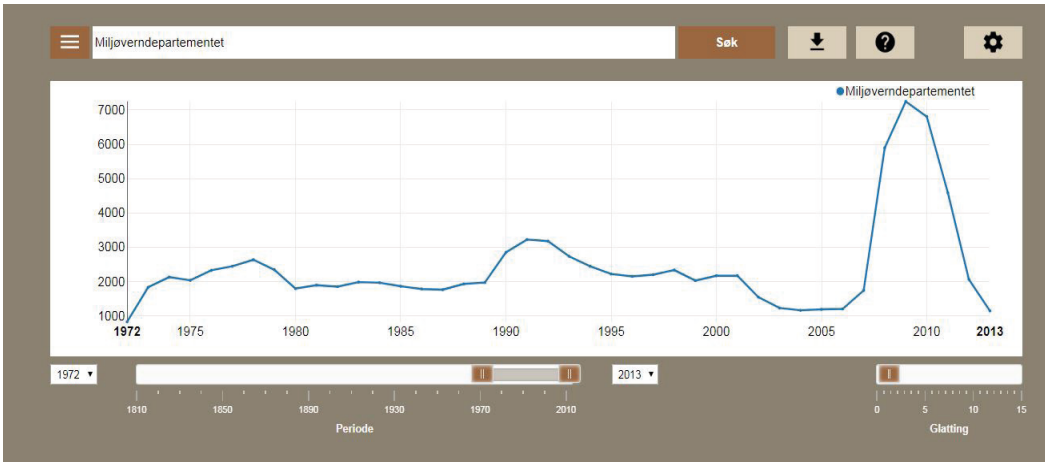

Tabell 3. Presseomtalen av Miljøverndepartementet i perioden 1972-2013. Verktøy; NB N-gram, Nasjonalbiblioteket. Søkedato: 4/3 2020. Glatting: 2. Begge målformer. Absolutte tall.

I denne tabellen ser vi hvordan Miljøverndepartementet startet opp i 1972 med en nokså beskjeden avisomtale. Nivået steg så gjennom 1970-årene opp til en topp i 1978-79. I 1980-årene lå omtalen lavere igjen. En ny topp ble nådd tidlig i 1990-årene, for deretter å fortsette som en synkende kurve frem til ca. 2007. Da inntraff en eksplosjonsartet vekst opp til et nivå i 2009 som Miljøverndepartementet aldri tidligere hadde vært i nærheten av. Deretter faller nivået igjen frem til 2013.

Igjen må vi ta forbehold om at tallene er korrekt levert av NB N-gram. Hvis vi forutsetter det, så ser vi at pressens interesse for Miljøverndepartementet har vært nokså varierende over tid. Omtalefrekvensen synes delvis å gå på tvers av tendensene i tabell 1 og 2. Vi må derfor kunne konkludere med at pressens omtale av miljø- og klima-spørsmål ikke er enkle og rettlinjede fenomener. Tvert om: de er kompliserte og sammensatt av flere samtidige tendenser. Ulike del-emner får avisomtale etter tur i kompliserte mønstre av opp- og nedturer, som ikke nødvendigvis er synkrone innbyrdes. Vi trenger følgelig langt mer inngående frekvensanalyser enn det vi har sett på her. Mitt håp med disse tabellene er først og fremst å vise hvilket verktøy vi har fått om vi begynner å ta i bruk IT-verktøy som NB N-gram i det presse- og mediehistoriske arbeidet. Miljø- og klimaspørsmål i pressen kan belyses på helt nye måter.

Konklusjon

Vi kan konkludere slik: selv om historieforskning generelt og mediehistorie spesielt, ifølge sin natur, er innrettet mot diakrone studier av avsluttede forløp i fortiden, så er det likevel slik at begge også er åpne for å studere mer dagsaktuelle spørsmål som er av interesse rundt oss idag, slik de engang har nedfelt seg i fortidens kilder. Noen ganger bør mediehistorisk forskning derfor også kunne ta utgangspunkt i vår tids dagsaktuelle spørsmål, for deretter å se hvordan de har vokst frem i mediene og offentligheten en gang i tiden. I dette arbeidet kan vi idag bruke to fremgangsmåter: den klassiske historiske metoden, slik anvendelsen av den på mediene er diskutert tidligere[28] – men også noen av de nye IT-verktøy, som nå foreligger, slik som Nasjonalbibliotekets NB N-gram. Etter Nasjonalbibliotekets

Noen ganger bør mediehistorisk forskning derfor også kunne ta utgangspunkt i vår tids dagsaktuelle spørsmål, for deretter å se hvordan de har vokst frem i mediene og offentligheten

digitalisering av all tekst i norsk presse – kombinert med OCR-skanning som gjør den søkbar i fulltekst – står vi med et helt nytt pressehistorisk redskap som vi ikke bør unnlate å ta i bruk.

Hvis vi i tillegg *kombinerer* klassiske og digitale metoder – slik jeg har forsøkt å vise i denne artikkelen – kan vi kanskje gjøre mediehistorie til et enda mer slagkraftig fagfelt enn før. For når vi kombinerer analoge og digitale metoder, kan vi oppnå langt mer enn om vi begrenser oss til kun en av dem. Anvendt på medienes omtale av miljø- og klimaspørsmål setter de to metodene oss i stand til å oppdage ny viten og lansere nye forskningsresultater. Ja, vi kan dermed si at miljø- og klimakrisen kan tilføres en mediehistorie – den er ennå ikke er skrevet, men det bør den. Hvordan en slik tematisk orientert mediehistorie skal utformes i praksis er fortsatt et nokså åpent spørsmål. Ingen kan i dag si hvordan en slik mediehistorie vil kunne se ut. En mulighet er å ta utgangspunkt i det fremvoksende fagfeltet «miljøhistorie» – som blant annet historikeren Peder Anker arbeider med – og så legge mediehistorien ved siden av den. Dette foreslo Jørgen Randers da vi snakket sammen etter seminaret den 10. mars 2020. Det er en god ide, men selvfølgelig en stor og krevende jobb – som venter på å bli utført.

Artiklene vi trykker i dette temanummeret kan gjerne sees som bidrag til et slikt større prosjekt. De viser da også tydelig at det mediehistoriske fagfeltet faktisk *kan* kaste nytt lys over miljø- og klimakrisen – ut fra sin egenart som gjenstandsfelt. For mediehistorien har fortsatt et stort og lite brukt potensial for kronologiske temaanalyser av den offentlige side ved dagsaktuelle samfunnsspørsmål. Det vil si: hvordan de er blitt eksponert i mediene over tid. Om vi tenker og arbeider slik kan mediehistorie bli et analyseinstrument med stor nytteverdi også for vår forståelse av nåtidens mest høyaktuelle samfunnsspørsmål – og ikke bare et tilbakeskuende fagfelt for spesielt interesserte.

Dette er enda et argument for hvorfor vi trenger mediehistorie i vår tid. Og det er en av grunnene til at styret i Norsk Mediehistorisk Forening valgte å gjøre miljø og klima i mediene til hovedemne på årsmøteseminaret vi arrangerte på Litteraturhuset i Oslo, 10. mars 2020 – og som igjen danner bakgrunnen for denne utgaven av *Mediehistorisk Tidsskrift*.

Noter:

1 En tidligere versjon av denne artikkelen ble presentert som innledningsforedrag på årsmøteseminaret til Norsk Mediehistorisk Forening på Litteraturhuset i Oslo, 10. mars 2020.
2 Rasmussen 2007
3 Bomann Larsen bind 1-8, 2002-2019
4 NOU 1984:3:21
5 Johansen 2011
6 Eide og Myrvang 2018
7 Bruhn Jensen (red.) 2016
8 Djerf-Pierre 2014
9 Sørensen 1991, Jacobsen 1993
10 Bastiansen 1994, 1996
11 Bastiansen 1996: 82ff, 101-104, sitat s. 104
12 Programbladet nr. 5 1970: s. 1,3 og 27
13 Programbladet nr. 5 1970
14 Dahl og Bastiansen 1999: 425-430
15 Dahl og Bastiansen 1999:430, se også Liberalt Perspektiv nr. 3 1969
16 Nilsen 1975
17 Dahl og Bastiansen 1999: kap. 7, og Epilog
18 Bastiansen 2011: 77-90
19 Se detaljer i Bastiansen 2011: 77-90, Nilsen 2010
20 Bastiansen 2011: 94-96
21 Jfr. Tvedts kulturhistoriske vannforskning, f.eks. Tvedt 2018.
22 En reise i vannets historie, DVD 2001
23 Bull 1929, Dahl 2004
24 Se f. eks. Ytterstad 2012
25 A-magasinet nr. 50, 16. desember 2016
26 A-magasinet nr. 46, 15. november 2019
27 Se Bastiansen 2019
28 Bull 1929, Dahl 2004, Bastiansen 2017

Kilder:

Programbladet nr. 5 1970
Liberalt Perspektiv nr. 3, 1969
En reise i vannets historie, TV-serie på DVD, NRK og Universitetet i Bergen, 2001
En reise i vannets fremtid, TV-serie på DVD, Panoptikon og Universitetet i Bergen, 2008
NB N-gram-søk i Nasjonalbibliotekets database på nb.no, utført 4.3.2020
NOU 1984:3: Frå informasjon til kulturarv

Referanser:

Bastiansen, H. G. (1994). *LIVE FROM MOON. En case-studie i fjernsynets historie*. Oslo: Norges Forskningsråd

Bastiansen, H. G. (1996). *Fra referat til reportasje. Dagsrevyen 1960-1969*. Oslo: Norges Forskningsråd: KULTs skriftserie nr. 52

Bastiansen, H. G. (2011). *Vaktbikkjefjernsynet. Kritisk journalistikk og undersøkende dokumentar i norsk TV*. Kristiansand: IJ-forlaget

Bastiansen, H. G. (2019) «Når mediehistorien blir søkbar – og grafisk: Introduksjon til Nasjonalbibliotekets første IT-verktøy». *Mediehistorisk Tidsskrift* nr. 2 (32) http://medietidsskrift.no/tidsskrift/mediehistorisk-tidsskrift-nr-2-2019-32/

Bomann Larsen, T. (2002-2019). *Haakon og Maud*, biografi, bind I-VIII. Oslo: Cappelen

Bull, Edvard (1929). «Den moderne pressen som historisk kilde.» Scandia

Dahl, H.F. (2004). *Mediehistorie. Historisk metode i mediefaget*. Oslo: Cappelen Damm

Dahl, H.F. og H. G. Bastiansen (1999); *Over til Oslo. NRK som monopol 1945-1981*. Oslo: Cappelen

Djerf-Pierre, M. (2014). «The Greening of News. The institutionalization of the 'environment' in television reporting 1961-1973», i M. Djerf-Pierre & M. Ekstrøm (red.): *A History of Swedish Broadcasting*. Göteborg: Stiftelsen Etermedierna i Sverige/Nordicom

Eide, M. og C. Myrvang (2018). *Alltid foran skjermen. Dagbladet og det digitale skiftet*. Oslo: Universitetsforlaget

Jakobsen, J.Å. (1993). *Norsk Filmrevy, Årgang 1949. En sosiologisk innholdsanalyse*, Magistergradsavhandling, Institutt for sosiologi, Universitetet i Oslo

Jensen, K. Bruhn (2016, red.). *Dansk mediehistorie*, bind 4: 1995-2015. København: Samfundslitteratur

Johansen, T.A. (2011): *Orkla Media 2003-2006. Et medieselskap i konserndanningens og eierkonsentrasjonens epoke*. *Pressehistorisk Tidsskrift nr. 16.* http://medietidsskrift.no/tidsskrift/pressehistorisk-tidsskrift-nr-16-2011/

Nilsen, B. (1975). *NRK – makthavernes monopol*. Oslo: Gyldendal

Nilsen, B. (2010). *Journalist og aktivist. Mediestreif*. Trondheim: Communicatio forlag

Rasmussen, T. (2007): *Kampen om Internett*- Oslo: Pax

Sørensen, B. (1991). «The Voice of Reconstruction: The Norwegian Post-war Newsreel as History of a Mentality». I H. Rønning og K. Lundby (red.): *Media and Communication. Readings in Methodology, History and Culture*, Oslo: Norwegian University Press

Tvedt, Terje (2018): *Nilen - historiens elv*, Oslo: Aschehoug

Ytterstad, A. (2012) *Norwegian Climate Change Policy in the Media: Between Hegemony and Good Sense*. Doktoravhandling i medievitenskap, Universitetet i Oslo

Ill: Endre Barstad © 2020

Fagfellevurdert

Forsiktige forskere, engasjerte journalister

En studie av de første 30 årene med «drivhuseffekt» i Aftenpostens, Dagbladets og VGs spalter

Sammendrag: *Enkeltforskere har snakket om sammenhengen mellom CO_2-utslipp og klimaoppvarming i 150 år. Fra 1950-tallet økte interessen for fenomenet. I hvilken grad var denne innsikten en del av offentlig norsk debatt, og hvordan ble innsikten formidlet til allmennheten i nyhetene? En gjennomgang av nyhetsartikler og innsendt meningsstoff i Aftenposten, Dagbladet og VG i perioden 1959-1988, med ordet «drivhuseffekt» som arkivmarkør, ga til sammen 2859 treff i de tre avisene, med den største andelen i Aftenposten – 1735 treff. 44 prosent var nyhetsstoff og 17 prosent kronikker og debattinnlegg. Av meningsstoffet utgjorde debattinnleggene ti og kronikkene sju prosent. Tre til fire prosent av meningsstoffet stammer fra en kronikk skrevet av en forsker. Resultatene viser at kunnskapen om en mulig menneskeskapt klimaendring ble formidlet til et norsk avislesende publikum allerede på 1960-tallet. Men til tross for mange tegn som pekte i samme retning, var forskerne ofte forsiktige. Journalistene var djervere når de formidlet farene ved økt forbrenning av fossilt brennstoff.*
Emneord: *kronikker, vitenskapskommunikasjon, klimaendringer, drivhuseffekt, IT-verktøyet NB N-gram.*

Lars Sandved Dalen
Biolog (PhD), seniorrådgiver ved NIBIO
Masterstudent i journalistikk, fagforfatterlinjen, OsloMet
lars.dalen@nibio.no

Hva snakket vi om når vi snakket om klima på 1960-1970- og 1980-tallet? Hva hadde den norske offentligheten tilgang til av kunnskap om klimaspørsmål, gjennom årtier med klimadebatt i norske aviskronikker, før det ble et høyaktuelt politisk tema i vår tid?

For å svare på dette spørsmålet har jeg gjennomgått *Aftenposten*, *Dagbladet* og *VG*s nyhetsartikler og innsendt meningsstoff i perioden 1959-1988. At jeg valgte akkurat denne perioden er et resultat av at 1959 er det første året der ordet «drivhuseffekt» i betydningen menneskeskapte klimaendringer dukker opp i en norsk avis, og 1987-1988 var et passende sted å avslutte, siden det var et merkeår for miljøvern i Norge – med Brundtland-rapporten *Vår felles framtid*, som kom i 1987 – og generelt en høynet oppmerksomhet om miljøvernspørsmål, ikke minst omkring menneskeskapt global oppvarming.

I 2020 er det 55 år siden menneskeskapt global oppvarming ble offentlig kjent i USA.[1] Det er derfor all grunn til å tro at også norske forskere i over 50 år har visst at menneskeskapt global oppvarming var en mulighet. I hvilken grad var denne innsikten en del av den offentlige norske debatten? I hvilken grad skrev de fagfolkene som hadde forutsetning for å mene noe om global oppvarming og menneskeskapte klimaendringer kronikker og debattinnlegg om det de visste, og hvordan ble denne innsikten formidlet til allmennheten i nyhetene? Kanskje kan en undersøkelse av kronikker, debattinnlegg og nyhetsartikler i utvalgte norske aviser fra etterkrigstiårene gi et lite gløtt inn i det som er blitt et stort tema i norsk og internasjonal miljøjournalistikk, og som har involvert forskere både som debattanter og kunnskapsprodusenter?

Artikkelen er basert på en gjennomgang av de tre store avisene *Aftenposten*, *Dagbladet* og *VG* i perioden 1959-1988, på jakt etter forskningsbasert informasjon og varsler om menneskeskapt global oppvarming. Hvor tidlig kan vi finne forskere som tar for seg fenomenet i offentligheten? Når ble redaksjonene oppmerksomme på problemstillingen, og hvordan kom dette til uttrykk i avisenes nyhetsartikler, kommentarer og ledere – og på meningssidene – i

Mediehistorisk Tidsskrift nr. 34, 2020, årgang 17, s. 32-69, publisert 05.12.2020.
Artikkelen finnes også som del av hele utgaven av Mediehistorisk Tidsskrift nr. 34 2020,
url: http://medietidsskrift.no/content/uploads/pub/2020/12/NMF-tidsskrift-02_2020-web.pdf
Artikkelen publiseres under lisensen Creative Commons CC BY-NC 4.0.

Allerede i 1824 sammenlignet den franske fysikeren og matematikeren Jean Baptiste Joseph Fourier jordas atmosfære med en boks dekket med glassplater – som et veksthus. (Foto: Getty Images)

Den irske fysikeren John Tyndall viste i 1859 at visse gasser slipper gjennom solstråling, men blokkerer og fanger opp varmebølgene fra sollyset som blir reflektert fra bakken. (Gravering: C. H. Jeens, 1874)

kronikker og debattinnlegg?[2]

En slik undersøkelse vil kunne gi større innsikt i utviklingen av klimaspørsmålet i norsk offentlighet og vise historiske linjer bakover i tid som vi i dag muligens har glemt. Eventuelle funn vil være av særlig interesse som et grunnlag for undersøkelser av hvorvidt og i hvilken grad avisenes dekning av klima- og miljøfeltet har endret seg over tid, hvordan dette i så fall har skjedd, og trekke opp (eventuelle nye) historiske utviklingstrekk ved klima- og miljøstoffet i mediene.

En viktig del av en slik historisk undersøkelse av tekst handler om å finne de riktige begrepene. Ingen snakket om «global oppvarming» ved inngangen til 1960-tallet. Undersøkelsens første fase handlet derfor om å finne den riktige metaforen – som var «drivhuseffekt», før jakten på dette uttrykket kunne settes i gang. Etter hvert begynte også begrep som klimaendringer og global oppvarming å bli tatt i bruk.

Ble oppdaget i 1824

Aller først, hva er den fysiske og kjemiske årsaken til global oppvarming? Uten en naturlig drivhuseffekt ville ikke livet på jorda eksistert slik vi kjenner det i dag, og gjennomsnittstemperaturen på kloden ville vært -18 °C. Takket være drivhusgassene og drivhuseffekten er jordas middeltemperatur 15 °C. Kortbølget lys fra sola går gjennom atmosfæren, treffer jordas overflate og absorberes av vegetasjon, vann, jord og andre gjenstander på bakken. Disse gjenstandene sender så langbølget infrarød varmestråling tilbake til atmosfæren, der varmestrålene blir absorbert av drivhusgassene vanndamp, karbondioksid, metan, troposfærisk ozon, lystgass – samt klorfluorkarboner (freoner) fra kjølesystemer og klimaanlegg.

Allerede i 1824 antok den franske fysikeren og matematikeren Jean Baptiste Joseph Fourier (1758-1830) at jordas atmosfære holdt en høyere temperatur enn tilfellet ville vært om atmosfæren var i direkte kontakt med verdensrommet, og han sammenlignet jordas atmosfære med en boks dekket med glassplater – som et veksthus.[3]

Den irske fysikeren John Tyndall (1820-1893) viste

Ved århundreskiftet beregnet den svenske fysikeren og kjemikeren Svante Arrhenius at økte mengder CO_2 fra brenning av kull ville gi global oppvarming. (Photogravure: Meisenbach Riffarth & Co. Leipzig, 1909)

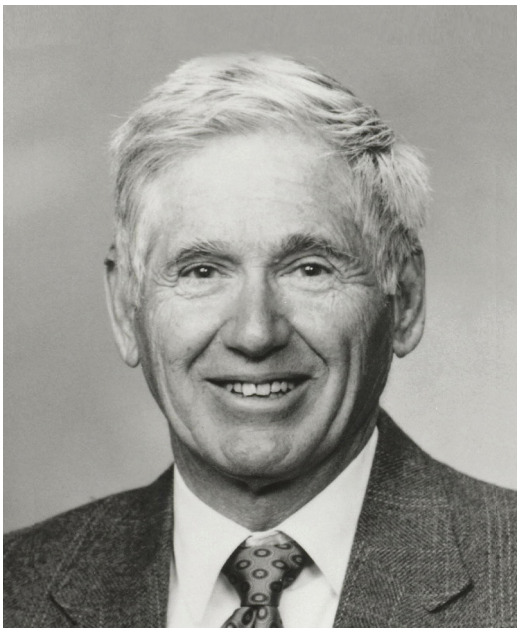

I 1958 begynte Charles David Keeling målinger av CO_2-konsentrasjonen i lufta på Hawaii. Allerede i 1960 oppdaget han at CO_2-konsentrasjonen økte fra år til år. (Foto: Ukjent)

i 1859 at visse gasser, slik som vanndamp, metan og karbondioksid, slipper gjennom solstråling, men blokkerer og fanger opp varmebølgene (det infrarøde lyset) fra sollyset som blir reflektert fra bakken.[4] Disse såkalte drivhusgassene gjør at ikke all solenergien som treffer jorda, forsvinner ut igjen i verdensrommet; jo mer drivhusgasser atmosfæren inneholder, desto mer oppvarming.

Ved århundreskiftet beregnet den svenske fysikeren og kjemikeren Svante Arrhenius (1859-1927) at lave CO_2-konsentrasjoner kunne ha forårsaket istider, samt at økte mengder CO_2 fra brenning av kull ville gi global oppvarming.[5] Arrhenius bega seg ut på kompliserte beregninger av hvordan mengden CO_2 i atmosfæren ville endre temperaturen på jorda.[6] Hans beregninger viste at allerede en fordobling av CO_2-innholdet fra datidens nivå ville føre til en temperaturøkning på fire grader, ikke langt fra det man tror i dag; at temperaturen kan øke med mellom 1,5 og 4,5 grader om CO_2-nivået dobles – med 2,5 grader som det mest sannsynlige.[7]

I et foredrag i Trondheims polytekniske forening i 1933 nevner den norske botanikeren Ove Arbo Høegh hypotesen om at «kullsyremengden i atmosfæren» kunne forklare temperaturendringer.[8] Fem år etter, i 1938, gjør ny kunnskap om atmosfærens kjemi at den britiske ingeniøren og dampteknologen Guy Stewart Callendar (1898-1964) kan presentere beregninger som viser at de siste 50 års menneskeskapte utslipp av CO_2 fra forbrenning av fossilt brennstoff vil gi en temperaturøkning på 0,003 grader per år.[9]

> Few of those familiar with the natural heat exchanges of the atmosphere, which go into the making of our climates and weather, would be prepared to admit that the activities of man could have any influence upon phenomena of so vast a scale.[10]

I 1958 begynte Charles David Keeling (1928-2005) målinger av CO_2-konsentrasjonen i lufta på toppen av Mauna Loa-observatoriet på Hawaii. Allerede i 1960 oppdaget han at CO_2-konsentrasjonen varierte gjen-

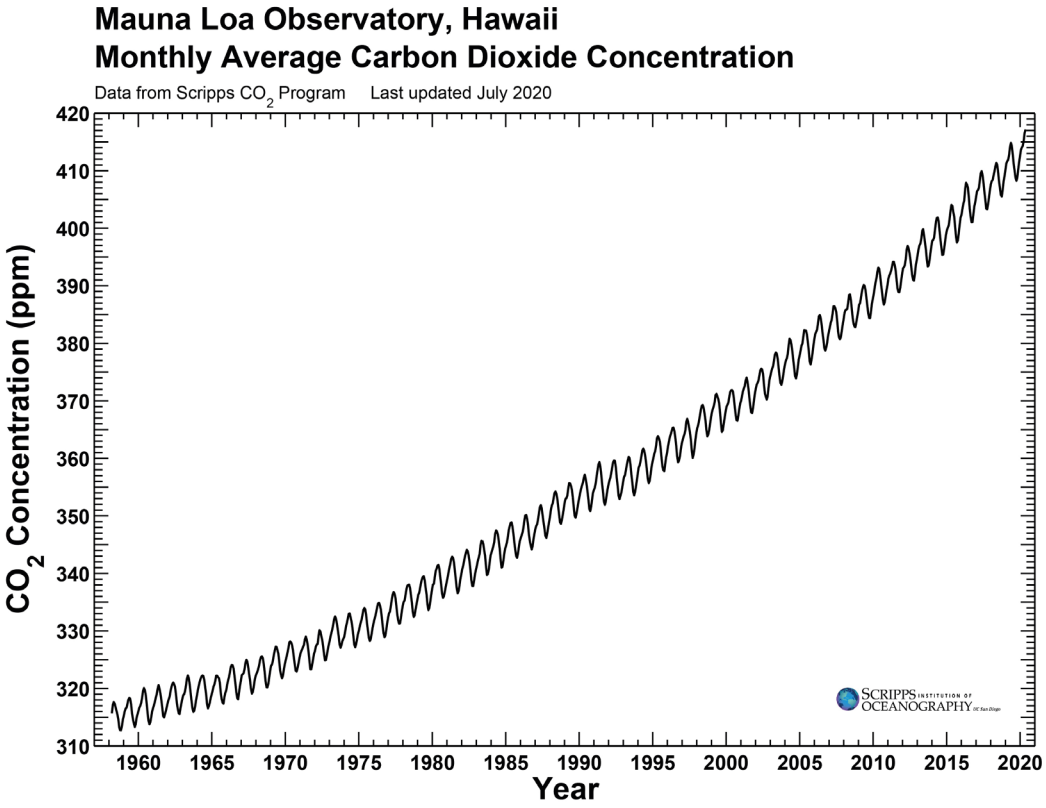

Figur 1: Gjennomsnittlig månedlig CO_2-konsentrasjon i atmosfæren på toppen av Mauna Loa-observatoriet på Hawaii i perioden 1958-2020. Kilde: Se figur.

nom året, og at den økte fra år til år. Keeling var den første som varslet om muligheten for at menneskets utslipp av klimagasser bidro til drivhuseffekten og global oppvarming (figur 1).[11]

Men det var ikke bare forskerne som var inne på dette. I en rapport fra 1965 skrev USAs president Lyndon B. Johnson:

> Ours is a nation of affluence. But the technology that has permitted our affluence spews out vast quantities of wastes and spent products that pollute the air, poison our waters, and even impair our ability to feed ourselves. At the same time, we have crowded together into dense metropolitan areas where concentration of wastes intensifies the problem.
>
> Pollution now is one of the most pervasive problems of our society. With our numbers increasing, and with our increasing urbanization and industrialization, the flow of pollutants to our air, soils and waters is increasing. This increase is so rapid that our present efforts in managing pollution are barely enough to stay even, surely not enough to make the improvements that are needed.

Rapporten *Restoring the Quality of Our Environment* var forfattet av presidentens vitenskapspanel, omhandlet farene ved forurensning, og hadde forslag om å begrense og forhindre forurensning – blant annet

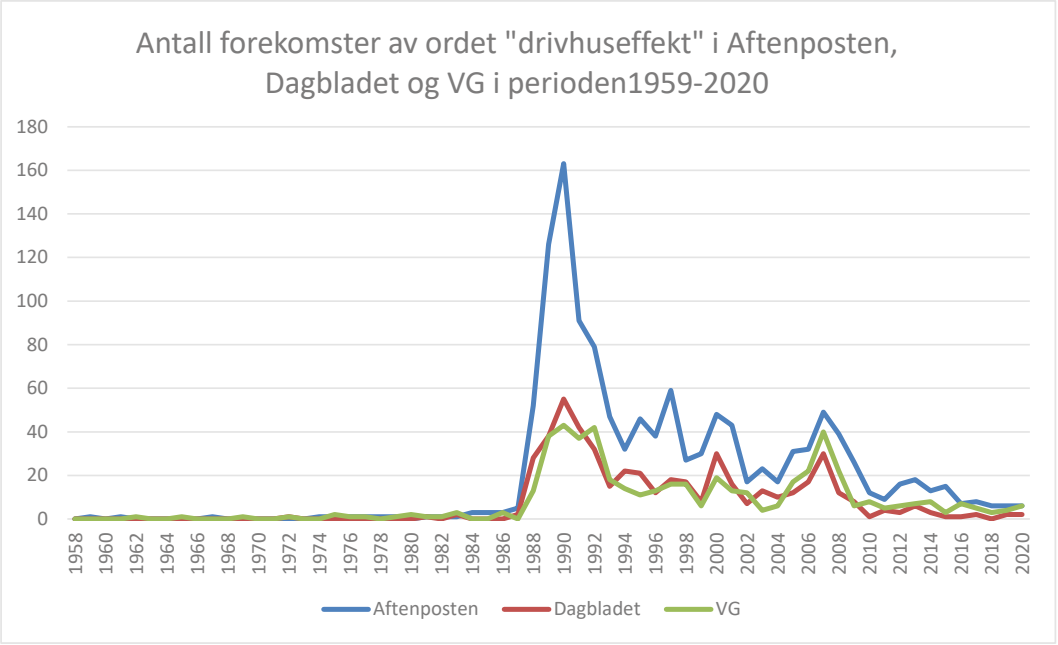

Figur 2: Antall forekomster av ordet «drivhuseffekt» i Aftenposten, Dagbladet og VG i perioden 1959-2020 (Kilde: nb.no).

ved å skattlegge utslipp.[12] Dette er muligens første gang farene ved global oppvarming forårsaket av menneskeskapte utslipp av klimagasser blir presentert for et lands myndigheter.

Beregninger som ble utført på slutten av 1960-tallet indikerte at gjennomsnittstemperaturen i atmosfæren ville øke med et par grader i løpet av det påfølgende århundret, etter hvert som mengden CO_2 i atmosfæren økte. Men modellene var relativt enkle, resultatene foreløpige og det 21. århundre fremdeles langt unna.[13]

I 1963 hadde dessuten Europarådet lansert ideen om en opplysningskampanje om betydningen av naturvern, noe som resulterte i «Det europeiske naturvernåret» i 1970, «… et felleseuropeisk initiativ som ønsket å rette søkelys mot de stadig mer fremtredende internasjonale natur- og miljøutfordringer», det første store opplysningstiltaket viet naturvern av sitt slag.[14] Utover 1970-tallet tiltok interessen for naturvern og miljøvern, og man ble etter hvert klar over at menneskeheten, gjennom den teknologiske utviklingen, var i stand til å påvirke planeten – og dermed også klimaet.[15] Etter hvert som forskerne fant mulige farer ved høyere vannstand og tørrere forhold for jordbruket, var ikke et varmere klima lenger bare en positiv ting. Mot slutten av 1970-tallet publiseres studier som viser at både klorfluorkarboner, metan og ozon kan bidra til drivhuseffekten, samt at avskoging og andre endringer i økosystemene også vil kunne påvirke fremtidens klima.[16] I 1987 kommer så FN-rapporten «Vår felles framtid», og kombinert med den varme sommeren i 1988 bidrar den til at mediedekningen av global oppvarming øker markant mot slutten av 1980-tallet – noe som kommer tydelig frem av forekomsten av ordet «drivhuseffekt» i norske aviser (figur 2).

På leting etter «drivhuseffekten»

I hvilken grad problemstillinger knyttet til klimaendringer ble formidlet og debattert i avisene i perioden 1959 til 1988 ble først undersøkt ved å telle forekomsten av ordet «drivhuseffekt» i de digitale arkivene til *Aftenposten*, *Dagbladet* og *VG* samt i Nasjonalbibliotekets samlinger.[17]

Tabell 1: Antallet forekomster av ordet «drivhuseffekt*» i Aftenposten, Dagbladet og VG i perioden 1959-1988, fordelt på Journalistisk stoff, Meningsstoff og Annet.

	Aftenposten	*Dagbladet*	*VG*	Til sammen
Journalistisk stoff	**50**	**11**	**16**	**77**
Nyhetsreportasjer	1			1
Nyhetsartikler	36	9	13	58
Notiser	5	1		6
Kommentarer	7	1	3	11
Ledere	1			1
Meningsstoff	**17**	**8**	**5**	**30**
Kronikker	3	5	4	12
Debattinnlegg	14	3	1	18
Annet	**34**	**22**	**12**	**68**
Reklame				
TV-program	18	20	4	42
Astronomi	4		4	8
Annen bruk	7	1	3	11
Dubletter	2			2
Diverse	3	1	1	5
Til sammen	**101**	**41**	**33**	**175**

Treff på det trunkerte søkeordet «drivhuseffekt*» ble sortert i tre kategorier: 1. Journalistisk stoff (nyhetsartikler og kommentarer); 2. Innsendt debattstoff (kronikker og debattinnlegg); 3. Annet (reklame, TV-program, omtale av TV-program, faktiske veksthus og omtale av andre typer drivhuseffekter - for eksempel på Mars eller Venus, eller i forbindelse med omtale av svømmebasseng, solcellepaneler - samt dubletter).

I utgangspunktet var analysen ment å bare gjennomføres på resultatene i kategori 2 – Innsendt debattstoff – men siden det var så få treff på debattstoff frem til 1987-1988, inkluderer analysen også nyhetsartikler og journalistiske kommentarer i perioden 1970-1988.

Aftenposten, *Dagbladet* og *VG* ble valgt fordi de har vært de største og trolig mest toneangivende riksdekkende avisene i hele perioden. Som aviser med forskjellig politisk utgangspunkt kan de også til sammen gi et representativt bilde av den journalistiske dekningen av drivhuseffekten og menneskeskapt global oppvarming i Norge i perioden 1959-1988, med tilhørende debatt og kommentarer.

Pølser, fysikk og potetsalat

Et trunkert søk på ordet «drivhuseffekt» i Nasjonalbibliotekets samlinger[18] gir 7980 treff i bøker, 26 050 treff i aviser og 770 treff i tidsskrifter.[19] Den første forekomsten av ordet «drivhuseffekt» i Nasjonalbibliotekets samlinger er i boka *Pølser, fysikk og potetsalat* fra 1951. Der forklarer programlederne Helmut Ormestad og Otto Øgrim i NRKs «Fysikk på roteloftet» hvordan temperaturen i en bil en solrik sommerdag stiger som følge av nettopp drivhuseffekten.[20]

Av treffene i aviser står 1735 i *Aftenposten*, 619 i *Dagbladet* og 505 i *VG* (figur 2).[21]

Fordelingen av antallet treff på ordet «drivhuseffekt*» i *Aftenposten*, *Dagbladet* og *VG* i perioden 1959-1988 er vist i tabell 1.

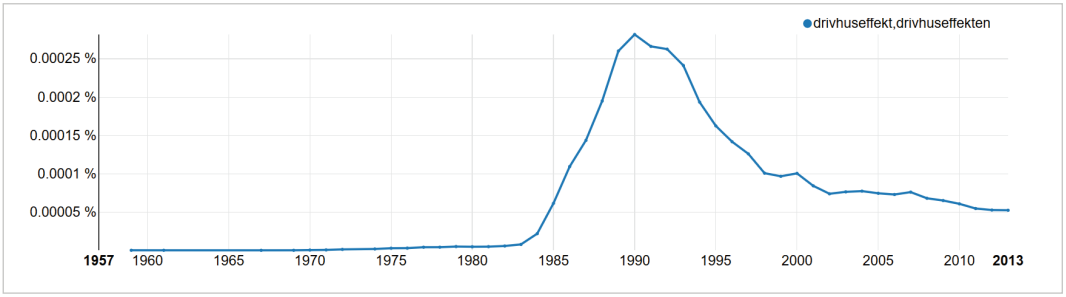

Figur 3: Diagram fra Nasjonalbibliotekets n-gram som viser den relative forekomsten av ordet «drivhuseffekt/en» i norske aviser i perioden 1959-2013. Begge målformer, med og uten stor forbokstav, glattefaktor 5. Søkedato 20. september 2020.

I perioden 1959-1988 var 44 prosent av forekomstene av ordet «drivhuseffekt» journalistisk stoff, i form av nyhetsartikler, reportasjer, notiser, kommentarer og ledere; 17 prosent er i innsendt meningsstoff, i form av kronikker og debattinnlegg og 39 prosent er kategorisert som «Annet», det vil si treff i form av reklame, TV-program, omtale av himmellegemer som Venus og Mars, andre forekomster av ordet drivhuseffekt, samt dubletter. Særlig omtalen av Torbjørn Morvik og Petter Nomes TV-dokumentar «Året 2048» fra 1988 (omtalt senere i artikkelen) får mange treff.

I utgangspunktet var ønsket som sagt å undersøke i hvilket omfang forskere varslet om globale menneskeskapte klimaendringer gjennom å skrive kronikker. Det viste seg imidlertid at det var få kronikker som omtalte drivhuseffekten og dermed få varslinger.

I denne undersøkelsen av forekomsten av ordet «drivhuseffekt» i *Aftenposten*, *Dagbladet* og *VG* utgjorde meningsstoffet cirka 17 prosent. Av dette igjen utgjorde debattinnleggene ti prosent og kronikkene sju prosent. Av de i alt tolv kronikkene som inneholder ordet «drivhuseffekt», er seks av dem skrevet av typiske eksperter – teknokrater og fagpersoner –, fem av journalister og én av en politiker. Det vil si at rundt tre prosent av forekomstene av ordet «drivhuseffekt» i avisene *Aftenposten*, *Dagbladet* og *VG* i perioden 1959-1988 stammer fra en kronikk skrevet av en forsker. Av disse igjen var kun én utdannet innen geofysikk (meteorologi).

Naturvern på 1960-/70-tallet

Figur 3 viser resultatet av et søk på ordet «drivhuseffekt/en» i Nasjonalbibliotekets N-gram-tjeneste[22] for perioden 1950-2013. Et søk i Nasjonalbibliotekets avisarkiv viser at det også var relativt stor forekomst av ordet «naturvern» i norske aviser allerede på 1960-tallet. Omtalen kulminerer med naturvernåret i 1970, og den relative forekomsten avtar gradvis de neste 30-40 årene (se figur 4). Det er også opplagt ut fra denne oversikten at det ikke var tilsvarende oppmerksomhet i norske avisemedier knyttet til global oppvarming, slik det illustreres gjennom forekomsten av ordene «drivhuseffekten» og «global oppvarming». Men selv om det ble skrevet relativt få kronikker om drivhuseffekten, er det helt tydelig en stadig økende interesse for fenomenet global oppvarming utover 1970- og 1980-tallet.

Det følgende er en gjennomgang av forekomstene av ordet «drivhuseffekt» i henholdsvis *Aftenposten*, *Dagbladet* og *VG* i 30-årsperioden 1959-1988.

«Drivhuseffekten» i Aftenposten 1959-1988

Aftenposten var på dette tidspunktet Norges største avis målt i papiropplag, hadde siden slutten av 1800-tallet hatt et konservativt preg og karakteriseres i dag som «uavhengig konservativ».[23]

Den første forekomsten av ordet «drivhuseffekt» i *Aftenposten* er fra en reisereportasje fra Svalbard 5. september 1959. Sjefsnavigatør i SAS Einar Sverre Pedersen skriver:

> I de senere år har jo klimaet blitt en del mildere på Svalbard, sannsynligvis på grunn av økt tilførsel av kullsyre i atmosfæren. Dette forårsaker den

Verdens nordligste passasjerskipsrute

TIL tross for amerikanske atombåters ferder under polar-isen og russiske isbryteres anstrengelser for å sette nye rekorder for overflatefartøy i polhavet, er det en liten norsk dampbåt som holder regulær passasjertrafikk åpen på verdens nordligste passasjerskipsrute.

Hver tolvte dag i sommermånedene legger Troms Fylkes Dampskipsselskaps «Lyngen» ut fra Tromsø med kurs mot nord for å holde sin post- og passasjerrute til Longyearbyen og Ny Alesund på Svalbard.

Efter anløpet av Ny Alesund på 78 gr. 55 min. 32 sek. nordlig bredde fortsetter «Lyngen» videre nordover til Virgohavn på Danskeøya på 79 gr. 45 min. nordlig bredde, og når isforholdene tillater det, går «Lyngen» helt opp til 80 gr. nordlig bredde, hvor passasjerene får anledning til å beundre midnattssolen bare 10 gr. fra Nordpolen.

Skip som trafikerer Nordvestpassasjen kommer aldri lenger nord enn Resolute Bay på 74 gr. 42 min. nordlig bredde, mens russiske handelsfartøyer som trafikerer Nordøstpassasjen når helt opp til 77 gr. 40 min. nordlig bredde, idet de runder Mys Chelyuskin. Allerede ved anløpet av Longyearbyen passerer «Lyngen» derfor Nordøst-passasjens nordligste punkt.

«Lyngen» er ingen spesialbygget isbryter, men en liten passasjerbåt på ca. 500 brutto register tonn, bygget i Trondheim i 1931 efter svært konservative prinsipper. En tid gikk den i lokal kystfart i Nord-Norge, men siden 1934 har den, med avbrytelser under krigen og årene umiddelbart efter krigen, gått i fast rutetrafikk på Svalbard i sommermånedene. Passasjerantallet er 60, fordelt på 1. og 2. plass. Merkelig nok er det stort sett utlendinger, som benytter seg av denne enestående interessante anledning til å se den aller nordligste delen av Norge. Til sine tider har det vært 27 forskjellige nasjoner representert blant passasjerene på «Lyngen».

Da «Lyngen» iår feiret 25-års jubileum på Svalbard-ruten, fulgte vi med jubilanten en tur nordover. Det er riktignok ikke første gang vi reiser med «Lyngen» til Svalbard, men de tidligere ferdene nordover har vært så interessante og gitt slik mersmak, at vi med store forventninger klatrer ombord og hilser på kaptein Olaf Jensen, en frisk og uredd sjømannstype, slik man venter å finne dem på ishavet.

Uten større seremonier legger «Lyngen» presis kl. 20.00 ut fra Tromsø havn med en meget internasjonal samling passasjerer. Halve Tromsø er selvfølgelig møtt opp for å ønske «Lyngen» lykke på reisen, for her oppe møter man efter god gammel norsk skikk alltid opp på kaien ved ethvert fartøys ankomst og avreise. Lugarpikene gråter en skvett og vinker farvel til sine kjærester før de gir seg i kast med middagsserveringen, mens «Lyngen» stevner nordover ut gjennom Grøtsundet.

Denne middagen, som serveres innenskjærs, er alltid godt besatt, og stemningen blant passasjerene er fremdeles høy når «Lyngen» runder Fugløy og møter de første havdønningene fra Lopphavet.

Gjennom den blonde nordlandsnatten stamper «Lyngen» avgårde mot Bjørnøya mens midnattssolen flammer i nord. Passasjerene kryper efterhvert til køys, men fire pengesterke amerikanske storviltjegere blir sittende igjen i røkesalongen og diskuterer storviltjakt. Disse fire karene skal på arktisk safari med ekspedisjonsfartøyet «Havella», som ligger i Longyearbyen og venter på dem. De er garantert to isbjørner hver under jaktutflukten på østsiden av Svalbard, og de gleder seg som barn til møtet med ishavets konge. Tidligere har de bare skutt brune Alaska-bjørner eller nesehorn, løver og elefanter. Det er skipsreder Odd Bergh i Tromsø, som arrangerer disse meget populære arktiske safarier for storviltjegere.

Ved frokosten er ikke spisesalongen lenger så tett besatt. Ishavsdønningene har satt inn, og «Lyngen» ruller og stamper friskt mens isbjørnjegerne vrir seg i sjøsykens kvaler. Det har også satt inn med skodde, og vinden frisker på til stiv kuling mens «Lyngen» trutt arbeider seg frem gjennom polarfronten, som på denne årstid ofte ligger mellom Norge og Bjørnøya.

Ved midnattstid er vi fremme ved Bjørnøya, og «Lyngen» legger seg i le av Sydkapp så nær at interesserte på kloss hold kan studere det daglige liv i et fuglefjell. Her hekker nemlig tusenvis av alker, lomvier, alkekonger og ærfugler sammen med tusener av krykkjer og andre måkefugler.

Fiskesakene kommer frem, og snart er alle passasjerene i full sving med pilking efter ishavstorsk. Rett som det er hører vi fornøyde utrop, og store sprellende torsk blir halt inn av lærerinnen fra Texas eller den franske vinhandleren fra Paris.

Det er et yrende liv på Bjørnøybankene; torsken fra Barentshavet står tett her. Et større antall utenlandske trålere stimer frem og tilbake over bankene døgnet rundt og får god fangst. Det er gjerne russiske, britiske og tyske trålere som opererer her, mens norske trålere i alminnelighet glimrer ved sitt fravær. Det som imponerer mest, er imidlertid de russiske fabrikkskipene. De ser ut som rene luksusdampere på avstand, og sakkyndige forteller at 300 kvinnlige arbeidere holdes sysselsatt døgnet rundt med rensing og tilberedning av fersk, fin ishavstorsk. Husmødrene i Kiev og Odessa er nøye på kvaliteten, så det er nok å henge fingrene i der ombord.

Efter noen timers pilking har «Lyngen» fått nok fangst til flere torskemiddager. Kursen blir igjen satt nordover langs kysten av Bjørnøya.

Øya gir et goldt og gudsforlatt inntrykk, og Miseryfjellet som hever seg opp til 536 meters høyde, bærer nok sitt navn med rette: «Elendighetens fjell». Det var her en av Flyvåpnets Catalinaer styrtet ned i 1954 på hjemvei fra en postflyvning til Svalbard. Alle unntagen telegrafisten, vingsersjant Paul Olsen, ble drept.

Så forsvinner Bjørnøya i skodden, men vi kan ennu lenge se den på radar og høre telegrafistens samtale med Bjørnøya radio.

Av Einar S. Pedersen

Selvom Bjørnøya er relativt nær Norge, ligger meteorologene og telegrafistene her kanskje på den mest utsatte post i hele Arktis. Alt styggvær som finnes i Nord-Atlanteren, har en tendens til å passere forbi Bjørnøya.

Havet mellom Bjørnøya og Svalbard er et eneste stort fiskefelt, det blir man fort klar over. Der «Lyngen» stamper seg frem, ligger det trålere i alle retninger. Året rundt drives trålfisket her oppe, og vinterstid ser Bjørnøy-bankene ut som en fullt opplyst by. Liv Balstads bok «Nord for det øde hav» bærer faktisk en misvisende titel. Med den kolossale utvikling trålfisket har hatt i havet mellom Norge og Svalbard er havet langt fra øde. Det er vel kanskje bare det at de fleste trålerne ikke er norske som gir det ødslige inntrykket.

SNART dukker Svalbard opp ute i nordøst, og Hornsundstind, 1431 meter høy, gir første landkjenning.

Utenfor Hornsund på Hornsundsbankene treffer vi den første norske tråleren, «Varlotrål». Her er det også full aktivitet, og idet vi passerer Hornsund, teller vi ikke mindre enn 20 trålere i fullt arbeide. Også her er fangsten bra og russerne i majoritet.

Inne i Hornsund ligger en polsk videnskapelig ekspedisjon som er kommet opp med det polske marinefartøyet «Baltyk». Under det geofysiske året hadde polakkene en videnskapelig stasjon her, men årets ekspedisjon er bare en sommerekspedisjon. Det er polske geologer og glasiologer som boltrer seg i fjellmassivene rundt Hornsundstid.

Samtidig ligger en tysk ekspedisjon med «Nordsel» ved Barentsøya på østkysten av Svalbard. Deres oppgave er å kartlegge Barentsøya i målestokk 1:100 000, samt å gjøre forberedelser for en større geoteknisk ekspedisjon, som skal nordover neste år. Årets ekspedisjon medfører helikopter, og kan dermed transportere de tyske videnskapsmennene til de mest utilgjengelige steder på Svalbard.

Svalbard er forøvrig ikke noe «nytt land» for tyskerne. Allerede i 1910 organiserte Grev Zeppelin en Spitzbergen-ekspedisjon for å undersøke muligheten for [illegible] en transpolar flyvning med en zeppeliner. Flere av de stedene som ble undersøkt av den tyske ekspedisjonen i 1910, ble under siste krig benyttet som landingsplasser for tyske krigsfly. Luftwaffe gav forøvrig i 1943 ut en luftgeografisk beskrivelse av Svalbard med et meget instruktivt billedmateriale.

Men «Lyngen» seiler videre, ubekymret av polsk og tysk videnskapelig aktivitet. Snart er vi utenfor Bellsund, og her kjører vi inn i et belte av drivis som truer med å stoppe videre fremferd. Kaptein Jensen viser seg imidlertid å være polarisens overmann, og efter noen timers taktisk isnavigasjon har vi presset oss gjennom isbeltet og har klart farvann inn til Kapp Linné ved innløpet til Isfjorden.

Ved midnatt legger vi bi utenfor

Forts. side 2, spalte 1

D.S «Lyngen» utenfor Kapp Linne på Vest-Spitsbergen. Ruten omfatter syv turer fra Tromsø til Svalbard i tiden mellom 12. juni og 2. september — sesongen er altså nettopp slutt for iår.

Isfjord Radio på Kapp Linné. Den nye flotte radiostasjonen ser ut som det rene turisthotell og er samtidig en moderne meteorologisk stasjon med førsteklasses radio og radar-utstyr. Hver fjerde time døgnet rundt sendes det opp radiosondeballonger for å utforske vær- og vindforhold i stor høyde over Svalbard. Isfjord radio har stor betydning som sikringsstasjon for sjøfarten, både norsk og russisk, til havnene i Isfjorden. Dessuten er radiostasjonen til uvurderlig hjelp for den transpolare luftfart mellom Europa og Alaska over Polhavet.

En motorbåt kommer ut fra stasjonen for å hente post og pakker. Takket være elskverdig imøtekommenhet fra kaptein Jensen får vi anledning til å bli med iland på Kapp Linné. Efter omvisningen på stasjonen får vi en hyggelig stund i salongen hvor bordet bugner av nybakte bløtkaker og annet godt. Natten er solblank og stille, høysommernatt av de sjeldne. Men ute på Kapp Linné ser det nok anderledes ut vinterstid. Her er det værhårdt når sydvesten står på, så det trengs gode hus. Stasjonen er da også bygget for å ri av en ordentlig vinterstorm, med skrå vegger så vinden skal få mindre tak.

Så stevner «Lyngen» inn gjennom Isfjorden, som skjærer inn i den tettest befolkede del av Svalbard. Først passerer vi Kap Heer, forstaden til den russiske grubebyen Barentzburg som ligger inne i Grønfjorden, en sidefjord til Isfjorden. Lenger inne i Isfjorden ligger Coles Bay, som er havnebyen for Grumantbyen og forbundet med denne ved en lang tunnel gjennom fjellet. Grumantbyen henger fastklint oppover fjellsiden et stykke innenfor Coles Bay. Oversatt til norsk betyr Grumant: Grønland. Russiske fangstfolk som kom til Svalbard i tidligere tider, trodde nemlig at de var kommet til Grønland som de hadde hørt omtalt av norske fangstfolk.

Men Svalbard er om mulig enda mindre grønt enn Grønland. Svalbard er et land i svart og hvitt. Riktignok finnes det andre farver her, rød saxifraga, gul arktisk valmue, brunrød eller gulrød sandsten og grønne gresstuer der fuglelorten fra fuglefjellene faller ned, men til tross for disse farveinnslag er det ofte de gråsvarte bergartene og de hvite snebreene som

Øverst: Sydkapp med Stabben på Bjørnøya. Nederst: Isfjord radio.

millioner av kroner i investering, og samtidig er kullprisene lave og avsetningen treg. Men folket i Store Norske er optimister og regner med økede avsetningsmuligheter i fremtiden. Plastindustrien øker stadig og krever store mengder med kull, og ennu har ikke atomkraften helt overtatt energiproduksjonsmarkedet. Med stolthet viser direktør Deinboll oss den nye veien inn gjennom Adventdalen til det nye grubeanlegg i Endalen. Dette er ennu ikke i full drift, men Store Norske venter seg meget av denne gruben, og her finnes kull for å sikre driften i mange år fremover.

På sletten midt ute i Adventdalen står en tysk Junker 88 som kjørte seg fast der under krigen. Altfor ivrige suvenirjegere har ribbet flyet helt, men ennu står det der som et slags minnesmerke over tysk virksomhet på Svalbard. Det har ellers skjedd en stor forandring i Longyearbyen i de senere år: alt rask som tidligere ble slengt ned i elveleiet midt i byen, er nu fjernet, og det beklemmende

derfor kanskje ikke så merkelig at Ny Alesund før krigen var sentrum for turisttrafikken på Svalbard. Her lå det berømte «Nordpolshotellet» hvor turistene slå seg til for sommeren og gi seg tid til å utforske Svalbards muligheter. Skiterrenget rundt Ny Alesund er helt fantastisk, og sneen ligger langt ut i juni, så her finnes det muligheter for å dyrke skisport i midnattssol. Dessverre tjenstgjør Nordpolshotellet nu som funksjonærmesse for Kings Bay Kullkompani, så turistene kan ikke lenger være over i Ny Alesund med mindre de medbringer telt og sovepose.

I motsetning til Svalbards hovedstad, Longyearbyen, med sine 800—1000 innbyggere, er Ny Alesund rene småbyen med et innbyggerantall på 150—200. Som alle småbyer i Norge er også Ny Alesund et meget charmerende sted, og innbyggerne er hjelpsomme over alle grenser.

Ved «Lyngens» ankomst er alt som kan krype og gå, nede på kaien for å hilse skipet velkommen. Iv-

Fortsatt fra 1. side

den midt oppe i en omfattende utbyggingsperiode. Staten har bevilget store penger til et nytt renseanlegg. En omfattende modernisering finne sted, og et nytt kaianlegg er også under bygging, hvilket er på høy tid, da det gamle når som helst kan ramle sammen. Denne gamle kaien er et kapitel for seg, den er bygget opp på skroget av den gamle sellskuten «Vega». Naturlig nok fortalte ryktene at denne «Vega» var Nordenskiölds gamle skute som i sin tid beseiret Nordøstpassasjen. En svensk turist gikk så langt at han klatret ned under bryggen og skrudde løs navneplaten for å ta den med hjem til Sjøhistorisk Museum i Stockholm. Imidlertid viser det seg å være en helt annen «Vega» enn Nordøstpassasjens beseirer. Nordenskiölds «Vega» sank nemlig utenfor Labrador-kysten under en vinterstorm.

Ny Alesund er ikke bare verdens nordligste by, men også polarflyvningens Mekka. Det var herfra Amundsen, Elsworth, Riiser-Larsen, Dietrichson, Omdal og Feucht startet mot Nordpolen i 1925. Og selvom Byrd i 1926 kom to dager før Amundsen til Nordpolen, så var det luftskipet «Norge»s eventyrlige flukt tvers over Polhavet, som la grunnlaget for våre dagers regulære passasjerflyvninger mellom Europa og Alaska. Idag står «Norge»s fortøyningsmast naken midt ute på sletten øst for Ny Alesund, som et monument over avslutningen av Norges storhetstid i Arktis.

De strålende bedrifter ble et isolert fenomén som ikke ble fulgt opp. Fra Ny Alesund som skulle ha vært piarflyvningens sentrum har ikke et fly lettet og satt kursen mot Nordpolen siden 1926. Og det gikk 28 år før et norsk fly våget seg over Polhavet. Er det naturens lov at storhetstid nødvendigvis må efterfølges av forfallstid?

VI blir invitert til frokost i Nordpolshotellet av direktør Strand, sjefen for Kings Bay Kullkompani her oppe. Det er en strålende vakker dag med sol og havblikk, så vår vert og alle de hyggelige menneskene vi treffer, skynder seg å forklare at dette ikke er Svalbards rette ansikt.

Vi tviler ikke på det. Her kan nok snestormene rase med ubendig styrke, og kastevindene fra Kongsbreen kan sikkert velte hus. Men Kongsfjorden en solblank sommerdag er en skjønnhetsopplevelse.

«Lyngen» glir utover den speilblanke fjorden, gjør en avstikker innom Blomstrandsbreen på nordsiden, og stikker som snarest innom Krossfjorden, Svalbards Trollfjord. Så rundes Kap Mitra, og kursen settes mot nord langs en steil og gold kyst. De syv isbreene liver godt opp i landskapet, men det er en kold skjønnhet.

Været er fremdeles like eventyrlig vakkert når «Lyngen» neste morgen glir inn Magdalena-

Det nordligste anløpsted på ruten er Virgohavn på Danskøya, øverst til venstre på kartet. Det hender at «Lyngen» har med seg passasjerer også dit — tett oppunder Nordpolen.

reist et minnesmerke over «Svalbardfarere 1600—1750». Regulære sjøslag ble i det syttende århundre utkjempet her oppe mellom engelske og nederlandske hvalfangere, og de mange gravene her tyder på stort mannefall.

Vi stryker med sakte fart forbi et veldig fuglefjell hvor store flokker med alkekonger stadig svermer rundt. Kikkerten kommer flittig i bruk, og blant alle alker, alkekonger, teister, lomvier og lundefugler ser vi mange Spitsbergengjess. De virker eventyrlig store blant alkekongene, men de er i virkeligheten ikke større enn vår grågås. Vakrest av alle de arktiske fuglene her oppe er imidlertid praktærfuglen, eller E-kongen. I pannen har hannen en stor sortkantet, gulrød panneknute. Forøvrig er hodet blågrått på oversiden, og kinnene [illegible] grønnaktige.

Alle «fuglekikkerne» blir helt over seg av begeistring hver gang de får denne praktfulle fuglen inn i kikkerten eller objektivet. Svalbard er jo «fuglekikkernes» eldorado, og blant passasjerene på «Lyngen» finner man naturlig nok et stort antall av dem. De stod på dekket time efter time mellom

over med Andrée, Strindberg og Fränkel ombord den 11. juli 1897. Inne på land ligger nu levningene av Andrées ballonghus, sammen med ruinene av amerikaneren Wellmans luftskipshangar. Store mengder med jernskrap som både Andrée og Wellman benyttet til fremstilling av vannstoffgass, ligger fremdeles og ruster. Wellman forsøkte i 1909 å fly fra Virgohavn til Nordpolen med et lite, styrbart luftskip med tre motorer. Kort efter starten styrtet luftskipet i havet, men mannskapet ble reddet av et norsk ekspedisjonsskip.

Det er således bare dystre minner som knytter seg til Virgohavn. Selv fuglene som ellers finnes overalt på Svalbard, later til å sky stedet. En radmager polarrev som tasser i jernskrapet, er alt liv vi ser.

Men i hvalfangstens storhetstid på Svalbard var Virgohavn flittig besøkt. På Amsterdamøya som ligger rett nord for Danskeøya, lå den nederlandske hvalfangstbyen Smeerenburg hvor omkring 10 000 mennesker var beskjeftiget med fremstilling av hvalolje i sommersesongen. Adskillige graver tyder på at skjørbuken herjet stygt blant overvintrerne her. Ennu kan man finne fordypninger i marken efter trankjelene, og graver man i hustuften, kommer all slags husgeråd og krittpiper frem. Karakteristisk for alle de steder nederlenderne har holdt til på Svalbard, er de store murstenene med spesiell form.

Den norsk-danske hvalfangst ved Svalbard begynte i 1617, og den første landstasjonen lå ved Smeerenburg ved siden av den nederlandske. Imidlertid ble forholdet mellom de dansk-norske og nederlandske hvalfangere efterhvert dårligere, så den dansk-norske stasjonen ble flyttet til Kobbefjorden på Danskeøya.

Voldsom beskatning av Grønlandshvalen førte til nesten total utryddelse av hvalbestanden, og den har aldri tatt seg ordentlig opp igjen. Det foregår nok fremdeles hvalfangst utenfor vestkysten av Svalbard, men det er bare småhvalfangst, og resultatet er ikke spesielt godt.

Klimaforbedringen har imidlertid ført til at fiskeforekomstene utenfor vestkysten av Svalbard har øket kolossalt. Den dagen er ikke langt borte da de store fiskeriene kommer til å fore-

I 1959 dukker den første forekomsten av ordet «drivhuseffekt» opp i Aftenposten. I en reisereportasje skriver sjefsnavigatør i SAS Einar Sverre Pedersen: «Mange videnskapsmenn mener at oppvarmingen vil fortsette slik at isbreene helt kommer til å forsvinne, mens andre mener at varmeperiodene nu har kulminert, og at landet går en ny istid i møte.» Faksimile fra Aftenposten, 1959.

> såkalte drivhuseffekt, i det kullsyreskiktet hindrer at en stor del av varmeutstråling fra jordoverflaten forsvinner ut i verdensrommet. […] Hva fremtiden ville bringe på Svalbard, er ikke godt å si. Mange videnskapsmenn mener at oppvarmingen vil fortsette slik at isbreene helt kommer til å forsvinne, mens andre mener at varmeperiodene nu har kulminert, og at landet går en ny istid i møte.[24]

Nasjonalbiblioteket digitaliserer stadig nye avisartikler, men per i dag ser det ut som denne reisereportasjen sannsynligvis er den første nyhetsartikkelen i norske medier som henviser til drivhuseffekten og menneskeskapt global oppvarming.

Den neste forekomsten av ordet «drivhuseffekt» i *Aftenposten* kommer først i 1974, i en nyhetsartikkel der professor Eilef Dahl ved Norges Landbrukshøgskole, plansjef Hans Goksøyr i Norske Shell og universitetslektor Øivin Holter ved Universitetet i Oslo blir intervjuet om «Perspektiver på oljekrisen».[25] Det kommer frem at «varmeforurensning» og «klimapåvirkning som følge av øket utslipp av kulldioksyd» kan forstyrre hele sirkulasjonssystemet på kloden og forårsake store klimavariasjoner, og at temperatursoner kan bli flyttet. Videre er det fare for smelting av polisen, noe som igjen vil minske jordas refleksjonsevne (albedo) og dermed øke oppvarmingen ytterligere. «Vi kan på denne måten sette i gang en selvforsterkende prosess som vi ikke kan stoppe senere», forklarer universitetslektor Holter ved UiO. Holter anslår videre at om befolkningsmengden vil kunne stabilisere seg på ti milliarder mennesker, så kan de ulike landene bruke så og så mye energi for ikke å overstige «faregrensen». Det kommer også tydelig frem av intervjuet at vi kan rense utslipp for forurensninger, men ikke fjerne CO_2 fra selve forbrenningen av fossilt brennstoff, og at vi med en 30 prosents økning i energiforbruket frem mot år 2000 vil oppleve en energistigning på 0,7 grader. Utslippene av støvpartikler vil imidlertid kunne kjøle ned atmosfæren, og vi kan «først etter århundreskiftet konstatere om denne 'drivhuseffekten' er reell». I samtale med plansjef Goksøyr i Norske Shell kommer det også frem at oljeselskapene leter etter alternative energikilder, og at de har «lenge anbefalt gradvis overgang til atomkraft, og at vi har selv satset meget på det». Og apropos avsløringene rundt Statoils oljesandskandale i USA: «Oljeskifer og tjæresand finnes i enorme mengder, men også på disse områdene står man overfor uløste teknologiske og miljømessige problemer», forteller Goksøyr. Og så, i et eget avsnitt som ikke er direkte sitat, men som *kan* være et indirekte sitat av plansjefen i Norske Shell: «For alt fossilt brensel gjelder at det bidrar til økning av CO_2-innholdet i atmosfæren med fare for oppvarming av kloden.»

Selv om atomkraft fremstår som en nærmest ubegrenset kilde til energi, fremgår det av intervjuet at også atomkraft bidrar til varmeforurensningen og noe som «kan medføre ubotelig skade for miljøet på Jorden». Artikkelen avsluttes med spørsmålet om det ikke burde satses mer på fornybare energiformer og ikke minst på forskning på solenergi.

Den første *kronikken* i *Aftenposten* som nevner ordet «drivhuseffekt» står på trykk lørdag 24. mai 1975 og er signert Olav M. Benestad, sivilingeniør i teknisk fysikk fra NTH, og senere forsker ved Senter for utvikling og miljø (SUM) ved Universitetet i Oslo.[26] Der står det blant annet:

> En ekstra oppvarming av Jordens atmosfære p.g.a. menneskeprodusert varme vil dessuten lett kunne forsterkes av den såkalte drivhuseffekten. […] Økningen i atmosfærens CO_2-innhold skyldes i vesentlig grad forbrenningen av fossile brennstoff som olje og gass.

To år senere, lørdag 28. mai 1977, dukker det opp en svært interessant nyhetsartikkel skrevet av *Aftenposten*-journalist Einar Kr. Holtet.[27] Artikkelen bringer til torgs forskerstemmer som argumenterer for en nedkjøling av planeten – sannsynligvis som en følge av støvpartikler forårsaket av vulkanutbrudd. Mer støv og partikler i atmosfæren gjør rett og slett at mer av solstrålene ikke når bakken, de blir reflektert tilbake til verdensrommet. Samtidig vil temperaturen øke som følge av at «Enorme mengder lagret energi er forbrent på jordkloden de siste 200 år».[28] Artikkelen illustrerer hvor komplisert dette med global oppvarming er, både for forskere, journalister, poli-

tikere og leserne – altså for befolkningen generelt. I *Aftenpostens* omfangsrike artikkel (om klodens kjølige fremtid) blir to klimaforskere omtalt, den britiske meteorologen Hubert Lamb og den amerikanske atmosfæreforskeren, geologen og meteorologen Reid Bryson. Noen år senere påpeker da også meteorologen Hubert Lamb at temperaturen på kloden er i ferd med å stige som følge av de menneskeskapte utslippene.

Aftenposten-artikkelen illustrerer hvordan det er flere prosesser som foregår samtidig, noe som gjør det ytterligere utfordrende for politikere og aktivister å argumentere for global oppvarming eller å fremme tiltak for å redusere utslippene av klimagasser. Motargumentene er ofte av typen: «Vi går jo mot en ny istid – hvorfor skal vi da kutte i utslippene av klimagasser?» I en høring for den amerikanske kongressen hadde for eksempel Reid Bryson uttalt allerede i 1973:

> There is no way right now that we can control the climate to make it more benign. Even if we were to say 'let us stop using fossil fuels so that we do not add carbon dioxide to the atmosphere, because that impacts the world climate,' how on earth could you stop using fossil fuels? Even those countries that are most heavily impacted by the climatic change are the ones who say it is our turn to be affluent and it is in the use of fossil fuels that one gains affluence.[29]

For sent

Aftenpostens første miljø- og forskningsjournalist, Georg Parmann, har i mars 1981 en lengre temaartikkel om drivhuseffekten. Han refererer fra et klimamøte i regi av FNs *Earthscan*, der også mulighetene for teknologiske løsninger diskuteres.[30] Den svenske meteorologen og første leder for FNs klimapanel (IPCC), Bert Bolin, påpeker forskernes dilemma: De pågående klimaendringene skjer så gradvis at det kanskje ikke er mulig å påvise endringene før i begynnelsen av neste århundre, men at det da vil være for sent å sette inn mottiltak. Den nordamerikanske miljøjuristen Gus Speth, som ble oppnevnt av president Jimmy Carter til å lede den amerikanske regjeringens miljøkvalitetsråd (*Council on Environmental Quality*), presenterer mulighetene for å rense ut CO_2 fra forbrenningsgasser og lede CO_2-gassen ut på dypt havvann. *Aftenposten*-journalist Georg Parmann har imidlertid liten tro på slike teknologiske løsninger. Han skriver: «Den og tilsvarende løsninger er lite realistiske. Mer realistisk er det derimot å begrense forbrenningen av olje, kull og naturgass og stanse avskogingen i tropene og andre verdensdeler».[31]

I juli 1983 dukker det opp en kronikk som direkte varsler om farene ved klimaendringer – og det er første gang den potente klimagassen metan og drivhuseffekt nevnes eksplisitt i én og samme artikkel i *Aftenposten*. Under vignetten «Fra forskningsfronten:» skriver vitenskapsjournalist i *Svenska Dagbladet* Harry Bökstedt kronikken «Metan i atmosfæren».[32] Ingressen starter slik:

> Ingen vet akkurat hva det skyldes, men for hvert år som går, stiger det opp mer og mer metan (sumpgass) i atmosfæren. Det er en smygende miljøforandring som forskerne først de senere årene har fått øynene opp for, og som man ennå ikke er sikre på følgene av. En fersk oppdagelse viser at det var på slutten av 1500-tallet at mengden metan i atmosfæren begynte å øke. Til da hadde den vært konstant i minst 27 000 år.[33]

Bökstedts tekst er en klassisk forskningskronikk. Den viser til nylig publisert forskning – som forklares på en lesverdig måte – og emnet settes i sammenheng med dagsaktuelle hendelser. Bökstedt viser da også til at økningen i metankonsentrasjonen i atmosfæren har gjort metanutslipp til «den forurensning som nest etter kulldioksyden bidrar mest til en langsom oppvarming gjennom den såkalte drivhuseffekten, som består i at gassmolekylene hindrer utstråling av solvarme fra Jorden». Forfatteren trekker inn fordøyelsen til drøvtyggere som sau og storfe, rismarker, produksjon av olje og gass, samt lekkasjer fra havbunnen som viktige kilder til økningen av metangass i atmosfæren, og han går i rette med dem som gir termittene skyldene for de store utslippene av klimagasser:

> Før man legger for meget av skylden på termittene, bør man iallfall betenke at de fremstiller

TEMA

Onsdag 4. mars 1981

Aftenposten · 4

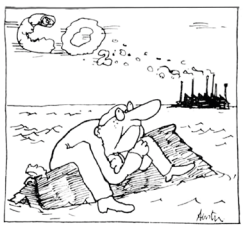

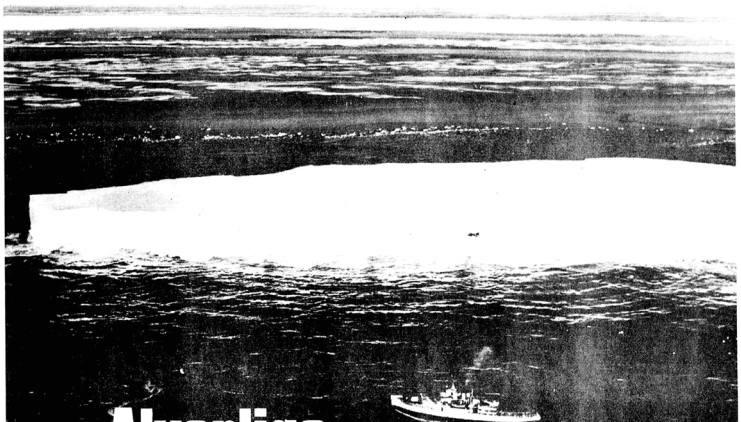

Alvorlige klimaforandringer i vår tid

- *Gjennomsnittstemperaturen på jorden vil stige med to—tre grader.*
- *I pol-områdene og f. eks. Skandinavia vil den gjennomsnittlige temperaturstigning bli to til tre ganger høyere.*
- *Skandinavia vil få betydelig mildere vintre.*
- *Tørre perioder vil opptre hyppigere og bli lengre.*
- *Den vest-arktiske innlandsis vil kunne smelte, og havet stige med fem meter.*

Dette er noen av de dystre spådommer klimaforskere som studerer den såkalte drivhuseffekten fremsetter. Og det er ikke spådommer om noe som vil inntreffe flere hundre år frem i tiden. Nei, hvis det ikke blir satt igang en verdensomfattende motoffensiv, er mange forskere redd at store deler av verdens nålevende befolkning vil kunne oppleve disse klimaendringene.

TEKST: GEORG PARMANN

PROBLEMET er først og fremst knyttet til den almenneslige gassen karbondioksyd eller CO_2. Den er et resultat av all forbrenning av organisk materiale. Det er også en gass vi mennesker puster ut av lungene som et resultat av kroppens forbrenning. Karbondioksyd finnes i all luft, i atmosfæren, men utgjør bare noen få promille av luftens gasser. Gassen finnes også oppløst i vann, og verdenshavene er det store reservoaret for karbondioksyd. Et annet stort reservoar er plantene, særlig verdens skoger. Lys, vann og karbondioksyd er plantenes viktigste byggematerialer.

Et betydelig reservoar finnes også i de fossile brensler, kull, olje og naturgass i form av omdannet plantemateriale.

Det er menneskets utnyttelse av de fossile brensler og avskogingen, særlig i de tropiske områder, som nå er i ferd med å forrykke karbondioksydbalansen. Vi tilfører atmosfæren mer karbondioksyd enn det verdenshavene og plantene kan ta opp. I løpet av de siste hundre år har atmosfærens innhold av karbondioksyd økt med mellom 15 og 25 prosent, og økningen skjer stadig raskere.

Når atmosfærens innhold av karbondioksyd øker, vil det få samme virkning på jorden som et drivhusglass rundt et drivhus. Solens lys slipper igjennom og varmer opp jorden. Men utstrålingen av varme blir hindret av «drivhusglasset» som består av karbondioksyd.

VERDENS ledende klimaforskere har i mange år vært klar over denne effekten, men i vårt tidsperspektiv skjer endringene langsomt. De katastrofale følger som inneklingsvis ble antydet, vil kunne inntreffe om 40 – 60 år, mener forskerne. Det som bekymrer mest er imidlertid de nærmest uoverstigelige problemer man står overfor for å kunne anu den utvikling som er igang. Det er nødvendig med et verdensomfattende handlingsprogram. De politiske konsekvenser vil være enorme, uansett hvilke beslutninger som blir tatt eller ikke tatt.

Hvis de dystre spådommer slår til og her skal det tilføyes at det fortsatt er en viss usikkerhet blant klimaforskerne hvilke konsekvenser stigningen i atmosærens karbondioksydinnhold vil få, er det meget som tyder på at det er den industrialiserte del av verden som vil føle virkningene sterkest.

En stigning i gjennomsnittstemperaturen på jorden vil nemlig også føre til andre klimaendringer, f.eks. vil vindforhold og nedbør endres. De store kornbeltene i USA og Canada vil sannsynligvis bli tørrere, noe som kan få katastrofale konsekvenser for verdens kornkammer. Muligens vil også Sovjet rammes på tilsvarende vis. På den annen side vil noen av de tørre områdene i Afrika og Asia få mer nedbør, noe som bl.a. kan føre til at muligheitene for å kunne dyrke ris blir bedre. I tillegg til de store konsekvenser for landbruket, er det særlig faren for at verdenshavene skal stige, som virker skremmende i vår dei av verden. Om det skjer, vil en rekke av Vestens millionbyer bli natt under vann, og betydelige dyrkbare landområder gå tapt.

POLITIKERNE har nå begynt å lytte til forskerne, men derfra til handling er et meget langt skritt. Et positivt skritt tok Carter før han nylig gikk av som president i USA. Han ba om en utredning om problemene fra regjeringens miljøkvalitetsråd. Formann i dette rådet, Gus Speth, redegjorde under et pressemøtnar i Stockholm nylig for anbefalingene som er gitt. Han sa at vi ikke har tid til å vente ti—tyve år til for vi handler. Selv om klimaforskerne endd. ikke kan legge frem entydige og klare beviser, må vi ikke bli handlingslammet, mener Speth.

Speth fikk tilslutning fra den svenske professor Bert Bolin, en av verdens ledende klimaforskere, som også deltok i konferansen som ble arrangert av den FN-tilknyttede organisasjon Earthscan. Han viste til faren for å overse klimaendringer på grunn av karbondioksyd fordi de kunne tilskrives av naturlige klimaendringer. Selv gjetter han på at vi ikke vil oppdage disse klimaendringene før i begynnelsen av neste århundre. Men på det tidspunkt kan det være for sent å sette inn motiltakene. Forskernes vanskelige oppgave blir derfor å overbevise om den truende fare med tanke på valg av strategi.

GUS Speth mener at det er liten grunn til å være optimistisk med hensyn til muligheitene for menneskene til å kunne tilpasse seg drastiske endringer i de klimatiske forhold. Løsningen må derfor være, efter hans mening, å sørge for at vi ikke kommer i den situasjon at atmosærens karbondioksyd skal lukke Jorden inne som i et drivhus.

I teorien finnes det tekniske løsninger på problemet. Forskningsarbeid er det dessuten mulighetene for å «rense» ut karbondioksyd fra forbrenningsgasser ved å lede disse gassene ned på dypt havvann, slik at karbondioksyden skal kunne bunde i det store reservoaret. Den og tilsvarende løsninger er ille realistiske. Mer realistisk er det derimot å begrense forbrenningen av olje, kull og naturgass og stanse avskogingen i tropene og andre verdensdeler.

Nå stiger verdens energiforbruk med cirka 2,5 prosent pr. år. Portsetter stigningen i samme tempo, vil atmosærens innhold av karbondioksyd være fordoblet i forhold til førindustriell tid om 60—80 år. Hvis økningen ikke skal overstige 90 prosent, må veksten i forbruket av fossile brennstoffer avtrappes for århundreskiftet, for så å gå nedover i neste århundre.

SÅ er spørsmålet hvem en avtrapping av energiveksten skal ramme. Gus Speth mener at USA på noen sikt må innattile seg på en negativ vekst. En tilsvarende løsning blir kanskje nødvendig for en rekke industrialiserte land, om vi skal tillate utviklingslandene å øke sitt forbruk av fossile brensler.

Et viktig mål blir også å finne erstatninger for de fossile energikilder, og dette må gjøres for vi ellers er nødt til det på grunn av ressursknapphet. Her understreker forskere og politikere at alle muligheter må holdes åpene. Det er viktig å utvikle alle tenkelige alternative energikilder, slik at valgfriheten blir størst mulig når det endelige valg uungåtelig må treffes.

De politiske forberedelser til slike valg er såvidt begynt. I midten av februar ble det første store møte i IIASA og OECD's regi holdt med tanke på å legge opp en strategi for å unngå klimaendringene. Det er blant annet arbeidet til Gus Speth og det amerikanske miljøkvalitetsråd som er kraas til at dette første møte ble holdt.

Forbrenning av olje, kull og naturgass er vesentlige årsaker til at atmosærens innhold av karbondioksyd øker fra årtusende — en av konsekvensene kan bli at verdenshavene stiger. Øverst t.v., slik David Austin forestiller seg situasjonen. Over til høyre en fotografisk illustrasjon fra US Navy/ Earthscan.

Til høyre: Økt innhold av karbondioksyd i atmosfæren vil føre til et varmere klima over hele kloden. Sammen med andre klimaendringer kan det medføre at områder som idag er fruktbare kan rammes av tørke. (Foto: World Meteorological Organisation.)

Nederst til v.: Veksten i energiforbruket og bruken av de fossile energiressurser kan få katastrofale klimatiske konsekvenser, her illustrert av Richard Wilson/ Earthscan.

Globale klimaendringer kan medføre forrykte klimaforhold kanskje mange med uoversiktelige konsekvenser for verdenssamfunnet. (Foto: Earthscan, USIS)

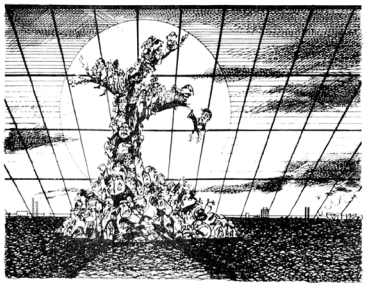

Aftenpostens første miljø- og forskningsjournalist Georg Parmann hadde i 1981 liten tro teknologiske løsninger på klimaproblemet: "Mer realistisk er det derimot å begrense forbrenningen av olje, kull og naturgass og stanse avskogingen i tropene og andre verdensdeler." Faksimile fra Aftenposten 4. mars 1981.

> sin kulldioksyd av kull som allerede deltar i det pågående kjemiske kretsløp i naturen, mens de fossile brenselsstoffene har vært borte fra leken i mange millioner år, og nu dukker opp som et helt nytt tilsudd [sic] til atmosfæren.

Kronikken både informerer og varsler om farene ved de menneskeskapte klimagassutslipp, og det hele er utført på en formidlingsmessig forbilledlig måte.

I oktober 1983 ser vi de første åpne konfliktene mellom forskerne. I et intervju med *Aftenpostens* journalist Helge Sandvig hevder meteorolog Kaare Langlo: «Rapporten fra amerikanske forskere om illevarslende klimaendringer det neste århundre som følge av 'drivhuseffekten' ved utslipp av karbondioksyd fra fossilt brensel til atmosfæren er sterkt overdramatisert».[34] Dette er kanskje det første tilfellet i *Aftenposten* av at norske klimaforskere kritiserer de amerikanske rapportene om påståtte menneskeskapte klimaendringer. Bakgrunnen er lanseringen av rapporten *Virkninger i Norge av eventuelle klimaendringer*, signert av Norsk Rådgivningsutvalg for Verdens Klimaprogram, en del av World Climate Programme, som Langlo leder, og som er en sammenfatning av innspill fra ulike departementer, foretatt av meteorolog Sverre Johansen.[35] I intervjuet sier Langlo videre:

> En kan ikke se bort fra at en temperaturstigning som følge av denne forurensning av atmosfæren, kan bli av betydelig omfang. Men det er allikevel ingen grunn til panikk, ingen grunn til å overdramatisere effektene av eventuelle klimaendringer.[36]

Mot slutten av artikkelen påpekes det at det er «store behov for intensivert forskning for å øke vår kjennskap til klimaendringer, årsak og virkninger».

I april 1984 har Kaare Langlo en kronikk på trykk i *Aftenposten*[37] med tittelen «Hvorfor ikke et varmere klima?» der han går nærmere inn på virkningene av temperaturøkning på norsk landbruk.[38] Han beskriver blant annet hvordan skoggrensen vil kunne stige med 170-330 meter per grad temperaturøkning, mens høydegrensen for matkorndyrking vil kunne stige med 125 meter. En temperaturøkning på to grader vil kunne gi like gode forhold for dyrking av sukkerbete og matkorn som i Danmark, noe som ville bety «en vesentlig forbedring av vår selvforsyning». Kronikken avsluttes med en henstilling om å overvåke utviklingen nøye «slik at vi så tidlig som mulig blir oppmerksom på eventuelle forandringer».

I en serie intervjuer med fremstående forskere i *Aftenpostens* 125-års jubileumsutgave i 1985 advarer den italienske fysikeren og Nobelprisvinneren Carlo Rubbia om farene ved drivhuseffekten – «Den kan komme til å utslette oss alle».[39]

> Det jeg er mest bekymret for, er alle disse uvitende politikerne som har makten i verden. Som først og fremst tar seg av de tingene som haster – og ikke de som er de viktigste. Vi burde kanskje hatt politikere som i gamle Grekenland, de hadde en evne og vilje til å styre utenom mange farer og katastrofer. […] Vi mister] verdifull tid og muligheter til å kunne takle problemene.

Utover 1980-tallet bærer omtalen av ordet «drivhuseffekt» preg av at miljøvern er kommet høyere opp på den politiske dagsorden. I 1986 finner jeg to nyhetsartikler om Gro Harlem Brundtland som leder for Verdenskommisjonen for miljø og utvikling som nevner ordet «drivhuseffekt», og i 1987 opplyser miljøvernminister Sissel Rønbeck om at Stortinget hvert år vil bli forelagt en egen miljøpolitisk rapport som skal gi en «bred gjennomgåelse av utviklingen både nasjonalt og internasjonalt. Dessuten skal det redegjøres for de viktigste miljø- og ressurspolitiske prioriteringer».[40] Drivhuseffekten blir nå også i større grad en del av populærkulturen, og siden klimaendringer har med været å gjøre, har avisartiklene ofte meteorologer i hovedrollen. Den populære statsmeteorologen Kristian Trægde er for eksempel med i en enquête i juni 1987, om sommerværet, der han nevner faren for drivhuseffekt som følge av for mye kulldioksyd i luftlaget.[41] Et annet eksempel er den norske skuespilleren og komikeren Leif Juster som besøker klimaavdelingen ved Meteorologisk institutt for å få rede på hva meteorologene egentlig mener med begrepet «mot normalt». Leder for klimaavdelingen, Bjørn Aune, forklarer Juster at «Industriforurensningen

på den nordlige halvkule vil nødvendigvis måtte føre til klimaendringer, dersom den fortsetter å øke».[42]

25. november 1987 kommer et intervju med en aktør som ikke har latt høre fra seg så langt i denne fortellingen, nemlig Ivar Isaksen, professor i geofysikk ved Universitetet i Oslo, som den gangen var en av verdens ledende ozonforskere.[43] Det er Isaksens 50-årsdag som er foranledningen for intervjuet, men allerede i ingressen kommer en alvorlig advarsel:

> Han er bekymret for vår klodes fremtid. Luftforurensningen er mye mer alvorlig enn mange trodde og hele atmosfærens kjemiske sammensetning er i ferd med å endre seg. Ozonlaget, som beskytter oss mot de kreftfremkallende ultrafiolette solstrålene, blir tynnere og tynnere. Kulldioksydutslippene vil skape en drivhuseffekt, og det blir varmere. Kanskje må store befolkninger flytte til mer ufarlige områder i løpet av de kommende hundre år?[44]

Isaksen forklarer at klimaendringene «vil bli merkbare i begynnelsen av neste århundre».

Selv om kronikker og debattinnlegg som omtaler drivhuseffekten ikke er så mange, skorter det ikke på advarsler i journalistenes nyhetsartikler – slik som denne fra Isaksen ved UiO og hans kollegaer ved Meteorologisk institutt. I en kort nyhetsartikkel om vinterens kalde vær får fagsjef Bjørn Aune ved Meteorologisk institutt spørsmålet: «Kan forurensninger på Jorden påvirke klimaet?» Aune svarer:

> Ja, utslipp av kulldioksyd og andre gasser har vært den store, stygge ulven i de senere år. Bedrifter som brenner olje, bilmotorer, all industri som driver forbrenning, fyring i ovner – dette skaper alt sammen forurensning som påvirker vårt klima. Ved økning av kulldioksydinnholdet i atmosfæren oppstår den såkalte drivhuseffekten. Det betyr at atmosfæren varmes opp fordi de langbølgete strålene ikke slipper ut gjennom kulldioksydlaget. Varmen som tilføres jordoverflaten av de kortbølgete solstrålene, kommer ikke ut igjen, for å si det meget enkelt.[45]

I en bredt anlagt nyhetsartikkel om drivhuseffekten i januar 1988 presenteres leseren for Wallace Smith Broecker – en av de virkelige pionerene innen klimaforskningen. Broecker var en av forskerne som først beskrev det såkalte globale transportbåndet («conveyor belt») i verdenshavene, og var den som populariserte uttrykket global oppvarming. Nyhetsartikkelen er signert Harry Bökstedt, vitenskapsjournalisten i *Svenska Dagbladet*, og igjen – i form og innhold – kunne store deler av nyhetsartikkelen passert som forskningskronikk skrevet av en fagekspert.[46] Teksten tar utgangspunkt i flere forskningsartikler – blant annet fra det vitenskapelige tidsskriftet *Science* – og dekker flere temaer knyttet til klimaendringer, så som økt nedbør, mulige endringer i transporten av varmt vann nordover i Atlanterhavet fra Mexicogulfen samt temperaturendringer.

Den varme vinteren 1987-1988 påkaller også folks oppmerksomhet mot ozonhull og drivhuseffekt. Fagsjef Asmunn Moene ved Meteorologisk institutt avviser imidlertid kontant folks spekulasjoner om klimaendringer: «Det er liten grunn til å trekke slike pessimistiske slutninger. Intet tyder på at vi står overfor noen generell klimaendring». Fagsjefen er nemlig «en smule irritert over de mange teorier som legges til grunn for endringer av været», og karakteriserer dem som «fantasifulle og sensasjonspregede».[47]

Men forskerne kommer også med tydelige normative utsagn om å slutte med forurensningen, og å «gi naturen tilbake det naturen hadde og være fornøyd med mindre materiell velstand og kortsiktig økonomisk vinning», som atmosfæreforsker Truls Lynne Hansen fra Nordlysobservatoriet i Tromsø sier det til *Aftenposten*.[48] I ingressen er Lynne Hansen sitert slik: «Jeg er meget pessimistisk. Vi er stilt overfor en helt ny situasjon. Det haster med å gjøre noe. Vårt hemningsløse forbruk av fossilt brensel som drivstoff til biler og fly, i industri og kraftproduksjon, må opphøre».

Nå dukker også drivhuseffekten opp som et viktig argument mot bygging av nytt gasskraftverk. SSB-forskerne Audun Rosland og Knut H. Alfsen presenterer tall som viser at de norske CO_2-utslippene vil dobles innen 2025 – selv uten bygging av gasskraftverk. Deres alternative løsning er «Videre vannkraftutbygging, solenergi, bølgekraft, utstrakt bruk av varmepumper og

økt bruk av biomasse, samt atomkraft».[49]

Selv om forskerne ikke skriver rene kronikker om drivhuseffekten, er det tilløp til polemikk om hvorvidt det er mulig å observere spor av menneskeskapte klimaendringer. I et debattinnlegg kritiserer Harald Pleym fagsjef Asmunn Moene ved Meteorologisk institutt for å være dårlig orientert om temperaturutviklingen på jorda, og påpeker at: «Vi må tilbake minst 100 000 år i tiden for å finne en varmere klode enn den vi kan komme til å oppleve i løpet av det 21. århundre.[50] (Se faksimile på s. 45.) Moene svarer to uker senere med debattinnlegget «Tvilsom teori om drivhuseffekt»,[51] der han påpeker at det er «betenkelig at teorien har fått en slik publisitet. Spesielt også fordi den blir brukt til å gi sensasjonelle varsler om kommende klimabomber i de nærmeste ti-år». Moene spekulerer på hva årsakene til dette kan være, og at «Jakten på sensasjoner i massemediene er sikkert en av grunnene». Men Moene påpeker også viktigheten av at forskerne må være «påpasselige med å ta med motforestillinger til sine teorier», ikke minst i den tverrfaglige klimaforskningen, og avslutter innlegget med en oppfordring til større innsats «for å få en bedre forståelse av samspillet og vekselvirkningen mellom de forskjellige komponenter som utgjør det kompliserte fysikalske klimasystem».

Jeg tror dette debattinnlegget er et godt eksempel på utfordringene med forskere som diskuterer klimaendringer på avisenes meningssider, som Moene.[52] Asmunn Moene har på én side helt rett i sin kritikk – det er på dette tidspunktet ikke mulig å måle effekten av drivhuseffekten på jordas middeltemperatur, men han er samtidig fullt ut innforstått med de fysiske konsekvensene av stadig økende utslipp av fossilt CO_2, og etterspør derfor mer kunnskap. Moene etterspør imidlertid ikke kunnskap for å få mer penger til egen forskning, han ber ikke nødvendigvis for sin syke mor, hans argument er at det rett og slett trengs mer kunnskap for å kunne vite om teorien om drivhuseffekten er korrekt eller ei. Senere i juli havner Moene i polemikk i *Aftenposten* med NRK-journalistene Torbjørn Morvik og Petter Nome[53] om hvorvidt det er snakk om menneskeskapte klimaendringer. Dette er et frempek mot, og en forsmak på, de neste 30 årenes kompliserte klimadebatter.

Et interessant trekk er at vi også finner en del av dette stoffet i kulturjournalistikken. *Aftenpostens* kulturjournalist Gunvor Gjessing beskriver den dystre fremtiden all forurensningen bringer med seg. I kommentaren «Når fjordene gråner» beskriver Gjessing hvordan kunstens tapere blir surrealistene: «Virkeligheten har utkonkurrert dem i en tid da hubroer faller døde ned, mens radioaktiv fisk stimer rundt i Vinstervatn».[54] Dette er kanskje også det første eksemplet på kommentarjournalistikk i *Aftenposten* som omtaler drivhuseffekten. Flere av hennes kommentarer tar opp drivhuseffekten og andre miljøproblemer, blant annet «En springskalle i syrintiden».[55]

Lørdag 4. juni 1988 har forfatter og journalist Magne Skjæraasen en av sine faste lørdagsepistler i *Aftenposten* der han også tar opp utfordringen med drivhuseffekten; for hva svarer vi når våre barnebarn spør: «Hva gjorde du med Jorden vår, bestefar?».[56] Kommentaren er et kraftig oppgjør med den eldre generasjon, den tidens «boomers»; en kraftsalve av selvbebreidelser mot en angrende miljøsynder – og til sist, spørsmålet: «Har vi ødelagt Jordens immunsystem – som AIDS ødelegger menneskets?».

> Vi har utviklet en livsstil og en teknisk-kjemisk sivilisasjon som hverken himmel eller hav kan bære. Det går mot et valg. Jeg så en svensk økologiprofessor i hvitøyet på skjermen forleden dag.
>
> – Jeg tror, sa han, at vår betenkningstid er over nå.
>
> Hva har du gjort med Jorden vår, bestefar?
>
> Ingen skal tilgi oss, for vi visste hva vi gjorde.[57]

Det skal ikke være tvil om at vi vet hva vi begir oss ut på i vår mer eller mindre bevisste ignoranse. Og det kommer svært tydelig frem når også forfattere og kunstnere uttrykker seg – og ikke bare forskere og (vanlige) journalister. Kunsten og litteraturen og poesien treffer oss på andre måter, og slike kommentarer som dem Gjessing og Skjæraasen bibringer oss i *Aftenposten*, gjør kanskje også et tydeligere inntrykk på leseren enn den sedvanlige nyhetsartikkelen eller debattinnlegget?

VG's KRONIKK - FREDAG 5. FEBRUAR 1965

„OPERASJON RENT VANN OG FRISK LUFT"

Av DAG CHRISTENSEN

I løpet av den tid det tar Per Ivar Moe å gå en 10 000 m, øker verdens befolkning med 1800 individer. Netto folketilvekst for verden sett under ett ligger nemlig i dag på 2 pr. sekund, det vil si nær 173 000 pr. døgn eller en by på Oslos størrelse hver 68. time.

Hvis det fortsetter i samme tempo, er verdens folketall beregnet å stige fra 1,5 milliard i 1900 til 6,5 milliarder i år 2000, hvilket betyr en økning til over 400 prosent i løpet av et eneste århundre. Tilveksten er uten sidestykke i verdenshistorien, og kan med full rett karakteriseres som en «befolkningseksplosjon». Enkelte spådommer går ut på at klodens befolkning vil øke til det 130-dobbelte i løpet av de neste 200 år, og at man om 680 år vil ha en folketetthet på 2 individer pr. kvadrameter hav og land!

Slikt er rent teoretiske beregninger, men ikke desto mindre er det et faktum at dagens aksellererende folkeøkning byr på problemer som stadig vokser og synes mer og mer uløselige.

Vi vet således bl. a. at utviklingslandene for tiden har store vanskeligheter med å opprettholde sin nåværende levestandard, ja at de i flere tilfeller faktisk opplever en forverring av sine allerede jammerlige levevilkår. Vi vet f. eks. også at 700 millioner voksne er analfabeter, at Etiopia bare har én lege pr. 100 000 innbyggere og at 10 000 dør hver eneste dag p. g. a. utilstrekkelig eller gal ernæring.

Det sier i det hele tatt us til å være mangel på nær sagt alt mulig i verden, og det er delte meninger om hvor lenge matvareproduksjonen kan holde tritt med befolkningsøkningen — eller hvor mange mennesker jorden **alt i alt** vil kunne ernære. Dette er selvsagt kjente problemer vi alle er mer eller mindre opptatt av — men noe forbauset blir vi unektelig når det opplyses at det faktisk også begynner å bli dårlig med rent vann og frisk luft — det vi tross alt trodde vi hadde mer av enn noe annet. Enkelte steder må imidlertid situasjonen anses som prekær, heter det i flere rapporter, utarbeidet bl. a. av FN-organer.

✲

Det er interessant å merke seg at det først og fremst er i de høyt siviliserte og industrialiserte stater at vannproblemet gjør seg sterkest gjeldende. I «primitive» land er det årlige vannforbruk pr. hode beregnet til mellom 200 og 260 kubikkmeter. Por land med industrialisert økonomi er tallene 650 til 800, og for USA's vedkommende kalkulerer man endog med et så høyt tall som 2000 kubikkmeter — to millioner liter pr. innbygger.

Verdens vannforbruk ventes å bli fordoblet innen 20 år, men allerede i 1975 vil USA's behov være 10 prosent større enn den årlige nedbør i de 50 statene. For å kunne imøtekomme kravene til kvalitet og kvantitet, må amerikanerne først og fremst legge sine rørledninger til elver og vann som ennå ikke trues med forurensning som følge av den hurtige og omfattende urbanisering som finner sted i USA. Dernest må man se seg om etter metoder for kunstig fremstilling av ekstra mengder rent ferskvann. Den beste løsning her synes for tiden å være å bygge kombinerte elektrisitets- og destillasjonsverker, fortrinnsvis drevet med atomkraft. Prisen pr. tonn ferskvann vil ikke ligge på mer enn 30—40 øre, og produksjonsutgiftene kan bli ytterligere redusert ved at man tar i bruk den såkalte «avis-reaktoren», som faktisk danner ekstra brennstoff som et biprodukt. Man har beregnet at en slik atomdrevet vann-omformer vil få en daglig kapasitet på 5000 millioner liter. (En annen metode for fremstilling av ferskvann av havet, er den såkalte elektrodialysen, hvor man skiller ut saltet ved hjelp av elektrisk strøm.)

I dag har verdens destillasjonsverker — de aller fleste av dem drevet av gass eller olje — en samlet ytelse på ca. 180 millioner liter pr. døgn. Det høres kanskje imponerende, men i realiteten er dette ikke mer enn sikkurat nok til å dekke behovet for én amerikansk industriby med 350 000 innbyggere. (New York har et døgnforbruk på 5000 millioner liter.)

Den moderne industri-produksjon krever uhyre mengder vann — 1000 liter rekker ikke til mer enn fremstillingen av 10—70 kg stål, 7—25 kg papir eller 2,5 kg rayon.

✲

Resultatet av den økende urbanisering, industrialisering og bruk av vannkrevende husholdningsmaskiner, blir nødvendigvis at avfallsmengden stadig øker. Ar om annet fylles elver og hav med over 700 kubikk-kilometer kloakk. Bare i Frankrike tilføres vassdragene så mye avfall at det ville fylle 10 000 jernbanetog. Hvert med en kapasitet på 600 tonn! Man skal heller ikke glemme at kloakkene til slutt løper ut i havet og i varierende grad forgifter betydelige deler av kystfarvannene — havets uten sammenligning mest fruktbare områder. Forurensninger kan virke avgjørende inn på sjøens plante- og dyreliv, kanskje til og med drepe den helt.

Spesielt farlig i den forbindelse er moderne oppvask-midler og andre oljeprodukter. De fyller kloakkene med sydende skum, og i enkelte tilfeller kan de virke drepende på marint liv selv i så lav konsentrasjon som 1 gram til 900 liter vann! Selv om større fisk i slike tilfeller er utenfor fare, kan en så ubetydelig forurensning likevel få den til å emigrere, fordi maten — bitte små, tildels mikroskopiske organismer i vannet — blir utryddet.

Fra fly kan man se hvordan kloakken sprer seg ut i havet fra kysthyene og elvemunningene — og aller verst er det i land med høy levestandard. Det er passig å tenke på at i slutten av 17. århundre pleide parlamentsmedlemmene å bruke lunsj-pausen til å fiske laks i Themsen, som i dag er en av verdens største kloakker...

Forurenset vann er som regel en betydelig smittekilde, fordi det bringer med seg store mengder virus, bakterier og organisk avfall. 5 millioner barn dør hvert år av tarmsykdommer som skyldes helsefarlig vann. Alene i bymessige strøk verden over bor det nå 250 millioner mennesker som ikke får vann fra offentlig ledningsnett. Bybefolkningen øker tre ganger så hurtig som tempoet som utgjør vår viktigste vannkilde — representerer til enhver tid bare 0,0001 prosent av den totale vannmengde. Dette er forsvinnende lite når man tenker på hvor uhyre raskt behovet vil stige i fremtiden. Befolkningssituasjonen vil bl. a. gjøre det tvingende nødvendig å sette inn i problemet; destillasjonsverkene kan nemlig umulig greie å holde tritt med det stigende forbruket. Vanskeligheten blir å lokalisere reservoarene og å kunne utnytte dem effektivt. Foreløpig kartlegges de fra fly etter samme metode som anvendes ved oljeleting.

Takket være disse skjulte reservoarer ser det altså tross alt til at verden kan tåle en meget betydelig folketilvekst før vannsituasjonen vil by på problemer.

Fullt så lyst ser det imidlertid ikke ut når det gjelder luften omkring oss. I tettbebyggelser, og ganske særlig industristrøk, er den ofte så forurenset at den er helsefarlig. Under særlig uheldige meteorologiske forhold kan den bli direkte drepende — vi husker selvsagt London-smog'en (forurenset tåke), hvis verste angrep hittil førte til 4000 dødsfall i løpet av fire dager. England er imidlertid ikke alene om å oppleve natte-

Slik ser en av de farligste drøsker til forurensning av vannet ut under mikroskopet: de moderne oppvaskmidler og andre oljeprodukter. de nedbrytes ikke i naturen, de fyller kloakker og elver med sydende skum og i enkelte tilfeller kan de virke ødeleggende på alt organisk liv i vannet selv i så sterk fortynning som 1 gram til 900 liter vann!

stemning ved lunsj-tider — over 115 millioner amerikanere i 7000 tettbygde strøk er plaget av helsefarlig luft. Enkelte steder er den så full av partikler at den forandrer det lokale klima, reduserer solens ultrafiolette stråling, angriper nylon-strømper, mørkner husmaling i løpet av en natt, tærer metall og mursteinsbygninger.

Det er først og fremst fabrikkrøyk og dernest bilekshaust (i USA er rekkefølgen mange steder omvendt), som skaper problemer. Disse — og tusener andre — kilder spyr hvert eneste år ut bl. a. over 6000 millioner tonn kyldioksyd i luften vi puster i. Man kan bare prøve å forestille seg hvilket volum 6000 millioner tonn av en gassart egentlig representerer!

Man har forlengst slått fast hvilke helsemessige konsekvenser forurensning av luft kan føre med seg — den forårsaker forkjølelse, tuberkulose, lugebetennelse, kronisk bronkitt og bidrar ved siden av dette antagelig i høy grad til den stigende frekvens av lungekreft. Ti millioner amerikanere lider dessuten av lunge-emfysem, en sykdom som ofte forårsakes av uren luft og som forringer lungenes evne til å oppta surstoff og dermed øker hjertets arbeidspress. Bare i USA døde 16 000 mennesker av lunge-emfysem i 1959 — en stigning på over 400 prosent fra 1950. Når det gjelder utbetaling av uførhets-trygd til arbeidsudyktige amerikanere, utgjøres den mest største pasient-kategori av folk rammet av lunge-emfysem.

✲

Kanskje uheldigere på lengre sikt enn de rent helsemessige skadevirkninger er den «drivhuseffekt» som skapes av de lag kullidioksyd som mer og mer effektivt bremser på jordens varmeutstråling. I løpet av de neste 40—50 år vil temperatursvingningene sommer og vinter bli mindre, samtidig som den årlige middeltemperatur vil stige 3,5—4 grader. Det høres kanskje beskjedent, men resultatene blir meget følbare: polkalotter og isbreer vil skrumpe inn, mens havet vil stige. Nedbørsmønstret vil skifte, områder som i dag er fruktbare vil kanskje bli udyrkbare — mens ørkenstrøk blir åkerland. I den nordlige, tempererte sone hvor verdensindustrien er konsentrert, registrerer man allerede at hav-temperaturen stiger, med den følge at det marine planteliv øker og avgir mer kullioksyd enn før. Konsekvensen av dette blir at de store fiskestammene emigrerer nordover — mot kaldere vann.

Den største vanskelighet med den forurensede luften er at vi ikke har skjulte reserver av betydning å sette inn, slik som tilfellet er med vannet. Selv den surstoff-produserende fotosyntetiske prosess som foregår uavlatelig i alle verdens planter og trær, makter ikke å hamle opp med de 6—10 000 millioner tonn gass og andre avfallsstoffer som hvert eneste år blandes med atmosfæren og gjør den mer og mer ødeleggende, både helsemessig og økonomisk. (Avlinger for ca. 14 milliarder kroner totalskaden hvert år i USA alene.) Den eneste løsning på problemet synes å være et frontalangrep på uvesenet i form av strenge internasjonale regler som påbyr etterbrennere på alle biler, renseanlegg på alle skorsteiner, overgang til mer høyverdige typer fyringsolje, forbud mot kull som brensel, osv.

Det bør handles raskt — jo lenger vi kvier oss for den uunngåelige «Operasjon Frisk Luft», jo mer vil det koste oss i tap av penger, av helse — av menneskeliv.

I det som kanskje er VGs første kronikk som nevner drivhuseffekten, viser VG-jouranlist Dag Christensen til flere rapporter som peker på menneskehetens utfordringer knyttet til befolkningsøkning og matvaremangel, men også en erkjennelse av at det «begynner å bli dårlig med rent vann og frisk luft – det vi tross alt trodde vi hadde mer av enn noe annet». Faksimile fra VG 5. februar 1965.

Året 2048

I slutten av mai 1988 sender NRK dokumentarserien «Året 2048», som består av to episoder, om ozonlaget og drivhuseffekten, produsert av NRK-journalistene Petter Nome og Torbjørn Morvik.[58] Programmet skaper sterke reaksjoner, og 2. juni står det første debattinnlegget på trykk i *Aftenpostens* spalte «Lesernes mening». Med innlegget «Algedøden» kommer Kirsten Kiellerup med råd til hva «alminnelige mennesker» kan gjøre med utfordringene med ozonlaget og drivhuseffekten: «Vi kan bl.a. bli mer bevisste forbrukere, slik at vi ikke bruker produkter som ødelegger ozonlaget».[59] For, som hun avslutter:

> Vi må være klar over at omstillingen kan koste oss alle noe av vår levestandard – en billig pris for en bedre fremtid for våre barn og barnebarn. Sist, men ikke minst, må vi velge politikere som tar disse problemene på alvor.

Lørdag 25. juni samme år kommer en kraftig advarsel fra den amerikanske klimaforskeren James Hansen. I et intervju med *New York Times* forklarer lederen for den amerikanske romfartsadministrasjonen NASAs Institutt for studier i verdensrommet at «den katastrofale tørken som har rammet store deler av USA, bare er et forvarsel om hva vi kan vente oss i de kommende tiår», og «at det med 99 prosent sikkerhet kan sies at oppvarmingen ikke skyldes naturlige klimasvingninger, men økende forurensning».[60] I boka *The Discovery of Global Warming* beskriver den amerikanske fysikeren og vitenskapshistorikeren Spencer R. Weart inngående hvordan James Hansen med vilje fikk lagt en kongresshøring til den varmeste tiden av året, på den varmeste dagen i et av de varmeste årene i USAs historie, og hvordan Hansen i samtaler med reportere etter høringen fortalte dem i klare ordlag at det ikke lenger var noen grunn til å gå rundt grøten når det gjaldt global oppvarming; det var på tide å «stop waffling, and say that the evidence is pretty strong that the greenhouse effect is here».[61] Weart beskriver hvordan fortellingen om drivhuseffekten på kort tid gikk fra å være en vitenskapelig abstraksjon av et atmosfærisk fenomen til å bli noe faktisk, noe helt konkret og virkelig – til noe som truet oss alle. Bildene i media av uttørkede avlinger og skoger i flammer ble med ett forvarsler om hva fremtiden ville bringe. Mediedekningen var så massiv at i 1989 hadde 79 prosent av USAs befolkning hørt eller lest om drivhuseffekten, en kraftig økning fra 1981 da 38 prosent kjente til fenomenet.[62]

Aftenposten følger selv opp saken på lederplass påfølgende mandag, for øvrig den første lederen som nevner ordet «drivhuseffekt»,[63] og avisas lederskribent er bekymret over situasjonen for bøndene som rammes av den sterke tørkesommeren i USA. Og det var varmt i Norge også, den sommeren. Akkurat den mandagen i juni 1988 var det ifølge yr.no over 30 grader i Oslo.[64] *Aftenposten*-lederen avsluttes slik:

> Et nagende spørsmål i sommervarmen er om det vi nå opplever, er en direkte følge av menneskets fremferd – hvorvidt den lenge fryktede 'drivhuseffekten' har begynt å gi seg utslag. Enkelte fagfolk er ikke i tvil. De er sikre på at tørken og varmen er et direkte resultat av overbeskatning av naturressurser, av gass fra kull og oljefyring og andre skadelige utslipp som legger seg som et lokk over kloden og holder på varmen.
>
> Det er all grunn til å være på vakt og føre var.

Så, mot slutten av året dukker det opp en uanselig notis på side 6 i *Aftenpostens* lørdagsnummer 12. november 1988.[65] «Dystre utsikter» er tittelen på teksten som forteller at 30 land og 20 organisasjoner i «Det mellomstatlige plenum for klimatologiske forandringer» har hatt sitt første møte i Genève. Dette er starten på IPCC, FNs klimapanel, et unikt internasjonalt og demokratisk oppbygd vitenskapelig samarbeid bestående av så å si alle verdens klimaforskere, og det som skulle bli politikernes fremste rådgivere i spørsmål om global oppvarming de neste 30 år.[66]

«Drivhuseffekten» i Dagbladet

Dagbladet ble grunnlagt 1869 og har ved siden av *VG* vært en av landets to riksdekkende løssalgsaviser i nyere tid. I perioden som her er omtalt var avisa en

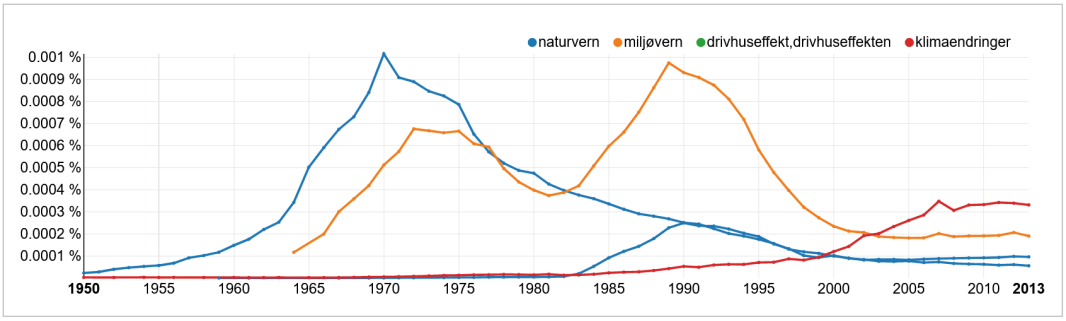

Figur 4: Diagram fra Nasjonalbibliotekets n-gram som viser forekomsten av ordene naturvern, miljøvern, drivhuseffekt/en og klimaendringer i norske aviser i perioden 1950-2013. Relative tall, begge målformer, med og uten stor forbokstav, glattefaktor 5. Søkedato 27. oktober 2020.

sentral del av norsk kulturliv, blant annet som talerør for kulturradikale strømninger.[67]

Det er generelt få artikler i *Dagbladet* som omtaler drivhuseffekten frem mot slutten av 1980-tallet. Den første kronikken som inneholder ordet «drivhuseffekt» er Karl G. Høyers «Jordens lunger i fare?» i 1972.[68] Innlegget er en kommentar, nærmest en rettelse, av en *Dagbladet*-artikkel to dager tidligere, om regnskogen i Brasil.

Over elleve år senere, i oktober 1983 – atten år etter Lyndon B. Johnsons rapport – gjør *Dagbladet*s journalist Liv Jørgensen et intervju med Bjørn Aune, fagsjef ved Meteorologisk institutt.[69] Nyhetsartikkelen, med ingress, starter slik:

> Farvel, Jæren? Flytt opp i høyden, beboere i Oslo sentrum. Kystbefolkningen må trekke til innlandet. Havnebyer som Bergen og Trondheim er ille ute. Se langt etter heisa-turer til London, for den ligger under vann. Men kanskje kan vi dyrke appelsiner i stedet? Eventyr? Nei, men en teori er det. Amerikanske forskere slo alarm tirsdag. Oppvarmingen av kloden går langt raskere enn antatt, sa de.

Fagsjef Aune redegjør for de amerikanske forskernes teorier: «Det er en interessant teori som vi ikke bare kan blåse av [og han] understreker at han ikke tror de amerikanske spådommene vil slå til». For å berolige leseren skriver *Dagbladet*s journalist Liv Jørgensen like etter: «For å ikke skremme vettet av folk, slår vi fast at verdensbildet vi nå tegner ut fra den amerikanske rapporten er høyst teoretisk». Hva kan vi gjøre for å stoppe denne utviklingen, spør *Dagbladet*s journalist. «Vi kan jo slutte å brenne de stoffene som skaper denne effekten, men du kan tenke deg hvor lang tid det tar», svarer fagsjefen.

Et viktig hjelpemiddel for søk etter *kronikker* i *Dagbladet* er Helle Bonden Vedøs bibliografi «*Dagbladet*: Kronikker 1946-1970» fra 1979, der kronikkene er katalogisert etter Deweys system.[70] En opptelling viser at det er atten kronikker i kategorien «Naturvern», derav åtte som ble publisert i løpet av Naturvernåret 1970.

Men først i april 1987 kommer *Dagbladet*s første rene alarmist-kronikk om drivhuseffekten. Daværende leder av Venstre Arne Fjørtoft skriver en omtale av den nylig utkomne rapporten *Vår felles framtid*, den såkalte Brundtland-rapporten, oppkalt etter kommisjonens leder og daværende statsminister Gro Harlem Brundtland.[71] Fjørtoft skriver: «Eit av dei mest akutte problema rapporten tar opp er drivhuseffekten som har si årsak i luftforureningane og aukande energibruk». Og Fjørtoft påpeker videre: «Med eit så klart bodskap er det vanskeleg å skjøne at kommisjonen kan tilrå økonomisk vekst, som i rapporten blir sagt å vere ei viktig årsak til miljøproblema». Fjørtoft kommer med en appell til statsminister og den sittende AP-regjering:

> Med alle fakta på bordet, er det på høg tid å erkjenne at dagens politikk har utspela si rolle. I dag må vi prioritere annleis dersom vi vil unngå ei

> alvorleg svekking av ozonlaget, av klimabalansen og det totale livsmiljøet. Det er berre med konkrete, politiske tiltak vi kan snu utviklinga før det er for seint.

24. mai 1988 viser NRK første episode dokumentaren «Året 2048».[72] TV-dokumentaren får stor oppmerksomhet i *Dagbladet*. I ingressen til omtalen av TV-programmet skriver *Dagbladet*-journalist Ruth Hemstad:

> Verden går sakte men sikkert til helvete om ikke noe blir gjort. Sjelden har det blitt ropt et så unisont og kraftig varsku fra så mange vitenskapsmenn over hele kloden som når det gjelder ozon-laget og drivhuseffekten. Vi står overfor en miljøkatastrofe med mareritttaktige dimensjoner.[73]

Det unisone og kraftig varskuet fra mange vitenskapsmenn gjenspeiles ikke i *Dagbladet*s debattspalter. Bortsett fra kronikken til Arne Fjørtoft året før, i forbindelse med lanseringen av Brundtlandrapporten og debattinnlegget til Høyer i 1972 (som var mer en forklaring enn et varsel), ble det ikke ropt ett eneste varsku om drivhuseffekten på *Dagbladet*s debattsider – verken fra norske vitenskapsmenn eller vitenskapskvinner.

NRK tar imidlertid advarslene på alvor, og det opprettes en egen krisetelefon til Morvik og Nomes TV-dokumentar, bemannet av personer fra Norges Naturvernforbund og fra Felleskampanjen for Jordas natur og miljø – «klare til å møte telefonstormen», som *Dagbladet*-journalist Ellen Berg Svennæs skriver.[74] Hun skriver videre: «Om 60 år kan det norske klimaet være forandret til behagelig Middelhavstemperatur. Mens resten av verden tørker inn, kan våre grenser bli presset av store flyktningestrømmer fra de nye ørkenområdene». Lederen i Norges Naturvernforbund utdyper: «Dette handler om dommedag. Men hvis vi er realistiske og handler nå, kan vi være mer optimistiske». Alle som ringer krisetelefonen skal få gode råd om hva hver enkelt kan gjøre for å stanse utviklingen.

Mot slutten av juni 1988 publiserer den amerikanske romfartsorganisasjonen NASA en rapport om en økning i lufttemperaturen på 1980-tallet. *Dagbladet*-journalist Trine Lynggard beskriver drivhuseffekten slik: «Den såkalte drivhuseffekten skapes ved at giftige gasser fra drivstoff, kullfyrte elverk og fabrikkanlegg bygger seg opp i atmosfæren og stenger inne varmlufta, som normalt ville slippe ut i verdensrommet».[75] Generelt er journalistene flinke til å beskrive fenomenet og hvilke konsekvenser det kan få, slik som varmere vær, mer nedbør, mer tørke og folkevandring.

Den øvrige miljøagendaen var også viktig. I juli skriver *Dagbladet*-journalist Karin Westerheim artikkelen «15 råd som forbedrer verden» for det nye *LørdagsDagbladet*.[76] Det to-siders velillustrerte oppslaget gir et godt bilde av situasjonen. I tillegg til global oppvarming var folk bekymret for skogsdød forårsaket av fabrikker som slapp ut svoveldioksid; tungmetaller og svovelsyre i bilbatterier på avveie; biler som stod på tomgang; sot, støv og tungmetaller som virvles opp fra bilkjøring; svoveldioksid, nitrogenoksider og hydrokarboner fra bileksos – som sammen med sollys ga giftig ozongass nede ved bakken, samtidig som klorfluorkarboner, haloner og andre løsemidler tæret på ozonlaget i stratosfæren; fosfatfrie vaskemidler for å unngå gjengroing av vassdrag og innsjøer med påfølgende fiskedød; og en annen ting som kanskje nesten er glemt i 2020 – nemlig klorbleket papir og dioksiner som skapte problemer for det marine livet i blant annet Iddefjorden ved Halden. «La barna tisse i bleier av ubleika papir», skriver Westerheim som råd nummer femten. For, som det står i ingressen:

> Ikke gi deg! Du behøver ikke sitte på baken i passiv fortvilelse over forurensning og økosammenbrudd! Som forbruker har du makt! Bruk den til å forbedre vår sårbare jordklode. Det nye LørdagsDagbladet gir deg tips om hva du kan gjøre – nå!

Vår felles framtid

Slutten av 1980-tallet, og ankomsten til Brundtlandrapporten *Vår felles framtid*, var virkelig starten på den andre store miljøvernbølgen, og det sammenfattes da også med en økning i antall artikler som omhandler både ordene «drivhuseffekt» og «klimaendring» (se figur 4). Det er imidlertid lite som tyder på at kronikk-

Magasin '81

I dag: Lang

LANGTIDSVARSEL FOR JORDA:

Varmere

Tilsynelatende et lokkende værvarsel for år 2000 — varmere og tørrere. Men alt har en bakside. Varmen vil smelte Antarktis og andre innlandsbreer. Og det kan bli for mye vann — disse badegjestene ved Moskvafloden behøver neppe bekymre seg. Det skjer i tilfelle ikke før om hundre år.

Tørrere

Her kommer værvarslet for år 2000: Store deler av verden vil få varmere vær, med en middeltemperatur på ca. en grad Celsius høyere enn dagens. Langtidsvarselet for 21. århundre: Merkbart varmere og tørrere. År 2050 vil trolig alle varmerekorder bli slått, med en temperatur på fire grader over gjennomsnittet. Så varmt har det ikke vært på 18 000 år.

Disse opplysningene, som stammer fra en computeranalyse av vitenskapelig materiale, kan nok varme en frossen sjel i norsk desemberkulde.

Gradestokken på rundt minus 15 °C — eller under. Dryppende red nese. Kalde tær. Alle nyheter om varmere vær, synes som gode nyheter. Men bare i første omgang.

Tonnevis

Enkelte forskere har hevdet at vi går kjeligere tider i møte — etter en kraftig temperaturøkning i tiden 1880-1940. «Nei,» sier forskere som bygger på senere observasjoner. «Det blir varmere». — Og det igjen, skyldes for en stor del det stadig økende innhold av kuldioksyd — CO_2 i luften.

Dette underbygges av syv atmosfæreforskere ved NASA. De har gransket observasjoner fra hele verden — som klart viser at temperaturen fortsetter å stige.

I takt med all kuldioksyden som spys ut av piper, skorsteiner og avgass-rør over hele den industrialiserte del av verden. Fem milliarder tonn pr. år nå. Om 15 år vil utslippet trolig være 12-15 milliarder tonn. Bl.a. som en følge av økende industrialisering i u-land.

Selters

Av de fem milliarder tonn som nå går i lufta — er det «bare» halvparten som blir værende der. Resten tas opp av havet, men det er også

grenser for hva det kan sveige. En dag er det mettet. Havet blir som et enormt utspedd glass selters.

Og der oppe — over skyene et sted — vil gassen virke som en gigantisk osteklokke, et drivhustak. Den direkte solstrålingen går uhindret gjennom. Varmen stenges inne. Den øker i takt med utslippene.

Solhungrige nordmenn slipper å fly til syden for å få varme. Temperaturen over de tropiske strøk kommer nemlig til å være forholdsvis uforandret. Det er på nordlige breddegrader forskjellen virkelig vil merkes. I polarområdene vil det trolig bli så varmt at skipstrafikken uhindret kan passere både Nordøst-passasjen og Nordvest-passasjen.

Drivhus

Men medaljen har en bakside. En ganske alvorlig en også. Drivhuseffekten kan nemlig, i verste fall, føre til store oversvømmelser i kystområdene. Smelter Antarktis, Nordpolen er det ikke så farlig med, den flyter allerede) og andre innlands breer — vil verdenshavene stige med 60-70 meter. Dette bekymrer neppe dagens mennesker, for det vil ta flere tusen år. Men allerede i løpet av et hundreår er det fare for at isмassen i Vest-Antarktis smelter. I så fall kan både Sør-Sverige og den særlige delen av Danmark oversvømmes. Nederland kommer til å ligge under vann som en fiskebanke. I USA vil 1/4 av Florida og Lousiana bli havbunn. Hvis altså temperaturstigningen ved Antarktis øker med fem grader.

Deasuten blir det tørrere i nord — og katastrofetørke i bl.a. i Middelhavs-landene, Sentral-Asia og Nord-Amerika.

Noe å tenke på kanskje, mens man sprengfyrer med olje og kull. Varme må man ha, i alle fall innendørs. Selv om vi stoppet med såkalt fossil brensel på timen, ville det ta 1000 år før atmosfæren var tilbake på normalen. Fra før industrien ble sloppet løs.

Vi lever i en is-alder

Jorda skal ha gjennomgått minst tre is-aldre, med 300 millioner års mellomrom. Is-tid og is-alder må ikke forveksles. Lange perioder skal det globale klima ha vært forholdsvis uendret. Begge polarområdene, hevdes det, skal ha vært isfrie det meste av tiden.

Sett på bakgrunn av dette, er vi altså fremdeles inne i en is-alder. I løpet av de siste 700 000 år, skal det ha vært åtte is-tider, ifølge opplysninger fra det populærvitenskapelige tidsskriftet «Været».

Etter den siste store is-tid, har det vært merkbare svingninger i klima.

Temperaturen på midlere, nordlige breddegrad er nå fem til åtte grader høyere. Havet har steget 80 til 100 meter — i forhold til strandlinjen for ca. 18 000 år siden.

I de siste 8000 årene, har det vært en varmere periode med mindre is enn på ca. 100 000 år.

Riktig godt og varmt var det i tiden 4000 — 3000 år f.Kr. Somrene i Europa var da to-tre grader høyere enn nå.

I Sahara og Arabia falt mildt sommerregn. Og i Sør-Norge var temperaturen omtrent som i Mellom-Europa i dag.

Det er flere måter å finne ut noe om klima i forhistorisk tid på.

Is-prøver

En av dem er boreprøver fra større isbreer som f.eks. Grønlandsisen. Ved hjelp av luftblærer som finnes i isen — og som stammer fra dengang den ble dannet, kan forskerne «lese» temperaturen.

Slik viser boreprøver fra Grønlands inlandsis klimasvingninger tilbake flere hundre år før Erik Raude oppdaget Grønland i 982, ifølge «Været».

Dette var på slutten av en varm periode. Særlig merkbar i Vest-Europa og vestover til de nordøstlige strøk av Nord-Amerika.

Da reiste folk i vikingeferder og norske nybyggere slo seg ned på Grønland.

Vinland ble oppdaget. Tregrensen i Europa og Canada lå hindre kilometer lenger nord enn i dag. Og middeltemperaturen den gang, var faktisk bare omkring en grad over dagens.

Norge bidrar

Noen passer på været. Verden over. Observasjoner fra Jan Mayen, Bjørnøya, Hopen og Isfjord radio er blant dem som er spesielt verdifulle.

De benyttes av værvarsiere og klimaforskere fra hele verden.

Helt siden det første internasjonale polaråret 1882—83 har Norge bidradd aktivt med studier av polarområdenes meteorologi. Gjennom driften av de arktiske stasjoner, har Norge bidratt betydlig til det internasjonale meteorologiske samarbeidet.

I forbindelse med den stadig økende interesse for klimaforskning anses driften av disse stasjonene viktigere enn noen gang.

REDAKSJON: TOR SYLTE

Journalistene gjorde ofte en fremragende jobb i å formidle mekanismene for global oppvarming: «Havet blir som et enormt utspedd glass selters»; og «der oppe – over skyene et sted – vil gassen virke som en gigantisk osteklokke, et drivhustak. Den direkte solstrålingen går uhindret gjennom. Varmen stenges inne. Den øker i takt med utslippene.» Faksimile fra VG 22. desember 1981.

spalten i *Dagbladet* ble benyttet av forskere og andre fagfolk til å forklare eller varsle om drivhuseffekten, selv om avisens egne nyhetsartikler dekker temaet. Antallet debattinnlegg som inneholder ordet «drivhuseffekt» øker på slutten av 1988 og i 1989, først og fremst som en følge av at politikere, som Arne Fjørtoft fra Venstre, Unge Høyres Børge Brende og Turid Birkeland fra AUF, og representanter for miljøvernorganisasjoner, som Steinar Lem fra Fremtiden i våre hender og Håkon Stang fra Miljøpartiet De Grønne, skriver debattinnlegg – men foreløpig ingen forskere.

Kan forklaringen på klimaforskernes manglende deltagelse på avisenes debattsider være mangelen på norske forskningsmiljøer innen drivhuseffekt og klimatiske beregningsmodeller? Det fantes på dette tidspunktet flere fagfolk i Norge som fulgte med i den internasjonale klimaforskningen, men disse var «ikke med på 'A-laget'», som cand.real. Harald Pleym uttrykker det i en replikk i en pågående polemikk mellom Steinar Lem i Fremtiden i våre hender og varaordfører i Oslo Petter N. Myhre fra Fremskrittspartiet, i *Dagbladet* i 1989.[77] Pleym skriver imidlertid: «Det er ingen vitenskapelig uenighet om at drivhusgassene som vi mennesker slipper ut fører til økt drivhuseffekt, det vil si at varmestrålingen fra jorda og atmosfæren og ut i verdensrommet avtar». Han avslutter med: «Dette er ikke dommedagsprofetier. Det er realiteter som skyldes fysiske mekanismer i atmosfæren, på landjorda og i havet».[78]

«Drivhuseffekten» i VG

VG ble etablert i 1945 som en partipolitisk uavhengig dagsavis, og ble i 1963 Norges første avis i tabloidformat. I løpet av den perioden som her beskrives, gikk den forbi *Dagbladet* i opplagstall. I dag beskriver *VG* seg som «landets største avis og folkets førstevalg som nyhetsdestinasjon».[79]

*VG*s første kronikk som varsler om farene ved økende global oppvarming som følge av økte menneskeskapte utslipp av klimagasser står på trykk allerede 5. februar 1965. Kronikken er skrevet av *VG*-journalist og forfatter Dag Christensen, og har den oppløftende tittelen «Operasjon rent vann og frisk luft».[80] Kronikken henviser til flere rapporter, utarbeidet av blant annet FN-organer, som peker på menneskehetens utfordringer knyttet til befolkningsøkning og matvaremangel, men også en erkjennelse av at det «begynner å bli dårlig med rent vann og frisk luft – det vi tross alt trodde vi hadde mer av enn noe annet». Temaet som tas opp i kronikken er blant annet vannforbruk og mangel på ferskvann (løsningen er å bygge kombinerte elektrisitets- og destillasjonsverk, fortrinnsvis drevet av atomkraft), økte mengder avfall og kloakk og medfølgende sykdommer, oppvaskmidler samt luftforurensning fra fabrikkrøyk og «bilekshaust» som blant annet forårsaker forkjølelse, tuberkulose, lungebetennelse, kronisk bronkitt og lungekreft og lungeemfysem. Mot slutten av kronikken nevnes også drivhuseffekten:

> Kanskje uheldigere på lengre sikt enn de rent helsemessige skadevirkningene er den 'drivhuseffekt' som skapes av de lag kulldioksyd som mer og mer effektivt bremser på Jordas varmeutstråling. I løpet av de neste 40-50 år vil temperatursvingningene sommer og vinter bli mindre, samtidig som den årlige middeltemperaturen vil stige 3,5-4 grader.

En interessant detalj ved artikkelen er hvor godt kronikkforfatteren traff med befolkningsutviklingen. På den tiden økte befolkningsmengden med 1800 individer i løpet av «den tid det tar Per Ivar Moe å gå en 10 000 m». Dette skulle gi en befolkning på seks milliarder mennesker i år 2000. Det riktige tallet var 6,1 milliarder.[81]

Hva så man for seg i 1965 at man kunne gjøre med problemene?

> Den eneste løsning på problemet synes å være et frontalangrep på uvesenet i form av strenge internasjonale regler som påbyr etterbrennere på alle biler, renseanlegg på alle skorsteiner, overgang til mer høyverdige typer fyringsolje, forbud mot kull som brensel osv.
>
> Det bør handles raskt – jo lenger vi kvier oss for den uunngåelige 'Operasjon Frisk Luft', jo mer vil det koste oss i tap av penger, av helse – av menneskeliv.[82]

En annen svært interessant artikkel, og som kan

Debatt-aften

Skriv kort - ikke over halvannet maskinskrevet A-4-ark, gjerne mindre. Benytt største linjeavstand og en marg på fire cm. Redaksjonen forbeholder seg retten til å forkorte innsendte innlegg.

Innvandring og ytringsfrihet

Av Gunnar Øi

I en leder i Aftenpostens aftenutgave 30. mars tar avisen opp leserkretsens ytringsfrihet. Dette særlig i spørsmål om innvandrings- og asylpolitikk.

Da jeg kanskje i beskjeden grad kan sies å være part i saken, vil jeg gjerne si meg enig i avisens syn: Aftenposten har faktisk takhøyde i denne sammenheng! Selv om vi innvandringsmotstandere godt kan tenke oss langt flere motforestillinger på trykk i avisens spalter.

Sammenlignet med den sensur og meningsterror vi møter i NRK og store deler av A-pressen, fortoner Aftenpostens prakais seg meget liberal.

Vi får bare håpe disse holdninger blir stadig mer fremtredende i tråd med opinionen i det norske folk. Dagens meningsmålinger gir vel en klar pekepinn om avstanden mellom mediene og den befolkning de er ment å betjene.

Hvis noen norsk avis ønsker en liten ukentlig spalte fra anti-innvandringshold, stiller jeg meg med glede til disposisjon.

Jeg har bred journalistisk erfaring og registrerer for tiden en kolossal interesse for mitt lille blad «Stopp innvandringen»!

TEXACO TEXACO
VÅRTILBUD
3 pk. sportssokker Ass. farger 19,90
1 ltr. avfettingsvæske 14,-
Istilbud 10-pins Troll-i-eske 24,-
Tilbudene gjelder t.o.m. 23. april eller så langt lageret rekker.
På de fleste Texacostasjonene i Oslo og Akershus
TEXACO

Et nytt Mongstad?

Av Wilhelm Klose jr.

Hovedflyplass på Gardermoen blir misère, skriver artikkelforfatteren. *(Foto: Erik Berglund)*

Alt ligger til rette for at en hovedflyplass på Gardermoen blir en ny gigantisk misère, samtidig som grunnlaget for denne løsningen er så tvilsomt som det overhodet kan bli:

1) Ved valg av Hurum som hovedflyplass vil man kunne skape den mest hensiktsmessige flyplassen fordi man starter fra grunnen. På Gardermoen er dette ikke mulig, der vil det bli klattverk.

2) Gardermoen representerer som nåværende flyplass verdien av hva en tilsvarende ny vil koste. Investerer man et lignende beløp på denne, sitter man fortsatt bare med en flyplass. Ved å legge ned kapitalen i Hurum får man to flyplasser. Har vi råd til å tape verdiene som er investert i Gardermoen?

3) Gardermoen tilfredsstiller de krav som en økonomisk og samfunnsmessig utvikling i Hedmark, Oppland, osv., med rimelighet kan stille til flykommunikasjoner.

4) Ved valg av Gardermoen vil minst 60 prosent av flyene måtte reise 80 km lenger enn nødvendig i forhold til Hurum. Går man ut fra at disse 60 prosent tilsvarer 180 flybevegelser i døgnet, gir dette en samlet bortkastet flytrafikk på ca. 14 500 km pr. døgn, som flypassasjerene må betale, ved siden av at de fleste i tillegg blir påført betydelig ekstra reisetid til og fra Gardermoen.

5) De nevnte 14 500 km/døgn medfører 180–200 overflyvninger hvert eneste døgn over det tettest befolkede området i Norge, inkl. Oslo, med utilfredsstillende sterk støy og tilhørende forurensning.

6) Gardermoen er en kald flyplass, med ekstra isproblemer, noe som har stor betydning for driftsomkostningene. Det påstås at tåken skaper problemer i Hurum, men vi har sett det motsatte, og vi vet at flytrafikken f.eks. i London går stort sett normalt.

7) Gardermoen vil skape ytterligere vanskelige trafikkforhold i Oslo-området. Transport av enorme mengder drivstoff vil ved siden av å være et meget alvorlig sikkerhetsmoment, gi en betydelig økstra økonomisk belastning, som passasjerene også må betale.

8) På Gardermoen har man problemet med Luftforsvaret, i seg selv et innfiakt økonomisk kompleks.

9) På Gardermoen har man særdeles vanskelige grunnforhold, i Hurum fast fjell. På Gardermoen økader man grunnvannet.

10) På Gardermoen kommer man i konflikt med jordbruksinteresser.

11) Utbygging av Gardermoen medfører at industrien syd for Oslo blir skadelidende, med bl.a. redusert konkurranseevne.

12) Flyselskapene ønsker ikke Gardermoen.

13) De beregninger som gjelder kapital og anleggstid er meget usikre og gir ingen fordel for Gardermoen.

14) Det kan ikke være utslagsgivende for valg av flyplass at samferdselsministeren tilhører Gardermoen-regionen og har privat prestisje å ta vare på.

15) Allerede i forveien har det hittil vært foretatt et tilstrekkelig antall politiske feilvurderinger her i landet. Skal Gardermoen bli den neste?

Tvilsom teori om drivhuseffekt

Av fagsjef Asmunn Moene

En temaartikkel i Aftenposten 2. mars om klimaendringer og et innlegg av hr. Pleym 28. mars om mine uttalelser til Aftenposten 2. februar gjør det nødvendig med følgende kommentarer.

Fra begynnelsen av 1700-årene har vi på grunnlag av direkte målinger en oversikt over endringene i den årlige middeltemperatur på den nordlige halvkulen. Denne er vist i figuren.

Vi ser den typiske uro som preger atmosfæren med store variasjoner fra år til år.

Fra midten av 1800-årene finner vi en stigende trend etter den såkalte lille istid. I denne perioden med stigende trend fremkastet engelske meteorologer i 1930-årene teorien om øket drivhuseffekt på grunn av økt forbrenning av kull og petroleum etter den industrielle revolusjon i slutten av 1700-årene.

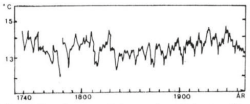

Den årlige gjennomsnittstemperatur på den nordlige halvkule siden 1740.

Skepsis

Fra 1940-årene inntraff imidlertid en tydelig fallende trend som det fremgår av temperaturkurven. Dette var stikk i strid med teorien om antatt øket drivhuseffekt. Teorien må derfor betraktes med den største skepsis.

Av fysikalske grunner er det også grunn til skepsis. Det er viktig å merke seg den sterke uro fra år til år som temperaturkurven viser. Atmosfæren har faktisk så liten termisk treghet at det ikke er mulig å varsle endringer ut over fem dager. Med så liten treghet kan ikke de observerte langsiktige trender ha sin årsak i selve atmosfæren.

Treghet

Klimasystemet inneholder imidlertid termisk meget trege komponenter som havet og de isdekte polarområder. Med den store treghet som disse komponenter har, kan de innehólde trender over lange perioder.

Hva skyldes så disse langsiktige trender?

Ifølge de seneste teorier kan de langsiktige trendene utløses av de kontinuerlige korte impulser som blir påført fra atmosfæren ved lavtrykksvirksomhet m.m. De trege komponentene fører i sin tur de oppståtte langsiktige trender tilbake til atmosfæren.

Det foregår derfor viktige vekselvirkninger mellom den urolige atmosfæren og de trege komponentene i klimasystemet. En av de første som påviste dette var Jack Bjerknes for 25 år siden.

Norsk meteorologi har alltid søkt å bygge sine teorier på et fysikalsk grunnlag. Det er også grunnen til at den er vel ansett internasjonalt. Teorien om langsiktige trender på grunn av drivhuseffekten har et svaktende fysikalsk grunnlag. Det fremgår også av at de observerte temperaturtrender ikke stemmer med teorien. Det er derfor betenkelig at teorien har fått en slik publisitet. Spesielt også fordi den blir brukt til å gi sensasjonelle varsler om kommende klimabomber i de nærmeste ti-år.

Samspill

Man kan gjøre seg mange tanker om dette. Jakten på sensasjoner i massemediene er sikkert en av grunnene. Politikerne unnlater heller ikke å ta opp slike sensasjoner kritikkløst. Forskerne må også være påpasselige med å ta med motforestillinger til sine teorier. Dette gjelder ikke minst innen forskningen om klimaendringer som står overfor store tverrfaglige oppgaver i fremtiden. Det må gjøres en større innsats for å få en bedre forståelse av samspillet og vekselvirkningen mellom de forskjellige komponenter som utgjør det kompliserte fysikalske klimasystem.

NY CUBUS-BUTIKK ÅPNER ONSDAG I STORO SENTER, OSLO
Skinnjakke 998,-
(TØFF FLYVERJAKKE - FOR HAN)
Onsdag åpner vi med ny innredning, nye klær, nye priser og nye overraskelser. For ikke å snakke om nye, sterke åpningstilbud.
Se åpningsannonse i avisen tirsdag.
CUBUS
Storo Senter, Oslo

Selv om forskerne ikke skrev rene kronikker om drivhuseffekten, var det tilløp til polemikk om hvorvidt det var mulig å observere spor av menneskeskapte klimaendringer. Faksimile fra Aftenposten 11. april 1988.

klassifiseres som en kronikk, er Asbjørn Barlaups «Mer støv i luften – kaldere klima» som stod på trykk i *VG* 14. november 1969.[83] Barlaup arbeidet i *VG* fra oppstarten i 1945 og frem til 1957, og mottok Narvesenprisen som journalist i 1954.[84] Kronikken innledes med å konstatere at den tidens klimaforskere, geofysikerne, lenge har visst om farene for global oppvarming som følge av forhøyede utslipp av CO_2 de siste 100 årene.

> Kan det virkelig være mulig at vi må forberede oss på vesentlige klimaendringer som følge av de uvedkommende stoffene vi i vår moderne tidsalder tilfører lufthavet? Faktum er at de geofysikere som spesialiserer seg på studiet av atmosfæren lenge har hatt mistanke om det.

Barlaup, som var informasjonssjef i Elektrokemisk A/S, senere Elkem, fra 1957 til 1970, gir en svært inngående, velskrevet og lett forståelig innføring i prinsippene for drivhuseffekten før han avslutter med en klar og tydelig advarsel til menneskeheten:

> … 'a point of no return' […] kan være nådd når forurensningen har nådd et slikt nivå at den resulterer i en vesentlig global klimaforandring som ikke kan tilbakevirkes. Det er viktig at menneskeheten ser dette problem i øynene for å redde sine egne atmosfæriske omgivelser.

Allerede i 1969 erkjenner journalisten og informasjonsarbeideren Asbjørn Barlaup behovet for mer kunnskap, mer forskning, men han er samtidig tydelig når det gjelder behovet for å sikre varige reduksjoner i utslippsmengdene «en endelig reduksjon av luftforurensningenes kilder»:

> Skjønt detaljstudier over luftforurensningene og deres virkninger på været er nødvendige, kreves det en innledende løsning av problemet i form av kontinuerlige anstrengelser som tar sikte på en endelig reduksjon av luftforurensningenes kilder. Bare på den måten er det mulig å sikre fremtiden en klar, blå himmel.

Havet blir som et enormt utspedd glass selters

Litt over to år senere kommer et intervju med nyss hjemkommet FN-ambassadør og president i hovedforsamlingen Edvard Hambro («Har vi bruk for FN?»), der blant annet forurensning blir brakt på banen som et eksempel på en global oppgave FN kunne vært satt til å takle.[85] Intervjuet er et eksempel på hvordan journalistene bringer temaet forurensning og drivhuseffekten på banen, selv om hovedanledningen for intervjuet var FNs manglende finansiering, USA og Sovjetunionens manglende interesse for FN-organisasjonen, nasjonalstatenes uavhengighet kontra internasjonalt samarbeid samt bekymringer over Kinas nye rolle internasjonalt etter inntredenen i Sikkerhetsrådet. *VG*s journalist Gunne Hammarstrøm spør: «Apropos forurensning: Vet man hva som er fakta og hva som er hysteri?». Hambro svarer: «Fagfolk og tenksomme mennesker er helt på det rene med at faremomentene er meget store». Videre: «Det er også et spørsmål om prioritering. Hittil har industri gått foran naturvern. Nå er vi nødt til å forsøke å endre denne orden, ellers utvikler vi oss selv i hjel». Så nevner Hambro drivhuseffekten konkret:

> Det man frykter er det amerikanerne kaller «drivhuseffekten». Spørsmålet er om luften vil bli forgiftet på en slik måte at varmeutviklingen på jorden blir holdt nede og vi får en stigende temperatur – eller om det motsatte kan skje, at det blir kaldere. Dette vet vi simpelthen ikke. Vi vet bare at vitenskapsmenn er ytterst engstelige for de virkninger som kan oppstå, og at de frykter en utvikling som det er for sent å stanse når den allerede har inntruffet. Da er vi kommet i den situasjonen at vi ikke kan gjenopprette balansen i naturen. Vi kan ikke skru klokken tilbake.[86]

I august 1976 har *VG* et to-siders oppslag under vignetten «Spektrum» i anledning den nye rapporten fra Verdens Meteorolog-organisasjon (WMO). På den ene siden står et intervju med norske meteorologer, «Nå må vi gjøre noe med været», på den andre siden et intervju med den nordamerikanske fremtidsforske-

ren Herman Kahn (hentet fra avisa *Christian Science Monitor*), «Veksten er vår fremtid». *VG*-journalist Åsmund Villersrud skriver i ingressen:

> Ingen ansvarlig meteorolog kan i dag med sikkerhet si om langtidstendensen går i retning av varmere eller kaldere klima. Men ledende klimatologer er enige om at det ikke er symptomene til en verdensomspennende klimaforandring som nå gjør seg gjeldende. En slik forandring vil skje så gradvis at det er liten sannsynlighet for at tegnene ville kunne registreres i det hele tatt.[87]

«Klimaforskningen er meget viktig, men det er ille at det må skje noe bortimot en katastrofe før man innser alvoret, og bevilger midler til dette arbeidet», sier tidligere generalsekretær i WMO Kåre Langlo til *VG*s journalist, og påpeker samtidig betydningen av at det satses mer på klimaforskningen: «Klimaet er et forskningsfelt som må bli viktig, og det må satses straks». Artikkelen avsluttes med en formaning om at meteorologene alene ikke kan varsle klimaet; samarbeidet med havforskere, glasiologer og geologer er avgjørende for å kunne «hjelpe myndighetene å planlegge og koordinere klima-følsomme virksomheter av sosial eller økonomisk betydning».

Denne artikkelen tyder på at noe er i emning – både når det gjelder forståelsen av at menneskeskapte klimaendringer er en global utfordring, og når det gjelder nødvendigheten av at det satses sterkere på å styrke norsk klimaforskning, tverrfaglig, med utgangspunkt i meteorologien og geofysikken.

22. desember 1981, i «Magasin '81», kommer *VG* med et eget oppslag om klimaendringer. Temaet er langsiktig meteorologi. Overskriften er: «LANGTIDSVARSEL FOR JORDA: Varmere – Tørrere». I ingressen er *VG*s journalist Siri Horn krystallklar:

> Her kommer værvarslet for år 2000: Store deler av verden vil få varmere vær, med en middeltemperatur på ca. en grad Celsius høyere enn dagens. Langtidsvarslet for 21. århundre: Merkbart varmere og tørrere. År 2050 vil trolig alle varmerekorder bli slått, med en temperatur fire grader over gjennomsnittet. Så varmt har det ikke vært på 18.000 år.[88]

Debatten om hvorvidt klimaet kommer til å bli kaldere eller varmere pågår fremdeles, og her, seint i desember 1981, kommer nyheten om nye matematiske modeller som viser at fremtiden vil bli stadig varmere. Årsaken skyldes for en stor del «det stadig økende innhold av kulldioksid – CO_2 i luften». Det er sju atmosfæreforskere ved NASA som har gransket observasjoner fra hele verden, og resultatene viser at temperaturen fortsetter å stige. Igjen gjør journalistene en fremragende jobb i å formidle mekanismene for global oppvarming. Angående opptaket av CO_2 i havet: «Havet blir som et enormt utspedd glass selters»; og for å beskrive selve drivhuset: «Og der oppe – over skyene et sted – vil gassen virke som en gigantisk osteklokke, et drivhustak. Den direkte solstrålingen går uhindret gjennom. Varmen stenges inne. Den øker i takt med utslippene». Vanskelige konsepter presenteres i tydelige bilder, og alvoret understrekes av korte, konsise setninger. Mot slutten presenteres scenarier for oversvømmelser av sørlige deler av Sverige og Danmark som følge av issmelting i Antarktis, og artikkelen avsluttes med:

> Noe å tenke på kanskje, mens man sprengfyrer med olje og kull. Varme må man ha, i alle fall innendørs. Selv om vi stoppet med såkalt fossil brensel på timen, ville det ta 1000 år før atmosfæren var tilbake på normalen. Fra før industrien ble sloppet løs.

Artikkelen forklarer videre hvordan klimaet har endret seg de siste 700 000 årene, og kilden er Meteorologisk institutts populærvitenskapelige tidsskrift *Været*. På samme side er det også en notis, med tittelen «Norge bidrar», som forklarer hvordan værvarslere og klimaforskere fra hele verden benytter værdata fra målestasjoner på Jan Mayen, Bjørnøya, Hopen og Isfjord radio, og hvordan Norge – helt siden det internasjonale polåret 1882-83 – har bidratt med studier av polarområdenes meteorologi. «I forbindelse med den stadig økende interesse for klimaforskning anses driften av disse stasjonene viktigere enn noen gang», heter det i notisen.

VG Onsdag 1. juni 1988 45

TV-toppen

■■ *Mandagsfilmen «På en klar dag» setter vi opp på den lange listen over filmer seerne mener er altfor dårlige.*
NRKs Filmavdeling har det siste året konsekvent nedprioritert mandagene.
■■ *Tirsdag var det nok et katastrofalt lavt seertall for Fjernsynsteatret.*

■■ *Onsdag så dobbelt så mange ea Linda Evans i «Dynastiet» som på Rita Westvik på lørdagskvelden.*
Torsdag tok seerne meget godt imot den nye serien «Krigen langt borte».
■■ *Fredag så ingen sør for Dovre på «Fredagskafé». Altså passer programmet best som distriktsfjernsyn.*

■■ *Lørdag var nytt bunnivå for Roald Øyens spørrelek, som seerne mener er noe av det dårligste i sitt slag som NRK noensinne har sendt.*

■■ *Søndag sendte NRK ukens minst populære program: «Søndagsskole for voksne».*

MEST SETT

UKE 21	% Sett	Kar.
1. Norge Rundt	56	4,0
2. Dynastiet	50	3,1
3. Cosby med familie	48	4,0
4. Sportsrevyen (søndag)	43	3,7
5. Sportsrevyen (mandag)	37	3,8
6. Navnet er Jack!	35	3,4
7. Fotballfinale i europacupen	33	3,6
8. Året 2048 — I Ozonalarmen	32	4,3
9. Flammer over India	32	3,7
10. Sporshjørnet	31	3,8

— og resten

11.	På hengende håret	29	2,8
12.	Østkantfolk	27	3,9
13.	Utenriksmagasinet	26	3,6
14.	Året 2048 — 2 Drivhuseffekten	24	4,4
15.	En gåtefull verden	24	2,8
16.	Krigen langt borte	22	3,9
17.	VM i 10-dans	19	4,0
18.	Filmmagasinet fra Cannes	19	3,0
19.	Urter til mat og medisin	18	3,5
20.	På en klar dag — Amerikansk film	18	2,9
21.	Fjernsynskjøkkenet	16	4,1
22.	Fredagskafé	16	3,1
23.	Men hvis det regner da?	14	4,0
24.	TopPop Spesial	14	3,7
25.	Blått lys for Norge	13	3,6
26.	Familien Ashton	12	3,9
27.	Fjernsynsteatret — Romeo og Julie i landsbyen	10	2,8
28.	Nattkino — God, gammeldags bondekost — britisk film	8	—
29.	Vox — På festspill i Bergen	6	—
30.	Søndagsskole for voksne	5	—

SUKSESSPAR: Det er all grunn til å gi programlederne Petter Nome og Torbjørn Morvik (t.h.) blomster i knapphullet. Deres to programmer i miljøserien «Året 2048» mener seerne er ukens to beste programmer.

BEST LIKT

		Kar.	% sett
1.	ÅRET 2048 (2) DRIVHUSEFFEKTEN	4,4	24
2.	ÅRET 2048 (1) OZONALARMEN	4,3	32
3.	FJERNSYNSKJØKKENET	4,1	16
4.	NORGE RUNDT	4,0	56
5.	COSBY MED FAMILIE	4,0	48

TV-TOPPEN

Fra mandag 23. mai til søndag 29. mai

TV-toppen lages av Scan-Fact for VG. Den gjennomføres på telefon til 200 mennsker mandag kveld. Dette utvalget utgjør et Norge i miniatyr med hensyn til kjønn, alder og bosted. Alle spurte er over 15 år.

Tallene i undersøkelsen fremkommer ved at hver oppringte person blir spurt om vedkommende har sett TV-programmene som gikk eller ikke, og i tilfelle om hvordan han/hun likte programmet. For å registreres som seer må vedkommende ha sett nok av programmet til å ha gjort seg opp en mening om det.

Karakterene går fra særdeles godt (5) til lite godt (1). Karakterene som nevnes på TV-toppen, er gjennomsnittet for programmet. Et program må ses av 25 av de spurte før det får karakter.

KANONSUKSESS FOR MILJØ-TV

Av BØRRE HAUGSTAD

Kanonsuksess for miljøserien «Året 2048» på TV-toppen denne uken. Dobbeltseier for den todelte TV-serien på listen over ukens best likte programmer. Det er all grunn til å gratulere programlederne Petter Nome og Torbjørn Morvik, samt NRKs Opplysningsavdelingen med en meget grundig og aktuell miljøserie.

Sjelden har vel NRK truffet det rette tidspunktet for en slik serie som akkurat nå, da «dødsalgen» truer med å utslette store deler av livet i havet langs kysten vår.

Som algekatastrofen, viste miljøserien «Året 2048» at miljøødeleggelsene som truer hele vårt livsgrunnlag på jorda, er menneskenes eget verk. Med storindustrien, land bruket og bilismen som de store syndebukkene.

Dødt

Denne TV serien så på hvordan verden var blitt om 60 år, altså i året 2048. En av spådommene var et dødt Atlanterhav, etter at ingen hadde hørt på forskernes advarsler i 1988 om den store forurensningen.

For både seere og programledere må denne spådommen synes atskillig mer realistisk og nærliggende enn man kunne ane. Få dager etter at programmene ble sendt i NRK, inntrådte algekatastrofen.

Det er ikke det minste merkelig at slike knallak tuelle TV-programmer slår ned i TV-Norge som en knyttneve.

Satt mest pris på

Gang på gang har TV toppen vist at norske seere setter aller mest pris på gode, aktuelle nyhetsprogrammer om den virkelighet de lever i her i Norge.

Så sluttet av 1987 ble det påvist at det var store hull i ozonlaget over polene. I mars kom så nyheten om at det var økende nedbryting av ozonlaget over bl.a. Norge.

Konsekvensene av dette viste første del av «Året 2048», som programlederne hadde kalt «Ozonalarmen».

Overdoser

Tynnere ozonlag betyr overdoser med ultrafiolett stråling. Resultatet er at livet på jorda hemmes. Plantene vokser ikke skikkelig lenger. Livsgrunnlaget trues. Antall kreftutfeller øker dramatisk. Menneskeheten trues.

Det er klart at slike programmer, som på en så realistisk, men også dramatisk måte anskueliggjør hva dette vil kunne bety for oss, mener seerne er ypperlig fjernsyn.

Lærdom

Kunne bare NRK trekke lærdom av seernes reaksjon på denne serien.

Mye tyder på at miljøproblemene for Norge og resten av verden bare vil tilta. Det er derfor ingen grunn for NRKs opplysningsavdeling til å hvile på sine velfortjente laurbær.

Torbjørn Norvik og Petter Nomes «Året 2048» ble en suksess. I 1988, i Uke 21, fra mandag 23. til søndag 29. mai, var NRK-dokumentaren om drivhuseffekten og ozon-laget blant de mest sette og best likte TV-programmene. Faksimile fra VG, 1. juni 1988.

«Istidens gjenfødsel sinkes av kulldioksyden»

«Hva er det for vær vi har fått?» spør klimaforskerne hverandre på *The Second Nordic Symposium on Climatic Changes and Related Problems* i Stockholm i mai 1983. *VG*s korrespondent Sverre Vidar Bjørnholt rapporterer: «De siste årene har det skjedd voldsomme klimaforandringer som ekspertene analyserer med rynkende [sic] panner og stor forundring», og lister opp en rekke hendelser, slik som tørke, varmebølger, vulkanutbrudd, jordskjelv, endringer i havstrømmer, unaturlig mye regn og haglbyger med hagl på opptil tre kilo som drepte over 80 mennesker i Kina. Dosent Nils-Axel Mörner ved Stockholms Universitets geologiske institusjon forteller:

> Et hovedspørsmål under konferansen har vært om det er mennesker eller naturen selv som skaper forandringene i klimaet. Mye tyder på at mennesket er langt fra alene om skylden. Mange forstyrrelser i været kommer av krefter som er langt kraftigere enn den menneskelige aktivitet kan føre til. Klimaforandringene kommer etter all sannsynlighet av forandringer i jordens magnetfelt, forstyrrelser i jordklodens indre flytende kjerne og endringer i kretsløpet i plantesystemet [sic].[89]

I 1983 virker det jo som utfordringen er en global nedkjøling, at det kan være en ny istid på vei om 10 000-20 000 år. «Faktisk gjør menneskets forsøpling av kloden sitt til at forandringene ikke blir større enn de er i øyeblikket. De internasjonale ekspertene mener at istidens gjenfødsel sinkes av kulldioksyden fra forbrenning av olje og kull», skriver Bjørnholt og avslutter lett ironisk: «Og klimaforskerne grubler videre. For i Stockholm kom de naturligvis ikke fram til om den nye istiden inntreffer år 11 983 eller år 21 983. Snarere et eller annet sted midt imellom.»

På samme side, i hovedoppslaget i *VG*s lørdagsavis («Ikke regn med været»), er det et intervju med fagsjef Bjørn Aune ved Meteorologisk Institutts klimaavdeling. Under tittelen «… men alt vær er normalt» beroliger Aune leserne med at «Noen ny istid er neppe i sikte innenfor de nærmeste tusener av år», og at forskerne «vet i dag at forurensningen – de store kulldioksyd-utslippene, har klima-innvirkninger. Det vi ikke vet er hva som vil skje når kulldioksyden i [atmosfæren] når over et visst nivå». Og, som så ofte før, det er en utfordring å skille mellom vær og klima. Fagsjefen gjør et forsøk på å forklare at jordskjelv og vulkanutbrudd verken har med klima eller forurensning å gjøre – her er det jordas indre krefter som er i sving. «Nei, intet er vanskeligere enn å spå om været. Det vi har opplevd det siste året som folk synes er mystisk og rart, er fremdeles innenfor den meteorologiske rammen av 'normalt'», forklarer Aune.

Sammenblandingen av vær og klima og ekstremhendelser – slik som ekstra mye regn i lange perioder, eller ekstra varme og tørre perioder – gjør det vanskelig å argumentere for faren ved en sakte, stille og forsiktig økning i den globale konsentrasjonen av drivhusgassen CO_2. Og det er heller ikke merkelig at både journalister og fageksperter blir fanget i påstander som reduserer problemet til noe som er «langt kraftigere enn den menneskelig aktivitet kan føre til», eller at «istidens gjenfødsel sinkes av kulldioksyden». Mye av den samme retorikken og argumentene om naturlige faktorer som påvirker klimaet, slik som endringer i solbanen og jordas magnetfelt – og at det er en kommende istid som er utfordringen og ikke en overopphetet klode – går igjen i de påfølgende 40 årene med klimadebatt.

Et par uker senere kommer *VG* med artikkelen «En smak av dommedag» som inkluderer en to-siders infografikk over vulkanutbrudd, jordskjelv, flodbølger, sykloner, flom, søleskred og tørke –naturkatastrofer som «har samlet rammet vår klode tre-fire ganger hardere enn normalt i første halvår 1983».[90] Artikkelen tar opp debatten blant forskerne, de «moderne dommedagsprofeter», om hvorvidt støvpartikler og kulldioksid fra vulkanutbrudd demper sollyset så sterkt at luften opptar mindre vanndamp fra havet og gir tørke, eller at det fører til mindre issmelting, slik at ismassene vokser og skaper en ny istid; samtidig som støvet og kulldioksiden kan gi drivhuseffekt slik at kloden overopphetes. I tillegg endrer havstrømmen *El niño* sitt strømningsmønster, noe som får mye av skylden for naturkatastrofene i 1983. Blant annet fikk USA flere måneder med tropiske regnskyll som resulterte i søleskred «som en 20 m høy vegg

av skjelvende sjokoladepudding». Artikkelen, over to hele sider, er et godt eksempel på hvordan journalistene, og desken, på en forbilledlig måte klarer å formidle de dramatiske værhendelsene og samtidig knytte til nyere kunnskap om forurensning og klimaendringer.

Lenge til skipsrederi på Koppang kan fortøye på hjemstedet

I oktober 1983 omtaler *VG*-journalist Stein Kåre Kristiansen et intervju med direktør John Hoffman[91] i USAs Environmental Protection Agency om en ny rapport som forutser «en betydelig varmeøkning i jordatmosfæren frem mot og etter år 2000».[92] Og selv om både illustrasjonsbildet (en naken mann på svaberget tildekket av et ark med kalenderdato 24. desember), tittelen, («Helårssommer?») og ingressen («Som en slags trøst nå før kulda og vinteren setter inn for fullt igjen: Om ikke så altfor mange år kan det selv i Norge komme til å bli sommer og mildt året rundt») skulle tilsi gladsak, så er ikke artikkelen ment til trøst for «vinter- og kuldetrette skandinaver, men som en kraftig advarsel, om foruroligende økning i mengden av kulldioksyd i atmosfæren». John Hoffmann spår at «alt jordisk liv og menneskelig aktivitet på en eller annen måte vil bli berørt og forandret på grunn av den forventede temperaturøkningen». På samme side er en mindre artikkel fra NTB, med tittelen «Tviler på 'værvarsel'», der det kommer tydelig frem at:

> Norske forskere fester foreløpig ikke særlig lit til meldinger fra USA om at verdenshavene i løpet av få tiår vil begynne å stige, slik at tett befolkede områder både i Norge og resten av verden vil havne under vann.

Førsteamanuensis Ingolf Kanestrøm ved Geografisk institutt ved Universitetet i Oslo forteller til NTB at han «er meget overrasket over disse nye meldingene» og at han ikke kjenner til målinger de siste 15-20 år som har kunnet påvise noen statistisk pålitelig temperaturøkning i polarområdene. NTB-meldingen avsluttes ironisk-betryggende med: «Det kan altså se ut til at det fortsatt er lenge til det eneste norske skipsrederi med kontoradresse på Koppang kan fortøye sine skip på hjemstedet».

Dette oppslaget er beskrivende for mye av journalistikken omkring klimaendringer på 1980-tallet. Selve budskapet om farene for global oppvarming presenteres på en god måte, med sitater fra toneangivende forskere; og fysikken i fenomenet global oppvarming presenteres av journalistene på en forbilledlig måte (også bokstavelig talt – ut fra bildebruken, som f. eks. seltersflaske), men deskingen av saken (illustrasjonsbilde, tittel, ingress, inngang og avslutning) bærer preg av en litt mer munter, kanskje til og med nervøs stil – akkurat som om desken, redaksjonen eller avisen ikke ønsker å belemre leseren med for mye dommedagsvarsler, så vi tøyser det litt bort i stedet.

Bør Norge bygge kjernekraftverk?

Den første kronikken som nevner ordet «drivhuseffekt» i *VG* etter 1969 kommer 4. mars 1986. Sivilingeniør Bjarne Aarset undrer seg i kronikken «Bør Norge bygge kjernekraftverk?» over partiet Høyres programfestede motstand mot utbygging av kjernekraft, og politikernes manglende forståelse for saklig informasjon omkring emnet.

> «Vanligvis søker man nøktern opplysning hos fagfolk når man ønsker å utrede et teknisk prosjekt, og lar være å bygge på informasjon fra aviser, ukepresse, radio og TV, som ofte er mer interessert i å vekke følelser hos publikum enn i å spre nøktern informasjon.[93]

Som et resultat av vår manglende forståelse for kjernekraftens velsignelser

> … later det til at folk er mer enn villige til å brenne opp gassen vår i store kraftstasjoner og la kulldioksyd strømme opp i atmosfæren, hvor den vil bidra til den omdiskuterte drivhuseffekten. Dette verdifulle råstoffet bør behandles på en langt mer ansvarlig måte, til gavn for vår egen og fremtidige generasjoner.

Bekymringene over kullfyrte varmekraftverk gjentas i en nyhetsartikkel om Antarktis-traktaten 26. juni («Antarktis må reddes») skrevet av *VG*-journalist Jan

6 Tirsdag 24. mai 1988 NYHETER Dagbladet

MILJØGRUPPER MED KRISETELEFON

TV i kveld

Av ELLEN BERG SVENNÆS

Her er kriseteamet som skal ta imot telefoner fra vettskremte nordmenn etter TV-programmene «Året 2048». Det er naturens dommedag vi får se. Slik blir tilværelsen vår når ozonlaget er ødelagt. I et drivhus av forurensning tar naturen hevn.

Miljø-organisasjonene regner med en strøm av henvendelser etter det første programmet som sendes i kveld. På telefon 02 — 20 91 70 sitter folk fra Norges Naturvernforbund og Fellеskampanjen for jordas natur og miljø klare til å møte telefonstormen.

De to dokumentarprogrammene om den overhengende miljøkatastrofen er laget av Petter Nome og Torbjørn Morvik. Skremmende perspektiver trekkes opp for oss hjemme i stuene. Mennesker, dyr og planter blir ødelagt av solas ultrafiolette stråler. Forurensning har brutt ned det beskyttende ozonlaget. Naturkatastrofene herjer når jorda forsøker å beskytte seg mot drivhuseffekten.

Filmene er ikke spennende science fiction. - Film-manusetter alarmerende analyser fra framstående forskere over hele verden.

— Klimaforandringene er katastrofale. I programmet får vi se hva resultatet kan bli. Mange vil nok få en ny forståelse av hvilken framtid som venter våre barn og barnebarn, sier Elin Enge, som leder Fellеskampanjen. I kveld sitter hun ved krisetelefonen sammen med Jørn Siljeholm, leder for Norges Naturvernforbund.

— Vi står overfor den største katastrofen siden atombomben, tilstår Siljeholm.

Han peker på at drivhuseffekten kan føre til at vannstanden i havet stiger betydelig. Danmark risikerer å bli halvert, og to tredjedeler av Nederland kan bli liggende under vann.

Tørker inn

— Når ørkenspredningen rammer områdene nord for Middelhavet, kommer dagens flyktningstrøm til å bli en bagatell, skyter Elin Enge inn.

I kveldens program får vi se hvordan omgivelsene våre er fulle av stoffer som bryter ned ozonlaget. I morgen følger fortsettelsen, som handler om klimaforandringene. Om 60 år kan det norske klimaet være forandret til behagelig Middelhavstemperatur. Mens resten av verden tørker inn, kan våre grenser bli presset av store flyktningstrømmer fra de nye ørkenområdene.

— Dette handler om dommedag. Men hvis vi er realistiske og handler nå, kan vi være mer optimistiske, sier Jørn Siljeholm.

Gode råd

Alle som ringer krisetelefonen skal få gode råd om hva hver enkelt kan gjøre, for å bidra til å stanse utviklingen. Naturvernforbundet har gitt ut et hefte med detaljerte opplysninger om hvilke vareslag som ødelegger ozonlaget. Blant de farligste stoffene er klorfluorkarboner. Stoffet finnes i mange gulvbelegg, hvitvarer, stereoapparater, fjernsyn, leketøy, skosåler og matvareemballasjer.

Dette er fem fra krisegruppa som sitter telefonvakt, fra venstre: Marit Enge Howard og Elin Enge fra Felleskampanjen for jordas natur og miljø, Jørn Siljeholm fra Norges Naturvernforbund og Herman Løvenskiold fra Felleskampanjen. Foran: Inger Næss, Naturvernforbundet. (Foto: Lars Eivind Bones)

Ørret-død på Tjøme

Av TERJE WILHELMSEN

YTRE OSLOFJORD: Oslofjorden er nå i ferd med å bli fylt av giftige alger. Tjøme fiskeoppdrett har fått ødelagt hele årets sesong. 45 000 levende ørret på mellom 300 og 500 gram er krepert i det giftige vannet.

Tjøme Fiskeoppdrett skulle føret på denne fisken fram til høsten. Da ville man hatt ca. 100 tonn ferdig fisk til en verdi av nærmere tre millioner kroner. Verdien på den ødelagte fisken er godt og vel en halv million kroner.

Arild Einang, en av eierne ved Tjøme Fiskeoppdrett, sier til Tønsbergs Blad at man nå ikke tar sjansen på å sette ut ny fisk.

— For det første vet vi jo ikke hvor lenge vi vil ha giftige alger i Oslofjorden. Det blir for risikabelt å kjøpe inn mer fisk for produksjon. Det blir dyrt og vekstsesongen altfor kort. Derfor blir det ikke drift ved vårt anlegg i år.

Fisken som kreperte var forsikret, men vi er ikke forsikret mot følgene av denne forgiftningen. Vi mister fortjenesten på salg av rundt 100 tonn ørret. Det dreier seg om mye penger. Vi har gjort betydelige investeringer i anlegget i Buresund, og i år får vi altså ikke inntekter til å forrente disse investeringene. Det blir selvsagt merkbart, sier en oppgitt Arild Einang til Tønsbergs Blad.

Giftige alger har tatt knekken på 45 000 ørret, og ødelagt sesongen for Arild Einang og Tjøme Fiskeoppdrett. (Foto: Terje Wilhelmsen)

Den døde fisken er allerede fraktet bort, slik at det ikke er fare for forurensning i Grimestadkilen. Alle som har benyttet det fine pinseværet til å være på sjøen kan ikke ha unnlatt å legge merke til det store antallet døde fisk som har skapt frykt for at det rike fiskelivet i området er i ferd med å bli ødelagt. Det er uklart om fiskedøden skyldes forurensning, eller den giftige algen som nå sprer seg langs kysten.

Rammer hele kysten

SKIEN (Dagbladet): En sportsdykker fant store mengder halvdød fisk utenfor Stavernodden fyr i Brunlanes i går.

Fisken — delikatesser som laks og steinbitt — skal nå analyseres av næringsmiddelkontrollen i Larvik.

Funnet av den døde fisken har skapt frykt for at det rike oljutslippet og til dels uappetittlige vannet i Oslofjorden. Ved Fylkesmannens Miljøvernavdeling får Tønsbergs Blad opplyst av Eirik Fjeld at det er forurenset vann fra Bohuslän-kysten i Sverige som siger inn i Oslofjorden og gir grobunn for alger som tar knekken på fisk.

«Nøkternt»

— Vi har forsøkt å være nøkterne, sier Petter Nome som står bak de skremmende dokumentarfilmene om miljøkatastrofen.

Sammen med Torbjørn Morvik har han gjennomgått tusenvis av sider med forskningsmateriale om hva som venter våre barnebarn. Det har ikke vært opplagt lesning, og resultatet kan sees på TV-skjermen i dag og i morgen.

— Jeg er ikke vettskremt, men det er all grunn til å se med bekymring på framtida, mener Nome.

I filmens rulletekster heter det at «noen av oss kommer også til å være i live». Programmene er lagt til året 2048, når verden raseres av store naturkatastrofer. I en nyhetssending får vi se en film fra 1988, som forutså naturkatastrofene.

Prosjektet er et samarbeid med dansk og finsk fjernsyn. Forberedelsene og opptakene brakte de to programskaperne til USA, Canada, Vest-Tyskland, England og Portugal — blant mange andre land. Der har de intervjuet berømte forskere som vi skal få møte i kveld og i morgen.

NRK tok advarslene på alvor, og det ble opprettet en egen krisetelefon til Morvik og Nomes TV-dokumentar, bemannet av personer fra Norges Naturvernforbund og fra Felleskampanjen for Jordas natur og miljø – «klare til å møte telefonstormen.» Faksimile fra Dagbladet 24. mai 1988.

Christensen. Her kommer det frem at de kullfyrte varmekraftverkene «kan gi så omfattende forurensning og utslipp av kulldioksyd (CO_2) at 'drivhuseffekten' får jordens temperatur til å stige og isen i polområdene til å smelte».[94]

På samme måte som i både *Aftenposten* og *Dagbladet* er det enkelte journalister som etter hvert begynner å skrive mer og mer om drivhuseffekten. *VG*s Jan Christensen er en av dem. 9. juli kommer artikkelen «Fyrer oss i hjel». Ingressen starter slik:

> Vi fyrer oss til døde. Ikke i den forstand at vi vil bli stekt levende. Global 'drivhuseffekt' vil øke gjennomsnittstemperaturen med høyst fire grader Celsius i løpet av 100 år. Men det er nok til å skape økologisk katastrofe.[95]

Nyhetsartikkelen, som er illustrert med et bilde av brennende skog og en infografikk som forklarer prinsippene bak drivhuseffekten og hva som kan gjøres for å redusere effekten, nevner flere slike mulige katastrofale følger av global oppvarming: ismasser ved polene vil smelte og havene stige, storbyer og jordbruksarealer vil bli oversvømmet, og endret nedbørsmønster vil gi avskoging og økt erosjon og matmangel. Scenarioene presenteres av International Institute for Environment and Development og World Resources Institute. Konklusjonen er, ifølge Christensen:

> Energien bør i stedet komme fra vannkraft og den idiotsikre kjernekraften vi trolig vil få fra rundt 2000. Om atomkrig kan gi oss en totalt utslettende, kjernefysisk vinter, kan atomkraft redde oss fra nesten like fatal fyring.

Igjen, varslene om global oppvarming er et alvorlig tema som behandles seriøst av journalisten, men selve nyhetsartikkelen ender på en litt flåsete og kanskje småmorsom måte.

Kanonsuksess for «Året 2048»

På samme måte som *Aftenposten* og *Dagbladet* har *VG* mye omtale av «*Året 2048*». Sju av de tretten oppslagene som inneholder ordet «drivhuseffekt» i 1988 er knyttet til omtalen av NRK-dokumentaren. Men før NRK-dokumentaren blir lansert kan norske TV-seere også se internasjonale dokumentarer som advarer om farene ved klimaendring – om de har tilgang til svensk TV. I *VG*s TV-program lørdag 19. mars kan vi lese omtalen av dokumentaren «Miljøbilder» på svensk TV 2:

> En film om 'drivhuseffekten', dvs. at kjemisk forurensning av atmosfæren hindrer varmeutstrålingen fra jorden i å forsvinne ut i verdensrommet. Resultatet er at vi kan vente en katastrofal klimaendring over hele jorden. Filmen er en internasjonal samproduksjon.

I beste sendetid lørdag kveld – mellom «Sportsspegeln» med slalåm fra Åre, og «Kuriren», en svensk kriminalføljetong – serveres norske og svenske TV-seere en egen dokumentar om farene ved global oppvarming.

Den første redaksjonelle omtalen av «Året 2048» kommer over en hel side i «Rampelys»-seksjonen tirsdag 24. mai, og er et intervju med programskaperne og omtale av programmet, muligens basert på en pressemelding fra NRK. *VG* har en egen temaside, «TV-toppen», der Scan-Fact mandag kveld ringer til et utvalg på 200 personer, som utgjør «et Norge i miniatyr med hensyn til kjønn, alder og bosted», og spør dem om hvilke programmer de har sett og hvor godt de likte de programmene de så. I Uke 21, fra mandag 23. til søndag 29. mai, er nettopp NRK-dokumentaren «Året 2048»s to episoder de to best likte programmene og det åttende og fjortende mest sette programmet på TV.

Den største trusselen mot livet på Jorden

I forbindelse med lanseringen av rapporten «Vår felles framtid» i London, i et intervju med *VG*s journalist Arne Skogseth i juni 1988,[96] kommer statsminister Gro Harlem Brundtland med advarsler om farene for global oppvarming. Tittelen på intervjuet er: «Gro roper varsku: Jorden blir farlig varm». Bildet viser en alvorlig Gro Harlem Brundtland som gestikulerer forklarende med høyre hånd og teksten er svært dramatisk: «Slår alarm: Gro roper ut om varme-katastrofen som truer verdens befolkning. Som verdens fremste miljøvernautoritet setter hun hele sin politiske og faglige tyngde inn for å få oss til å snu mens det ennå er tid». Ingressen følger opp:

> Gro Harlem Brundtland drar i nødbremsen for å redde Jordens atmosfære. Vi er i ferd med å gå i en livsfarlig 'varmefelle' og Gro kaster hele sin politiske og faglige tyngde som verdens fremste miljøvernautoritet inn for å få oss til å snu i tide.

Ansatsen i brødteksten levner liten tvil om alvoret i statsminister Brundtlands budskap: «Det som skjer i atmosfæren, er den største trusselen mot livet på Jorden nest etter trusselen om kjernefysisk krig». Et interessant moment som dukker opp i intervjuet er hvorvidt ordet «drivhuseffekt» i tilstrekkelig grad fanger alvoret i situasjonen. Brundtland benytter ordet «varmefelle» og forklarer: «Vi må vekke folks oppmerksomhet før vi går i denne varmefellen, da er «drivhuseffekt» et for snilt ord».[97] Intervjuet med statsministeren foregår på flyet hjem fra klimakonferansen World Conference on the Changing Atmosphere: Implications for Global Security i Toronto, og Brundtland forklarer hvordan teknologiutviklingen og energiproduksjonen i industri, transport og landbruk slipper «så enorme gassmengder opp i atmosfæren at naturen ikke lenger greier å nøytralisere dem. Ozonlaget svekkes og vi skaper samtidig et 'gasslokk' som hindrer varmeutstrålingen fra Jorden». Utslippene gjør «at vi kan stå overfor en livstruende klimaendring. Det tok 10 000-20 000 år å øke temperaturen på Jorden med fem grader, nå kan vi selv forårsake at det skjer på 50 år», forklarer Brundtland og fortsetter med å ramse opp alle de negative konsekvensene av global overoppheting.

> Om ikke alle vitenskapsmenn er enige om at alt dette vil skje, må vi nå la tvilen komme naturen til gode og gjøre noe før katastrofen er her. Vi må skaffe nye midler til forskning på ny teknologi. Vi er nødt til å legge grunnlaget for omfattende reduksjoner i utslipp fra kull-, olje-, og gassfyrte kraftverk, bilder, industri og landbruk. Og u-landene må få del i denne teknologien.

Ikke glem Norge, Gro!

Statsminister Gro Harlem Brundtlands sterke internasjonale engasjement vekker selvsagt stor oppmerksomhet i Norge, men det er også dem som mener at Arbeiderparti-regjeringen ikke gjør nok i hjemlandet. I et intervju i *VG* («Ikke glem Norge, Gro!») fyrer SVs energipolitiske talskvinne Tora Houg av en skikkelig bredside mot den internasjonale miljøvernautoriteten Gro Harlem Brundtland for unnlatelsessynder på hjemmebane.

> Det er både flott og riktig det Gro sier, og det er enormt viktig at hun som leder for FN-kommisjonen erkjenner at dagens energipolitikk er miljømessig uforsvarlig. Men når skal den erkjennelsen nå statsminister Gro Harlem Brundtland? Nå trengs det handling, ikke bare fagre ord, sier Tora Houg.[98]

«Internasjonal miljøvernautoritet» er et sterkt ord, og det brukes da også aktivt av *VG*s journalist Arne Skogseth til først å etablere den internasjonale helten for så å trekke heltestatusen i tvil når det gjelder regjeringens miljøengasjementet i eget land.[99]

I gjestespalten «Vår gjest» skriver tidligere industriminister, industribygger og styreformann i Statoil Finn Lied en kronikk om fastsetting av strømpriser til industrien, og nevner i en bisetning «drivhuseffekten» i forbindelse med satsingen på alternative fossile energikilder.[100]

Ordet drivhuseffekt dukker dessuten opp i slutten av 1988 i en pågående polemikk om bilkjøring der SVs leder Erik Solheim påpeker at bilismen må begrenses, i hvert fall i sentrale strøk av landet.[101]

> Uansett er det ikke til å komme fra at vi må ta et krafttak for å redusere bilbruken. Vi vet at 'drivhuseffekten' – det vil si det faktum at temperaturen på Jorda i dag stiger raskere enn noen gang i dette århundret – skyldes utslipp fra bilen. I tillegg har vi den 'vanlige' luftforurensningen bilen skaper. Det er rett og slett slik at bilen på ganske kort sikt kan true livsgrunnlaget vårt. Og da burde vi vel kunne bli enige om å kjøre mindre?

Det er mye å ta tak i rent diskursivt i dette tekstutdraget av Solheims debattinnlegg. SV markerer seg som et miljøparti, og går i klinsj med mange av landets bilkjørere – både dem i utkanten og dem i sentrale strøk – og

påpeker dessuten det individuelle ansvaret bilkjørere har for klimaet på kloden og for luftkvaliteten lokalt.

Skremselspropaganda, desinformasjon og dommedagsprofetier

Helt i andre enden av spektret møter vi på tampen av 1988 professor i biofysikk ved Universitetet i Oslo, Thormod Henriksen, som i artikkelen «Professor lei ozon-tull» har «sett seg lei på desinformasjon og skremselspropaganda om ozonlaget». Under bildet av Henriksen foran en apparatur står det: IKKE SKREMT: NRK og mediene – godt støttet av Miljøverndepartementet – driver skremselspropaganda og desinformasjon. Henriksen mener «nøkternhet og ærlig fremleggelse av data viker plassen for dommedagsprofetier», og at:

> I gamle dager ble vi skremt med spøkelseshistorier og troll. I dag er trollenes rolle overtatt av ozonlag som blir tynnere, drivhuseffekt og algeinvasjon. NRK og mediene er 'fortelleren', godt støttet av Miljøverndepartementet og politiske organisasjoner.[102]

Bakgrunnen for Henriksens hjertesukk er at han selv i mange år har deltatt i målinger av ozonlagets tykkelse over Norge. Deres målinger viser at ozonlaget varierer i tykkelse fra år til år, og at ozonlagets tykkelse over Norge faktisk økte betydelig de to foregående årene, 1986-1988. Dette oppslaget viser med tydelighet utfordringen for mange forskere i møte med journalister som skal skrive om miljøproblemer – nemlig at forskerne selv ikke kan vise til undersøkelser som har funnet endringer – i dette tilfellet i ozonlagets tykkelse – slik at de ikke selv kan gå god for påstandene om nedgang i ozonlagets tykkelse eller en eventuell økning i global middeltemperatur. Resultatet er at fagpersonene selv, som kanskje skulle være de første til å rope varsku, på mange måter blir til nyttige medløpere for særinteresser som ikke ønsker endring. Det kan dessuten gjøre sitt til at mange blir skeptiske til forskningsmiljøene som ikke vil ta inn over seg alvoret i situasjonen – slik den for eksempel blir presentert i dokumentaren «Året 2048».

På tampen av 1988 omtaler skuespiller og komiker Rolv Wesenlund drivhuseffekten i sin petit «Lyspunkter» 31. desember.[103] Petiten omhandler litt av hvert – fra importerte juletrær til prisen på sigaretter – og tar et sveip internasjonalt: «Men internasjonalt er klimaet blitt varmere med lysning i øst og tiltagende drivhuseffekt over oss, ozonlaget tynnes ut til solfaktor 8». Det er småmorsomt, litt værmelding-aktig – men det viser i alle fall at begrepet drivhuseffekten er i ferd med å smyge seg inn i store deler av befolkningen – også blant toneangivende kjendiser og komikere.

Kudos til norske journalister

Denne artikkelen gir et lite gløtt inn i det som siden er blitt et stort tema i norsk og internasjonal miljøjournalistikk og med aktive forskere som debattanter og kunnskapsprodusenter. Undersøkelsen bygger på en telling av forekomsten av ordet «drivhuseffekt» i de elektroniske arkivene til de tre avisene *Aftenposten*, *Dagbladet* og *VG* i perioden 1959-1988. Nyhetsartikler og debattstoff som ikke inneholder ordet «drivhuseffekt» blir dermed ikke fanget opp.

Årsaken til at nettopp ordet «drivhuseffekt» ble valgt som arkivmarkør for debatten og omtalen omkring menneskeskapte klimaendringer er at metaforen ble tatt i bruk allerede på 1800-tallet, og fordi begrepet «drivhuseffekt» er et godt bilde som både journalister, forskere og lekfolk tok i bruk og forholdt seg til på ulike måter. Oversikten over antall treff viser også hvordan ordets popularitet økte frem mot 1990 for så å dale og kanskje bli overtatt av andre ord, slik som «klimaendringer» (figur 4). At viktige treff glipper når vi ikke inkluderer andre søkeord, slik som for eksempel «klimaendringer», er helt sikkert. Et eksempel er debattinnlegget fra fagsjef Asmunn Moene ved Meteorologisk institutt i 1988 der han kritiserer Torbjørn Morvik og Petter Nome for å inkludere klimaforskere som nærmest bedriver «tipping» og «helgarderer» seg når de varsler om fremtidens klima. I denne kronikken brukte ikke Moene ordet «drivhuseffekt», og denne svært relevante kronikken dukket da heller ikke opp i søkeresultatene. En mulig løsning vil være å undersøke enda nærmere hvilke andre begreper og vendinger som kan ha beskrevet menneskeskapt global oppvarming i de ulike tidsepokene fra slutten av 1950-tallet og frem

til i dag, og så inkludere dem i søkestrengen.

Selv om prinsippene bak drivhuseffekten og muligheten for menneskeskapt global oppvarming var kjent allerede fra slutten av 1800-tallet, og tydelige tegn på menneskets påvirkning på klima dukket opp på 1960-tallet, er det slett ikke rart at det tok mange år før drivhuseffekten og temaet menneskeskapt global oppvarming ble kjent for allmennheten. Som den amerikanske fysikeren og vitenskapshistorikeren Spencer R. Weart har vist; den vitenskapelige debatten rundt drivhuseffekten og global oppvarming på 1970- og 1980-tallet var fragmentert («intramural»), og i Norge fantes det heller ikke egne klimaforskere som kunne frontet feltet.[104] Det er derfor ikke underlig at de første omtalene av «drivhuseffekten» i norske aviser også var viet mulighetene for nedkjøling av atmosfæren – at vi faktisk var på vei inn i en ny istid – og at drivhuseffekten og klimaendringer som tema, ble værende i utkanten av norsk miljø- og forskningsdebatt helt til slutten av 1980-tallet.[105]

Selv om det i retrospekt er lett å se at verdenssamfunnet allerede i 1969 eller 1989 kunne tatt trusselen om global oppvarming mer alvorlig, var det også veldig mange andre samfunnsmessige og natur- og miljøvernmessige utfordringer som kjempet om folks og politikeres oppmerksomhet fra 1960-tallet og utover, og som gjorde at drivhuseffekten og global oppvarming kanskje ikke fikk den plass den fortjente – verken innen norsk forskning eller journalistikk. 1960-tallets debatter ble initiert av forskere som Rachel Carson og Henrik Borgstrøm, og omhandlet primært forurensning og utfordringer for verdens matproduksjon. I denne perioden fikk Norge et miljøverndepartement og ulike tilsynsorganer innrettet mot miljøødeleggelser, og filosofer som Arne Næss og Sigmund Kvaløy Setreng lanserte sin dypøkologifilosofi, som fikk rikelig plass i pressen.[106] Historiker Peder Anker har beskrevet hvordan norske medier på 1970-tallet nærmest ble matet av miljøbevegelsen med fortellinger om forestående økologisk Ragnarok, noe som sannsynligvis også gjorde det desto vanskeligere for forskere og andre fagpersoner å bryte gjennom med informasjon om farene ved global oppvarming.[107] Dette kan forklare hvorfor miljøforskningen i de første 30 årene etter 1959 tilsynelatende ikke hadde mye å bidra med når det gjaldt å varsle om en pågående global oppvarming.

I tillegg var det sikkert rett og slett vanskelig å fatte konseptet, for mange, at menneskeheten i det hele tatt skulle være i stand til å endre været på kloden, slik det ble postulert av Svante Arrhenius allerede i 1896.[108] Dermed gikk det over 40 år fra 1950-tallet, da en gruppe nordamerikanske forskere oppdaget menneskeskapt global oppvarming som noe som kanskje kunne skje, langt der fremme i en fjern fremtid, til 2001, da FNs klimapanel IPCC ble etablert og tusenvis av forskere over hele kloden mobilisert til forskning på et konsept som selv da knapt var målbart.

Det er dermed heller ikke rart at meningssidene i norske aviser var skrinne på varsler fra norske forskere om fremtidens fare – menneskeskapt global oppvarming. Det er forståelig at norske meteorologer viste stor forståelse for konseptet om at økte utslipp av CO_2 og andre klimagasser ville gi en varmere atmosfære – det var ren fysikk og kjemi, og kunne *enkelt* la seg beregne – slik Arrhenius gjorde – samtidig som skepsisen blant forskerne var stor for å hevde noe som rett og slett ikke lot seg måle der og da. Og kanskje skepsis og kritisk holdning – både til egne resultater og andres teorier – ligger nær opp til naturforskerens natur. «Forskerne må også være påpasselige med å ta med motforestillinger til sine teorier», som fagsjef Asmunn Moene skriver i sitt innlegg i *Aftenposten* i 1988.[109]

Men desto større kudos til norske journalister som ikke bare, i møte med det jeg ser for meg som strenge, korrekte, eldre menn ladet opp og tynget ned av årevis med universitetsstudier i geofysikk og matematikk og kanskje litt oseanografi og atmosfærekjemi som bifag, tok til seg teoriene og modellene og konseptene, og formidlet dem videre til *VG*s, *Dagbladet*s og *Aftenposten*s lesere. Kanskje er mediehistorien om drivhuseffekten også en fortelling om journalistene som utmerkede samvittighetsfulle formidlere i et vanskelig landskap, som gang på gang i møtet med vitenskapsmennene[110] forsøker å kommunisere til leserne de kompliserte teoriene og konseptene som klimaforskerne har utviklet.

Vitenskapshistorikeren Spencer R. Weart er inne på mye av det samme når han påpeker en svært viktig

endring i diskursen rundt drivhuseffekten og global oppvarming nettopp på slutten av 1980-tallet, og særlig etter kongresshøringene med NASA-klimaforsker James Hansen sommeren 1988.

> In the long perspective, it was an extraordinary novelty that such a thing became a political question at all. Global warming was invisible, no more than a possibility, and not even a current possibility but something predicted to emerge only after decades or more. The prediction was based on complex reasoning and data that only a scientist could understand. It was a remarkable advance for humanity that such a thing could be a subject of widespread discussion. Discourse had slowly been growing more sophisticated. Not only had science made enormous gains, but the general public had become better educated.[111]

Dette kom også godt til syne i Norge, og det reflekteres i utvalget av nyhetsartikler, kommentarer og meningsstoff i *Aftenposten*, *Dagbladet* og *VG* i perioden 1959-1988. I de første årene – på 1960- og 1970-tallet – er deler av dekningen i avisene av det litt flåsete slaget, av typen «si meg, blir det appelsiner på Hardangervidda» (*Dagbladet*); for det er jo viktig å ikke skremme vettet av leserne (*Aftenposten*). Men så etter hvert som årene går synker alvoret inn, kanskje også godt hjulpet av varme vintre på slutten av 1980-tallet.

Et godt eksempel på dette skiftet i seriøsitet er kanskje at temaet også omtales på lederplass. For etter hvert kommer drivhuseffekten også inn i avisenes ledere, slik som 27. juni 1988 da ordet «drivhuseffekt» for første gang dukker opp *Aftenpostens* lederspalte,[112] den gangen med Egil Sundar som ansvarshavende redaktør.

Så 1988-89 er et passe år å avslutte, det er på en måte selve starten på den moderne klimakampen – med opprettelsen av IPCC, publiseringen av rapporten «Vår felles framtid» og TV-dokumentaren «Året 2048». Drivhuseffekten og global oppvarming har for alvor satt seg i folks bevissthet, og alt skulle ligge godt til rette for å innføre tiltak for å redusere utslippene av klimagassen CO_2 …

Noter

1 President's Science Advisory Committee 1965
2 Spørsmålsstillingen er basert på at den norskspråklige offentligheten var mye mer «lukket» for 60 og 30 år siden enn i dag. Før internett kom, var de nasjonale nyhetsmediene i mye større grad formidlerne av de ideer og funn som ble gjort både internasjonalt og nasjonalt.
3 Weart 2008: 2-3
4 Ibid.
5 Ibid.
6 Reinertsen, Morgenbladet, 17. februar 2017, s. 8-13, Weart 2008: 6
7 Weart 2008: 6
8 Halden Arbeiderblad, 8. mai 1933, s. 4
9 Weart 2008: 2
10 Callendar 1938
11 Weart 2008: 37, Gillis, New York Times, 21. desember 2010
12 President's Science Advisory Committee 1965
13 Weart 2008: 41
14 Wikipedia 2020a
15 Weart 2019
16 Weart 2008: 208-209
17 Aftenposten 2020, Nasjonalbiblioteket 2020, Dagbladet 2020, VG 2020b
18 Foretatt 20. september 2020
19 Nasjonalbiblioteket 2020
20 Ormestad & Øgrim 1951
21 Et søk 20. september i VGs arkiv ga følgende antall treff: «drivhuseffekt» (119) + «drivhuseffekten» (286) = 405, mens et søk på «drivhuseffekt*» ga 379 treff. På nb.no samme dag ga et søk på «drivhuseffekt*» i VG 505 treff. I en epost svarer VG at det har vært problemer med arkivet. Det var for eksempel ikke mulig å sortere resultatene slik at de eldste treffene ble vist først.
22 Bastiansen 2019
23 snl.no 2020a
24 Pedersen, Aftenposten, 5. september 1959, s. 1-2
25 Bergesen, Aftenposten, 12. februar 1974, s. 4
26 Benestad, Aftenposten, 24. mai 1975, s. 4, Venner og kollegaer, Morgenbladet, 22. juli 1994
27 Holtet, Aftenposten, 28. mai 1977, s. 19
28 Ibid.
29 Wikipedia 2020b
30 Parmann, Aftenposten, 4. mars 1981, s. 35
31 Ibid.
32 Böckstedt, Aftenposten, 23. juli 1983, s. 5
33 Ibid.
34 Sandvig, Aftenposten, 28. oktober 1983, s. 12
35 Reinertsen, Morgenbladet, 15. februar 2019, s. 16-18
36 Sandvig, Aftenposten, 28. oktober 1983, s. 12
37 Under navnet «Kaare Langmo»
38 Langlo, Aftenposten, 12. april 1984, s. 6
39 Beck, Aftenposten, 14. mai 1985, s. 13
40 Malmø, Aftenposten, 14. mai 1987, s. 12

41 Høiland, Aftenposten Weekend, 20. juni 1987, s. 18
42 Nordeng, Aftenposten, 10. oktober 1987, s. 22
43 Jeg hadde ham selv som foreleser i 1994 i kurset «Atmosfærekjemi» ved UiO.
44 Nordeng, Aftenposten, 2. mars 1988a, s. 49
45 Bisseberg, Aftenposten, 6. februar 1987, s. 14
46 Böckstedt, Aftenposten, 2. januar 1988, s. 18
47 Solheim, Aftenposten, 2. februar 1988, s. 14
48 Nordeng, Aftenposten, 2. mars 1988a, s. 49
49 Nordeng, Aftenposten, 11. mars 1988b, s. 32
50 Pleym, Aftenposten, 28. mars 1988, s. 14
51 Moene, Aftenposten, 11. april 1988c, s. 10
52 Ibid., Aftenposten, 21. juni 1988a, s. 22, Aftenposten, 22. juli 1988b, s. 5
53 Moene, Aftenposten, 22. juli 1988b, s. 5
54 Gjessing, Aftenposten, 3. mai 1988b, s. 2
55 Gjessing, Aftenposten Aften, 15. juni 1988a, s. 2
56 Skjæraasen, Aftenposten, 4. juni 1988, s. 27
57 Ibid.
58 Nome & Morvik 1988
59 Kiellerup, Aftenposten, 2. juni 1988, s. 10
60 New York Times, Aftenposten, 25. juni 1988, s. 8
61 Weart 2008: 150
62 Ibid.
63 Leder, Aftenposten, 27. juni 1988, s. 2
64 yr.no 2020
65 Anonym, Aftenposten, 12. november 1988, s. 6
66 Weart 2008: 155
67 snl.no 2020b
68 Høyer, Dagbladet, 31. mai 1972, s. 6
69 Jørgensen, Dagbladet, 20. oktober 1983, s. 14
70 Vedø 1979
71 Verdenskommisjonen for miljø og utvikling 1987, Fjørtoft, Dagbladet, 28. april 1987, s. 4
72 Nome & Morvik 1988
73 Hemstad, Dagbladet, 23. mai 1988, s. 10
74 Svennæs, Dagbladet, 24. mai 1988, s. 66
75 Lynggard, Dagbladet, 25. juni 1988, s. 18
76 Westerheim, Dagbladet, 2. juli 1988, s. 4-5
77 Pleym, Dagbladet, 11. desember 1989, s. 2
78 Ibid.
79 VG 2020a
80 Christensen, VG, 5. februar 1965, s. 10
81 The World Bank 2020
82 Christensen, VG, 5. februar 1965, s. 10
83 Barlaup, VG, 14. november 1969, s. 16
84 snl.no 2020c
85 Hammarstrøm, VG, 18. januar 1972, s. 12
86 Ibid.
87 Villersrud, VG, 25. august 1976, s. 18
88 Horn, VG, 22. desember 1981, s. 18
89 Bjørnholt, VG, 4. juni 1983
90 Christensen, VG, 22. juni 1983
91 John Hoffmann var sentral i arbeidet med innføringen av «Energy Star»-merkingen av elektrisk utstyr. Energy Star førte i 2011 til reduserte utslipp tilsvarende 210 millioner tonn CO2 og reduserte strømregninger på 230 milliarder kroner (Yardley, The New York Times, 16. oktober 2012). Hoffmann var også sentral i å overbevise Reagan-administrasjonen om viktigheten av å redusere utslippene av klorfluorkarboner for å redde ozonlaget, og bidro på den måten til at Montreal-protokollen, kanskje den mest vellykkede internasjonale miljøavtalen noensinne, ble vedtatt i 1987.
92 Kristiansen, VG, 20. oktober 1983
93 Aarset, VG, 4. mars 1986
94 Christensen, VG, 26. juni 1986a, s. 16
95 Christensen, VG, 9. juli 1986b, s. 14
96 Skogseth, VG, 30. juni 1988a
97 En tilsvarende debatt foregår nå på 2020-tallet når det gjelder slike ord som «klimaendringer» og «global oppvarming». Høsten 2019 oppdaterte for eksempel redaktørene i avisen The Guardian skriveanbefalingene («style guide») når det gjaldt begreper knyttet til global oppvarming for å «innføre begreper som i større grad og mer nøyaktig beskriver den miljøkrisen som verden står overfor». Istedenfor «climate change» anbefales journalistene å benytte ordene «climate emergency», «climate crisis» eller «climate breakdown» og «global heating» fremfor «global warming». Carrington, The Guardian, 17. mai 2019, min oversettelse
98 Skogseth, VG, 12. juli 1988b
99 Skogseth, VG, 30. juni 1988a, Skogseth, VG, 12. juli 1988b
100 Lied, VG, 10. september 1988
101 Solheim, VG, 21. november 1988
102 Aasbø, VG, 29. desember 1988
103 Wesenlund, VG, 30. desember 1988
104 Weart 2008, Anker 2020: 175
105 Anker 2020: 175
106 Anker 2018
107 Ibid.
108 Weart 2008: viii i forordet
109 Moene, Aftenposten, 11. april 1988c, s. 10
110 Det var ingen kvinnelige klimaforskere i utvalget; bortsett fra Gro Harlem Brundtland, kanskje, «som så på seg selv som en tidligere forsker som var i stand til å lese kompliserte vitenskapelige arbeider, men likevel ikke var i stand til å ferdigstille sin egen doktoravhandling». Anker 2018: 4, min oversettelse.
111 Weart 2008: 151
112 Leder, Aftenposten, 27. juni 1988, s. 2

Referanser

Aarset, B. (1986, 4. mars). Bør Norge bygge kjernekraftverk? *VG*.

Aasbø, M. (1988, 29. desember). Professor lei ozontull. *VG*, del 2.

Aftenposten. (2020, 9. mai). Aftenpostens arkiv. Hentet fra https://kundeportal.aftenposten.no/produkt/aftenposten-arkiv/

Anker, P. (2018). «A pioneer country? A history of Norwegian climate politics.» *Climatic Change, 151*(1), 29-41. https://doi.org/10.1007/s10584-016-1653-x

Anker, P. (2020). *The Power of the Periphery - How Norway Became an Environmental Pioneer for the World*. Cambridge, UK: Cambridge University Press.

Anonym. (1988, 12. november). Dystre utsikter. *Aftenposten*, s. 6.

Barlaup, A. (1969, 14. november). Mer støv i luften – kaldere klima. *VG*, s. 16.

Bastiansen, H. (2019). «Når mediehistorien blir søkbar – og grafisk: Introduksjon til Nasjonalbibliotekets første IT-verktøy.» *Mediehistorisk tidsskrift,* nr. 2(32), 133-142. Hentet fra http://www.pressetidsskrift.no/content/uploads/pub/2019/12/NMF-tidsskrift-32_2019_web.pdf

Beck, P. (1985, 14. mai). Lær av de feil fysikerne gjorde. *Aftenposten*, s. 13.

Benestad, O. M. (1975, 24. mai). Grenser for materiell vekst. *Aftenposten*, s. 4.

Bergesen, H. O. (1974, 12. februar). Perspektiver på oljekrisen - 2. Vi nærmer oss grensen for energiforbruket. *Aftenposten*, s. 4.

Bisseberg, A. (1987, 6. februar). Ingen kulderekord i vinter. *Aftenposten*, s. 14.

Bjørnholt, S. V. (1983, 4. juni). Merkelige ting skjer med været. *VG*, s. 26

Böckstedt, H. (1983, 23. juli). Metan i atmosfæren. *Aftenposten*, s. 5.

Böckstedt, H. (1988, 2. januar). Været blir bare verre og verre…. *Aftenposten*, s. 18.

Callendar, G. S. (1938). «The artificial production of carbon dioxide and its influence on temperature.» *Quarterly Journal of the Royal Meteorological Society, 64*(275), 223-240. https://doi.org/10.1002/qj.49706427503

Carrington, D. (2019, 17. mai). Why the Guardian is changing the language it uses about the environment. *The Guardian*. Hentet fra https://www.theguardian.com/environment/2019/may/17/why-the-guardian-is-changing-the-language-it-uses-about-the-environment

Christensen, D. (1965, 5. februar). Operasjon rent vann og frisk luft. *VG*, s. 10.

Christensen, J. (1983, 22. juni). En smak av dommedag. *VG*, s. 21

Christensen, J. (1986a, 26. juni). Antarktis må reddes. *VG*, s. 16.

Christensen, J. (1986b, 9. juli). Fyrer oss i hjel. *VG*, s. 14.

Dagbladet. (2020, 9. mai). Dagbladets avisarkiv. Hentet fra https://www.dagbladet.no/eavis/sok/

Fjørtoft, A. (1987, 28. april). Gro-rapport med sprik. *Dagbladet*, s. 4.

Gillis, J. (2010, 21. desember). A Scientist, His Work and a Climate Reckoning. *New York Times*. Hentet fra https://www.nytimes.com/2010/12/22/science/earth/22carbon.html

Gjessing, G. (1988a, 15. juni). En springskalle i syrintiden. *Aftenposten Aften*, s. 2.

Gjessing, G. (1988b, 3. mai). Når fjordene gråner. *Aftenposten*, s. 2.

Halden Arbeiderblad, H. (1933, 8. mai). Klimaforandringene på vår klode. *Halden Arbeiderblad*, s. 4.

Hammarstrøm, G. (1972, 18. januar). Har vi bruk for FN? *VG*, s. 12.

Hemstad, R. (1988, 23. mai). Russisk rulett med vår klode. *Dagbladet*, s. 10.

Holtet, E. K. (1977, 28. mai). Dramatiske klimaforandringer igang: Været mer lunefullt - og farlig. *Aftenposten*, s. 19.

Horn, S. (1981, 22. desember). Langtidsvarsel for jorda: Varmere - Tørrere. *VG*, s. 18.

Høiland, T. (1987, 20. juni). Regner med sol. *Aftenposten Weekend*, s. 18.

Høyer, K. G. (1972, 31. mai). Jordens lunger i fare? *Dagbladet*, s. 6.
Jørgensen, L. (1983, 20. oktober). Når isen smelter. Sør-Norge må evakueres? *Dagbladet*, s. 14.
Kiellerup, K. (1988, 2. juni). Algedøden. *Aftenposten*, s. 10.
Kristiansen, S. K. (1983, 20. oktober). Helårssommer? *VG*, s. 48.
Langlo, K. (1984, 12. april). Hvorfor ikke et varmere klima? *Aftenposten*, s. 6.
Leder. (1988, 27. juni). Faresignaler i varmen. *Aftenposten*, del Politikk, s. 2.
Lied, F. (1988, 10. september). Prisen på energi. *VG*, s. 2
Lynggard, T. (1988, 25. juni). Forurenset rekordvarme. *Dagbladet*, s. 18.
Malmø, M. (1987, 14. mai). Årlig miljørapport. *Aftenposten*, s. 12.
Moene, A. (1988a, 21. juni). Klimavarsler kan bare angi sannsynlighet. *Aftenposten*, s. 22.
Moene, A. (1988b, 22. juli). Klimavarsler og drivhuseffekten. *Aftenposten*, del Aktuell debatt, s. 5.
Moene, A. (1988c, 11. april). Tvilsom teori om drivhuseffekt. *Aftenposten*, s. 10.
Nasjonalbiblioteket. (2020, 20. september). NB N-gram. Hentet fra http://www.nb.no/sp_tjenester/beta/ngram_1/
New York Times. (1988, 25. juni). Uren luft skaper tørke? *Aftenposten*, s. 8.
Nome, P. & Morvik, T. (1988, 24. mai). Året 2048. I: NRK. Hentet fra https://tv.nrk.no/serie/aaret-2048
Nordeng, T. (1987, 10. oktober). «Norrmalen» Juster'es. *Aftenposten*, s. 22.
Nordeng, T. (1988a, 2. mars). Først varmere - så kaldere. *Aftenposten*, s. 49.
Nordeng, T. (1988b, 11. mars). Gasskraft påvirker klimaet. *Aftenposten*, s. 32.
Ormestad, H. & Øgrim, O. (1951). *Pølser, fysikk og potetsalat* Tanum.
Parmann, G. (1981, 4. mars). Alvorlige klimaforandringer i vår tid. *Aftenposten*, s. 35.
Pedersen, E. S. (1959, 5. september). Verdens nordligste passasjerrute. *Aftenposten*, 29-30.
Pleym, H. (1988, 28. mars). Jordens middeltemperatur. *Aftenposten*, s. 14.
Pleym, H. (1989, 11. desember). Ozon, drivhuseffekt og Petter N. Myhre. *Dagbladet*, s. 2.
President's Science Advisory Committee. (1965). *Restoring the Quality of Our Environment - Report of the Environmental Pollution Panel*. The White House. Hentet fra http://www.climatefiles.com/climate-change-evidence/presidents-report-atmospher-carbon-dioxide/
Reinertsen, M. B. (2017, 17. februar). Svaret vi ikke ba om. *Morgenbladet*, s. 8-13. Hentet fra https://morgenbladet.no/aktuelt/2017/02/svaret-vi-ikke-ba-om
Reinertsen, M. B. (2019, 15. februar). Hva koster en varmegrad? *Morgenbladet*, s. 16-18. Hentet fra https://morgenbladet.no/aktuelt/2019/02/hva-koster-en-varmegrad
Sandvig, H. (1983, 28. oktober). Forskning må styrkes, klimaendring ventes. *Aftenposten*, s. 12.
Skjæraasen, M. (1988, 4. juni). Dødt hav - tynnslitt himmel. *Aftenposten*, s. 27.
Skogseth, A. (1988a, 30. juni). Gro roper varsku: Jorden blir farlig varm. *VG*, s. 3.
Skogseth, A. (1988b, 12. juli). Ikke glem Norge, Gro! *VG*, s. 3.
snl.no. (2020a, 25. september). Aftenposten. Hentet fra https://snl.no/Aftenposten
snl.no. (2020b, 25. september). Dagbladet. Hentet fra https://snl.no/Dagbladet
snl.no. (2020c, 15. november). Narvesenprisen. Hentet fra https://snl.no/Narvesenprisen
Solheim, E. (1988, 21. november). Bilismen må begrenses. *VG*, s. 38.
Solheim, H. (1988, 2. februar). Grønn vinter skyldes ikke generell klimaendring. *Aftenposten*, s. 14.
Svennæs, E. B. (1988, 24. mai). Miljøgrupper med krisetelefon. *Dagbladet*, s. 6.
The World Bank. (2020). World Development Indicators. Hentet 8. mai 2020 fra https://data.worldbank.org/indicator/sp.pop.totl
Vedø, H. B. (1979). *Dagbladet: kronikker 1946-1970*. Universitetsbiblioteket i Oslo.
Venner og kollegaer. (1994, 22. juli). Olav Michael Benestad. *Morgenbladet*. Hentet fra https://morgenbladet.no/1994/07/olav-michael-benestad

Verdenskommisjonen for miljø og utvikling. (1987). *Vår felles framtid*. Oslo: Tiden Norsk Forlag.
VG. (2020a). Om Schibsted. Hentet 26. april 2020 fra https://www.vg.no/informasjon/om-schibsted
VG. (2020b, 9. mai). VG-arkivet. Hentet fra https://arkivet.vg.no/
Villersrud, Å. (1976, 25. august). Klima? Forandringer kan ikke forutses - foreløpig. *VG*, s. 18.
Weart, S. R. (2008). *The discovery of global warming*. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press.
Weart, S. R. (2019, Februar). The discovery of global warming - A hypertext history of how scientists came to (partly) understand what people are doing to cause climate change. Hentet 13. mai 2020 fra https://history.aip.org/climate/index.htm
Wesenlund, R. (1988, 30. desember). Lyspunkter. *VG*, s. 18.
Westerheim, K. (1988, 2. juli). 15 råd som redder verden. *Dagbladet*, Del 2, s. 4-5.
Wikipedia. (2020a, 5. mai). Det europeiske naturvernåret 1970. Hentet fra https://no.wikipedia.org/wiki/Det_europeiske_naturvern%C3%A5ret_1970
Wikipedia. (2020b, 10. mai). Reid Bryson. I *Wikipedia*. Hentet 10. mai 2020 fra https://en.wikipedia.org/wiki/Reid_Bryson
Yardley, W. (2012, 16. oktober). John Hoffman, a Force in Energy Efficiency, Dies at 62. *The New York Times*. Hentet fra https://www.nytimes.com/2012/10/17/us/john-hoffman-developer-of-energy-star-dies-at-62.html
yr.no. (2020). 27. juni 1988. Hentet 14. mai 2020 fra https://www.yr.no/nb/historikk/graf/1-72837/Norge/Oslo/Oslo/Oslo?q=1988-06-27

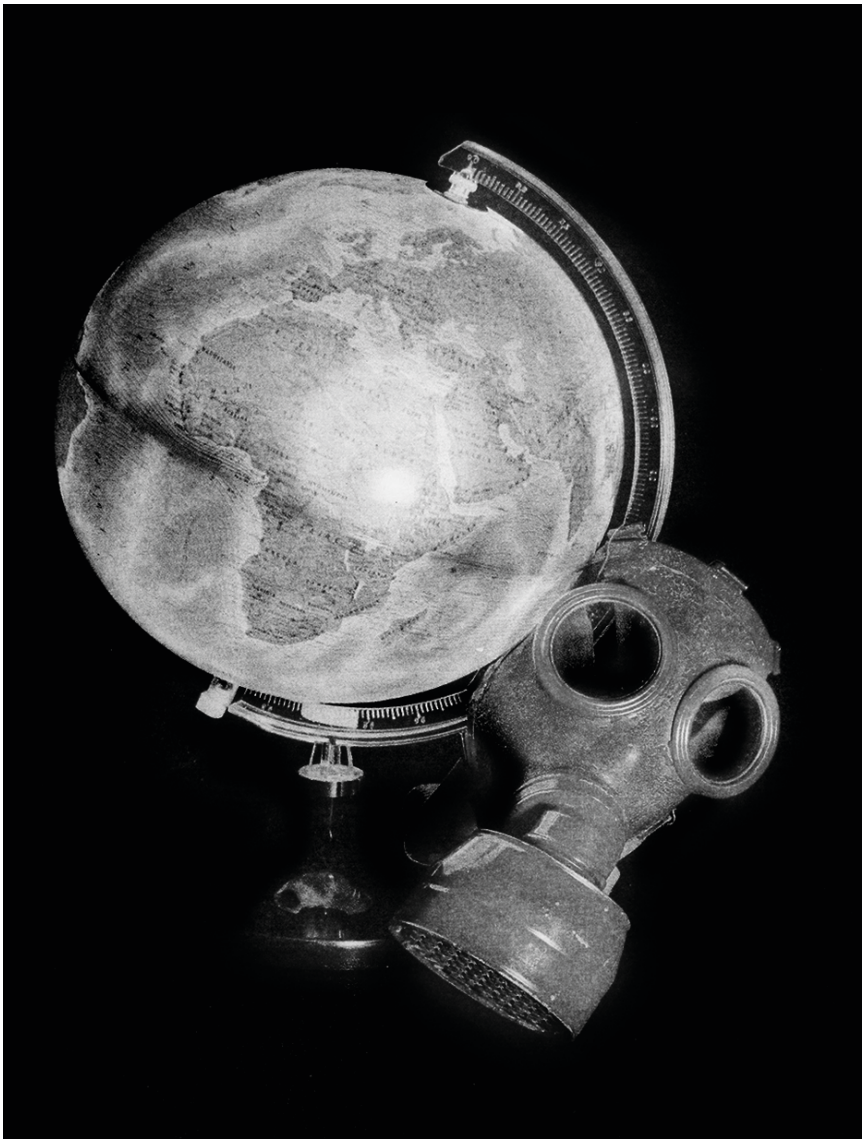

Bildet fra Arbeiderbladet den 6. november 1990 gir leserne tydelige visuelle metaforer for å begripe klimaendringene.

Fagfellevurdert

Det handler om mennesker – fotografiske klimaendringer i Arbeiderbladet mellom 1948 og 1997

Sammendrag: *Artikkelen undersøker hvordan klimaendringer er blitt skildret fotografisk i Arbeiderbladet mellom 1948 og 1997 ut fra disse spørsmålene: Hvordan har fotografisk formidling av klimaendringene tatt plass i avisen? Hvilken forståelse av klimaendringene trer frem i disse omtalene? Fotografiske klimaendringer trer sakte frem i spaltene gjennom etterkrigstida, før de i 1989 vokser voldsomt i antall. I 1990-årene blir nærværet stabilt høyt. Parallelt endres forståelsen av hva fenomenet klimaendring er, fra et i 1950 naturlig fenomen med overveiende positive følger, til menneskeskapte, globale endringer med potensielt katastrofale konsekvenser i 1990. Spørsmålet blir en pressesak og samtidig endres også bildebruken. Et samlet blikk på alle fotografier som har fulgt omtaler av klimaendringene fra 1948 til 1997, er utvetydig. Det handler om mennesker. Det er mennesker som er årsakene, som fremmer engasjementet for økt kunnskap, behovet for handling og uenigheten om hvilke handlinger som er de riktige.*
Emneord: *fotografi, klimaendringer, aviser, visuell kommunikasjon*

Thale Elisabeth Sørlie
Fotoarkivar
Leder av Samlingsgruppa
ved Norsk Teknisk Museum
Thale.sorlie@tekniskmuseum.no

Den 30. juni 1961 skriver *Arbeiderbladet:*

> Meteorologisk Institutt forteller at middeltemperaturen for sommermånedene har steget med bortimot en grad i løpet av de tre–fire siste tiårene. Vintermånedene har blitt litt kaldere, men i landsmålestokk for hele året kan man påvise en klimaforbedring på ½-grad ved hjelp av statistikk.[1]

Den 4. mai 1990 slår *Arbeiderbladet* opp på forsiden under overskriften «Dramatisk klimaendring» at: «Klimaet er i forandring. Dersom utslippene av drivhusgassene ikke blir redusert, vil dette føre til at temperaturen i Norge vil stige med to til fire grader. Dette vil få dramatiske konsekvenser.»[2]

Mens observert temperaturstigning i 1961 var en klima*forbedring*, er en antatt temperaturøkning tretti år senere en alvorlig trussel med dramatiske konsekvenser. Et observerbart og modellert fenomen har fått en ny forståelsesramme. Får det også nye bilder?

I 1960-årene ble omtalene av klimaendringer fulgt av bilder av snødekte statuer, høyfjell, skoglandskap og bekymrede forskere. I 1990 er omtalene fulgt av en brennende klode, bekymrede forskere, uttørkede ørkenlandskap, miljøvernere og politikere – for å nevne noen motiver. Den dramatiske forandringen i hvordan klimaendringer forstås, synes å være ledsaget av en tilsvarende visuell forandring. Som Saffron J. O'Neill påpeker i artikkelen «Image matters: Climate change imagery in US, UK and Australian newspapers» er lesningen av avisbilder

> a negotiated process between media and audiences – it is not that audiences act as a passive receptor on whom the media 'work their magic', but that *the media offer audiences an array of interpretative packages (which include metaphors,*

Mediehistorisk Tidsskrift nr. 34, 2020, årgang 17, s. 70-99, publisert 05.12.2020.
Artikkelen finnes også som del av hele utgaven av Mediehistorisk Tidsskrift nr. 34 2020,
url: http://medietidsskrift.no/content/uploads/pub/2020/12/NMF-tidsskrift-02_2020-web.pdf
Artikkelen publiseres under lisensen Creative Commons CC BY-NC 4.0.

> *images and moral appeals) to help conceptualize an issue* [min utheving].[3]

I denne artikkelen behandler jeg fotografiene som verktøy for å forståeliggjøre og begrepsliggjøre et fenomen, klimaendringer. Jeg undersøker hvordan klimaendringene er blitt skildret fotografisk i den norske dagsavisen *Arbeiderbladet,* fra første omtale i 1948 til avisen endret navn til *Dagsavisen* i 1997, gjennom to hovedspørsmål: Hvordan har fotografisk formidling av klimaendringene tatt plass i avisen? Hvilken forståelse av klimaendringene trer frem i disse omtalene?

Mellom klimaforskning og pressehistorie

Flere har de siste 20 årene skrevet innsiktsfullt om kommunikasjonen av klimaendringer. Særlig har det de siste ti årene kommet studier av media og fotografiets rolle i formidlingen av klimaendringene i flere land. Langt de fleste av disse har fokusert på samtiden og den nære fortida – hvordan klimaendringer kommuniseres her og nå – selv om enkelte også har trukket linjer bakover.[4] En artikkel som har vært viktig i mitt arbeid, er den allerede nevnte artikkelen «Image matters» av Saffron O'Neill, der hun analyserer dekningen av klimaendringer i 13 aviser i 2010. Til tross for at artikkelen er en samtidsanalyse utenfor min tidsperiode, har jeg hentet inspirasjon både fra hennes bruk av visuell innholdsanalyse, lesning av bildenes forståelsesskapende arbeid og fra hennes kvantitative fokus. En annen sentral artikkel har vært «Image themes and frames in US print news stories about climate change», der Stacy Rebich-Hespanha, Ronald E. Rice, Daniel R. Montello, Sean Retzloff, Sandrine Tien og Jõao P. Hespanha undersøker bildematerialet som har fulgt klimadekningen i tre amerikanske aviser mellom 1969 og 2009.[5]

Selv om klimaendringene i høyeste grad er et globalt fenomen, erfares, formidles og møtes de lokalt

Det er så langt få studier av fotografisk formidling av klimaendringene i Norge. Selv om klimaendringene i høyeste grad er et globalt fenomen, erfares, formidles og møtes de lokalt. Denne artikkelen utgjør et bidrag til å belyse hvordan klimaendringer er blitt formidlet i Norge, og hvilken rolle fotografi har spilt. Forhåpentligvis kan det gi større forståelse av norsk foto- og klimahistorie, men også belyse hvordan fotografisk formidling av klimaendringene kan arte seg i en bestemt lokal kontekst – som jo all formidling av klimaendringene må være enten avisene er på norsk, engelsk eller tysk.

Analysen tar utgangspunkt i fotografisk illustrerte omtaler av klimaendringene i den oslobaserte dagsavisen *Arbeiderbladet*. *Arbeiderbladet* er en såkalt «nummer to-avis» i Oslo. Det vil si at det er andre aviser som er størst, både i opplag og annonser. Samtidig har *Arbeiderbladet* stått sterkt i partipressen, som dominerte det norske avislandskapet i etterkrigstida frem til 1980-årene. Den var *den* sentrale avisen i arbeiderpressen og fungerte som et nav i et landsdekkende nettverk av aviser som bestod frem til 1980-årene. I 1991 solgte Arbeiderpartiet *Arbeiderbladet* til A-pressen, og avisen ble fristilt.[6] *Arbeiderbladet* går i perioden jeg undersøker, fra å være organ for det styrende partiet til å bli en fristilt, men mindre aktør i den offentlige meningsdannelsen. De tette båndene til det dominerende partiet i etterkrigstidas Norge gjør det interessant å studere dekningen av klimaendringene i *Arbeiderbladet*, til tross for at avisen har hatt et lavere opplag enn flere andre norske dagsaviser. Flere internasjonale studier av klima og fotografi i pressen har sett på nummer en-aviser som i overveiende grad også kan plasseres på høyresida politisk.[7] Min analyse kan derfor også sees som et supplement til og en utvidelse av et internasjonalt forskningslandskap.

Pressehistoriske rammer utgjør ett av to rammeverk for artikkelen. Jeg ser på omtalene av klimaendringer i lys av bildebruken generelt i pressen. Her har fjerde bind av Norsk presses historie, *Imperiet vakler,* og Peter Larsens kapitler om norsk pressefoto i *Norsk fotohistorie frå daguerreotypi til digitalisering* spilt en vesentlig rolle. Kan pressehistoriske aspekter belyse klimaendringenes fotografiske formidling mellom

1948 og 1997? Eller er det først og fremst utviklingen innen klimaforskningen som ligger bak hvordan klimaendringene formidles fotografisk i *Arbeiderbladet*? Det andre rammeverket er klimaforskningens utvikling mellom 1948 og 2011. Min fremstilling bygger i hovedsak på Paul Warde, Libby Robin og Sverker Sörlins redegjørelser i boka *The Environment* fra 2018 og Spencer R. Wearts *The Discovery of Global Warming* fra 2008.[8]

Det empiriske materialet er hentet frem via Nasjonalbibliotekets nettbibliotek. Jeg har foretatt målrettede søk med søkeordet «klima» med trunkering. Gjennom trunkeringen har jeg fanget opp generell omtale av klima som klimaendringer, klimaforandring, klimaavtale osv. Det har gitt et bredt, men håndterbart materiale. Det kunne vært ønskelig å supplere disse søkene med begreper som «drivhus*», «*oppvarming*» osv. for å fange opp de omtalene som omhandler klimaproblematikk, men som ikke bruker begrepet. Når jeg har valgt det bort, er det fordi det simpelthen ville vært for omfattende i innhentingen av selve primærmaterialet. Treffene på søkeordet «klima*» spriker i mange retninger: som værfenomener, politisk klima, og klimaks i kunst eller idrettssammenheng, for å nevne noen. Jeg har derfor underveis i undersøkelsene sortert materialet, slik at kun saker som omhandlet klima i den betydningen av ordet jeg er interessert i, og som var fulgt av ett eller flere fotografier, er beholdt. Reisereportasjer som nevner klima og har fotografiske illustrasjoner, er ikke inkludert, ei heller artikler uten fotografi. *Arbeiderbladet* er i stor grad, men ikke komplett, digitalisert.[9] Totalt er det søkt i 14 485 aviser digitalt. I sum har det gitt 460 omtaler av klimaendringene fulgt av fotografier.

Et fenomen tar form

I perioden fra 1948 til 1997 endres forståelsen av klimaendringer radikalt. Mens klimaendringene fastslås, men ansees som naturlige og uproblematiske i begynnelsen av perioden, vokser det gradvis frem en forståelse av endringene som menneskeskapte og dypt urovekkende. Som Warde, Robin og Sörlin – og flere med dem – påpeker, etableres det en ny ortodoksi.[10] Parallelt med denne forandringen av fenomenet klimaendringer skjer det en voldsom vekst i omtalene av klimaproblematikk og klimaendringer. Jeg har valgt å la forståelsesutviklingen og veksten være førende for en inndeling i faser. Enhver periodisering innebærer selvfølgelig en konstruksjon, og andre inndelinger er mulig. Eksempelvis kunne det vært hensiktsmessig å dele inn materialet etter tiår eller sentrale realpolitiske hendelser – eller å behandle hele etterkrigstiden under ett. Ved å trekke frem denne endringen i forståelse, veksten i omtale og i noen grad de klimapolitiske hendelsene som definerende

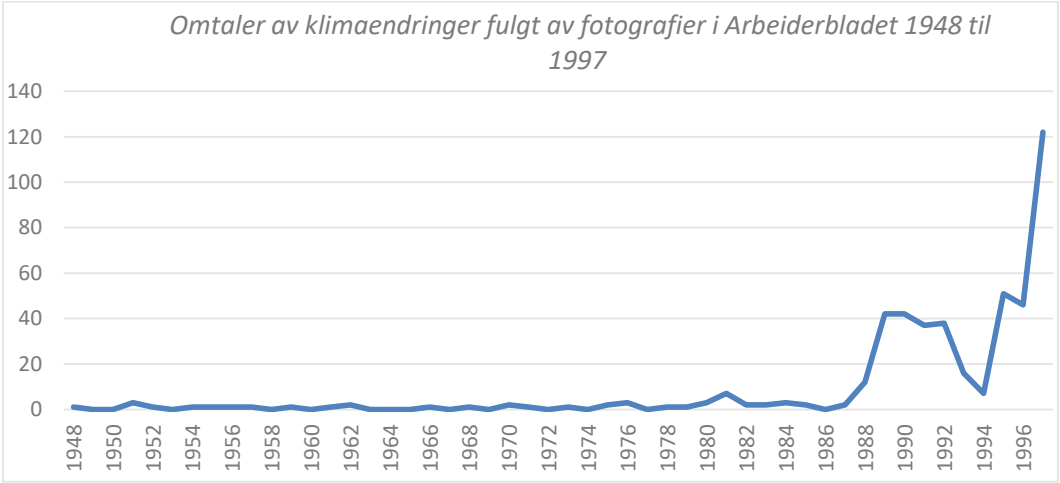

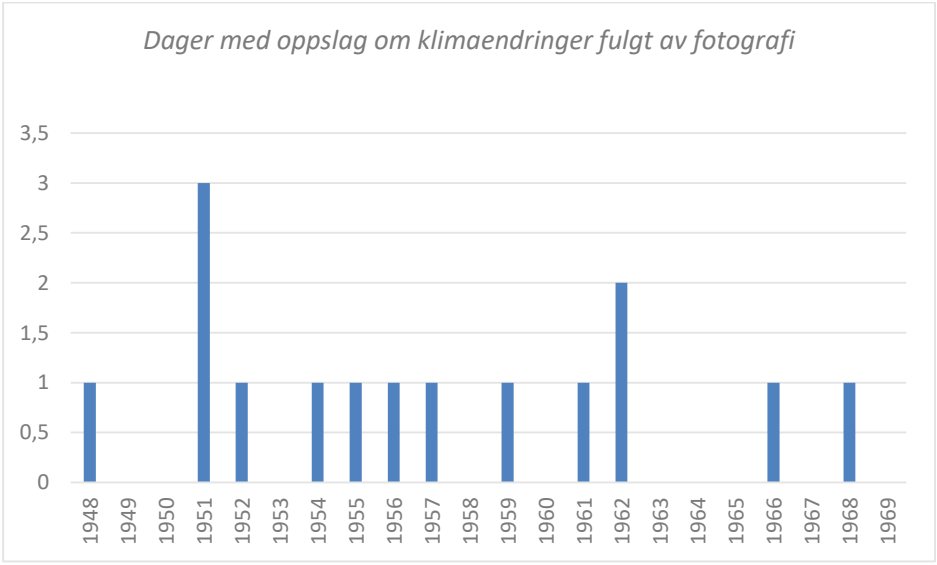

er det en fare for at enkeltår eller hendelser fremstår som mer betydningsfulle enn de reelt sett var. Det er ikke i tråd med materialet.

Det fremstår ikke i avisomtalene fra *Arbeiderbladet* som én enkelthendelse eller ett bestemt år endret forståelsen av klimaendringene. Tvert imot er det en gradvis prosess. Kanskje kunne en mer vilkårlig inndeling etter tiår ha motvirket dette og bedre synliggjort den gradvise utviklingen. Samtidig er det fare for at en slik inndeling kunne gitt et inntrykk av at det er en signifikant forskjell mellom for eksempel 1950-årene og 1960-årene, der det er tiåret som gir mening til forskjellen. Det er det ikke.

Når jeg derfor har landet på inndelinger etter interne strukturer i materialet, er det for å tydeliggjøre de bevegelsene og forskyvningene som faktisk finner sted fra 1948 til 1997 i klimaproblematikken. I analysen etablerer jeg derfor to hovedfaser, der fase en strekker seg fra 1948 til 1970, mens fase to går fra 1970 til 1997. Fase to har jeg igjen delt i tre underfaser, der fase 1 er fra 1970 til 1986, kalt «Konkurrerende ortodoksier», «Vendepunktet» er fra 1987 til 1992 og «Konstituering» fra 1993 til 1997.

Det er få omtaler i de tidlige fasene som også strekker seg over en lang tidsperiode. Skiftet kommer midt i 1980-årene. Da skyter antallet omtaler i været, med en ny vekst midt i 1990-årene. Fotografisk formidling av klimaendringer gis overordnet sett plass i *Arbeiderbladet* først godt ut i 1980-årene, men når de først får plass, vokser omfanget raskt. Hvordan kan det knyttes til pressehistoriske aspekter og til sider ved klimaforskningen og kunnskapen om klimaendringer?

«Naturlige svingninger» 1945–1970

Det er svært få oppslag om klimaendringer med bruk av fotografi mellom 1945 og 1970. Som det fremkommer av diagrammet under er det 13 årganger uten fotografisk illustrerte omtaler, mens det er ti årganger med én omtale, en med to omtaler og en med tre. Felles for omtalene er at de enten beskriver naturlige svingninger i klimaet gjennom merkbare forandringer i sanntid og/eller antagelser om fremtidige endringer, eller de skildrer storstilte menneskelige inngrep som bevisst søker å endre klima. Det lave antallet funn gjør det vanskelig å trekke bastante konklusjoner. Like fullt er det interessant å reflektere over hvordan de få omtalene av naturlige klimaendringer kan relateres til pressehistoriske aspekter og klimakunnskapen i perioden. Skyldes de få omtalene at klimaendringer ikke er et aktuelt

tema verken for vitenskapsformidling, politikk eller i folks hverdagsliv – eller kan det ha andre fotografiske eller pressehistoriske forklaringer?

Peter Larsen understreker i *Norsk fotohistorie: frå daguerreotypi til digitalisering* at en rekke aviser endret sin bildepolitikk i 1960-årene og i økende grad brukte bilder aktivt i nyhetsdekningen.[11] Med konkurranse fra fjernsynet og overgangen til offset som gjorde det billigere å trykke bilder, ble det en mer omfattende bildebruk i norske aviser. Også *Arbeiderbladet* endrer sin bildepolitikk utover 1960- og 1970-årene. I tabellen under trer skiftet i bildepolitikk tydeligst frem i antallet fotografisk illustrerte forsidesaker. I 1966 er én til fire forsidesaker fulgt av ett eller flere fotografier. Samtidig bestod forsiden av 15–16 ulike saker. I 1976 er det fire til fem saker på forsiden illustrert med fotografier – og da er det totale antallet saker dramatisk redusert til mellom fire og sju. Sammenhengen mellom antall sider og antall fotografier viser et relativt stabilt forhold. Det bør understrekes at fotografiene opptar en stadig større plass på sidene gjennom perioden og slik sett dominerer oppslaget mer. At det er få saker illustrert med fotografi om klimaendringene i perioden fra 1948 til 1969, kan altså skyldes at det generelt er relativt få fotografier i avisene sammenlignet med senere perioder.

Samtidig som det er generelt sett færre illustrerte oppslag i perioden fra 1945 til 1970 sammenlignet med senere perioder, er det heller ikke mange omtaler av klimaendringer uten illustrasjoner. Klimaendringer

Stikkprøver for bildebruk i Arbeiderbladet 1946 til 1996

	Antall sider	Antall fotografier	Antall fotografier per side	Saker m. foto /saker totalt på forsiden
5. mars 1946:	10	20	2	3 / 9
6. mars 1946	10	23	2,3	2 / 10
7. mars 1946	10	27	2,7	4 / 9
5. mars 1956	16	27	1,7	3 / 9
6. mars 1956	14	25	1,8	2 / 12
7. mars 1956	16	22	1,4	1 / 10
5. mars 1966	28	58	2,1	4 / 14
7. mars 1966	22	68	3,1	2 / 16
8. mars 1966	20	34	1,7	1 / 15
5. mars 1976	30	57	1,9	4 / 4
6. mars 1976	44	86	1,95	4 / 5
8. mars 1976	28	71	2,5	5 / 7
5. mars 1986	52	75	1,44	4 / 6
6. mars 1986	56	62	1,1	2 / 4
7. mars 1986	48	65	1,35	3 / 4
5. mars 1996	48	78	1,6	5 / 7
6. mars 1996	64	117	1,8	3 / 5
7. mars 1996	56	77	1,4	4 / 5

Fulgt av et fotografi av seterheier som ryddes, beskrives klimaendringene som positive i Arbeiderbladet 3. februar 1951, mens direktør ved Meteorologisk institutt gir sin tilslutning til solaktivitet som forklaring på varmere vær i Arbeiderbladet den 28. mai 1955.

er altså i liten grad et tema i *Arbeiderbladet* før 1970, det være seg fulgt av illustrasjoner eller ikke.

Her står ikke *Arbeiderbladet* alene. I artikkelen «Image themes and frames in US print news stories about climate change»» undersøker Rebich-Hespanha mfl. elleve amerikanske aviser og magasiner fra den første omtalen av klimaendringer til innhentingen av datamaterialet i 2009. Deres første funn er fra 1969.[12] Rett nok er deres definisjon av klimaendringer begrenset til omtaler av «climate» og «climate change», som samsvarer mer med dagens forståelse enn de tidlige omtalene i mitt materiale. Det tydeliggjør at klimaendringer er et fenomen som i perioden frem mot 1970 i liten grad eksisterer i fotografisk forstand, i det minste ikke i avisene.

To oppslag kan eksemplifisere fotografiske klimaendringer i *Arbeiderbladet* mellom 1948 og 1969. I artikkelen «Fôrdyrking i setertraktene» fra 3. februar 1951 skildrer Hersleb Walnum hvordan stigende temperaturer får konsekvenser i fjellet.[13] Selv om klimaendringer er premisset, er det ikke klimaendringene i seg selv som tematiseres, men hvordan landbruket er i endring. Fotografiet viser et utsyn over en seterhei, med en traktor i arbeid i bildets forgrunn. Det signaliserer endring og nye muligheter. I teksten fastslås at klimaet er i endring, det følger naturlige svingninger som er blitt observert tidligere, og endringen er positiv. At klimaendringene har en naturlig forklaring, støttes av direktøren for Meteorologisk institutt i *Arbeiderbladet* 28. mai 1955. Hesselberg understreker at «Det har vært lansert mange teorier [om hvorfor været blir varmere]. Helland-Hansen og Nansen mente det skyldtes en økning i solaktiviteten, og det er mye som taler for at dette er riktig».[14] Oppslaget er fulgt av portrettfotografier av Hesselberg og andre forskere ved instituttet. Det sikrer legitimitet

og troverdighet, men også nærhet til formidlingen av vitenskapelig kunnskap.

Når omtalene i Arbeiderbladet peker mot naturlige klimaendringer, er de i tråd med samtidens kunnskapssyn. De første idéene om at mennesker kan påvirke klimaet, vinner terreng rundt 1900, skriver Warde, Robin og Sörlin i The Environment. I 1896 beregnet den svenske kjemikeren Svante Arrhenius hvor mye den globale temperaturen ville stige dersom alle kjente kull- og oljereserver ble brukt. I likhet med andre artikler og teoretiseringer rundt menneskelig innvirkning på globalt klima i denne perioden anså Arrhenius beregningene som tankeeksperimenter.15 Først med den britiske ingeniøren Guy Stewart Callendar ble det argumentert for at menneskelig aktivitet allerede endret klimaet, uten at dette medførte en større forståelsesendring. «In fact, by midcentury, […] the idea of anthropogenic climate change was stone dead, discarded in meteorology textbooks as an old hypothesis proven wrong.»16 Utover 1950-årene er et skifte på vei i forskningen. Som Warde, Robin og Sörlin påpeker: «it was precisely the middle years of the 1950s that marked the discrete and silent breakthrough of a wider understanding in relevant scientific communities of the modern orthodoxy on the issue.»17 Dette brøt ikke gjennom i den bredere offentligheten. I Arbeiderbladet kommer første antydning om menneskeskapte klimaendringer den 6. januar 1962, der utslipp av CO_2 som forklaring på klimaendringer kommenteres – rett nok i form av et dementi:

> Hittil har man ment at jorden jevnt og sikkert gikk varmere tider i møte. Man har regnet med at alle gassene fra biler og fabrikkpiper ville tilføre luftlaget så mye kullsyre at det ville dannes et «drivhustak» som lagret solvarme for jorden. Men professor Schade fra Düsseldorf har regnet ut at luftforurensningen med kullsyre er så liten at det ikke blir noe av den antatte oppvarming av jorden.[18]

Utover 1960-årene forsvinner i grove trekk klimaforbedringer som tema *fra Arbeiderbladet*s sider. Det er få notiser som omtaler idéer og tanker knyttet til ulike klimaforbedrende tiltak. Derimot er det flere notiser og omtaler som peker i retning av at menneskelig aktivitet – som forbrenning av olje – innvirker på klimaet. Et skifte synes å være i gang, men det er ikke illustrert av fotografier.

Samlet er det få omtaler av klimaendringer i *Arbeiderbladet* mellom 1948 og 1969, det være seg med og uten fotografier. De som er, omhandler endringer i klima med innvirkning på landskap, fauna og menneskenes vilkår. De følges av bilder av forskere, snø og kulturlandskap – og de tilhører en ortodoksi der mennesker ikke innvirker på klimaet, der endringer skyldes naturlige svingninger, og der endringene stort sett er til det bedre. Siden de klimaendringene som observeres og beskrives, ikke ansees som problematiske, er det heller ikke noe som fortjener spalteplass – eller fotografier.

«Konkurrerende ortodoksier» fra 1970 til 1986

7. februar 1970 slår *Arbeiderbladet* fast at USA står overfor en storstilt opprydning med kostnader som langt overstiger månelandingen. I et helsides oppslag (se bilde på neste side) med tittelen «Storrengjøring for 175 milliarder» beskriver Jørgen Anker Nielsen menneskeskapt luftforurensning og det kostnadskrevende opprydningsarbeidet. Nielsen påpeker at:

> Det er også teorier om at tilsvining av lufta kan føre med seg klimaforandringer, men her er vitenskapsmennene ikke enige. Noen mener at når atmosfæren må suge til seg mye avfall, vil den etter hvert bli avkjølt, slik at en ny is-tid er i anmarsj. Andre tror derimot at det oppstår et slags termobelte som holder på varmen og får temperaturen til å stige.[19]

Fokuset ligger på luftforurensning og hvilke konsekvenser den har og kan få. Som sitatet viser, er mulige forandringer av klimaet en av disse. Artikkelen fastslår altså ikke at det foregår globale klimaendringer, men antyder at dette kan skje – og at disse endringene skyldes menneskelig aktivitet.

Artikkelen kan markere overgangen til en ny fase i klimaendringenes tilstedeværelse i *Arbeiderbladet*. Samtidig kan det sies å være et tvilsomt vendepunkt. Det er i hvert fall grunn til å problematisere at det

KONTAKT
417250
når det gjelder annonser

LØRDAGS-KVELDEN

LØRDAGS 7. feb. 1970 BILAG

LØRDAGS-KVELDEN

Reportasje: Jørgen Anker Nielsen

Å løse avfallets kvelertak koster like meget som erobringen av månen

STORRENGJØRING

for 175 milliarder

Washington i februar.

USA holder på å kvele seg selv i skitt og trenger en veldig storrengjøring av luft, vann, jord og andre ediere deler. Kampen mot forurensningene vil bli det store nasjonale målet i USA i 1970-åra. Omkostningene er foreløpig anslått til 25 milliarder dollar, eller like mye som det kostet å gjennomføre 1960-åras imponerende bedrift, — reisen til månen.

Nå gjelder det altså jorden, og det er vel så viktig som å nå nye himmellegemer. Det industrielt høyt utviklede Amerika har alle muligheter for å gjøre en innsats som også vil komme resten av verden til gode, om ikke annet fordi man her har de fleste problemene å gå løs på.

Deler av USA er faktisk allerede ubeboelige, teoretisk sett. Da astronautene i Apollo 7 under forberedelsene til måneferden kretset omkring jordkloden, var de som alle andre romfarere begeistret over skjønnheten i de land og hav som rullet fram under dem. Men da de i 200 kilometers høyde kom over det sørlige California, rapporterte Walter Schirra at bortsett fra kystlinjen, kunne han ikke se noen ting. Resten var forsvunnet under en svart, menneskeskapt sky.

Denne «smog» (en sammenskrivning av ordene «smoke» og «fog» — det vil si røyk og tåke) er kjent som et tilbakevendende fenomen i store industri-områder. Men i deler av det solbeskinte California lever man i og under den store deler av året. Det er en stående vits at når folk fra Los Angeles kommer på besøk til mer klare distrikter, tør de nesten ikke puste, for de kan ikke se den lufta de puster inn!

Hver farlig dett kan være, så man i London i 1952, da en tre dagers særlig ondartet «smog» dreptе 14 000 mennesker. I en gruveby i Pennsylvania ble halvdelen av de 14 000 innbyggerne i 1945 syke, og 19 døde under en liknende smogepidemi. Andre steder kan det være mer vanskelig å påvise slike direkte virkninger, men legene er enige om at folk med pusteplager er i stadig livsfare, hvis de må puste inn tung, forurenset luft. Den skyldes ikke bare industrien, men også utladninger fra biler, fly og andre forbrenningsmotorer. Det skal ikke mye til før det delikate blandingsforholdet i luft blir forstyrret, men likevel brukes den som søppelbøtte for all verdens avfall. Det er regnet ut at det i USA årlig blir utløst 175 millioner tonn avfallsstoffer i atmosfæren, eller nesten et tonn fra hver innbygger. For hele verden dreier det seg skjønnsmessig om 800 millioner tonn.

Disse kvantige tilskudd til lufta er ikke bare farlige for mennesker og dyr, men fører også til store skader på trær, blomster og åkervekst. Bilder fra California viser hele skoger som er i ferd med å visne. I tillegg kommer alt som går tapt gjennom rustdanning, andre kjemiske forvitringer og det laget av sot og skitt som kjennetegner alle bysamfunn, ofte også omgivelsene i stor omkrets. Selv lopemasker på nylonstrømper kan skyldes dårlig luft, sier kjemikerne.

Det er også teorier om at tilsvining av lufta kan føre med seg klimaforandringer, men her er vitenskapsmennene ikke enige. Noen mener at når atmosfæren må suge til seg mye avfall, vil den etter hvert bli avkjølt, slik at en ny is-tid er i anmarsj. Andre tror derimot at det oppstår et slags termodette som holder på varmen og får temperaturen til å stige. Det synes i alle tilfelle fastslått at kraftig luftforurensning gir mindre nedbør, fordi skyene ikke kan avgi væte.

Luftforurensning kan bokjempes, selv om det er dyrt og tungvint. Industrien har allerede gjort en del, men for transportmodlenes vedkommende har man bare langsomt begynt å fjerne de skadelige utblåingene. Los Angeles, som på grunn av klima og beliggenhet er særlig utsatt for smog, har meget strenge regler for kontroll med fabrikkene. Men overfor fire millioner biler er det ikke mye man hir kunnet stille opp.

Bilfabrikkene i Detroit har lenge arbeidet med problemet. I 1963 ble det ved lov påbudt å forsyne alle biler med filtre og annet utstyr for å dempe ned de farligste stoffene. Også jettflyene som drar sine kilometerlange sølvstriper over himmelen skal i framtida bli gjort mindre skitne i så måte.

Vanskeligheten er bare at alle forbrenningsmotorer blir dyrere både i innkjøp og drift, så snart man begynner å rære ved disse tingene. Problemet kan neppe løses fullt ut før man finner en billig og driftssikker avløser som ikke pumper ut de forbrente gassarlene. Den finnes naturligvis, i form av elektrisitet. Og vi kan vente en ny innsats for å gjøre elektrobilene mer populære.

Luftforurensningen utgjør selvsagt bare en del av hele det problemkomplekset som her plager det moderne samfunnet. Avfallsprodukter fra industrien skyller i bønnevis gjennom kloakkene og forgifter naturen, og dens produkter blir ødelagt med kjemiske giftmidler. Det gjelder både elver og fjorder, ja, selv havet. Borerørene etter olje til sjøs kan springe lekk og tilsvine store kyststrekninger, slik man selmet har opplevd det ved Santa Monica i California. Støyplagen i byer, langs landeveiene og omkring lufthavnene nærmer seg grensen for hva mennesket kan tåle uten å få varig skade.

Overflodssamfunnets hanger av avfall er for lengst blitt til urokkelige berg av søppel. Siden 1950 er folketallet i USA steget med 30 prosent, men avfallsproblemet med 60 prosent, og man venter at det ville stige med ytterligere 30 prosent i løpet av 1970-åra. Hver amerikaner kaster daglig 2,5 kilo søppel, — noe som for hele nasjonen gir det svimlende tallet 3,5 milliarder tonn i året. Her finner vi bl. a. 100 millioner gamle dekk, sju millioner biler, like mange TV-apparater, 30 milliarder hermetikkbokser, 30 milliarder flasker og krukker pluss fire millioner tonn plastartikler. Bare en liten del av dette går tilbake til produksjonen eller forbrennes. Mesteparten blir tømt ut på losseplasser og ødelegger enorme naturområder. Byene kan ikke selv gi plass til avfallet og må kjøre det gjennom oenegkommunene langt ut på landet.

I et fjellområde i det vestlige California har fylkeskommunen Lassen fått en genial idé. Den trenger innsikter og har tilbudt seg å sette all søppel fra San Francisco. Meningen er at et godstog med 30 vogner hver natt skal kjøre avfallet de over 50 norske milene nordover. På en spesiell «søppelstasjon» vil det hele bli omlastet i svære beholdere av glassfiber. De kan så bli kjørt ut i ødemarka, og tømt i dype grefter som straks blir gjenfyllt og tildekket. Jernbanen skal ha 6,5 dollar for hvert tonn for transporten og kommunen i Lassen har forlangt 21 cents pr. tonn for å begrave avfallet.

Alle slike hel- eller halvprivate tiltak kan likevel bare gi et lite frikt pust av rein luft, redde et naturområde eller et vassdrag, gi litt bedre hvile og nattesøvn eller gjøre slutt på den rotteplagen, som vi hører om selv fra de beste kykvartaler på grunn av avfallet. Hvis det virkelig skal hjelpe, trengs det en samlet nasjonal planlegging. President Nixon har lovet at han vil sette alt inn på å finne fram til en løsning.

«Nå eller aldri», sa han, da han nylårsdag undor et fere-oppholdi California undertegnet en lov som gir presidenten fullmakt til «å skape og bevare forhold som gjør at menneskene og naturen kan leve i produktiv harmoni».

Det er vakre ord. Men det krever handling. Forurensningene er et problem som oppstar hele det amerikanske folk sterkt, og man venter at det vil spille en stor rolle i valgkampen dette året. Til nå har ikke den amerikanske regjeringen vært særlig arbeidsivrig. Den største bevilgningen den ha om på årets budsjett var 214 millioner dollar til rensing av vassdrag, elver og innsjøer. Kongressen satte beløpet opp til 800 millioner dollar, men det er slett ikke alt-kort at summen blir brukt.

Foreløpig har Nixon fått fullmakt til å opprette et spesielt råd i Det hvite hus. Det kan på linje med tilsvarende organer for økonomi og sosiale forhold komme med forslag og koordinere lovgivningen, slik at den ene bestemmelsen ikke motarbeider en annen. Men vil han også gå med på å la millardene rulle, selv om staten bare kommer til å betale en del av utgiftene? Dette med å komme til måten var et forholdsvis lett mål å stille seg, selv om det var vanskelig å nå. fordi mange naturkrefter først skulle overvinnes. Problemene på jordkloden er straks mer kompliserte, for de er overveiende skapt av mennesker, og menneskene har rokket ved balansen i naturen.

Fotografier av døde fugler, bilvrak og fabrikker som spyr ut giftig røyk, følger Jørgen Anker Nielsens artikkel om de store kostnadene for opprydning etter menneskelig forurensning i Arbeiderbladet 7. februar 1970.

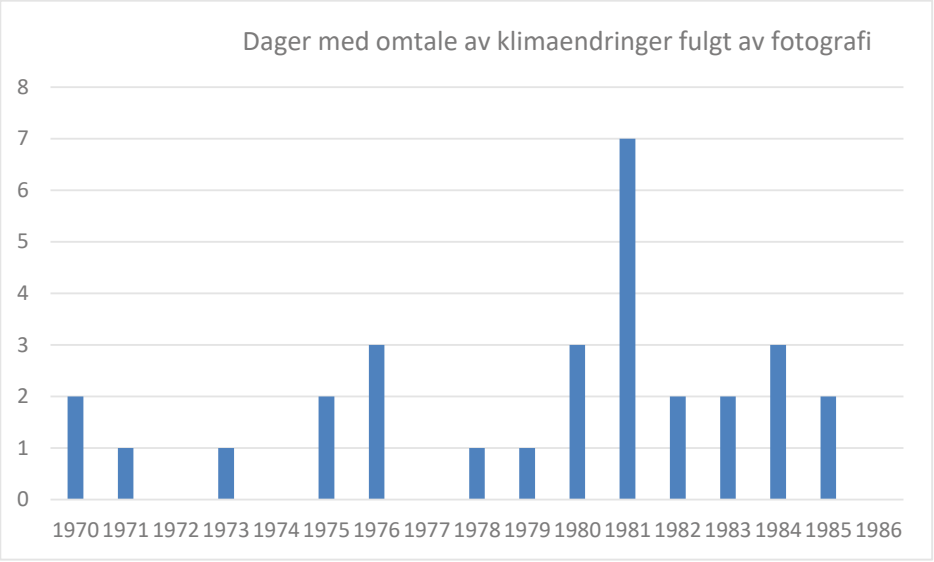

(Tallene her må leses med forsiktighet, da flere av årgangene i 1970-årene er mangelfullt digitalisert.)

skjer et markant skifte i 1970. Som det fremkommer av tabellen under, er det få omtaler av klimaendringer i første halvdelen av 1970-årene. Skiftet kan sånn sett først og fremst sies å være en fremtredelse av fravær og nærvær av usikkerhet. Mens det i 1960-årene er sporadiske omtaler av naturlige klimaforandringer og tiltak for klimaforbedring i en overbevist og tydelig tone, er disse fraværende på begynnelsen av 1970-årene. Det kan ha en så enkel forklaring som at vintrene og somrene værmessig var relativt normale og ikke nødvendigvis trenger å reflektere en mer omfattende endring i forståelsen av klima. Samtidig preges omtalene gjennomgående av en større usikkerhet, og ulike teorier og forståelser settes opp mot hverandre.

Det blir også gradvis flere omtaler. Som det fremkommer av diagrammet over, er det tre år uten omtaler av klimaendringer. I de øvrige årene er det mellom én til tre omtaler med en topp i 1981 på syv omtaler. Sett opp mot perioden før er det en svak vekst i nærværet av fotografiske klimaendringer. Hvilken forbindelse er det mellom omfanget av oppslag om klimaendringer (som i perioden før) og de pressehistoriske aspektene og fremveksten av en ny ortodoksi om klima?

Fotografier får en mer fremtredende rolle i *Arbeiderbladet* på slutten av 1970-årene. Larsen påpeker: «Frå 1970-åra og framover blei det tilsett fleire og fleire fotografar i dagspressa, det kom fleire fotografi i avisene, og bilda spelte ei stadig viktigare rolle både i presentasjonen av nyheiter og i måten avisene presenterte seg sjølv på.»[20] Larsen knytter som nevnt tidligere dette til konkurransen fra TV og overgangen til offset-trykk. *Arbeiderbladet* gikk over til offset-trykk og tabloidformat 4. mai 1976.[21] Med overgangen til tabloid blir bildene mer framtredende. Det blir ikke bare flere bilder, men de opptar også større plass i oppslagene. Som Astrid Gynnild påpeker i *Avisene fangar blikket*: [I 1987] dominerer [bilder] i alle typar skandinaviske aviser – laussalsaviser, abonnementsaviser og lokalaviser. […] [B]ilda blir stadig viktigare for den visuelle kommunikasjonen i avisene – dei får ikkje berre større oppslag, det blir også fleire av dei.»[22] I omtalene av klimaendringer i *Arbeiderbladet* er det tydelig at fotografiene spiller en stadig viktigere rolle. Oppslagene fra 20. september 1982[23] og 3. april 1976[24] kan illustrere dette.

Her er bildene sentrale for å trekke leseren inn i teksten. De tar mer plass enn i tidligere oppslag og er, som Gynnild påpeker, viktige i avisens kommunikasjon. Selv om økningen i antall oppslag om klimaendringer ikke er markant fra perioden før, spiller

NORGE UNDER ISEN I ÅR 2100?

Klimatologene spår temperaturfall i 80-åra

Flere studier viste frem til slutten av 1970-årene at jordas temperatur var synkende, og spådommer om en ny istid forekom fra tid til annen. I Arbeiderbladet 3. april 1976 spekuleres det i om Norge kommer til å ligge under isen i 2100.

fotografiene utover i perioden mellom 1970 til 1986 en mer sentral rolle i nyhetsformidlingen – og dermed i formidlingen av klimaendringer.

På den ene siden utgjorde «The 1970s […] a breakthrough for the new orthodoxy. […] Potentially catastrophic scenarios were mooted».[25] Global oppvarming ble inkludert i FNs miljørammeverk, og det ble publisert en lang rekke artikler om klimaendringer.[26] På den andre siden var dette lite overbevisende i en tid der klodens gjennomsnittstemperatur tilsynelatende var synkende. Studier viste at temperaturen siden 1940-årene hadde sunket. Først mot slutten av 1970-årene og i første halvdelen av 1980-årene ble det publisert artikler som avdekket at lavere temperatur kun omfattet den nordlige halvkule, og at nedgangen sannsynligvis skyldtes aerosoler i atmosfæren.[27] Som Weart påpeker, førte det til at forskere og journalister spekulerte om en ny istid. Så også i *Arbeiderbladet*, som i oppslaget vi har gjengitt tidligere, der det spekuleres i om Norge vil ligge under isen i år 2100. «Professor Lamb i Norwich tror ikke at det er menneskers verk som endrer klimaet. Han mener at menneskenes forstyrrelser av naturens kretsløp ennå ikke har fått klimatiske følger, men at de vil få det hvis vi ikke passer på. Det er to tendenser i menneskenes innblanding i klimautviklingen: *De meget store mengder støv og røyk som stammer fra bilene og intensivt dyrkede landområder, danner et lag som hindrer solens stråler i å trenge fram og derfor gjør klimaet kaldere. Mengden av kultveite [karbondioksid]i atmosfæren er steget betydelig, og det skulle ha den motsatte virkning på klimaet, nemlig gjøre det varmere gjennom en slags drivhuseffekt. [opprinnelig kursivering]*»[28]

Usikkerheten, kompleksiteten og tvetydigheten i kunnskapen rundt en ny forståelse av klimaendringene synliggjøres her. Ulike teorier som styrker ulike ortodoksier om klimaendringer, fremsettes ikke bare i artikkelen fra april 1976, de er til stede i oppslagene sett under ett i perioden fra 1970 til 1986. Perioden er på mange måter en overgangsfase. Det

12 UTENRIKS ARBEIDERBLADET MANDAG 20. SEPTEMBER 1982

Koreans remember massacre victims
History textbook dispute given priority

Japan's history rewriting rekindles victims' memories

Rhee reaffirms Seoul stand on textbook furor

Textbook dispute causes Japan to reflect

Sør-Koreas president Chun Doo Hwan.

Japanernes historieforfalskning har oppnevt sør-koreanerne. Her er et lite utvalg overskrifter fra den engelskspråklige avisen «Korea Herald».

Japans statsminister Zenko Z. Suzuki.

Når skal japanerne lære?

TOKYO: For første gang ble det i år holdt en minnehøytidelighet i Seoul over de ca. 6000 koreanere som ble lynsjet etter at et kraftig jordskjelv hadde ødelagt Tokyo den 1. september 1923. Det ble spredt et rykte om at koreanere hadde forgiftet vannet, og politi og rasende overlevende satte i gang med å drepe koreanere.

Minnegudstjenesten som kan bare bli et dugnn hjelp av nasjonalforsamlingens formann, ble utlånt av det japanske undervisningsdepartementet.

Det er ikke første gang japanske lærebøker gir historiske krige- og voldsforbrytelser. Det skjedde i 1955, og det har tatt tre i Korea, Kina og Sørøst-Asia, der omkring 15 millioner mennesker mistet livet under den keiserlige armés brutale forsøk på å skape det såkalte «Store japanske velstandssfære».

Trass i japanske forsøk på å skjule sannheten, er det kommet mye nye vitnebyrd om de grusomheter som ble begått av japanske soldater i disse områdene.

«De ser ned på oss»

Hat og motsetningene mellom Japan og Korea er dypere enn de fleste av oss er klar over. Er en militarisme under utvikling?

Holder parasitter eller ved makten

I de første land i Asia – alle de som ble okkupert av Japan under den 2. verdenskrig. Professor Saburo Ienaga ved universitetet i Tokyo, en av de fremste historikere i Japan, sa dette til Reuter:

– Japanerne viser en tydelig «synsvinkelmangel» som de synrke, de smarte, de flinke, de som ikke har noe å lære av andre nasjoner. Det er kanskje en av de største årsakene til at vi ikke har lært av vår egen historie.

Ienaga har ført en rettslig kamp i 20 år for å få fjernet de verste overdrivelsene fra skolebøkene. Han har vunnet noen av disse sakene, men har tapt andre.

Professor Ienaga sier at det er en tendens i Japan til å glemme Japans historie-forbrytelser, og at det er en tendens til å se Japan som et offer for atombombene.

Ienaga sier videre at undersøkelser viser, at det er blitt mer og mer vanlig å se Japan som en «militærmakt» i Asia. Beskjeden nå er at Japan skal bygge opp sitt forsvar til å gjenvinne Japans tapte stormaktsposisjon i Asia.

Dersom det politiske klimaet i Japan ikke forbedres til å gjenvinne Japans historiske tillit i Asia, vil det bli vanskelig for Japan å spille en fredelig rolle i Asia, fortsetter Ienaga.

Han er imidlertid optimistisk. Han sier at det er mange japanere som er enige med ham, og at det er en økende bevissthet i Japan om at det er nødvendig å lære av historien.

Det er ikke noe lite imperium japanerne la under seg

Det var ikke noe lite imperium japanerne la under seg under Den annen verdenskrig.

En katastrofeskapt av mennesker

Når flommenvannet stiger, bryter kommunikasjonene sammen. Ingenting virker, og vanen der de fattige som flyer.

— Den flomkatastrofen som nå rammer India, er ikke naturens verk. Den er skapt av mennesker, av et sosialt og politisk system som tvinger fattigfolk til å bygge ned skogen i Himalaya for å skaffe brensel og åkerjord. Når vegetasjonen forsvinner, river regnet den løse jordskorpa med seg, elvene slammes igjen og oversvømmelser oppstår.

Johnny Gimmestad

Flommen i India rammer 30 millioner mennesker

Det er den svenske forfatteren og journalisten Lasse Berg som sier dette i et intervju med Aftenposten.

Lasse Berg er spesialist på ja landsbyøkonomi, og har besøkt store deler av Himalaya. Han har lagt bak seg utstrakte fotturer i områdene som ligger nærmest Tibet, og er etterhvert godt kjent for de utrolige problemene som rammer befolkningen der.

Det er ikke bare den økologiske katastrofen som truer befolkningen som Lasse Berg er opptatt av. Han har også fortalt om den fattige befolkningen som lever i de store områdene i Himalaya, og om de problemer de har med å overleve.

Berg trekker store linjer mellom den økologiske katastrofen og den økonomiske situasjonen for de fattige i disse områdene.

– Den økologiske katastrofen er bare en del av et større problem, sier Berg. Det er den økonomiske situasjonen for de fattige i disse områdene som er årsaken til at de ødelegger naturen. Det er ikke fordi de er dumme eller ødeleggende av seg, men fordi de ikke har noe valg. Det er den økonomiske situasjonen som tvinger dem til å ødelegge naturen.

Jorda forsvinner

Derfor mangler det flere steder her helt til en fungerende vegetasjon. Berg forteller om avskogingen som har funnet sted i Himalaya. Man har gjennom generasjoner hogd ned trær til brensel og åkerjord. Når vegetasjonen forsvinner, river regnet den løse jordskorpa med seg, og elvene slammes igjen og oversvømmelser oppstår.

Berg forteller om hvordan folk i Kullmer bygger rund regnvannet ned i de store elvene. Det er disse elvene som på vår side av Himalaya fører jorda bort fra åkrene, og som fører til at de fruktbare områdene i India blir ødelagt.

Berg forteller videre om hvordan folk i Himalaya har måttet bygge opp store terrasser for å kunne dyrke jorda. Disse terrassene, som ofte er 1000 år gamle, er nå i ferd med å rase sammen. Mange bønder har derfor måttet forlate sine gårder.

Problemet kjent

Er så ikke myndighetene i India klar over disse problemene og villige til å stanse denne utviklingen? Jo, svarer Berg. Problemet er kjent, og det er mange lover som finnes på papiret, men som forsvinner. Hvorfor? Jo, fordi de som arbeider med å gjennomføre lovene, selv er en del av det korrupte systemet.

Samspill på toppen

De diplomatiske forholdene mellom Japan og Sørkorea ble helt opp igjen i 1965. Men det har vært problemer av økonomiske proteksjonistiske grunner i Seoul. Man så på Japan som en økonomisk rival.

Forrolig ble det skyldtes forholdene mellom Japan og Sørkorea da president Park Chung Hi — som under okkupasjonen hadde vært i den japanske hærens tjeneste — ble skudd kritisk for å være for pro-japansk.

Forrolig ble det skyldtes forholdene mellom Japan og Sørkorea da president Park Chung Hi — som under okkupasjonen hadde vært i den japanske hærens tjeneste — ble skudd kritisk for å være for pro-japansk.

Hendelsene i de japanske historiebøkene vekket naturlig nok sterke reaksjoner i Sørkorea. Men nå på det høyeste nivået i de to landene ser det ut til at man ønsker å dempe konflikten.

Det har vært rapportert at Japans statsminister Zenko Suzuki har gitt uttrykk for at han ønsker å gjenopprette det gode forholdet mellom de to landene. Det skal ha skjedd under et møte med Sørkoreas president Chun Doo Hwan i Delhi i forbindelse med begravelsen av India's statsminister Indira Gandhi.

Det skal ha vært Chun Doo Hwan som tok initiativet til møtet med Suzuki, og det skal ha vært han som ga uttrykk for at han ønsker å gjenopprette det gode forholdet mellom de to landene.

Det er ikke bare Sørkorea som har vært kritisk til Japans historiebøker. Også Kina har vært sterkt kritisk til måten Japan har fremstilt sin historie på.

Det er ikke bare Sørkorea som har vært kritisk til Japans historiebøker. Også Kina har vært sterkt kritisk til måten Japan har fremstilt sin historie på.

Klima og livsvilkår vil bli skadet

Oljesøl i Arktis kan få katastrofale følger

LONDON — Oljesøl i arktiske farvann kan få store skadevirkninger for klimaet på kloden. Dårlige vitenskapelige undersøkelser i Arktis er årsaken til at Tankers Advisory Council i London har satt i gang et program for å undersøke hvilke konsekvenser oljesøl kan få for det arktiske klimaet.

Tidligere undersøkelser har vist at oljesøl i Arktis kan få store konsekvenser. En smelte større oljeblokker kan forårsake store forandringer i albedo for det arktiske området.

Albedo er betegnelsen på hvor mye av solstrålene som blir reflektert tilbake til atmosfæren. Is har en albedo på 0,8 til 0,9, det vil si at 80 til 90 prosent av solstrålene som treffer isen blir reflektert tilbake til atmosfæren. Vann har en albedo på 0,1, det vil si at bare 10 prosent av solstrålene som treffer vann blir reflektert tilbake til atmosfæren.

Dersom oljeblokker smelter isen, vil den bli mørkere og dermed ta opp mer av solstrålene. Dette vil igjen føre til at isen smelter raskere.

Det er derfor viktig at det blir gjennomført undersøkelser av hvilke konsekvenser oljesøl kan få for albedoen i Arktis.

Tankers Advisory Council har derfor satt i gang et program for å undersøke dette. Programmet skal ta for seg hvilke konsekvenser oljesøl kan få for albedoen i Arktis. Det skal også undersøkes hvilke konsekvenser oljesøl kan få for havstrømmene i Arktis.

Hvorfor i det siderd-de-partiet Arbeiderpartiet? Fordi Bond og vågå det rett ut — så en svingin av vem. Det er ikke noe annet parti som vil fordel hat bygge-partier og redaserer rulleen for å kunne bestemme hvem som skal bli de kommende ledere. Det er ikke noe annet parti som har så mange fylkeslag som Arbeiderpartiet. Det er ikke noe annet parti som har fylkeslagsmøte om kvelden, så det de la-kommer til å være med på det allerede eller ikke. Fordi det så ofte er kvinner som deltar i Arbeiderpartiet, er det også det eneste parti som har barnepass under møtene.

Dra fra ryggsekk, pass og kler

Maxikjolen tilhører trolig fransk kvinne

Politiet i Harstad tror at det kan være en kvinne fra Sør-Frankrike som har mistet maxikjolen hun hadde på seg da hun ble arrestert for narkotikasmugling i Harstad. Dette skjedde natt til 1. juli.

Kvinnen ble arrestert på Harstad-Narvik Lufthavn, Evenes, da hun skulle reise med fly til Oslo. Hun hadde med seg 4,5 kilo hasj og 1 kilo marihuana.

Kvinnen ble løslatt etter at hun hadde sonet 10 dager i arrest. Hun ble dømt til 90 dagers fengsel, men dommen ble gjort betinget med en prøvetid på to år.

Politiet har ikke klart å finne ut hvem kvinnen er. Hun har heller ikke latt seg identifisere på bilder politiet har vist henne.

Politiet har derfor bedt om hjelp fra publikum til å finne ut hvem kvinnen er. Det er spesielt viktig å få vite hvem som har solgt maxikjolen til henne.

Politiet har ikke mangler kvinnekleder, påpeker Berg vi økonomiske interesser ville i Himalaya. Men de er ikke det. Det dreier seg om lokale interesser og økologiske hensyn, som de lokale politikere er avhengige av.

Trass i at skogsindustrien i Himalaya-områdene har gått dårlige tider, har det ikke gått tilsvarende dårlig for fremmed og åkerjord den har ført med seg. Det er derfor ingen undertrykker at man ikke videre kan fortsette å hogge ned skogen, og at man vil motsette seg dette.

Det er derfor ingen tvil om at det er de fattige som lider mest av den økologiske katastrofen som rammer Himalaya-områdene. De som har penger og makt, har ikke noe problem med å skaffe seg det de trenger.

Det er derfor ingen tvil om at det er de fattige som lider mest av den økologiske katastrofen som rammer Himalaya-områdene. De som har penger og makt, har ikke noe problem med å skaffe seg det de trenger.

Jazz-festivalen i Molde vil få europeisk støtte

Den europeiske kringkastingsunion (EBU) har besluttet å gi økonomisk støtte til den internasjonale jazz-festivalen i Molde, opplyser programsjef-sekretær Ivar Johnsen i Norsk Rikskringkasting til NTB.

EBU har i år utvidet virksomheten til også å omfatte jazz-festivaler i Montreux i Sveits, Molde i Norge og Juan les Pins i Frankrike. Det er ikke klart hvor mye EBU vil bruke på jazz-festivalene.

Ifølge Johnsen er det ikke klart om EBU vil gi støtte til Moldefestivalen i år, men det er sannsynlig at det vil skje.

Johnsen sier at det er ikke klart om EBU vil gi støtte til Moldefestivalen i år, men det er sannsynlig at det vil skje.

Kringkastingsunionen vil i første omgang gi støtte til to jazz-festivaler i Europa, og deretter vurdere om den skal gi støtte til flere.

Johnsen sier at det er ikke klart om EBU vil gi støtte til Moldefestivalen i år, men det er sannsynlig at det vil skje.

Kringkastingsunionen vil i første omgang gi støtte til to jazz-festivaler i Europa, og deretter vurdere om den skal gi støtte til flere.

70 står tomme på grunn av sykepleier-mangelen

196 senger på Diakonhjemmet

I september starter reaktiviserings-kurs

Amerikansk finansiering av norsk oljeboringsutstyr

Frankenstein på nattkino

I Arbeiderbladet 20. september 1982 møter leserne flomrammede i India, en flomkatastrofe som forbindes med nedhogst av skogen i Himalaya og et klima i endring.

Arbeiderbladet advarer den 3. august 1973 mot klimaendringer som følge av økt oljeaktivitet i nordområdene. Det er ikke utslippene av drivhusgasser som vekker uro, men at et mulig oljesøl vil påvirke issmeltingen.

er klimaendringer som lokalt fenomen, både i tekst og bilde, som i all hovedsak dominerer. Fotografier som de av kloden og sola i oppslaget fra april 1976 som beskriver prosessene og fenomenene som planetariske, er svært få.

De står i kontrast til andre oppslag, der menneskers mulige innvirkning på klima knyttes til bestemte steder og aktiviteter. I artikkelen «Mur av protester mot støyende pengeslukere» påpekes det at klimaforskere er bekymret for overlydflyenes innvirkning på klimaet. Det er en enkeltstående sak, der flyene trekkes frem som klimaendrende. Det settes opp et mulig en-til-en-forhold. Et annet eksempel er «Oljesøl i Arktis kan få katastrofale følger». Her videreformidles amerikanske forskeres bekymring for at «det vil kunne finne sted en reaksjon mellom olje og is i et så stort omfang at det fører til svære forandringer i iskapselen over polar-regionen og dermed i jordens klima».[29] Teksten i artiklene er fulgt av fotografier av et Concorde-fly og et oljeboringstårn i et islandskap. Begge fotografiene knytter teksten – og klimaendringene – til konkrete, faktiske inngrep, aktiviteter og installasjoner, inngrep som kan observeres og fotograferes. Den store miljøsaken i norsk etterkrigshistorie spiller inn også her. Utbyggingen av Alta-vassdraget står for fire av periodens 30 illustrerte saker om klimaendringer. Et eksempel er en notis publisert den 27. juni 1985 med tittelen «Klima-endring i Altadalføret», der det gjengis forskningsresultater som viser «at det kan bli klimaforandringer omkring damanlegget og i fjordområdet ved elvas utløp.»[30] Notisen er fulgt av et fotografi av fjellbjørk.

Alta-saken, Concorde-flyene og oljerigger i isødet – alle peker de mot og tydeliggjør argumenter om

at mennesker kan innvirke på klimaet, men kun forstått som lokalt klima, ikke et komplekst globalt system. De fleste klimaforskerne i 1970- og 1980-tallet mente at synlige bevis for en slik innvirkning først ville foreligge rundt år 2000, og det var et stort hinder for å overbevise allmennheten om at den nye ortodoksien var gyldig. For som Weart påpeker: «People wanted a more straightforward indicator – like the weather outside their window.»[31] De ønsket seg bevis som kunne fotograferes og slik tillegges beviskraft, er jeg fristet til å tillegge.

1980-årene er tiåret da klimaforskningen virkelig får et solid fotfeste og blir synlig. For eksempel stammer omtrent alle vitenskapelige tidsskrifter med klima i tittelen fra 1980-årene.[32] Med synligheten blir klimaendringene politiske. Fotografisk sett kan artikkelen fra 2. oktober 1984 under tittelen «– A-våpnene vår største trussel» i *Arbeiderbladet* kanskje sies å innlede en fase. Den er illustrert av et portrett av Gro Harlem Brundtland og utgjør en sped begynnelse på en sjanger som etter hvert blir den dominerende i fotografisk tematisering av klimaendringer: politikere.[33]

Samlet skjer det i perioden mellom 1970 til 1986 en svak vekst i omtaler av klimaendringer fulgt av fotografier. Samtidig tar de fotografiene som følger omtalene, større plass, og de spiller en mer sentral rolle i formidlingen av tekstens budskap. Det gjelder alt stoff i avisen, og klima-omtalene skiller seg ikke ut i så måte. Omtalene – og bildene som følger dem – vitner om et skifte i forståelsen av klimaendringer i tråd med hovedlinjene innen klimaforskningen. Påstander som at mennesker kan endre klima, fremkommer i økende grad. Teorier om at klimaet globalt kan være i endring, fremprovosert av menneskelig aktivitet, presenteres – om enn som teorier beheftet med usikkerhet. Mot slutten plasseres også klimaendringene tydelig i den politiske sfæren og blir et tema for politisk handling i personifisert forstand gjennom fotografier av navngitte politikere.

1980-årene er tiåret da klimaforskningen virkelig får et solid fotfeste og blir synlig. For eksempel stammer omtrent alle vitenskapelige tidsskrifter med klima i tittelen fra 1980-årene

«Vendepunktet» fra 1986 til 1993

Midt i 1980-årene skjer det noe med omtalene av klimaendringer og bruken av fotografi. Mens det med unntak av 1981, da det var sju omtaler, var det mellom null og tre omtaler fra 1945 til 1987, og i 1988 var det tolv omtaler. Året etter er det 27, deretter 42. Omtalene nærmest eksploderer, særlig sett i lys av de få omtalene frem til nå. En nær sagt eksplosiv vekst i omtaler av klimaendringer står ikke *Arbeiderbladet* alene om. Som Weart påpeker:

> Up to this point global warming had been mostly below the threshold of public attention. The reports that the 1980s were the hottest years on record had barely made it to the inside pages of newspapers. […] [A] shift of views had been prepared by the ozone hole, acid rain, and other atmospheric pollution stories, by a decade of agitation on these and many other environmental issues, and by the slow turn of scientific opinion toward strong concern about climate change. To ignite the worries, only a match was needed.[34]

Akkurat hva det er som antenner klimaendringene i *Arbeiderbladet*, er uklart. Det som er klart, er at noe skjer fra 1987 til 1989, fra to omtaler til 42. Klimaendringene har trådt inn *i Arbeiderbladet*s spalter. Det er ikke bare et vendepunkt i antallet omtaler. Det skjer også markante endringer i selve omtalene og i fotografiene som følger dem. Hva består de av, og hvordan kan trekk ved kunnskapen om klimaendringer og pressehistoriske aspekter belyse det?

Dekningen i *Arbeiderbladet* følger dekningen i aviser i en rekke andre land.[35] Det er et nær sagt globalt vendepunkt rundt 1989, der flere faktorer spiller sammen. Spesielt i USA, men med ringvirkninger globalt, er det «the summer of 1988. A series of heat waves and droughts, the worst since the Dust Bowl of the 1930s, devastated many regions of the United States.»[36] Brått var spørsmålet om menneskeskapte kli-

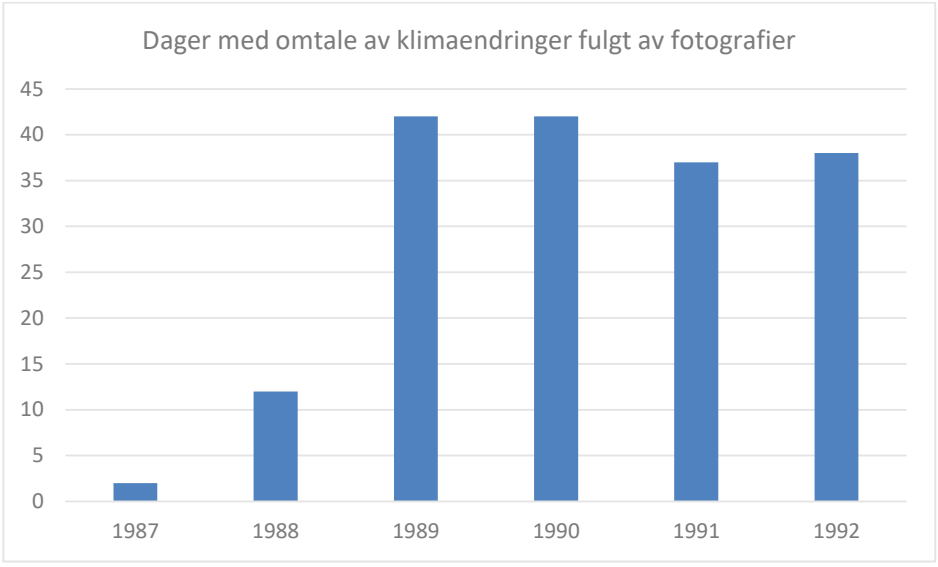

maendringer forårsaket tørke, hetebølger og dødsfall, til stede i nyhetssendinger og avisartikler verden over. I *Arbeiderbladet* nevnes knapt hetebølgene i USA, og flertallet av de tolv omtalene i 1988 kommer før august. Å hevde at tørken i USA er årsak til eller forklaring på den eksplosive økningen i omtaler, er det ikke grunnlag for med basis i avisens egne omtaler. Samtidig skjer det unektelig et stemningsskifte i 1988 og 1989 som også kommer til uttrykk i *Arbeiderbladet*.

De klareste uttrykkene for dette kan sies å ligge i tre saksområder eller tematikker som tar stadig større plass i dekningen av klimaendringene mellom 1986 og 1993: Menneskeskapte klimaendringer kan føre til en global miljøkatastrofe, klima og miljøspørsmål blir del av den norske partipolitikken og internasjonale forhandlinger og avtaler med Gro Harlem Brundtland som aktør og symbol. Andre tematikker, som forbrukerråd, rammede av klimaendringer og mulige klimatiske konsekvenser av Golfkrigen, tas også opp i flere artikler, men ikke i samme omfang og like gjennomgående som de tre fremhevet over.

Før jeg går nærmere inn på disse og hvordan fotografi er del av omtalene der, er det verdt å fokusere på to generelle trekk ved omtalene mellom 1986 og 1993. Under alle de tre saksområdene ligger det for det første et felles grunnpremiss. Borte er usikkerheten som preget omtalene på slutten av 1970-årene. Klimaendringene oppfattes som reelle, menneskeskapte og globale. For eksempel skriver journalisten Anders Bjartnes under tittelen «Kullosalarm» den 16. januar 1989 at «Nå legges det frem nye prognoser som viser at utslippene av karbondioksid (CO_2) i Norge vil øke med 40 prosent fra 1985 til år 2000 om ingenting blir gjort. CO_2-utslippene bidrar til drivhuseffekten – et av de alvorligste miljøproblemene i global sammenheng.»[37] Oppfattelsen av klimaendringene som reelle kan sees i sammenheng med etableringen av The Intergovernmental Panel on Climate Change (IPCC) i 1988. Med den fikk den samlede kunnskapen om klimaendringer et institusjonelt uttrykk. IPCC samlet i stor grad statlige forskningsmiljøer fra hele verden og var, ifølge Weart, en hybrid mellom vitenskapelig og politisk organisasjon. IPCC publiserte (og publiserer) forente, fremforhandlede konsensuskonklusjoner.[38] Første rapport ble publisert i 1990 og konkluderte med at jordas temperatur hadde steget. Den fastslo ikke med sikkerhet at økningen skyldtes menneskeskapte utslipp, men anså det som sannsynlig.[39] Det var forskere utenfor IPCC som var skeptiske til at klimaendringene var menneskeskapte. I enkelte land preget de debatten, men det er få spor etter klimaskeptikere i omtalene i

Arbeiderbladet mellom 1986 og 1993.

For det andre har omfanget av omtaler av klimaendringer fra 1986 og frem til 1997 en viss syklisk karakter. Som Weart påpeker, etablerte IPCCs rapport i 1990 og det etterfølgende toppmøtet i Rio i 1992 en internasjonal arbeidsdeling som også speiles i dekningen av klimaendringer i *Arbeiderbladet*. Grovt sett publiserte IPCC to ganger i tiåret konsensusrapporter om status for klimaforskningen. De utgjorde grunnlaget for internasjonale forhandlinger knappe to år etter at rapporten var publisert. I *Arbeiderbladet* holder omtalene av klimaendringene seg på 37 til 42 omtaler i året mellom 1989 og 1992. I 1993 synker omtalene til 16, og i 1994 er det kun sju omtaler før antallet igjen stiger kraftig med 51 omtaler i 1995. IPCC, både gjennom konsensus i kunnskapen om klimaendringer og i det sykliske rammeverket det inngår i, legger rammer som samsvarer med dekningen i *Arbeiderbladet*. Grunnleggende trekk ved klimaforskningen og dens politiske rammeverk kan altså forklare nærværet av klimaendringer i *Arbeiderbladet*s spalter og hvordan dette nærværet varierer mellom 1986 og 1997.

I den nevnte artikkelen «Kullos-alarm» fra 16. januar 1989 advarer daværende AUF-leder Jens Stoltenberg mot klimaendringene og lanserer konkrete politiske tiltak. Artikkelen er fulgt av et fotografi av Stoltenberg.

Oppsalget er typisk på flere måter. Først og fremst tilhører det klart den nye ortodoksien. Her er klimaendringene menneskeskapt, drevet av fossile brensler, og de vil ha alvorlige konsekvenser. For det andre plasseres klimaendringer som sak i det norske partipolitiske landskapet. Her er det AUF-lederen som lanserer krav til politiske vedtak i Norge. Det gjør han ved blant annet å vise til internasjonale forhandlinger og Brundtlands lederroller i disse. En rekke andre oppslag i perioden er sydd over samme lest; en politiker, forsker eller miljøverner både advarer mot klimaendringenes skadelige konsekvenser, minner om Norges internasjonale forpliktelser og lanserer tiltak. Det gjør de i tekst, og også gjennom bilde.

De fleste omtalene av klimaendringene i perioden er fulgt av et portrett av først og fremst en politiker, men også forskere, miljøvernere med flere. (Se diagrammet «Undermotiver av kategorien mennes-

Kullos-alarm

Over en millio
sparer på SM

KREVER OMLEGGING: *AUF-leder Jens Stoltenberg slår fast at samferdselspolitikken i Norge må legges om totalt — for miljøets skyld. Miljøvernminister Sissel Rønbeck deler bekymringen for de økte CO2-utslippene.*

— Samferdselspolitikken i Norge må legges om totalt, sier AUF-leder Jens Stoltenberg. Han vil ha dyrere olje og bensin, mer satsing på kollektivtrafikk, og krafttak for å få mer av godstransporten over fra vei til jernbane. Bakgrunnen er at transportsektoren er en stygg miljøsynder.

ANDERS BJARTNES

Nå legges det fram nye prognoser som viser at utslippene av karbondioksyd (CO2) i Norge vil øke med 40 prosent fra 1985 til år 2000 om ingenting blir gjort. CO2-utslippene bidrar til drivhuseffekten — et av de alvorligste miljøproblemene i global sammenheng.

I Brundtland-kommisjonens rapport foreskrives det en utflating av CO2-utslippene i industrilandene i år 2000, og en reduksjon på 50 prosent i år 2030. I Norge går det altså nå den stikk motsatte veien.

Dyrere bensin

Stoltenbergs krav til en omlegging av samferdselspolitikken inneholder sprengstoff.

— Det må bli dyrere å bruke olje og bensin, og en mye større andel av godstransporten må gå på jernbanen — ikke på lastebiler, sier han.

Stoltenberg understreker at det må satses mer på kollektivtrafikk, og at byboere må godta restriksjoner på bruk av privatbil.

Den viktigste årsaken til de økte CO2-utslippene er ifølge utvalget for forurensningsprognoser at veitrafikken øker. En økning på 40 prosent er uten bygging av gasskraftverk — bygges det gasskraftverk som leverer 10 TWh vil økningen i CO2-utslippene bli på 50 prosent.

— Dette viser hva som skjer om vi ikke gjør noe. Men vi må gjøre noe, sier AUF-lederen.

Miljøkonferanse

Onsdag arrangerer AUF en miljøkonferanse hvor søkelyset rettes mot drivhuseffekten og nedbrytingen av ozonlaget. Både statsminister Gro Harlem Brundtland og miljøvernminister Sissel Rønbeck deltar. Her vil AUF's krav bli presentert.

— Vi vil også forsøke å få gjennomslag for synspunkter på Aps landsmøte og i forbindelse med Regjeringens langtidsprogram, sier Jens Stoltenberg.

Drivhuseffekten er sammen med nedbrytingen av ozon-laget av de alvorligste miljøproblemene i global sammenheng. Klimaforandringer, issmelting på polene og forørkning er noen av konsekvensene når temperaturen stiger — og her er altså utslipp av karbondioksyd (CO2) årsaken.

Pådriver?

Isolert sett er de norske utslippene omtrent lik null i en global sammenheng — Norge står for 0,2 prosent av de totale utslippene. Men AUF-leder Stoltenberg slår fast at det slett ikke er noen unnskyldning for å la det skure her hjemme.

Ikke minst på grunn av Gro Harlem Brundtlands lederrolle i FNs miljøkommisjon legges det merke til i utlandet hva Norge gjør.

— Hvis Norge ønsker å være en pådriver internasjonalt, kan vi ikke ha en vekst i utslippene på 40-50 prosent på 15 år, sier Stoltenberg.

Han understreker at internasjonale avtaler er nødvendig for å få bukt med problemet, nemlig at utslippene reduseres.

AUF-leder Jens Stoltenberg krever kraftige endringer av transportsektoren i Arbeiderbladet 16. januar 1989. Stoltenberg var en sentral skikkelse i utformingen av norsk klimapolitikk i 1990-årene, og hans portrett dukker opp gjentatte ganger i Arbeiderbladets dekning av klimaspørsmålet.

ker».) Dette kan sees i lys av en generell utvikling i bildebruken i norske aviser. Som påpekt tidligere tar bilder større og større plass i avisene mot slutten av 1980-årene og inn i 1990-årene.[40] Det blir ikke bare generelt flere bilder, det blir særlig flere portrettbilder. I Gynnilds studie av avisforsider i 1970 og 1987 trekker hun frem bildenes lesbarhet som en mulig forklaring på veksten i portretter på forsidene. «Portrettbilde er meir eintydige og lettare å lese enn til dømes dei fleste handlingsbilda. […] Dette forklarer noe av den sterke auken i prosentdelen portrett på førstesidene dei seinare åra: Portretta er den bildespråklege parallellen til forenklingane i tittelspråket.»[41] Portrettet av Stoltenberg er i denne sammenhengen interessant. Det er et typisk politikerportrett. Bakgrunnen

TIRSDAG 22. MARS 1988 ARBEIDERBLADET 3

DEBATT

Ytringsfrihet for fanger?

Gro-kommisjonen et verktøy

Motelaven i Nittedal

Til konfirmant / ungdom

Vaskbare

DRESSER 1098,- til 1215,-

JAKKER fra 745,- til 815,-

BOM.BUKSER fra 385,-

Ungdomsskjorter, slips og sløyfer i stort utvalg

Skinnjakker

Fra kr. 1698,- til 3940,-

Str. fra 16 år til str. 56

Damekler • Herreklær • Sko

JAHR I NITTEDAL

LÅN TIL KJØP AV BOLIG

uten tidligere kundeforhold!

Steinar Brautaset AS

TIRSDAG 8. MAI 1990 ARBEIDERBLADET 5

MILJØ-KONFERANSEN

Skuffet Gro

Mareritt i Øst-Europa

Ungdomslederne med skarpe krav

«Global matkrise om få år»

Arbeiderbladet 22. mars 1988. Oppslagene over er gode eksempler hvordan Gro Harlem Brundtland i tekst nærmest personifiserer arbeidet med et internasjonalt rammeverk for klima- og miljøarbeidet uten at dette setter visuelle spor. Portretter av henne brukes i all hovedsak i oppslag der hun uttaler seg om et politisk spørsmål eller har deltatt i omtalte møter osv.

er nøytral, og det er ingen ting ved bildet som peker mot klimaendringer som saksfelt. Bildet kunne ha fulgt artikler om helt andre politiske spørsmål. Bildet fungerer ikke som et signal til leseren om at temaet er klimaendringer. Samtidig er det et enkelt bilde å lese – det viser en kjent skikkelse – AUF-lederen. Portrettet plasserer dermed saken tydelig i norsk partipolitikk.

Portrettet – og personifisering i særdeleshet – preget også et annet hovedtema i oppslagene: internasjonale forhandlinger og avtaler med Gro Harlem Brundtland som aktør og symbol. I perioden mellom 1986 og 1993 preget Brundtland, både som statsminister og som leder av Verdenskommisjonen for miljø og utvikling, den offentlige debatten rundt klima. Peder Anker viser i artikkelen «A pioneer country? A history of Norwegian climate politics» fra 2018 hvordan Brundtland formet norsk klimapolitikk og la et både institusjonelt og teknokratisk grunnlag gjennom for eksempel etableringen av SUM og CICERO og systemer for karbonfangst og CO_2-kvoter mot slutten av 1980-årene og begynnelsen av 1990-årene.[42] I Arbeiderbladets oppslag om klimaendring har Brundtland en fremtredende plass. For det første figurerer hun i flere oppslag i kraft av hendelser og politiske handlinger. For det andre inntar hun en rolle som personifikasjon av miljø- og klimaspørsmål.

Det er mange portretter av Gro – de brukes i saker der hun kommenterer miljøspørsmål eller handler, samt deltar på klimatoppmøte i Rio osv. I flere oppslag trer Brundtland frem som symbol eller referansepunkt. En skulle kanskje tro at dette ville ført til at også *bildet* av Brundtland ville følge mange saker om klima- og miljøspørsmål. Det gjør de i liten grad. Portretter av Brundtland følger saker der hun har uttalt

TEMA MILJØ

EN JORD I UBALANSE

Gilden sprer seg, ozonlaget forsvinner, klimaet endres. Det blir fire grader varmere om vinteren, to grader varmere om sommeren. I Norge kan vi finne sjeldne planter som i dag bare vokser lenger sør i verden.

På den annen side et stigende hav og en stadig større ørken. Plante- og dyrelivet blir forvirret og menneskene skjønner enda mindre...

Miljø-sykdommer

Brundtland-kommisjonen

Ikke vente å se

Miljøpåvirkningene forbløffer!

Krisemaksimering

NYHETER

— Katastrofen kommer hvis vi ikke gjør noe

— Verden har tidligere foretrukket å gå til katastrofen fremfor å foreta velvalgt som kan forhindre det. Vi kan unngå en miljøkatastrofe, men da kreves det politiske tiltak, sier sentralbanksjef Hermod Skånland til Arbeiderbladet.

Av JAN EGIL NYLAND

NATUR-RESSURSENE setter grenser for hva vi kan foreta oss, også i samfunnsøkonomien.

— Vi merker allerede de absolutte grensene som vi må holde oss innenfor hvis vi vil unngå katastrofer, CO2-gassen er en slik grense. Allerede nå er vi nær ved å måtte gå helt opp til disse grensene, sier Skånland.

Vil koste

— Vi kan unngå sammenbrudd ved å ta i bruk ny teknologi og vi kan endre atferd. Utenom så vil vi måtte gjennom politiske vurderinger for å finne fram. Problemet vil bestå i å få aksept for slike tiltak og offentliggjøring så er ikke det lett, sier Skånland.

— Har vi noe valg?

— Ja, men tidligere har verden vist seg å foretrekke å gå til katastrofen. Vi vet at økonomiske valg er en ressurs som vil ta hensyn til de begrensninger som sitter av forurensning og vi ved konsekvensene av det. Hvis vi velger ikke å foreta oss ting som gjør at vi holder oss innenfor de grensene naturen satt setter så får vi det hatt på en mer brutal måte, mer konsekvensene med der seg.

Vekst-begrepet

— Alt vi innstiller oss på å skulle få snakke om vekst?

— Tidligere har veksten vært selve målsettingen, så nå vi tenke på vekst som en konsekvens av hva vi kan få til innenfor de grensene vi må holde oss innenfor. Vekst er fornuftig noe ganske rytt, det er bare de siste årene vi har snakket om det. Vi burde vite at vi står foran en omstillingsprosess, på flere områder.

— Arbeidsgiverne av siden? Ja, vi har i lang tid hatt økonomiske på stigende tilpasningsevne. Dette ser i alle fall en ikke forsvarbar reaksjon og vi må finne andre måter å tjene penger på eller bruke mindre. Hvor vil vi møte en ny profitt og det ønsker vi kan gjøre er å bestemme når vi vil ha gevinster forliggene kan strekkes ut i tid. Dette innebærer ikke tap av arbeidsinntekt, men en mer monopolfortjeneste. Denne omstillingsprosessen og den vi har innstilt oss på i forhold til miljøet gjør tilpasningen til EØS og til EF mer enkelt, sier sentralbanksjef Hermod Skånland.

Nå kommer miljøvern-regningen

Skal klimaet reddes vil regningen for Norge bli i milliardklassen, og våre investeringer vil gå dramatisk ned.

Av SVEIN ERIK BAKKEN

Kraftige tiltak

Arbeiderbladet lørdag 23. mars 1991 ● 3

I 1980- og 1990-årene er advarsler om katastrofen som truer, et gjentagende tema i Arbeiderbladets klimadekning. I Arbeiderbladet den 17. februar 1990 tar direktør i Statens forurensningstilsyn Harald Rensvik til orde for å handle på indikasjoner og ikke vente på bevis for at klimaet er i endring. Den 23. mars 1991 er det sentralbanksjefen som advarer mot konsekvensene av å vente med tiltak for å redusere klimaendringene.

seg eller deltatt i politiske samlinger, de følger ikke mer generelle omtaler av klimaendringene.

«Bilde trengst for å skape gode, iaugefallande førstesideoppslag. Det er utteiknarane i laussalsavisene og abonnementsavisene einige om. Eit felles trekk ved dei moderne dagsavisene er at dei orienterer seg i ein konkret røyndom, der det som ikkje kan fotograferast, ikkje eksisterer, eller det er for tørt og uinteressant stoff til å bli slått opp,» skriver Gynnild.[43]

Når noe ennå ikke har skjedd, i det minste ikke i en form som lar seg avbilde fotografisk, byr det på utfordringer for avisene. Å knytte klimaendringene til politisk uenighet, enkeltforskere eller hendelser som klimatoppmøter åpner for å omtale det ikke-fotograferbare. Fotografiene forsterker klimaendringene som partipolitisk sak og som internasjonale forhandlinger. De globale og katastrofale aspektene ved klimaendringene er i stor grad begrenset til å formidles i tekst, gjerne fulgt av et portrettfoto av den som målbærer en slik bekymring. For eksempel består artikkelen «– Katastrofen kommer hvis vi ikke gjør noe» av et intervju med sentralbanksjefen og er fulgt av to fotografier – et portrettfoto av han og et av en røykfylt bilkø.

Noen unntak finnes. Et eksempel er 17. februar 1990.[44] I artikkelen «En jord i ubalanse» vises en brennende jordklode. Bilder som dette søker å skildre de grunnleggende trekkene ved forståelsen av klimaendringene som tekstene målbærer, nemlig at det skjer en global oppvarming. Slike montasjer av jordkloden eller globuser forekommer i noen, men begrenset grad mellom 1986 og 1992.

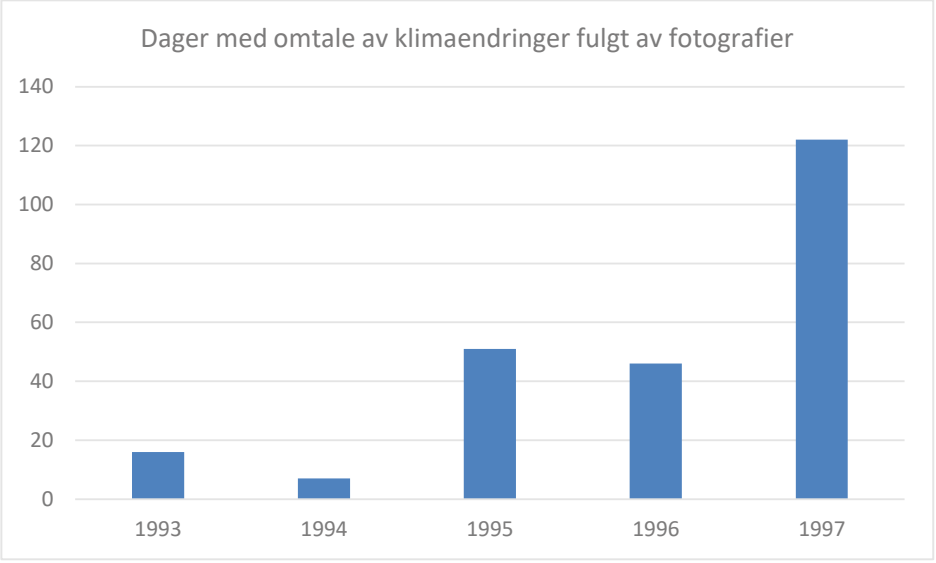

Fotografisk sett fremstår klimaendringene mellom 1986 og 1992 samlet sett snarere som knyttet til norsk partipolitikk, norske samfunnstopper og eksperter, til menneskelige aktiviteter som bilkjøring, til fabrikker og i noen grad til naturødeleggelser. *Arbeiderbladet* formidler et relativt entydig syn på klimaendringene – de er reelle, de er menneskeskapte, de er globale, og de vil være katastrofale om ikke politiske grep tas. De fremstår som i tråd med klimaforskningen, samtidig som det er mulig å hevde at den store vekten på et norsk politisk landskap kan være fundert i et behov for bilder som inngang til saksfeltet.

«Konstituering» fra 1993 til 1997

Utover 1990-årene konsolideres klimaspørsmålet. Med IPCC og internasjonale toppmøter er det etablert et politisk organisatorisk rammeverk. Det er liten uenighet om det fundamentale, altså om klimaendringer er menneskeskapte og globale. I *Arbeiderbladet* kommer dette sterkest til syne i at det er få artikler som omhandler klimaendringene som fenomen i ren forstand. Derimot er det mange artikler der klimaendringer ligger under som premiss. Spørsmålet blir brukket opp og inkludert i en mengde ulike saker.

Etter et fall rundt 1993–1994 som kan skyldes en kombinasjon av tomrommet etter toppmøtet i Rio i 1992 og at avisene i Norge er opptatt av OL på Lillehammer og EF-striden, vokser omtalene videre mot et høydepunkt – og sluttpunkt for mine undersøkelser – på 122 dager med omtaler av klimaendringene i 1997. Fra å være et fenomen som ble omtalt noen få ganger i året, er klimaendringer nå i snitt et tema flere dager i uka. Det er blitt et dagligdags, alltid nærværende spørsmål.

I perioden mellom 1993 og 1997 utmerker et norsk særtrekk i klimapolitikken seg. «The underlying question was how to reconcile the nation's booming petroleum industry with a reduction in climate gas emissions»45, påpeker Anker i «A pioneer country? A history of Norwegian climate politics». Nettopp dette spørsmålet synes å ligge under flere av de sentrale saksområdene: bil- og CO_2-avgifter, toppmøte i Kyoto i 1997 og bygging av gasskraftverk. I saker som omhandler konsekvenser av klimaendringer, som nå også trer frem som observerbare og som fortsatt opptar en god del spalteplass, er oljedilemmaet ikke like klart til stede. I denne delen ser jeg i mindre grad på hvordan pressehistorien og klimaforskningen kan tydeliggjøre trekk ved omtalene av klimaendringer i *Arbeiderbladet*,

2 Arbeiderbladet — På den annen side — Lørdag 12. april 1997

DEBATT

Miljønasjon og oljenasjon

Noen ganger må vi si som Ole Brumm: Ja takk, begge deler

Langtidsprogrammet 1998-2001

Noen kritikere av Regjeringens langtidsprogram har hevdet at hensynet til miljøet krever at vi stopper veksten.

– Dersom vi ikke vil velferd, får vi ikke folk med på å ville miljø. Dersom vi ikke vil miljø, vil det etter hvert ramme folks velferd dramatisk.

■ THORBJØRN JAGLAND

WEEKEND

Seier for enhver pris

■ PER EDGAR KOKKVOLD

2 Arbeiderbladet — På den annen side — Onsdag 31. januar 1996

DEBATT

Når oljen tar styringen

Norsk miljøpolitikk er blitt unnskyldningens kunst

■ LARS HALTBREKKEN

– Mange politikere innbiller seg at det er mer dramatisk å redusere utslippene enn å la klimaet løpe løpsk. Dette er en vanvittig tanke.

UTFALL

Jeg er ikke et fruktfat!

■ HANNE MAUNO

Snobberi mot kollektivtrafikken

AV OLE ERIK YRVIN

SITATET

«Når man uten vanskeligheter greier å løse en kryssordoppgave med kulepenn, da er det som regel noe galt med oppgaven»

Haagen Ringnes, kryssordløser i Aftenposten

Til venstre: Kronikk fra statsminister Torbjørn Jagland som oppsummerer den norske miljøpolitiske linjen «Miljønasjon og oljenasjon. Noen ganger må vi si som Ole Brumm: Ja takk, begge deler» i Arbeiderbladet 12. april 1997. Leder i Natur- og Ungdom Lars Haltbrekken kritiserer i et debattinnlegg 31. januar 1996 oljens plass i miljøpolitikken.

og konsentrerer meg heller om dette dilemmaet.

To debattinnlegg signert henholdsvis statsminister Torbjørn Jagland og leder i Natur og ungdom Lars Haltbrekken er eksempler på eksplisitte behandlinger av dilemmaet i *Arbeiderbladet* mellom 1993 og 1997. I kronikken understreker Jagland at «Norge er et olje- og gassland. Europa er avhengig av vår gass for å klare å etter hvert bytte ut kull med andre energiformer. Olje- og gassvirksomheten gir oss store inntekter, men den gir også store klimautslipp for nasjonen Norge. Vår oppgave er å klare kombinasjonen det er å være et oljeland og et miljøland». Mens Jagland fremhever at det er en spagat Norge må stå i, og lar et bilde av regjeringens langtidsprogram følge kronikken, ønsker Haltbrekken å la miljø- og klimahensyn veie tyngre enn økonomisk vinning. Hans debattinnlegg er fulgt av en fotomontasje av en oljeplattform tronende over Oslo sentrum. Det er verdt å bemerke at debatten og usikkerheten ikke lenger dreier seg om klimaendringene som sådan, men om virkemidler for å begrense utslipp. Fokuset er på ulike politiske løsninger på klimautfordringene. Skarpest kommer dilemmaet og dets mulige løsninger til uttrykk i oppspillet til klimatoppmøtet i Kyoto i desember 1997 og i den enkeltsaken som er klart mest til stede *i Arbeiderbladet*s spalter i disse årene: byggingen av gasskraftverk på Kårstø.

Oppslagene fra henholdsvis 7. oktober 1997 og 27. april 1995 kan tjene som eksempler på hvordan gasskraftspørsmålet og klimaendringene kommer fotografisk til uttrykk. Tre bilder hører til oppslagene: et portrett av næringsminister Jens Stoltenberg, et av en kvinne som sykler forbi en fabrikkpipe, og et av en gruppe mennesker som protesterer mot byggingen av gasskraftverk. For det første står debatten om hvorvidt norsk gass og et gasskraftverk kan betraktes

12 Tirsdag 7. oktober 1997

Utenriks

KLIMA

Japan skuffer verden

EU mener CO_2-reduksjon på 0-5 prosent er altfor lavt

Vertslandet for klimaforhandlingene i Kyoto i desember, Japan, la i går fram sitt forslag til reduksjon i CO_2-utslippene. Mens EU har foreslått en reduksjon på 15 prosent innen 2010, vil Japan redusere utslippene med bare mellom 0 og 5 prosent innen 2012.

LIV RØHNEBÆK

Dersom regjeringen går inn for å bygge gasskraftverk, vil det bety en økning i Norges utslipp på 6 prosent. Miljøvernorganisasjonene har demonstrert mot utbyggingen, og de protesterer nå også på at Japan foreslår CO_2-kutt på mellom 0-5 prosent. (Foto: NTB)

BOSNIA

10 ettersøkte melder seg i Haag

24 Arbeiderbladet POLITIKK Torsdag 27. april 1995

– Gass erstatter ikke kullkraft

Norsk naturgass vil ikke bli brukt til å erstatte de svært forurensende kullkraftverkene i Tyskland, hevder tyske myndigheter. Det er stikk i strid med det næringsminister Jens Stoltenberg tidligere har hevdet.

HALLGEIR WESTRUM

Holder hardt på sitt

– Dette er hinsides fra Naturvernforbundet side. Så sent som på klimakonferansen i Berlin la Tyskland fram en plan for å kutte utslippene av karbondioksyd med hundre millioner tonn, sier næringsminister Jens Stoltenberg.

GASSEKSPORTEN

– ENØYD SELGER

Arbeiderbladet saken

Arbeiderbladet 7. oktober 1997. Når oppslag om Japans forhandlingsposisjon i Kyoto-forhandlingene følges av et fotografi av demonstranter mot gasskraftverk, er det et tydelig eksempel på hvor sentralt striden om gasskraftverk stod i norsk klima- og miljødebatt midt i 1990-årene.

som *positivt* for miljøet. Som Stoltenberg hevder: «på klimakonferansen i Berlin la Tyskland fram en plan for å kutte utslippene av karbondioksid med hundre millioner tonn. […] 40 prosent av dette vil skje ved at kull erstattes med gass. Det er mer enn de totale norske utslippene.»[46] Argumentet er altså at norsk gass er klimavennlig fordi det vil erstatte mer forurensende kull. Motstanderne bestrider det. I oppslaget hevder Dag Hareide, leder i Norges Naturvernforbund, at «Stoltenberg opptrer som en enøyd dørselger som ikke ser de gale sidene ved sine produkter».

Fotografiene i oppslaget forsterker dilemmaet. På den ene siden står et forurensende kullkraftverk, et synlig bevis på et problem som må løses. Ved siden av mannen som fronter byggingen av gasskraftverk og som stilles til veggs, Jens Stoltenberg. Han er både ansvarlig minister som næringsminister og en nøkkelperson i den norske klimapolitikken. Stoltenberg innehar midt i 1990-årene en tvetydig rolle i klimadebatten. På den ene siden er han næringsminister og forkjemper for gasskraftverk. På den andre siden er han arkitekten bak Arbeiderpartiet og den norske regjeringens svar på olje- og miljødilemmaet.

I 1990 fikk Stoltenberg som statssekretær i miljødepartementet ansvaret for å utarbeide regjeringens og Arbeiderpartiets svar.[47] Hans løsning var at det mest kostnadseffektive ville være å etablere et regime for kvotehandel, der utslippsreduserende tiltak kunne utføres der de kostet minst, og bli betalt av de store utslippsprodusentene, etter hvert kalt den grønne utviklingsmekanismen. Sammen med karbonfangst ble dette Norges svar på tusenårsmålene for reduserte utslipp av drivhusgasser.[48]

Mens oppslagene i perioden før er preget av både klare advarsler mot klimaendringenes katastrofale følger og ambisiøse målsetninger for kutt i utslipp,

gjør dominansen til gasskraftsaken, men også andre konkrete politiske løsninger som CO_2-avgift og bilavgifter, at klimaspørsmålet handler om tekniske og økonomiske løsninger med minst mulig byrde på norske borgere og skattebetalere. Fotografisk sett er det enda flere portretter av norske politikere. Det gjør klimaendringene til et nasjonalt politisk kampområde. Bildet i artikkelen «Japan skuffer verden» er et typisk motiv i så måte. En gruppe uidentifiserte, men norske mennesker demonstrerer i et uidentifisert landskap med klassiske markører for motstand: et banner med påskriften «Folkeaksjonen mot gasskraftverk».

Selv om bildet peker mot striden rundt gasskraftverk i Norge, handler artikkelen slett ikke om det. Bildeteksten fastslår at «Dersom regjeringen går inn for å bygge gasskraftverk, vil det bety en økning i Norges utslipp på 6 prosent. Miljøvernorganisasjonene har demonstrert mot utbyggingen, og de protesterer nå også på at Japan foreslår CO_2-kutt på mellom 0–5 prosent». Det er bildeteksten som etablerer en forbindelse mellom fotografiet og artikkelen, som omhandler Japans forslag til utslippsmål i forhandlingene frem mot Kyoto-protokollen. Gasskraft som sådan er ikke et tema i artikkelen. Like fullt gir det mening å la motstand mot den følge en sak om klimatoppmøte i Kyoto. Hjemlige, nasjonale spørsmål knyttes ved hjelp av fotografiet til internasjonale spørsmål.

Fotografisk sett er det enda flere portretter av norske politikere. Det gjør klimaendringene til et nasjonalt politisk kampområde

Perioden jeg har undersøkt, avsluttes med toppmøtet i Kyoto i desember 1997. Det er et sluttpunkt som også utgjør et toppunkt i omfanget av omtaler av klimaendringer fulgt av fotografier i *Arbeiderbladet* mellom 1948 og 1997. Det er omtaler av klimaendringene nesten hver eneste dag i oktober, november og desember. Det er også et sentralt punkt for den norske klimapolitikken og Arbeiderpartiets løsning av dilemmaet for miljø- og oljenasjonen Norge. Et omfattende internasjonalt diplomatisk arbeid ble innledet for å sikre internasjonal tilslutning til grønne utviklingsmekanismer, kvotehandel og karbonfangst. Det førte ikke frem på toppmøtet i Rio i 1992, men i årene frem til Kyotomøtet ble det igangsatt en rekke prosjekter «in the developing world, mustering support for what would eventually be called Clean Development Mechanisms or CDMs [den grønne utviklingsmekanismen].[49] Det er få spor av disse i *Arbeiderbladet*, og debatten i forkant av møtet dreier seg i større grad om det internasjonale spillet og om politisk uenighet knyttet til enkeltsaker som bilavgifter, CO_2-avgift og gasskraftverk. Bildene som følger sakene fra selve Kyoto-forhandlingene, fokuserer på den ene siden på internasjonalt maktspill og uenighet og på norske politikere som miljøvernminister Guro Fjellanger.

Fotografiske klimaendringer trer sakte frem i *Arbeiderbladet*s spalter gjennom etterkrigstida, før de i 1989 vokser voldsomt i antall. I 1990-årene blir nærværet stabilt, og i denne analysens sluttår 1997 er det på trykk saker med klimaendringer som tema flere dager hver uke i snitt. I tråd med utviklingen innen klimaforskningen har forståelsen av hva klimaendring som fenomen er og betyr, endret seg. Spørsmålet om klimaendringer har blitt en sak gjennom skiftet i forståelsen av klimaendringene: fra å se på klimaendringene som et naturlig fenomen med overveiende positive konsekvenser i nordområdene, til å forstå at det er snakk om menneskeskapte, globale endringer med potensielt katastrofale konsekvenser. Med den stadig økte vektleggingen av bilder i avisenes formidling kan selve muligheten for fotografier også sies å forme hvordan et saksfelt presenteres.

Klimatiske fotografier i Arbeiderbladet

Avslutningsvis ser jeg noen fremtredende overgripende tendenser i bildebruken i *Arbeiderbladet* mellom 1948 og 1997. Jeg har valgt å sortere bildematerialet i fire hovedmotiver: mennesker, natur/naturlandskap, kulturlandskap og kloden. Valget av motivkategorier har fulgt tidligere forskning innen klima og fotografi. Som Ran Duan, Adam Zwickle og Bruno Takahashi påpeker i artikkelen «A construal-

KLIMA-FORHANDLINGER

Kø av konflikter

Vanskelig å inkludere u-landene – flere vil ha mange klimagasser

KYOTO: – Dette er en begivenhet som kan forandre menneskehetens historie, sa Japans utenriksminister Keizo Obuchi da han i går åpnet den internasjonale klimakonferansen i Kyoto i Japan.

I JAPAN: ■ GUNNAR ZACHRISEN

I løpet av ti dager skal politikere og miljøbyråkrater fra 166 land prøve å bli enige om den første internasjonale avtalen om forpliktende reduksjoner i utslipp av drivhus-gasser.

OGSÅ U-LANDENE?

Konflikttemaene står i kø for forhandlerne, og det vanskeligste temaet på møtet er trolig USAs krav om at også viktige utviklingsland må redusere sine utslipp. Det amerikanske kravet har så langt blitt blankt avvist av u-landene, som viser til både formelle og moralske motargumenter.

Mens USA peker på faren for urimelige konkurransevridninger og at utviklingslandene vil stå for en større del av økningen i klimagass-utslipp om noen år enn industrilandene, viser u-landene til at bare forpliktelser for industriland er nevnt i mandatet for de pågående forhandlingene. Følgelig mener de at det ikke er deres tur i denne omgang.

I tillegg viser de til at industrilandenes løfter om egne reduksjoner og om økte teknologioverføringer til utviklingslandene ikke er blitt overholdt.

Før helga kom Tyskland, Brasil, Sør-Afrika og Singapore med et felles utspill som hadde til hensikt å bryte opp den fastlåste situasjonen mellom USA og utviklingslandene. Initiativet tok blant annet til orde for å etablere et internasjonalt fond for å hjelpe utviklingslandene med å finansiere klimatiltak. Finansieringen skulle i begynnelsen komme fra de industrilandene som mislykkes med å etterleve den kommende klimaavtalen.

Mens spørsmålet om utviklingslands forpliktelser er vanskelig, ser det ut til å bygge seg opp en sterkere støtte for kravet om at alle klimagasser skal med i den internasjonale klimaavtalen. I tillegg til de tre drivhusgassene – CO_2, metan og lystgass – som det har vært relativt stor enighet om tidligere, er nå også HFK-gasser, PFC og SF6 på vei inn.

MANGE GASSER

Særlig HFK, som er et erstatningsstoff for de ozonlag-nedbrytende KFK-gassene, er svært viktig å få med i avtalen, mener miljøorganisasjonen Greenpeace. Også Norge har ivret for å få alle seks gassene med i avtalen, noe som også vil gjøre det lettere for oss å leve opp til en klimaavtale.

PFC og SF6 er gasser som blant annet slippes ut fra norske smelteverk. Motstanderne av å inkludere mange gasser har pekt på manglende oversikt over dagens utslipp, samt problemer ved framtidig overvåking.

To japanske kvinner i tradisjonelle kimonoer passerer et solcellepanel som er plassert utenfor det 1.200 år gamle Kiyomizu-templet i Kyoto. Panelet er satt der i anledning den internasjonale klimakonferansen som åpnet i Kyoto i går. (Foto: Scan-Foto/Reuters)

Japans utenriksminister Keiza Obuchi.

Klimakonferansen i Kyoto

MILJØVERN

Styrket håp om klimaavtale

Signaler fra EU og USA gir grunn til forsiktig optimisme

Miljøvernminister Guro Fjellanger sier at USA nå formulerer seg mykere i klimaforhandlingene. Samtidig melder den japanske avisen Asahi Shimbum om kompromissvilje fra EUs side.

■ HEGE ULSTEIN

Guro Fjellanger sier at USAs smule oppmykning gir håp om et kompromiss mellom industrilandene og utviklingslandene. Hun er i Kyoto i Japan denne helgen, der hun deltar i ministermøter i forkant av hovedforhandlingene som starter 1. desember. Gårsdagen gikk med til møter mellom i-landene, mens u-landene deltar i dag.

– I all hovedsak er vel posisjonene som de før har vært. Men jeg opplevde i alle fall at USA bruker noe mykere formuleringer enn før, sa Fjellanger til NTB i går.

I forkant av forhandlingene har USA signalisert at de ønsker å stabilisere klimagass-utslippene på 1990-nivå innen år 2012. EUs målsetting er langt mer ambisiøs. Unionen vil ha en 15 prosents reduksjon av det samme 1990-nivået allerede i år 2010. Japan ønsker på sin side en fem prosents reduksjon. Problemet med EUs strategi har vært at unionen selv vil fordele utslippskvoter mellom sine medlemsland. Dermed kan enkelte EU-land komme til slippe ut mer klimagass enn land som ikke er med i EU.

EU MYKNER

I går kom det imidlertid signaler om at EU kan tenke seg en kompromissløsning. Miljøkommissær Ritt Bjerregaard sa ifølge NTB at EUs standpunkt er et utgangspunkt for forhandlinger og at det er rom for kompromiss, til den japanske avisen Asahi Shimbum.

USA krever på sin side at forhandlingene i desember må føre fram til en avtale som også gjelder i hvert fall noen u-land. Men mandatet for forhandlingene sier eksplisitt at avtalen kun skal gjelde i-land i første omgang. Dersom USA er villig til å vike her, og EU på sin side senker sine ambisjoner noe, kan dette trolig øke sjansene for at en avtale oppnås.

Også når det gjelder andre stridsspørsmål, som kvoter på klimagasser og felles gjennomføring av tiltak, er holdningene nå mindre steile. Fjellanger sier også til NTB at hun nå har håp om at avtalen kan komme til å gjelde andre gasser enn CO_2

Guro Fjellanger sier ikke mer om Norges målsettinger til NTB enn at hun vil forsøke å bygge bro mellom i-land og u-land. Tidligere har regjeringen Bondevik også gjort det klart at Norge vil legge seg på samme linje som EU, altså en 15 prosents reduksjon. Men det er fremdeles uklart om Norge i tillegg godtar EUs krav om at unionen skal kunne fordele utslippskvoter mellom medlemslandene. Dertil signaliserer Norge at byrdefordeling må være forutsetning for at landet skal slutte seg til EUs målsetting.

Miljøvernminister Guro Fjellanger hilser på sin tyske kollega Angela Merkel under ministermøtet i Japan denne helga. USAs mykere tone gir nytt håp foran klimakonferansen i Kyoto. (Scan-Foto/Reuter)

ARBEIDERPARTIET

Jagland forsvarte avgangen

■ FINN R. MOEN

DRAMMEN: Thorbjørn Jagland mener at regjeringsskiftet kan vise seg å være en fordel for Norge. – Det gjør at de andre partiene nå blir tvunget til ansvarlighet, sa han på et møte i Folkets Hus i sin hjemby Drammen i går.

Dermed slo han kraftig tilbake mot dem som har hevdet at det var unødvendig av Arbeiderpartiet å gi fra seg regjeringsmakten.

– Hadde vi fortsatt i regjering, ville sentrumspartiene fortsatt å presse oss med sine uansvarlige overbud. Disse måtte vi få bukt med for Norges skyld, sa han. Jagland sa at sentrumspartiene nå viser at de står for den samme linje som de i klare ordelag kritiserte Arbeiderpartiet for å ligge på før valget, sa Jagland.

– Jeg tror ikke noen regjering i noe land er blitt møtt med et slikt forsøk på å kjøpe seg stemmer, sa han.

– Dersom vi hadde fortsatt i regjering som om ingenting var skjedd, ville vi gradvis bli felt i Stortinget. Derfor måtte vi sette en grense. De andre partiene hadde tenkt seg et helt annet forløp, der de håpet at Arbeiderpartiet skulle sitte i regjering og ta belastningen med at de andre fikk gjennomføre sin politikk, sa han.

Thorbjørn Jagland ga på et møte i Folkets Hus i Drammen i går uttrykk for at et regjeringsskifte kan ha vært bra for Norge. (NTB-foto: Knut Fjeldstad)

På Kyoto-møtet fikk det norske svaret på dilemmaet olje- og miljønasjon, kvotehandel og grønne utviklingsmekanismer, internasjonal tilslutning i Kyoto-protokollen.

level perspective of climate change images in US newspapers» har forskere

> grouped image themes into a variety of categories. For example, Smith and Joffe (2009) condensed images used by the British press into three thematic areas: «representations of immediate impacts», «personification», and «graphical representations» in their study. In a study of Spain's television coverage of climate change, image themes were classified into categories including causes (with chimneys and factories as icons), consequences, solutions, and protests (León and Erviti 2013). DiFrancesco and Young (2011) utilized a broader classification of climate change themes in the study of Canadian newspapers, and categorized climate change news images into the three categories of human, nature and industry.[50]

Jeg har valgt å legge meg tett på DiFrancesco og Youngs inndeling, der det er bildene mer enn tematikken som er utgangspunktet for kategoriene.

Bilder av mennesker trer tydelig frem som en hovedkategori i den fotografiske klimadekningen i *Arbeiderbladet*. Totalt fra 1945 til 1997 er mennesker den klart største kategorien med 468 bilder av 675. Den er også gjennomgående i hele perioden den dominerende kategorien i hvert enkelt år med unntak av 1960–1969. I kategoriene «natur» og «kultur» er mennesker også tydelig til stede. Fabrikker, bilkøer og avskoging er eksempler på motiver der mennesker indirekte er til stede. Den klart minste kategorien er bilder av jordkloden. Mot 468 bilder av mennesker fremstår de 15 bildene som nesten påfallende få. Fotografisk sett er naturen og kloden som størrelse nær sagt usynlig. Det er påfallende for et fenomen som ifølge Store norske leksikon kan defineres som «endringer i hvor ofte ulike typer vær forekommer. Det kan være endring i middelverdier (gjennomsnitt) av temperatur, nedbør eller vind. Det kan også være endringer i hvor ofte ekstremt vær inntreffer».[51] Ved

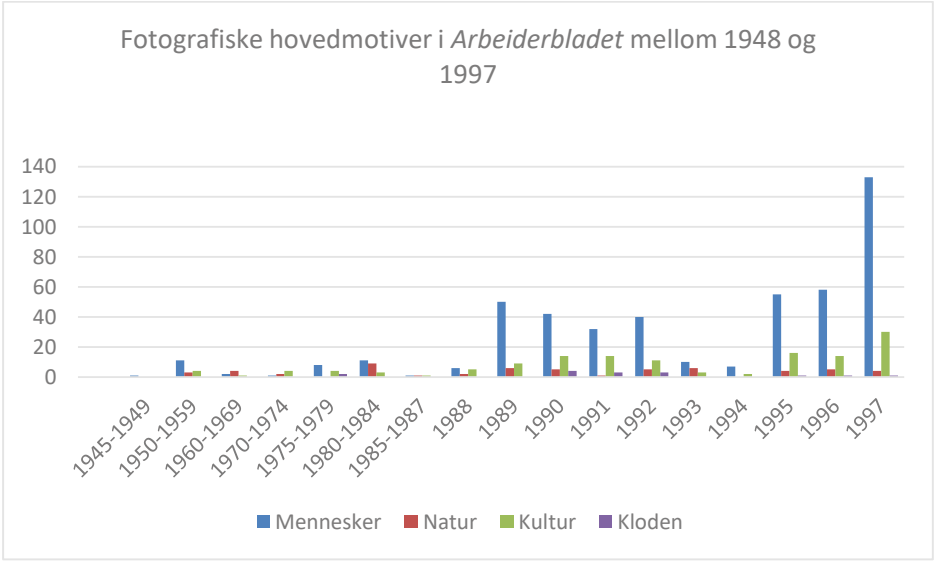

å la fotografier av mennesker, enkeltpersoner eller uidentifiserte grupper av mennesker være bildet som følger omtaler av klimaendringer, fremstår temaet udiskutabelt som et menneskelig område.

Dekningen i *Arbeiderbladet* føyer seg inn i et internasjonalt mønster. Som DiFransesco og Young påpeker: «the climate change story in Canada is being primarily told using human imagery.»[52] Rett nok undersøker DiFransesco og Young to canadiske aviser mellom januar til juli 2008, vel 20 år senere enn tidsperioden for siste del av undersøkelsene i *Arbeiderbladet*. Også andre studier viser en overvekt av mennesker i bildematerialet knyttet til klimaendringer. For eksempel viser Stacy Rebich-Hespanha mfl. i artikkelen «Image Themes and Frames in US Print News Stories about Climate Change» at en stor andel av de undersøkte bildene som spenner fra 1969 til 2009, hørte inn under kategorier forbundet med mennesker, der temaer som «Government and politics» var representert i 34 prosent av bildene, «Science and the people who do it» i 21 prosent av bildene og «'Regular' people affected by CC» i over 10 prosent av bildene.[53]

Den store overvekten av bilder med mennesker kan rett nok være et resultat av forskningsdesignet. Jeg har valgt å inkludere både fotografier i omtaler av klimaendringer der dette er hovedtema, og fotografier som følger omtaler der klimaendringer nevnes. Et eksempel på det sistnevnte er de mange omtalene av gasskraftverk fra midten av 1990-årene. Når utslipp av klimagasser nevnes, ligger menneskeskapte klimaendringer som et premiss bak teksten. En konsekvens av dette er at flere omtaler av politiske dragkamper inkluderes, og disse er i all hovedsak fulgt av politikerportretter. Kanskje fører dette til en viss overrepresentasjon av fotografier med mennesker. Samtidig gjør disse utvalgskriteriene det tydelig hvordan klimaendringer som fenomen vokser frem både i tekst og bilde ikke bare i dedikerte artikler, men etter hvert også er så akseptert at det kan ligge som uuttalt premiss. Selv forskningsdesignet kan være årsaken til noen av bildene med mennesker som motiv, er overvekten så massiv at dekningen av klimaendringene i *Arbeiderbladet* kan sies å handle om mennesker. At dekningen også følger de samme tendensene som kommer til syne i undersøkelser av internasjonale aviser, tydeliggjør dette.

Samtidig som klimaendringene fotografisk knyttes tydelig til mennesker i hele perioden, skjer det like fullt en dreining i den fotografiske dekningen. Mens antallet fotografier innenfor kategoriene «natur» og «kloden» er det samme gjennom hele perioden, øker

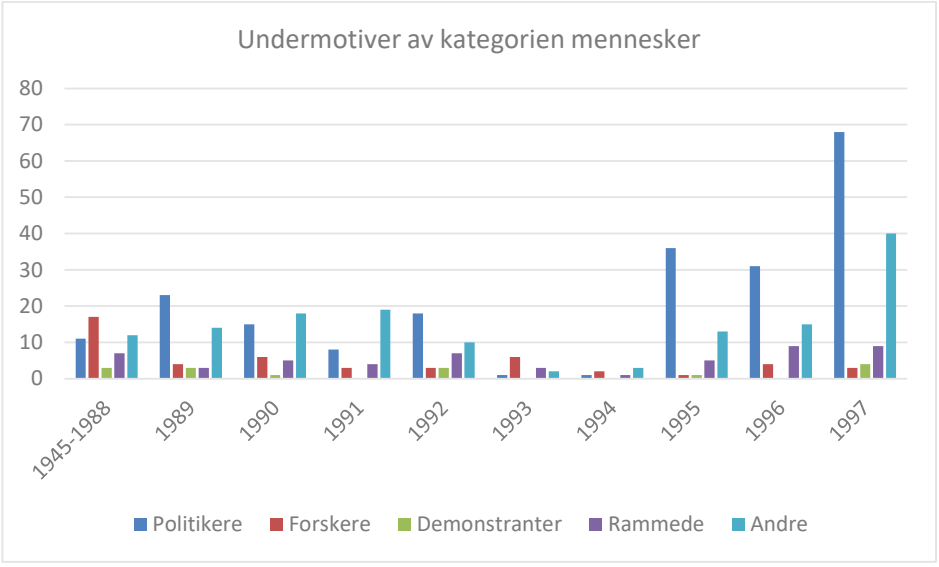

antallet fotografier totalt. Økningen skjer til en viss grad i kategorien «kultur», men i hovedsak gjennom en markant vekst i antall bilder av mennesker. Som undersøkelsene av omtaler av klimaendringene fulgt av fotografier viser, skjer det et skifte på slutten av 1980-årene. Da øker omtalene av klimaendringene markant, og de bringes inn i politikken. Klimaendringene går fra å være et fenomen heftet med stor usikkerhet, der forskere og faglige autoriteter søker å sannsynliggjøre at observerte endringer i lokalt og globalt klima skyldes menneskelig aktivitet, til å være et faktum som krever politisk handling. Dette skiftet følges av en vekst i antallet omtaler av klimaendringer som illustreres av fotografier, og disse fotografiene viser i all hovedsak mennesker. At klimaendringene handler om mennesker, og at menneskelig handling er påkrevd, formidles ikke bare i økende grad i tekst – fotografiene bidrar også til dette.

Selv om mennesker dominerer som hovedkategori, er ikke alle bildene i denne kategorien ensartede, og de ulike undermotivene formulerer klimaendringer forskjellig. Jeg har valgt å dele «mennesker» inn i fem undermotiver: politikere, forskere, demonstranter, rammede og andre.

Den klart største gruppen er politikere fulgt av «andre». «Andre» er en kategori som spenner vidt og inkluderer byråkrater, representanter for interesseorganisasjoner, generelle bilder av folk med flere. Politikere som motiv er tydelig til stede gjennom hele perioden, samtidig som det er enkelte toppår. De kan knyttes til hendelser eller debatter i klimasaken som klimaforhandlingene i Rio i 1992 og Kyoto i 1997 – eller byggingen av gasskraftverk.

For det første er klimaendringene, spesielt fra 1980-årene av, knyttet til det politiske rommet gjennom internasjonale forhandlinger og avtaler som sentral løsning. «Scientific voices have become less prominent in media discussions of climate change, while politicians and political considerations are increasingly dominant. […] [C]limate change migrated into the policy sphere with astonishing quickness given the complexity of the problem and (at the time) high levels of scientific uncertainty.»[54] Det er, som gjennomgangen over viste, også tydelig i *Arbeiderbladet*. Ganske raskt blir klimaendringer et politisk tema med politikere som Gro Harlem Brundtland som aktive deltagere. Mens antallet bilder av politikere øker jevnt og trutt i takt med antall omtaler av klimaendringer generelt, er for eksempel bildet av forskere stabilt. For det andre er politikere et etablert motiv i avisene. Det er alltid mange bilder av politikere i *Arbeiderbladet*. Hvorvidt klimaendringene er et

spesielt *politisk* fenomen fotografisk sett, må vurderes nærmere. Samlet fører dominansen av mennesker og spesielt politikere til at klimaendringer illustrert gjennom fotografiene er et fenomen mennesker står til ansvar for og rammes av, som krever politisk handling, og som løses gjennom politisk handling.

Fotografisk erkjennelse av klimaendringene

O'Neill påpeker at «While content analysis can be used to investigate the 'loudness', or quantity, of visual images in newspapers, it does not explore either the composition of particular images; nor can it place images or image types within a broader discourse. This is a non-trivial problem, as an increased quantity of particular imagery does not necessarily translate to greater significance». [55] I *Arbeider bladet*s fotografiske formidling av klimaendringene er dette en vesentlig poeng. Mens mennesker og i særdeleshet politikere er den mest høyrøstede kategorien, i betydningen oftest til stede, er det en annen, liten gruppe bilder som kanskje gir størst rom for å begripe hva klimaendringer er. Det er fotografier av jorda som en klode.

«... utslippene av (CO2) i Norge vil øke med 40 prosent fra 1985 til år 2000 om ingenting blir gjort. CO2-utslippene bidrar til drivhuseffekten – et av de alvorligste miljøproblemene i global sammenheng.»
Anders Bjartnes, Arbeiderbladet, 1989

I oppslaget fra *Arbeiderbladet* den 6. november 1990 vises et stilleben bestående av en globus og en gassmaske som skal representere jordkloden og drivhusgasser. Bildet er på samme tid konkret og abstrakt. Det søker å beskrive klimaendringenes grunnleggende globale karakter, men også hvordan drivhusgassene vil kvele liv. I dette som i andre lignende fotografier er det en overtydelig symbolbruk, der jorda rent faktisk brenner opp eller har på gassmaske. Samtidig er bildene unektelig montasjer. I det er de også abstrakte, for det er helt tydelig at det de viser, ikke egentlig *er* det de viser. Samtidig søker de, nesten litt desperat, å gi betrakteren noen visuelle forankringer av et fenomen som er usynlig. Et fenomen fundert i kompleks vitenskap, med antatte fremtidige konsekvenser som krever at vi endrer vår oppførsel.

Innledningsvis stilte jeg spørsmålet om klimaendringene fra 1945 til 1997 ble illustrert gjennom nye bilder. Svaret er tvetydig. Motivtypene er i all hovedsak de samme. Det er bilder av forskere, politikere, skogs- og islandskap, dyr, tørke og regn. Det er omfanget og fordelingen mellom motivtypene som først og fremst endrer seg, for ikke å glemme hva slags fenomen klimaendring er. I 1948 er det én omtale av klimaendringer som er fulgt av fotografi, i 1997 er det 122. Etterkrigstida er perioden da klimaendringene i en viss forstand oppstår. Mens klimaendringer beskrev naturlige variasjoner i været på et bestemt sted i 1948, beskriver det i 1997 endringer i et komplekst globalt system, der den viktigste årsaken er menneskelig aktivitet. Det er en omfattende forandring av en grunnleggende faktor i menneskelig liv og forståelse på kort tid. Fra antikken har klima vært ansett som lokalt og utenfor menneskelig kontroll – det er heller klimaet som har virket på mennesket og formet det. Bildene som følger denne gjennomgripende endringen, er i så måte påfallende stabile. Men kanskje ikke overraskende stabile. Det handler om den samme observerbare naturen. Observerbare konsekvenser av klimaendringene trer først frem rundt år 2000. For store deler av perioden mellom 1948 til 1997 er global oppvarming et – som Weart påpeker – usynlig fenomen, en fremtidig mulighet. At de fotografiske skildringene er relativt stabile, er ikke overraskende.

Samtidig skjer det klare endringer i bildebruken. En kategori trer frem som den helt klart dominerende – bilder av mennesker og i særdeleshet politikere. Et samlet blikk på alle fotografier som har fulgt omtaler av klimaendringene fra 1948 til 1997, er utvetydig. Det handler om mennesker. Det er mennesker som fronter årsakene bak, engasjementet for økt kunnskap, behovet for handling og uenigheten om hvilke handlinger som er de riktige.

Dekningen i *Arbeiderbladet* i perioden fra 1945 til

NYHETER

Utfordringene:

Her er de største miljøproblemene; utfordringene som gir planeten tilstand, politikerne hodepine og Ola og Kari noe å ta fatt i:

DRIVHUSEEFFEKTEN

■■ PROBLEM: Gasser legger seg som et lokk i atmosfæren. De slipper sollyset inn, men ikke varmen ut igjen. Temperaturen stiger raskere enn ved naturlige svingninger.

■■ ÅRSAK: Utslipp av karbondioksid fra forbrenning av fossile brennstoffer som olje, gass og kull. Utslipp av klorgasser og metan.

OZONHULLET

■■ PROBLEM: Gasser bryter ned ozonlaget i atmosfæren. Ozonlaget skal bremse farlig, ultrafiolett stråling fra sola. Laget blir tynnere, strålingen øker. Kan skade plantevekst, immunforsvar, hud og øyne.

■■ ÅRSAK: Utslipp av klorgasser som KFK- (=freon-) og trikloretan. Utslipp av halon fra brannslokningsanlegg, samt lystgass fra kraftverk og landbruk.

MILJØGIFTER

■■ PROBLEM: Giftige stoffer med kort- og/eller langsiktig skadevirkning spres i natur og miljø. Skadetypene varierer. Noen miljøgifter er faktiga grunnstoffer, andre er menneskeskapte forbindelser.

■■ ÅRSAK: Industrien har gjort seg avhengig av giftige stoffer i produksjonen. Noe kan renses bort og lagres eller ødelegges forsvarlig. Annet er nødt til å slippe ut så lenge det er i bruk.

RADIOAKTIVITET

■■ PROBLEM: Radioaktive stoffer med både kort- og langsiktig skadevirkning spres. Fare for skader på arvestoff, samt kreft og mer akutte effekter.

■■ ÅRSAK: Utbell ved kjernekraftverk og atomdrevne fartøster. Prøvesprengninger. Utslipp fra lagring av avfall. Bruk av radioaktive stoffer på nye områder: Matbestråling, røykvarslere og kreftbehandling.

SUR NEDBØR

■■ PROBLEM: Regn, snø, sludd og tåke med høyt syreinnhold. Fører til fiskedød, skogskader og -død, forvitring av bygninger og luftveisplager.

■■ ÅRSAK: Utslipp av svovel- og nitrogenforbindelser, hovedsakelig fra forbrenning av fossile brennstoffer. Ofte følger hydrokarbaner, sot og tungmetaller med på lasset.

REGNSKOGEN DØR

■■ PROBLEM: Skogen i fuktige og varme tropeområder forsvinner i høyt tempo. Regnskogene er jordas mest artsrike og produktive områder. Ødeleggelsen skaper lokale og globale klimaeffekter, utrydder arter og knekker u-lands næringsgrunnlag på sikt.

■■ ÅRSAK: Brenning av skog for å lage plantasjer og beitemark. Tømmerhogst, nedbrenning og veibygging.

Ola og Kari i kamp mot klokka

Over hele verden diskuterer politikere og industrifolk framgangsmåter for å løse miljøproblemene. Likevel fortsetter ødeleggelsene. Nå kaster Ola og Kari seg inn i kampen mot klokka.

STADIG flere tar hensyn til miljøet når de velger hva slags vare de slipper ned i handlekurven. De har blitt konsumentbevisste forbrukere, og de får en massa opplysninger om miljøet. Politikerne snakker om dem, miljøorganisasjonene møter på dem og markedsførerne jager for dem. Dessuten herer både industrien og myndighetene på dem.

Mindre utslipp

I Norge har papir, batterier og vaskemidler fått mesteparten av oppmerksomheten til de miljøbevisste forbrukerne. På disse produktområdene har ting skjedd fort. De siste åra har utslippene av farlige klorforbindelser fra papirindustrien, kvikksølv fra batterier og fosfat fra vaskemidler gått dramatisk ned.

Selskapssjef Per Ager Beck i Statens Forurensningstilsyn jobber med å få ned utslippene fra papirindustrien. Han er ikke i tvil om at det hjelper at vanlige folk tar miljøhensyn i butikken.

— Press fra forbrukerne har vært en av de viktigste faktorene for å redusere papirindustriens klorutslipp. Utslippene skal bli enda mindre, og vi regner med fortsatt hjelp fra forbrukerne, sier Beck til Arbeiderbladet.

Miljømerking

Både i Norge og resten av verden har politikere og myndigheter oppdaget hvilken makt de gramme forbrukerne har.

De nordiske land har gått sammen om en offisiell miljømerking, som skal gjøre det lettere for forbrukerne å finne fram til de mest miljøvennlige produktene. Varene som godkjennes skal merkes med en hvit, nordisk svane på grønn bunn. De første miljømerkede produktene dukker trolig opp i butikkene i løpet av vinteren. Danmark dollar ikke i den nordiske ordningen, fordi EF jobber med et tilsvarende system. Offisielle merkeordninger er allerede innført i Tyskland, Canada og Japan.

Baikott

Miljøvernerne satser også på forbrukerne. Amerikanske miljøorganisasjoner presset hamburgerkjeden Burger King til av naturfiendtlig kvegavl på regnskogsmark i Latin-Amerika, etter å ha oppdaget til forbrukerboikott. Nederlandske organisasjoner gjelder, ved forbrukernes hjelp, å fjerne mesterparten av den miljøfiendtlige PVC-plasten fra markedet. I Norge oppfordrer Framtiden i Våre Hender til boikott av tropisk tømmer, mens Naturvernforbundet bør folk velge klorfritt.

Og alle nordmenn vet hva som skjer hvis vi starter opp igjen med en aktivt så hvalfangst. Da kan vi bare gleunne å få solgt så mye som ei flu mesk nøykalaka på det amerikanske markedet. Det sørger Greenpeace og USAs mange dyrevernorganisasjoner fra. Joda, det er makt i godtfolks handlekurv.

Muligheter

Med makt følger muligheter. Her i landet har de miljøbevisste forbrukerne hittil begrenset å unngå de mulighetene som finnes.

Bensin er et godt eksempel. Nesten alt bly som forurenser lufta i Norge kommer fra blyholdig bensin. Nesten alle kan kjøre blyfritt, men bare litt flere enn en av tre gjør det.

— Nordmenn er treige. Eldre gubber er verst. Yngre kvinner er flinkere, både til å finne ut om bilen deres kan gå på blyfritt - og til å følge opp i praksis ved bensinpumpa, sier informasjonssjef Egil Olter i Norges Automobilforbund til Arbeiderbladet.

Flere undersøkelser peker i samme retning: Det er den nye generasjonen som tar miljøhensyn i hverdagen. Vi skal få høre mer til de grønne forbrukerne i åtta som kommer.

Slik blir du en grønn forbruker

I en ny serie vil Arbeiderbladet gi deg råd om hvordan DU kan være med i kampen for levende natur og rent miljø. Lykke til som grønn forbruker!

De fleste nordmenn vil velge varer som er mest mulig miljøvennlige. Men det kan være vanskelig å finne fram til de riktige produktene. De neste ukene skal vi ta for oss ett for ett av de største miljøproblemene, og presentere enkle tips om hvordan du kan bidra til å løse dem.

Problemene er store og truende. Men ofte er de hverdagslige løsningene både lettvinte og greie. Som en forsmak på Arbeiderbladets serie kan du ta en kikk på denne lista:

● Juster tenningen, senk bensinforbruket - og bremse drivhuseffekten.

● Skift til vannbasert kreværkarlakk - og berg ozonlaget.

● Unngå bestrålte matvarer - og motarbeid atomindustrien.

● Kjøp klorfritt miljøpapir - og redusér gifthavetilstanden i havet.

● Unngå bestrålte matvarer - og motarbeid atomindustrien.

● Fyr med strøm, ikke med olje - og redusér sur nedbør.

● Unngå møbler av tropisk tømmer - og berg regnskogen.

RAPPORT: Grønn forbruker

10 ● Arbeiderbladet 6. nov.1990

NYHETER

KAMPEN OM JORDA:

Kloden kunne sokkens svart hvaga gassmaske. Men nå tar folk fast i miljøproblemene — utfordringene verdens politikere ikke klarer å håndtere alene. Miljøvernet forbruk er Ola og Karis bidrag i kampen mot klokka. I dag starter Arbeiderbladet en serie serier om miljøvennlig forbruk på en grønnere hverdag.

Foto: JOHANN BUTLER

Arbeiderbladet 6. nov. 1990 ● 11

Arbeiderbladet den 6. november 1990 gir leserne tydelige visuelle metaforer for å begripe klimaendringene.

1997 er blottet for det som i 2000-tallets første tiår forbindes med klimaendringenes ikoniske bilder: isbjørn på smeltende isflak, dyr innviklet i plast. Av metaforiske bilder som skal oppsummere fenomenet og trusselen, er det bildene av jordkloden i flammer eller med gassmaske som står igjen. De er rett nok få, men de skiller seg markant fra den daglige bildestrømmen i avisen. De lever lenger i bevisstheten og følger med i senere lesninger på andre måter enn nok et bilde av en politiker på Stortingets talerstol, en forsker ved skrivebordet eller en miljøverner som ser leseren inn i øynene. Bildene av jordkloden bryter med pressefotografiets rammer som nøktern gjengiver av et observerbart fenomen. De er jo metaforiske fortolkninger. Kanskje er det disse små dryppene som gir leseren noen nye visuelle rammer for å begripe klimaendringene. De i antall dominerende motivene gjør i liten grad det – der blir klimaendringene et politisk spørsmål på linje med andre politiske saker.

Et hovedfunn, som ikke er overraskende, er at omfanget øker. Det skjer en voldsom vekst, og fotografiske klimaendringer tar etter hvert stor plass i avisa. Det er ikke bare et fenomen og noen bilder som dukker opp en til to ganger i løpet av et år. De er der flere ganger i uka. Med andre ord blir klimaendringene nærværende for leseren. Dominansen av politikere, forskere og miljøvernerne gir like fullt grunn til å spørre om fotografiene egentlig blir nærværende, eller om de blir forblir abstrakte, der klimaendringene skildres i bisetninger og som et område for politisk kamp.

Noter

1 Arbeiderbladet 30. juni 1961, s. 7
2 Bakken 1990: 1
3 O'Neill 2013: 11
4 Se for eksempel Duan, Zwickle & Takahashi 2017, Doyle 2011, Rebich-Hespanha et al. 2015, Jaspal & Nerlich 2014, Nerlich & Jaspal 2014, DiFrancesco & Young 2011.
5 Rebich-Hespanha et al. 2015
6 Bastiansen 2010: 443
7 DiFrancesco & Young 2011; O'Neill 2013: 12; Stoddart, Haluza-DeLay & Tindall 2016.
8 Han oppdaterer jevnlig også nettsiden www.aip.org/history/climate/ med nye kilder til historien om global oppvarming.
9 Årgangene fra 1945 til 1949 og 1960 til 1969 er komplette. I 1950-årene er årgangene for 1950, 1952–1955 og 1959 komplette, mens oktober til desember mangler i 1951, september i 1956, januar og februar i 1957 og april og oktober for 1958. I 1970-årene er 1970 til 1973 komplette, mens oktober til desember mangler i 1974, juli og oktober i 1975, mai, juni og september i 1976. For 1977 er kun mars og april digitaliserte, i 1978 januar, desember og deler av februar og november, mens det for 1979 er digitalisert mars, oktober–desember og deler av februar. I 1980-årene er 1981–1985 og 1987–1989 komplette, mens januar og februar mangler i 1980 og mai til desember i 1986. Grunnet covid-19 har jeg ikke fått supplert de digitale søkene med en manuell gjennomgang.
10 Warde, Robin & Sörlin 2018: 117
11 Larsen 2007: 255
12 Rebich-Hespanha et al. 2015: 498
13 Walnum 1951: 12
14 Arbeiderbladet 1955, 28. mai, s. 11
15 Warde, Robin & Sörlin 2018: 103
16 Ibid.: 106
17 Ibid.: 113
18 Arbeiderbladet 1962, 6. januar, s. 9
19 Nielsen 1970: 10
20 Larsen 2007: 257
21 Bjørnsen 1986: 326–327
22 Gynnild 1990: 64
23 Gimmestad 1982: 12
24 Mieritz 1976
25 Warde, Robin & Sörlin 2018: 117
26 Ibid.: 116
27 Weart 2008: 115–116
28 Mieritz 1976
29 Arbeiderbladet 1973, 3. august, s. 5
30 Arbeiderbladet 1985, 27. juni, s. 18
31 Weart 2008: 115
32 Warde, Robin & Sörlin 2018: 102
33 Bakken 1984: 6. Med forbehold om at min undersøkelse kan ha oversett noe.
34 Weart 2008: 149
35 Rebich-Hespanha et al. 2015: 499
36 Weart 2008: 150
37 Bjartnes 1989: 8
38 Weart 2008: 153
39 Ibid.: 156–157
40 Gynnild 1990: 64, 67
41 Ibid.: 70
42 Anker 2018: 34–35
43 Gynnild 1990: 124
44 Midtbø 1990: 4
45 Anker 2018: 30
46 Westrum 1995: 24
47 Anker 2018: 36
48 Ibid.: 37
49 Ibid.: 38
50 Duan, Zwickle & Takahashi 2017: 347
51 Benestad 2020
52 DiFrancesco & Young 2011: 522
53 Rebich-Hespanha et al. 2015: 508–509
54 DiFrancesco & Young 2011: 520
55 O'Neill 2013: 13

Litteratur

Anker, P. (2018). A pioneer country? A history of Norwegian climate politics. *Climatic change, 151*(1), 29-41. https://doi.org/10.1007/s10584-016-1653-x

Arbeiderbladet. (1961, 30. juni). Kaldere før i tida sier meterologene. *Arbeiderbladet*. Hentet fra https://urn.nb.no/URN:NBN:no-nb_digavis_arbeiderbladetoslo_null_null_19610630_76_148_1

Arbeiderbladet. (1955, 28. mai). La oss snakke om noe annet - La oss snakke om været! . *Arbeiderbladet*. Hentet fra https://urn.nb.no/URN:NBN:no-nb_digavis_arbeiderbladetoslo_null_null_19550528_67_121_1

Arbeiderbladet. (1962, 6. januar). Atlanterhavet stadig kaldere *Arbeiderbladet*. Hentet fra https://urn.nb.no/URN:NBN:no-nb_digavis_arbeiderbladetoslo_null_null_19620106_77_5_1

Arbeiderbladet. (1973, 3. august). Oljesøl i Arktis kan få katastrofale følger *Arbeiderbladet*. Hentet fra https://urn.nb.no/URN:NBN:no-nb_digavis_arbeiderbladetoslo_null_null_19730803_1_176_1

Arbeiderbladet. (1985, 27. juni). Klima-endring i Altadalføret. *Arbeiderbladet*. Hentet fra https://urn.nb.no/URN:NBN:no-nb_digavis_arbeiderbladet_null_null_19850627_102_144_1

Bakken, S. E. (1984, 2. oktober). - A-våpnene vår største trussel. *Arbeiderbladet*. Hentet fra https://urn.nb.no/URN:NBN:no-nb_digavis_arbeiderbladet_null_null_19841002_101_228_1

Bakken, S. E. (1990, 4. mai). Dramatisk klimaendring. *Arbeiderbladet*, s. 1. Hentet fra https://urn.nb.no/URN:NBN:no-nb_digavis_arbeiderbladet_null_null_19900504_106_101_1

Bastiansen, H. G. (2010). Fra avishus til konsern: A-pressen i framgang IG. Hjeltnes (Red.), *Norsk presses historie 1660-2010 Imperiet vakler 1945-2010* (bd. B. 3). Oslo: Universitetsforl.

Benestad, R. M., Jostein; Harstveit, Knut; Fuglestvedt, Jan Sigurd. (2020). klimaendringer. Hentet 23.11. 2020 fra https://snl.no/klimaendringer

Bjartnes, A. (1989, 16. januar). Kullos-alarm. *Arbeiderbladet*. Hentet fra https://urn.nb.no/URN:NBN:no-nb_digavis_arbeiderbladet_null_null_19890116_105_13_1

Bjørnsen, B. (1986). *Har du hjerte? : Tusener lider! Arbeiderbladet 100 år, Har du frihet og sommersol kjær? 1918-1984* (bd. 2). Oslo: Arbeiderbladet/I kommisjon Tiden norsk forlag.

DiFrancesco, D. A. & Young, N. (2011). Seeing climate change: the visual construction of global warming in Canadian national print media. *Cultural geographies,* 18(4), 517-536. https://doi.org/10.1177/1474474010382072

Doyle, J. (2011). *Mediating climate change. Farnham: Ashgate.*

Duan, R., Zwickle, A. & Takahashi, B. (2017). A construal-level perspective of climate change images in US newspapers. *Climatic change, 142*(3-4), 345-360. https://doi.org/10.1007/s10584-017-1945-9

Gimmestad, J. (1982, 20.september). En katastrofe skapt av mennesker *Arbeiderbladet*. Hentet fra https://urn.nb.no/URN:NBN:no-nb_digavis_arbeiderbladetoslo_null_null_19820920_99_216_1

Gynnild, A. (1990). *Avisene fangar blikket : analyse av framsider i 1970 og 1987*. Oslo: Samlaget.

Jaspal, R. & Nerlich, B. (2014). When climate science became climate politics: British media representations of climate change in 1988. *Public Underst Sci, 23*(2), 122-141. https://doi.org/10.1177/0963662512440219

Larsen, P. (2007). Fotografi i forandring. I P. Larsen & S. Lien (Red.), *Norsk fotohistorie: Frå daguerreotypi til digitalisering* (s. 255-271). Oslo: Samlaget.

Midtbø, N. (1990, 17. februar). En jord i ubalanse. *Arbeiderbladet*. Hentet fra https://urn.nb.no/URN:NBN:no-nb_digavis_arbeiderbladet_null_null_19900217_106_41_1

Mieritz, K. (1976, 1976-04-03). Norge under isen i år 2100? *Arbeiderbladet*. Hentet fra https://urn.nb.no/URN:NBN:no-nb_digavis_arbeiderbladetoslo_null_null_19760403_1_80_1

Nerlich, B. & Jaspal, R. (2014). Images of Extreme Weather: Symbolising Human Responses to Climate Change. *Science as culture, 23*(2), 253-276. https://doi.org/10.1080/09505431.2013.846311

Nielsen, J. A. (1970, 7. februar). Storrengjøring for 175 milliarder *Arbeiderbladet*. Hentet fra https://urn.nb.no/URN:NBN:no-nb_digavis_arbeiderbladetoslo_null_null_19700207_0_32_1

O'Neill, S. J. (2013). Image matters: Climate change imagery in US, UK and Australian newspapers. *Geoforum, 49, 10-19.* https://doi.org/10.1016/j.geoforum.2013.04.030

Rebich-Hespanha, S., Rice, R. E., Montello, D. R., Retzloff, S., Tien, S. & Hespanha, J. P. (2015). Image Themes and Frames in US Print News Stories about Climate Change. *Environmental communication, 9(4), 491-519.* https://doi.org/10.1080/17524032.2014.983534

Stoddart, M. C. J., Haluza-DeLay, R. & Tindall, D. B. (2016). Canadian News Media Coverage of Climate Change: Historical Trajectories, Dominant Frames, and International Comparisons. *Society & natural resources, 29*(2), 218-232. https://doi.org/10.1080/08941920.2015.1054569

Walnum, H. (1951, 3. februar). Fôrdyrking i setertraktene. *Arbeiderbladet*. Hentet fra https://urn.nb.no/URN:NBN:no-nb_digavis_arbeiderbladetoslo_null_null_19510203_66_29_1

Warde, P., Robin, L. & Sörlin, S. (2018). *The environment : a history of the idea.* Baltimore, Md: Johns Hopkins University Press.

Weart, S. R. (2008). The discovery of global warming (Rev. and exp. ed. utg.). Cambridge, Mass: Harvard University Press.

Westrum, H. (1995, 27. april). Holder hardt på sitt. *Arbeiderbladet*. Hentet fra https://urn.nb.no/URN:NBN:no-nb_digavis_arbeiderbladet_null_null_19950427_111_96_1

Rolf Groven: «Befaring», maleri av Industrikomiteen under Mardalsfossen. Et av de berømte samfunnskritiske maleriene av Rolf Groven. Gjengitt med kunstnerens tillatelse.

Fagfellevurdert

Mardøla-aksjonen(e)

Et tilbakeblikk på en av norgeshistoriens viktigste miljøvernaksjoner

Sammendrag: *Mardøla-aksjonen sommeren 1970 er en av norgeshistoriens viktigste og mest markante natur- og miljøvernaksjoner. Aksjonen fant sted på fjellet i Møre og Romsdal, mellom bygder som både var i konflikt med hverandre og delvis splittet når det gjaldt vannkraftutbyggingen. Oppdemmingen av Mardalsfossen, Nord-Europas høyeste fossefall, sto i sentrum for en rekke aksjoner både våren og sommeren 1970. Denne artikkelen tar for seg aksjonsdeltagelsen blant lokale krefter – barn og unge så vel som kvinner. Å utvide historiefortellingen om Mardøla-aksjonen ved å vise fram dens bredde, deltagelse og ikke minst kreativitet, kan gjøre den mer relevant for vår tids natur- og miljøbevegelse.*
Emneord: *Natur og miljø, sivil ulydighet, økofilosofi, Arne Næss, Sigmund Kvaløy Setreng, vannkraft, fornybar energi, Mardalsfossen*

Ingrid Fadnes
Journalist i Klassekampen, dokumentarist
Master i latinamerikanske studier
ifadnes@gmail.com

Mardøla-aksjonen – en av norgeshistoriens viktigste miljøvernaksjoner – fant sted på fjellet i Møre og Romsdal sommeren 1970. Økofilosofen Sigmund Kvaløy Setreng, en av de helt sentrale skikkelsene i aksjonen, har kalt hendelsen starten på den norske økopolitiske bevegelsen.[1] I dokumentarfilmen «Kampen om Mardøla» beskriver fortellerstemmen aksjonen som «1970-sommerens sensasjon i Norge. Aviser var breddfulle av Mardølastoff, og aksjonen ble samtaleemne i alle befolkningsgrupper».[2] Og fortelleren overdriver ikke. Aksjonistene bak Mardøla-aksjonen klarte å få kampen mot oppdemming av Mardalsfossen til å bli dreiepunktet for en av de best dekte miljøkampene i norgeshistorien.

Min tilnærming

Konkret handlet Mardøla-aksjonen om å hindre at Mardalsfossen ble oppdemt og utbygd til vannkraft etter et stortingsvedtak i juni 1970. Aksjonen tok form av en teltleir som aktivt forsøkte å hindre Norges vassdrags- og energidirektorat (NVE) i å fullføre anleggsveien – ved bruk av sivil ulydighet. Det var aller første gang dette verktøyet ble brukt i Norge for å verne naturen. Aksjonen varte en drøy måned, fra 25. juli til 27. august. Antallet aksjonister i leiren, en blanding tilreisende og lokale, var alt fra mellom fem og ti personer til godt over hundre. Initiativtakerne til leiren var de nystartede Samarbeidsgruppene for natur- og miljøvern (snm), aksjonsgrupper med solid forankring på filosofiske institutt og med Sigmund Kvaløy som en av de sentrale økofilosofene.

Min interesse for Mardøla-aksjonen som en spesifikk miljøvernaksjon ble vekket i forbindelse med femtiårsmarkeringen i 2020. Jeg har kjent til aksjonen, og ikke minst stiftet et fysisk bekjentskap med Mardalsfossen, som sto i sentrum for aksjonen, fra jeg var liten. Jeg har flere ganger stått foran det som er et av Europas høyeste loddrette fossefall – 297 meter – i den vesle jordbruksbygda Eikesdalen. Jeg er fotografert som sjuåring, med hendene strakt opp mot fossen, som en hilsen til de tilmålte tre kubikkmeterne NVE slipper ut i «turistsesongen» hvert år mellom juni og august. Avtalen om å slippe fossen fri i to måneder på sommeren blir sett på som et avbøtende tiltak for oppdemmingen av fossen, men i en radioreportasje fra NRK i 1970 blir dette kalt «turistvann» og en «trøstesmule». Verken de lokale bøndene i de to bygdene Eresfjorden og Eikesdalen, som ble direkte berørt av kraftutbyggingen, eller økofilosofene fra Universitetet i Oslo stilte krav om en turistfoss. I dag blir den på folkemunne kalt for et «fossespøkelse»

Mediehistorisk Tidsskrift nr. 34, 2020, årgang 17, s. 100-123, publisert 05.12.2020.
Artikkelen finnes også som del av hele utgaven av Mediehistorisk Tidsskrift nr. 34 2020,
url: http://medietidsskrift.no/content/uploads/pub/2020/12/NMF-tidsskrift-02_2020-web.pdf
Artikkelen publiseres under lisensen Creative Commons CC BY-NC 4.0.

Arne Næss bæres bort av de to lokale lensmannsbetjentene Asbjørn Nerbø og Odd Dyrkorn på teltleirens siste dag den 27. august 1970. Foto: Magne Flemmen. Gjengitt med fotografens tillatelse.

eller et «fosselik», og kampen for å få fossen tilbake i sitt naturlige kretsløp har tiltatt i styrke. I 2020, femti år etter konsesjonen ble gitt, er det mulig å be om en revisjon av konsesjonsvilkåra. Eikesdal Bygdelag, Eikesdal Grunneigarlag og Eikesdal Sameige, tidligere Nesset kommune, har sendt en anmodning til Molde kommune, som kan be NVE om en slik revisjon.[3] Det gjenstår å se om Mardalsfossen vil få utvidet sin «åpningstid» og blir regulert fra å være en «turistfoss» til å igjen bli en permanent og naturlig del av landskapet i Eikesdalen.

Selv om jeg har kjent til Mardøla-aksjonen, har jeg visst lite om det lokale engasjementet og deltagelsen i aksjonen. Som så mange andre har jeg knyttet aksjonen til fotografiet av filosofiprofessor Arne Næss idet han ble båret ut av veitraseen av politiet den 27. august 1970, det vil si på aksjonens siste dag. Næss var ikke en sentral person i den aktive organiseringen av aksjonen, men han var en viktig støttespiller både før, under og etter. Det ikoniske bildet av en smilende Næss står igjen som en viktig markør i norsk miljøvernhistorie, men bildet har kanskje tatt oppmerksomheten vekk fra en rekke – og da spesielt lokale – aktører i aksjonen(e).

Det ikoniske bildet av Arne Næss står igjen som en viktig markør i norsk miljøvernhistorie, men har kanskje tatt oppmerksomheten vekk fra en rekke lokale aktører

Et langt mindre ikonisk bilde er det av meg selv. Der jeg står og strekker hendene opp som liten jente, ser jeg ikke bare opp mot der fossen tar sats og dundrer

ned i Mardalen, jeg ser også tusen meter rett opp til der aksjonsleiren ble etablert sommeren 1970. Sandgrovbotn ble det utvalgte stedet for leiren. Årsaken til det var at NVE var i gang med anleggsveien der oppe – alt før Stortinget hadde behandlet saken. Det kan virke slitsomt å plassere en teltleir tusen meter over havet, i et ganske så hustrig vestlandsklima, tross sommer, når alternativet kunne ha vært den langt mer varme og lune Eikesdalen. Det at leiren ble plassert her, gir Mardøla-aksjonen en ekstra dimensjon, da bare det å komme seg dit krever enten sterke bein og god utholdenhet, eller eget småfly eller sjøfly eller bil via anleggsveien – så lenge den ikke var sperret.

Jeg vil i denne artikkelen gå bak bildet av Næss og ta et tilbakeblikk på både aksjonen og hendelsene rundt den fra et lokalt perspektiv. Artikkelen baserer seg på gjennomgang av to lokale aviser i Møre og Romsdal og på 17 dybdeintervjuer. Både i gjennomgangen av mediedekningen, annet materiale og i intervjuene har jeg vært opptatt av å kartlegge og å forstå landskapet, både geografisk og forstått som aktørene som deltok i Mardøla-aksjonen. Jeg har vært på leting etter lokale stemmer, nye stemmer og ikke minst kvinnestemmer. Gjennom mine undersøkelser har det åpenbart seg et landskap av aksjonister og hendelser som er langt bredere, mer mangfoldig og sammensatt enn det man har fått inntrykk av gjennom formidlingen fra eldre filosofiprofessorer og de menn som har hatt «monopol» på historiefortellingen om Mardøla-aksjonen. Et tydelig funn både i min gjennomgang av media og i tidligere studier av mediedekningen av aksjonen er fraværet av kvinner. Ikke fraværende som aktører i aksjonen, men fraværende i dekningen av den. Det er betegnende for tidsånden i 1970 at menn er de sentrale intervjuobjektene for media, men det har også preget hvordan aksjonen i etterkant er blitt omtalt og beskrevet – nesten utelukkende av menn, og i all hovedsak av dem som var tilreisende aksjonister.

Det er riktignok ikke noe unikt å gjøre en slik observasjon av en politisk mediebegivenhet fra 1970. I 1969 utgjorde kvinner på Stortinget knappe ti prosent av de folkevalgte,[4] og kvinnekampen og kvinneorganiseringen får et virkelig oppsving spesielt etter at de norske nyfeministene hadde sitt første «vekkelsesmøte» den 27. august 1970. Dette er på sett og vis en symbolsk dag, da den sammenfaller med øyeblikket da politiet bar filosofiprofessor Arne Næss bort fra veitraseen på fjellet i Sandgrovbotn. Mardøla-aksjonen skjer også rundt et år før den store kvinnerevolusjonen, som i politikken startet med kommunevalget i 1971.

Gjennom at jeg har sett på lokale medier har de lokale stemmene, de lokale konfliktlinjene og en rekke hendelser i forkant av selve Mardøla-aksjonen blitt synlige. Jeg vil omtale både Mardøla-aksjonen og den konkrete teltleiren på fjellet mellom 25. juli og 27. august 1970. Tatt i betraktning at det er snakk om flere hendelser, er jeg er fristet til å skrive om aksjonen i flertall. Mardøla-aksjonen er beskrivelsen av selve teltleiren på fjellet, men sett gjennom de lokale lesebrillene er det så mye mer som blir synlig fra opptaktene til teltleiren: økofilosofene som ankom bygdene på Vestlandet, og som møtte odelsgutter, lærerinner, fiskere, barn og ungdom – klare til kamp. Å utvide historiefortellingen om en av de viktigste naturvernaksjonene i Norge kan gjøre den mer relevant for flere samfunnsgrupper i Norge, slik som de unge skolestreikende og lokale miljø- og klimakamper. Ikke minst vil den bidra til å skrive kvinnene inn i aksjonen.

Å utvide historiefortellingen om en av de viktigste naturvernaksjonene i Norge kan gjøre den mer relevant for flere samfunnsgrupper i Norge, som unge skolestreikende og lokale miljø- og klimagrupper

En dagsaktuell 50-åring?

Mardøla-aksjonen kan, over 50 år etter at den skjedde, fortelle oss noe om aksjonsform, om dialog, om distriktspolitikk og industriutvikling, om bruk av sivil ulydighet og ikke minst om konflikter som kan oppstå lokalt når utbygginger skaffer arbeidsplasser på bekostning av det biologisk mangfoldet eller andre næringer. Dette er alle tema som er høyst aktuelle i dag. Jeg tenker spesielt på utbygging av vindkraft og

de lokale konfliktene og mostanden som har oppstått samt argumentasjonen om behovet for mer fornybar energi som en del av «det grønne skiftet».

Mardøla-aksjonen er kjent for å være den aller første aksjonen som tok i bruk sivil ulydighet for vern av naturen i Norge. Aksjonen introduserte begrepet «lenkegjeng», som senere har blitt et kjennetegn for deler av norsk miljøvernbevegelse, spesielt Natur og Ungdom. Aksjonen klarte å bygge en allianse mellom høyt utdannede akademikere og lokale bønder, og den satte større og mer strukturelle spørsmål omkring vern og vekst inn i en konkret kamp om en foss. Mardøla-aksjonen bidro også til en dyp splittelse i lokalbefolkningen. De lokale aksjonene, både for og imot utbygging, og de dramatiske hendelsene da lokale utbyggingstilhengere forsøkte å storme aksjonistenes leir, følelsen av tillitsbrudd mellom lokale innbyggere, politikere og byråkrati, har i mindre grad blitt studert og synliggjort. I dag ser vi at disse konfliktlinjene er svært synlige i utbyggingssaker, og da særskilt i vindkraftutbyggingen.

Over 50 år etter kan Mardøla fortelle oss noe om aksjonsform, dialog, distriktspolitikk og industriutvikling

Mardøla-aksjonen er ikke en åpenbar referanse for vår tids miljøbevegelse, spesielt ikke for den yngre generasjonen. Tid kan skape avstand, og 1970 er på mange måter lenge siden. I hvert fall når du er 14 år og skolestreiker. Samtidig er det paralleller, og da som nå var det de unge som sto i bresjen for noen av de første direkte aksjonene mot vannkraftutbygging og oppdemming av Mardalsfossen. Økofilosofien, både gjennom sin akademiske forankring på filosofisk institutt og som aksjonsgrunnlag, kan også gi innspill til dagens klima- og miljødebatt, hvor klima har tatt helt eller delvis over for natur- og miljøkampen,[5] som var helt sentral om vi går 50 år bak i tid. Uten å hevde at det i dag ikke finnes stemmer innenfor akademia eller innenfor filosofien – filosofiprofessor Arne Johan Vetlesen er et eksempel på en viktig stemme for økologisk tenkning som stiller spørsmål om hvordan vi snakker om og behandler klima og miljø – er det likevel et ganske stort sprang fra den uttalte aksjonsrettede akademiske plattformen som (snm) var med på å skape. Økofilosofien og den økopolitiske bevegelsen som ble bygd opp i forkant, under og i etterkant av Mardøla-aksjonen, mante til handling, og det å være journalist, akademiker eller partipolitiker skulle ikke være til hinder for å handle.

I dag er også debatten om klima, miljø og medias rolle viktig både i Norge og internasjonalt, og Mardøla-aksjonen er interessant på flere vis. Aksjonens synlighet henger tett sammen med media. Når vi i dag diskuterer objektivitet i framstillingen av klima- og miljøspørsmål, og spør om journalister kan drive kampanje for klima,[6] eller om man kan presentere klimasaken uten å måtte ta inn «klima-skeptikere», viser studier av mediedekningen av Mardøla at journalister både var rapportører og aktører under Mardøla-aksjonen. Mediehus som *VG* bisto i å frakte mat til teltleiren, en av journalistene fra *Dagbladet* lenket seg fast sammen med demonstrantene, og flere av journalistene som rapporterte fra teltleiren var også medlemmer av Samarbeidsgruppene for natur- og miljøvern. Dette kommer jeg tilbake til i artikkelen.

Det er viktig å understreke at jeg vil bidra til å utvide fortellingen om Mardøla-aksjonen, men noen komplett fortelling er den ikke. Det er derfor betryggende å vite at nye bøker vil bli publisert i nær framtid. Eikesdalingen Marit Wadsten, som var med på aksjonen(e) som tiåring, skriver på en bok om selve Mardøla-aksjonen, Arne Vinje på en biografi om Sigmund Kvaløy Setreng, og Knut Are Tvedt arbeider med en bok om historien om Samarbeidsgruppene for natur- og miljøvern. Dette er publikasjoner som kan være med på å utvide fortellingen om – og ikke minst øke forståelsen av en sterk økopolitisk bevegelse i Norge.

Opptaktene til Mardøla-aksjonen

Den 24. juni 1969 samlet en gruppe på rundt tretti personer seg på Filosofisk institutt i Oslo. Møtet ble ledet av økofilosofen Sigmund Kvaløy.[7]

I 1969 hadde Kvaløy allerede jobbet i flere år med filosofiprofessor Arne Næss, som oppmuntret og

De lokale avisene var fulle av stoff om konflikten om Mardøla. Her er faksimiler fra Romsdals Budstikke og Åndalsnes Avis sommeren 1970.

støttet ønsket om å ha en mer aksjonsrettet filosofi. På møtet den 24. juni ble samarbeidsgruppene for natur og miljøvern etablert. Gruppa skrev forkortelsen SNM i begynnelsen, men senere var det (snm) som etablerte seg. På møtet var det den «ikkevoldelige direkte-aksjonsgruppa» som ble den mest sentrale. Kvaløy har i ettertid skrevet at Mardøla-aksjonen bygde på «en fortvilelse over nedbrytingen av naturlig mangfold»,[8] og sentralt i kritikken var utviklingsoptimismen: «Utviklingen tjener økede muligheter for et mangfoldsmettet liv for dem som eier og styrer, men slik at mulighetene til frihet og utfoldelse snevres inn for de mange – de som eies og styres.»[9] Det var tankegodset framført av blant annet økofilosofer som Arne Næss og Sigmund Kvaløy – samt også Johan Galtungs og Arne Næss' konflikt-orienterte fortolkning av Gandhi – i kombinasjon med en økt bevissthet rundt natur og miljøvern, og ikke minst en vilje til direkte aksjon, som la grunnlaget for Mardøla-aksjonen og det Kvaløy også beskriver som starten på den norske økopolitiske bevegelsen.[10] Et av de første formålene til (snm) var å etablere økofilosofi som begrep i den norske debatten, og å utvikle økofilosofi til et aktivist-orientert begrep.[11] Høsten og vinteren 1969 og 1970 brukte (snm) tiden til å spre økofilosofi gjennom seminarer og kronikker i media.[12]

En annen hendelse det er verdt å nevne i forbindelse med etableringen av (snm), er en utstilling som åpnet noen måneder i forveien, den 12. april 1969, også på Universitetet i Oslo. Utstillingen «Og etter oss …» ble lagd av anonyme studenter fra Norges Arkitekthøyskole.[13] Utgangspunktet var en interesse for økologi og en bekymring for framtida. Utstillingen fikk støtte av Naturvernforbundet, og et av formålene med utstillingen var «å bidra til en omvurdering av de vanlige krav til levestandard».[14] Utstillingen vandret fra by til by i Norge, og kjernen i budskapet var blant annet en kritikk av konsum-samfunnet, naturens begrensninger og befolkningsvekst, og den varslet om faren for en fremtidig miljøkollaps. Vi må kunne si at skjebnens ironi satte punktum for utstillingen: Natten mellom den 21. og 22. september 1969 forsvant utstillingen i en storm i Haugesund.[15]

Jeg ble oppmerksom på utstillingen «Og etter oss …» da jeg leste andre utgave av tidsskriftet *Norsk Natur*, utgitt av Naturvernforbundet i 1969. På forsiden av denne utgaven er det et bilde av Mardalsfossen, noe som også viser litt av den tidlige oppmerksomheten miljø- og naturvernerne rettet mot en mulig utbygging, og inne i bladet er det en fire siders omtale av utstillingen. Noen av studentene bak utstillingen ble også senere med på Mardøla-aksjonen. Beata Labuhn, stipendiat på Institutt for arkitektur på Arkitektur- og designhøgskolen i Oslo (AHO), forsker på røttene til bærekraftig arkitektur i Norge og møtene mellom miljøvernere og arkitekter i 1960- og 1970-årene. Labuhn plasserer utstillingen «Og etter oss...» i sammenheng med en rekke andre hendelser i denne samme perioden, og beskriver også møter mellom arkitekter og blant annet Galtung i forkant av utstillingen. Arbeidet, som skal bli en monografi, viser hvordan økofilosofien påvirket arkitekter, og spesielt arkitektstudenter i denne perioden.[16]

Enda mer vannkraft

Samtidig som (snm) etablererte seg og så etter et egnet sted for direkte aksjon, begynte Stortinget for alvor å se på muligheten for å bygge ut enda mer vannkraft i fjellene mellom Sunndalsøra, Rauma og daværende Nesset kommune. Lokalt bredde det seg både begeistring og uro. Utbygging kunne bety arbeidsplasser, men det kunne også bety redusert grunnvann og tap av Mardalsfossen. Fossen var – og er – en viktig del av landskapet i området. Den regnes for å være Nord-Europas aller høyeste fossefall, og den kontinuerlige vannspruten og doggfallet har gitt et permanent fuktig dryss over Mardalen og ut over Eikesdalsvatnet.

Den vesle bygda Eikesdalen, uten veiforbindelse, hovedsakelig bebodd av småbønder, likte dårlig ryktene om oppdemming av mer vann i området. Det gjorde også nabobygda Eresfjorden, som trenger god vannstand i elva Eira for å opprettholde blant annet laksefisket. De hadde allerede mistet nær 70 prosent av grunnvannet på grunn av to tidligere utbygginger. Den første, Aura kraftverk, ble etablert i 1953 for å gi strøm til Sundal Verk (senere Hydro Aluminium) på Sunndalsøra, og få år senere kom nok en utbygging for å utvide Aura kraftverk. Verket var datidas mest moderne vannkraftverk i Norge, og et prestisjepro-

sjekt for Arbeiderpartiet i etterkrigstida. Utbygging av vannkraft var en forutsetning for å kunne bygge opp industrien, men da saken om en ny utbygging som også ville fjerne Mardalsfossen, kom opp til debatt, ble det reist en rekke kritiske spørsmål. Kritikken dreide seg blant annet om hvor mye industri som skulle bygges på bekostning av jordbrukssamfunn og lokale bygder.

I 1970 gjorde Stortinget to motstridende vedtak. Det første kom den 18. juni 1970. Da vedtok Stortinget å gå for utbygging av Mardalsfossen, det såkalte Grytten-alternativet, heiet fram av Rauma kommune, som gikk gode entreprenørkontrakter i møte. Vedtaket ble tatt imot med stor skuffelse i Eikesdalen og Eresfjorden. Bygdene hadde håpet på at utbyggingen enten ville bli stoppet, eller at utbyggingen i så fall skulle skje på deres side. Slik ville de i det minste få arbeidsplasser, og noen mente at kraftutbygging i Eikesdalen ville skåne Mardalsfossen. Dagen etter vedtaket, den 19. juni, vedtok Stortinget naturvernloven. Vedtaket om loven kom i forbindelse med det europeiske naturvernåret i 1970. I min gjennomgang av lokale media er det nesten daglige annonser for naturvernåret, og hyppige saker om miljø med fokus på søppel i nærområdet. På lik linje med dagens frivillige plastplukkere langs strandkantene organiserte lokalsamfunn seg i 1970 for å rydde søppel fra natur og i byene. Hendelsene beskrevet i 1969 og 1970 viser et sterkere engasjement for miljøet, og en bekymring for det økende forbruket og for framtida til kloden.

«Igjen vedtar mange ei utbygging med kjensla om at utviklinga med stor U ikkje gjer oss noko val». Einar Førde, 1970

Samtidig viser stortingsdebatten omkring Mardøla-vedtaket en kritikk mot økt vekst, og blant annet aluminiumsproduksjon i Norge: «Vi vet at denne industrien i høy grad gjør landet avhengig av internasjonale gigantkonserner og usikre internasjonale konjunkturer. Vi vet også at denne form for industri best egner seg for de utviklingsland som besitter råstoffet», uttalte Gunnar Garbo fra Venstre i stortingsdebatten.[17] Aura-utbyggingen i 1950-årene var avgjørende for å bygge opp aluminiumsindustrien på Sunndalsøra, men spørsmålet om vekst og vern, industrielle arbeidsplasser versus jordbruk, og verdien av biologisk mangfold gjorde seg også gjeldende, selv om de som forfektet disse spørsmålene, var i mindretall. Også i dag står utbyggingen av fornybar energi – vindkraft – til industri (blant annet den samme aluminiumsindustrien) i konflikt med naturverninteresser, og også i konflikt med vern av den samiske reindrifta.[18]

Stortingsdebatten i 1970 viste at det ikke bare handlet om det konkrete kraftverket og Mardalsfossen, men også om veivalg for Norges utviklingsoptimisme og framtid som industrinasjon. Einar Førde formulerte det slik i stortingsdebatten om Mardøla-utbyggingen: «Igjen vedtar mange ei utbygging med kjensla om at utviklinga med stor U ikkje gjev oss noko val.»[19] Einar Førde beskriver en utviklingsoptimisme som påvirket politiske debatter og avgjørelser. Mediene kritiserte også Stortinget for å ta en forhastet avgjørelse i saken, men de bøyde ikke av for press, og avgjørelsen om å demme opp Mardalsfossen gikk gjennom. NRK nevner, nærmest i forbifarten i en reportasje og uten særlig dramatikk, at da saken kom opp i Stortinget, ble formannen for industrikomiteen, Senterpartiets Teddy Dyring, truet på livet.[20] Likevel ble forslaget om utsettelse nedstemt og forslaget om utbygging i Grytten vedtatt med 88 mot 41 stemmer.[21]

Vedtaket om utbyggingen den 18. juni er begynnelsen på en allianse mellom den tapende part, bygdene Eikesdalen og Eresfjorden, og økofilosofene fra (snm), som snudde blikket mot Mardalsfossen og nettopp dette området for en direkte aksjon.

En leir etableres – og konflikten eskaleres

De første fra (snm) ankom Eikesdalen og Eresfjorden i slutten av juli 1970. De var ni i følget. Blant dem Sigmund Kvaløy, de tre barna hans og kona Kirsten Kvaløy. I denne gruppen var også Annabel Torgersen.[22]

Eresfjordingen Kolbjørn Lervoll har beskrevet sitt første møte med Kvaløy som et møte mellom likesinnede.[23] Det samme forteller de to odelsguttene Torstein Oppigard og Jon Sæter fra Eikesdalen. De var begge bekymret for framtida som gårdbrukere, de

På dette bildet sitter blant annet Kolbjørn Lervoll fra Eresfjorden (i midten), Magne Reitan fra Eresfjorden, Jon Sæter, odelsgutt, fra Eikesdalen. Sturla Einarsson står med en opptaker, han jobbet med filmen «Kampen om Mardøla ». Kilde: Eresfjord.no

følte seg sveket av Stortinget, og «da naturvernerne kom her med han Sigmund Kvaløy i spissen, han ville nå gå imot det der, med sivil ulydighet heter det nå vel det der, og da hekta vi oss på med en gang vi da».[24]

En av de mest ivrige aksjonistene lokalt var den 70 år gamle bonden Olav Utigard. Han ble intervjuet av NRKs reporter Herman Valeur rett etter stortingsvedtaket, og reporteren innleder med: «Det kom ingen trikk til Eikesdalen, og ikke kom det jernbane, heller ikke vei langs Eikesdalsvatnet, ikke moderne dampskip, og ikke ble dalen strålende flomlyst slik det er blitt gitt fagre løfter om (…)»,[25] men dette var heller ikke sentralt for kampen i Eikesdalen. De ville enten ikke ha utbygging eller ha kraftverket på sin side. Bonden Utigard uttrykker sterk misnøye med det å møte vennlighet og få kaffe mens man er på Stortinget, men så blir man likevel ikke hørt: «(…) det er vanskelig å glemme slike ting så som me he vore behandla», svarer han på om han kjenner på bitterhet som følge av vedtaket. Den bitterheten vil han ha med seg så lenge han lever, forteller han i NRK-reportasjen. Olav Utigard er også den som helt konkret smidde lenkene til norgeshistoriens første sivile ulydighetsaksjon for vern av naturen.

I denne første fasen var også fjellklatrere en sentral del av gruppa. Økofilosofien hadde forankring inn i klatrermiljøet, spesielt sentrert rundt Nils Petter Faarlund i Hemsedal, som også var redaktør av tidsskriftet *Mestre fjellet*. I etterkant av Mardøla-aksjonen dedikerte *Mestre fjellet* en hel utgave til aksjonen, og gir også utfyllende plass til de lokales vitnesbyrd. Ole Daniel Enersen, en av klatrerne som var med i denne første gruppa som ankom Eikesdalen, har tatt mange av fotografiene som dokumenterer leiren. Tre andre var med i denne første troppen. Det var et filmteam som i utgangspunktet skulle lage et innslag til NRKs

ungdomsprogram Flimra, men som endte opp med å lage den omdiskuterte dokumentarfilmen «Kampen om Mardøla». Filmens regissør, Oddvar Einarson, forteller at det var Sigmund Kvaløys økopolitiske foredrag i leiren som snudde hans holdning til aksjonen og fikk han inn på ideen om å lage en lengre dokumentarfilm.[26]

Da (snm) ankom Eikesdalen og Eresfjorden, ble det bestemt at selve teltleiren skulle plasseres tusen meter over havet, i Sandgrovbotn, der NVE bygde anleggsvei. Den 25. juli dro de opp, både til fots og med bil, og fra første stund var det journalister i leiren. Dette vet vi blant annet på grunn av Annabel Torgersens nøye dagbok fra dagene i teltleiren.

Teltleiren vokste i takt med medieoppmerksomheten. Det var etter hvert en mangfoldig samling oppe på fjellet, blant annet den såkalte nikkersadelen, representert ved Den Norske Turistforening (DNT) og andre mer «fornemme» klatrere som Arne og Bodil Randers Heen fra Åndalsnes. Mer etablerte miljøvernere fra Norges eldste natur- og miljøvernorganisasjon, Naturvernforbundet, var også med i miljøet rundt aksjonen, både direkte og indirekte. En annen gruppe, og kanskje den mest kontroversielle, var «jazzeran» fra Molde jazzfestival. Dette var politiserte ungdommer som i stor grad var preget av 1968-opprøret, og som instinktivt sluttet seg til aksjonen da den var i tråd med «drømmen om en bedre verden», eller som «jazzer» Magne Lindholm selv beskriver det: «Vi var hippier som var radikale, som spilte og var glade, og mot alt som var vondt.»[27] Lindholm var én av en gruppe på rundt 40 som dro rett fra jazzcampen i Molde til aksjonsleiren på fjellet siste helga i juli 1970.

Det er når «jazzeran» ankommer aksjonsleiren på fjellet, at konflikten begynner å dra seg til, og alliansen med flere av de etablerte gruppene, som nikkersadelen, begynner å slå sprekker. Ikke alle var like glade for de nye deltagerne som kom for å styrke leiren før en varslet politiaksjon den 3. august 1970. Blant annet fjellklatrer Bodil Randers Heen uttrykte i klartekst til aksjonsleiren at stemningen i Åndalsnes brått var snudd til en langt mer negativ holdning: «sindene er i kok», skrev hun i et brev, etter at «den gjengen som kom fra jasfestivalen i Molde», ankom leiren.[28] Selv tok hun på dette tidspunktet avstand fra hele aksjonen og ville ikke lenger komme opp til leiren.

Konflikten som utvikler seg i løpet av sommeren 1970, er slik at man nærmest kan tegne en rød strek gjennom landskapet i Møre og Romsdal: på den ene siden Rauma kommune med sine krafttilhengere og entreprenører i spissen, på den andre Nesset kommune med lokale bønder og naturvernere som innbitt kjemper mot stortingsflertallet. Denne røde streken markerer et skille som vedvarte også etter aksjonen:

> Det var bænhard strid vart. Jordbrukssamfunnene i Eikesdalen og Eresfjorden tapte en tredje gang vannet sitt over til Rauma. Åndalsnes skulle få vekst og industrisamfunn, på samme måte som Sunndalsøra hadde fått det under de første to overføringene. (…) Man følte her på at man vart dolka i ryggen av sambygdingan sine rett over fjellet. Det ligg der, selv om det er 50 år siden. Det ulmer.[29]

(snm) forsøkte å holde konflikten ute fra de lokale bygdene. De rettet sin kritikk mot NVE, og de kalte konflikten som begynte å forplante seg lokalt, for «en avsporing».[30] Likevel ble den uunngåelig, og den 6. august mobiliserte folk i Rauma, med entreprenørene i spissen, en motaksjon med flere hundre deltagere som ville fjerne leiren.

«Hippier dra hjem»

En bilkortesje fra Rauma kjører opp anleggsveien og ankommer teltleiren på fjellet tidlig kveld. De stiller seg opp rundt aksjonistene, de er overlegne i antall, og med seg har de plakater: «Romsdal for Romsdalinger», «Hippier dra hjem (hvis dere har noe da)» og «Fei for egen dør».[31] Stemningen er amper, teltbarduner blir kuttet og det går rykter om at folk har med seg hjemmelaga molotovcocktails i ryggsekken, et rykte entreprenør Knut Hoem senere bekrefter.[32] Einar Remmen, en av entreprenørene fra Åndalsnes tar tak i en megafon og snakker mot teltleiren.[33] Han leser opp et brev signert «bygdefolket» og gir teltleiren et ultimatum. De må fjerne seg fra anleggsveien og fjellet innen neste morgen – om ikke de gjør det «kan hva som helst skje, jeg understreker, hva som helst kan skje». Sigmund Kvaløy svarer motaksjonen på vegne av teltleiren samme kveld, og i tråd med

ikkevoldsprinsippene til aksjonen lovde de å trekke seg ut av leiren. Raumafolket gjør vendereis, men ikke uten å advare leiren på nytt om at de har store vansker med «å holde tusen mennesker i sjakk, vi kommer ikke tusen mennesker for morotur».[34]

Teltleiren med Kvaløy i spissen godtok ultimatumet, men det gjorde ikke de lokale aksjonistene fra Eresfjorden og Eikesdalen. Turid Leirvoll Øverås, som den gangen var 14 år, lærte seg et helt nytt ord: «Jeg lærte meg det ordet da, et nytt ord: ultimatum. Om du ikke trekker deg tilbake, innen et klokkeslett. Det var ufattelig spennende, og jeg tror nå at det stikker ganske djupt enda.» Da ryktet om Raumafolkets mot-aksjon mot teltleiren nådde Eresfjorden og Eikesdalen, reagerte de kontant. De fant seg ikke i at folk i nabobygda jagde det de så på som deres egen protestleir, og spesielt stakk det dypt at de fra Rauma hadde med seg plakater hvor det sto «Romsdal for romsdalinger» og «Hippier dra hjem».

Folk fra de to bygdene etablerte leiren på nytt, og flagget fra den opprinnelige teltleiren ble symbolsk overrakt til den nye leiren bestående av folk fra både Eikesdalen og Eresfjorden. På dette tidspunktet var flere av de lokale registrert av politiet, de hadde fått innkalling til avhør i Molde byrett, og de aller fleste fikk pålegg om å betale bøter. Den nye leiren bestod ikke lenge, folk måtte ned igjen til gårdene hvor arbeid ventet, og gradvis ebbet teltleiren på fjellet ut. I perioden fram mot det siste framstøtet i slutten av august, som endte med at blant annet Sigmund Kvaløy og Arne Næss ble båret bort av politiet, foregikk det meste av aksjonens virksomhet i form av lokale møter i Eikesdalen og i Eresfjorden.

Aksjonen bygget en allianse mellom høyt utdannede akademikere og lokale bønder, og satte større og mer strukturelle spørsmål om vern og vekst inn i en konkret kamp om en foss

Media om Mardøla-aksjonen

En viktig kilde til kunnskap om den brede mediedekningen, og omfanget av den, er hovedfagsoppgaven til Terje Grønningsæter fra 1979, *Nyhetsspredning i den norske dagspressen, eksempelet Mardøla-utbyggingen*. Grønningsæter konkluderer på bakgrunn av sine studier at Mardølasaken var en enestående begivenhet. Saken spredte seg til aviser i alle landsdelene, og Grønningsæter viser også hvordan saken engasjerte folk på begge sider, både for og imot utbygging. Blant de viktigste funnene er den brede dekningen i lokal presse, men også den tiltagende dekningen i riksdekkende presse som topper seg de siste dagene i juli og de første i august 1970. Grønningsæter identifiserer også den store andelen leserinnlegg som dominerte nyhetsbildet fram mot selve aksjonen, og leserinnleggene kom i størst grad fra motstanderne av utbyggingen, og en god del av dem igjen fra dem som senere organiserte aksjonen. En annen interessant observasjon i arbeidet til Terje Grønningsæter er den geografiske spredningen av dekningen. Aviser over hele landet skrev på et eller annet tidspunkt om saken. Alt fra *Lofotposten* i Svolvær til *Buskeruds blad* på lokalt nivå, til bred dekning i *Adresseavisen*, *Bergens Tidende*, *Aftenposten* og *Dagbladet*.

Malene Augestad har gjort en langt nyere studie av mediedekningen av Mardøla-aksjonen i masteroppgaven *Media om Mardøla* fra 2020, hvor hun sammenligner *Dagbladet*s og *Morgenbladet*s dekning av aksjonen. Augestad finner en brei dekning i begge aviser, hvor *Dagbladet* i stor grad sympatiserer med motstanderne av utbygging, mens det innad i *Morgenbladet* var mer delte meninger. Et interessant funn i Augestads studie er journalistenes engasjement i saken og i miljøbevegelsen, og flere av journalistene hadde sammenfallende interesser med aksjonen. *Morgenbladets* kulturredaktør i 1970, Erik Egeland, hadde økofilosofiske sympatier, i kontrast til avisens daværende redaktør Christian Christensen.[35] En annen av *Morgenbladets* journalister med beina godt plantet i økofilosofien var Ragnhild Slåttelid. Hun var medlem av (snm) og skrev samtidig flere store saker til *Morgenbladet* om utbyggingen og Mardalsfossen. Slåttelids fasinasjon for den vesle grenda Eikesdalen, hvor Mardalsfossen renner ned, kommer tydelig fram i hennes første reportasje, datert 9. juni og framhevet i Augestads utvalg:

«Det kommer kanskje av hele vår tids utvikling, jeg er ganske opptatt av hvordan vår klode skal se ut i fremtiden,» sier en av aksjonens mange «navnløse kvinner», Lisbeth Mikaelson, i filmen «Kampen om Mardøla». Screenshot fra filmen.

> Jeg har gjestet en av Norges vakreste daler. Leserne må derfor unnskylde meg om jeg, beruset av duften fra hegg, bjørkesaft og epleblomst, blendet av det mest intense høyfjellslilla dekke av skogfiol og bedøvet av alle de levende lyder fra små og store fosser, elver og bekkefar, har tapt balansen og gangsynet. Eikesdalen er farlig i juni – for en hovedstadssjel.[36]

Nils Petter Gleditsch, Åke Hartmann og Jon Naustdalslid ved Institutt for fredsforskning utga i august 1971, ett år etter aksjonen, en omfattende rapport om Mardøla-aksjonen. Gjennom spørreskjema samlet de inn informasjon om blant annet deltagerne i leiren. Rapporten er en viktig kilde til å forstå sammensetningen i leiren, med alder, kjønn, yrkesbakgrunn og geografi. Ikke overraskende er flertallet unge, mellom 20 og 29 år, og flertallet er menn. Det var en blanding av lokale og tilreisende, men de som i snitt er flest sammenhengende dager i leiren, er de som kommer langveisfra. Dette stemmer godt overens med mine funn i intervjuer med lokalbefolkningen i Nesset kommune. Dette er en jordbruksbygd, og flere gikk opp og ned på én dag, eller sov én natt om gangen. Interessant er det at rapporten viser til at hele 35 prosent lot seg mobilisere til leiren gjennom dekningen i media. Mediene var en av de viktigste årsakene til rekruttering, ifølge rapporten.

En viktig kilde til informasjon om både det daglige livet i leiren, deltagerne, besøk fra politiet, forholdet til anleggsarbeiderne og ikke minst medias besøk og delaktighet i leiren er Annabel Torgersens *Dagbok fra en naturvernleir*. I den kommer det tydelig fram at forholdet til anleggsarbeiderne er relativt bra, de drikker kaffe sammen, de diskuterer alt – og tidvis høyt – om «aksjonen, vegen, konsesjon, storting, NVE, alternativ kraft, aluminium og distriktspolitikk»,[37] og vi

får et innblikk i Sigmund Kvaløys økopolitiske foredrag på fjellet. Rundt ti dager inn i teltleiren dukker så 40 personer fra Molde Jazzfestival opp. Noe av det første som skjer, er at Kvaløy holder seminar med tema som «filosofisk ryggrad, filosofisk tenkning, distriktsutbygging, vassdragsregulering, industri, bygdesamfunn, bysamfunn, samfunnsplanlegging – natur- og miljøvern i alle spekter».[38] Torgersen beskriver nesten daglig besøk av journalister, både fra inn- og utland. Hun forteller om *Aftenpostens* sjøfly, som ikke blir lenge på grunn av det kalde fjellværet, og journalistenes sommerlige bekledning. I Torgersens dagbok ser vi tydelig litt mer av journalistenes rolle som både aktører og rapportører. *Dagbladets* journalist, Levi Fragell, som også overtalte Odd Einar Dørum, daværende leder av Unge Venstre, til å bli med i leiren, lenket seg også fast sammen med aksjonistene.[39] Det andre eksemplet er *VG,* som tok med seg penger fra en innsamlingsaksjon i Eikesdalen. Lokalbefolkningen samlet inn penger gjennom blant annet tombola for at «dem ikkje skulle svelte der oppe»,[40] og disse pengene tok *VGs* pressefly med seg til Molde og returnerte med «ferske, nybakte brød og annen mat».[41]

Journalister var både rapportører og aktører. VG bisto i å frakte mat til teltleiren, en journalist fra Dagbladet lenket seg fast sammen med demonstrantene, og flere journalister var også medlemmer av (snm)

«Sommeren 1970 kom ordet 'Mardøla' på førstesiden i alle norske aviser», skriver Nils Petter Gleditsch, Åke Hartman og Jon Naustdalslid i rapporten *Mardøla-aksjonen* i 1971, ett år etter.[42] De beskriver videre den unike alliansen som oppsto mellom organiserte natur- og miljøvernere og lokale bønder, en allianse som gjorde det mulig å for aller første gang ta i bruk sivil ulydighet i «natur- og miljøvernets tjeneste».[43] Odd Einar Dørum, som i 1970 var leder for Unge Venstre, og senere blant annet ble justisminister, beskriver aksjonen som «skjellsettende for norsk debatt om vekst og vern, natur og miljø, storsamfunn og lokalsamfunn, bygdenæringer og storsamfunnets behov for energi, og skjellsettende for hvordan demokratiet vårt fungerte».[44] Levi Fragell utfordret Odd Einar Dørum til å bli med på aksjonen slik, ifølge Dørum: «Synes du politikere prater for mye? (…) Ja, sa jeg. Ja, synes du ikke politikere skal gjøre noe? Ja, sa jeg, liten pause, skal vi dra til Mardøla sammen? Og så sa jeg ja. Så dro vi».[45] Og slik ankom Odd Einar Dørum og hans kone Randi Gerd Øverland aksjonsleiren på fjellet sammen med *Dagbladets* journalist. Senere, i et oppslag i *Dagbladet* den 3. august 1970, er Odd Einar Dørum avbildet i en båt på Eikesdalsvatnet sammen med tidligere leder av Unge Venstre Kjell Rosland og Randi Gerd Øverland. Sistnevnte er ikke nevnt ved navn i bildeteksten. Men, hun var der. Det er også verdt å nevne at Odd Einar Dørum var den eneste lederen av et politisk parti som aktivt var med i leiren. Andre politikere var innom på besøk, men ingen gikk så langt som Dørum, som valgte å lenke seg fast, en avgjørelse han for all ettertid har forsvart som et av demokratiets viktigste virkemiddel.[46] Det kan også bemerkes at det ikke er noen tydelige partiskiller i debatten omkring Mardøla-utbyggingen. Jeg har i hvert fall ikke funnet noe i stortingsdebatten som tilsier det, ei heller i gjennomgangen av media. Det synes mer avgjørende hvilket forhold man hadde til distriktspolitikk og behovet for å verne naturen. Selv om de partipolitiske motstanderne av utbygging ikke nødvendigvis delte de mer strukturelle forklaringene og argumentasjonen til (snm), så kunne flere, på tvers av partiene, forstå argumentet om verdien av uberørt natur.

Lokale lesebriller

Jeg har gjennomgått og nærlest to av lokalavisene i fylket: *Romsdals Budstikke* og *Åndalsnes Avis*, fra perioden mai, juni, juli og august 1970. Artiklene er blitt systematisert kvantitativt etter sjanger, kilder og forside. Jeg har så lest alt stoff vedrørende Mardalsfossen og utbygging. Her er alt fra ledere, notiser og kronikker til større artikler og fotoreportasjer. Lokalavisene har vært en kilde til å finne lokale aktører, hendelser og ikke minst en kilde til å forstå mer av hvordan selve aksjonen, og hendelsene i forkant, ble dekket av lokale media. For å utdype forståelsen av aksjonen(e) og kontekstualisere selve teltleiren på fjellet – Mardøla-aksjonen – har jeg gjen-

nomført dybdeintervjuer med 17 personer. Fire av dem jeg har intervjuet, var tilreisende, tre av dem var aksjonister og en av dem var filmfotografen for dokumentarfilmen «Kampen om Mardøla». Fem av de intervjuede er kvinner, og tolv er menn. Jeg har forsøkt å være bevisst på å oppsøke kvinnene som var med på Mardøla-aksjonen. Kvinnene har vært, og er, nærmest usynlige i ettertidas historiefortelling om aksjonen. Dessverre bryter ikke mitt kildegrunnlag nok med dette.

Av de tretten lokale kildene er flesteparten fra Nesset kommune, hvor bygdene Eresfjorden og Eikesdalen ligger. Dette er de to bygdene som utbyggingen fikk direkte konsekvenser for – som tap av grunnvann – og det var her motstanden mot utbygging var sterkest, men noen er også fra bygdene på «den andre siden», det vil si Rauma kommune, hvor flertallet var for utbygging. Entreprenørene som fikk kontrakter fra NVE på blant annet bygging av veitrasé, var fra denne kommunen, men også her fantes det motstand. Kun én av de lokale jeg har intervjuet, var tilhenger av utbyggingen. Han var entreprenør og hadde investert i maskiner som skulle arbeide med anleggsveien.

Lokalavisene har vært en kilde til å finne lokale aktører, hendelser og ikke minst en kilde til å forstå mer av hvordan selve aksjonen, og hendelsene i forkant, ble dekket lokalt

Jeg har ikke klart å få intervju med mer enn én person som var for utbygging. Denne utfordringen er det ikke bare jeg som har møtt på. Marit Wadsten, som skriver bok om Mardøla-aksjonen og i en årrekke har jobbet med den, har møtt den samme utfordringen. Dette bekreftet også lokale journalister fra *Åndalsnes Avis*, den største lokalavisa i Rauma kommune. Det er mulig å tenke seg at årsaken til det er den dype splittelsen som oppsto lokalt i 1970. Mediedekningen lokalt viser etter hvert ganske harde fronter, og det var behov for dialogmøter mellom bygdene for å dempe gemyttene. Nesten daglig etter det nære sammenstøtet oppe på fjellet den 6. august skriver *Romsdals Budstikke* om både dialogmøter, forhandlinger og mulig behov for mekling mellom bygdene. Selv om utbyggersiden «vant», ble Mardøla-aksjonen en viktig miljøpolitisk markør i ettertiden, og det «tapende» laget ble på et vis «vinneren» i historieskrivingen. Eikesdalen og Eresfjorden tapte Mardalsfossen, men de sto for en ikkevoldelig aksjonslinje, side om side med økofilosofene. Da folk fra Rauma mobiliserte til en motaksjon, hvor de omringet leiren på kveldstid med flere hundre folk og truet med å kutte telt-barduner og rydde leiren, ble tilhengerne av utbygging lokalt kalt bondehæren eller Raumahæren. Å være en del av denne mobiliseringen ble nok i ettertid ikke så enkelt. Dette er det mulig å se alt i 1970 i en kronikk i lokalavisa *Åndalsnes Avis*, hvor kritikken blir rettet mot riksdekkende media, som skribenten mener gir en ensidig dekning av folk i Rauma.[47]

Som jeg vil vise litt senere, ble konflikten så hard at det kom til dødstrusler, og om du var tilhenger eller motstander på «feil» sted, kunne du risikere å bli jaget bort. Ser vi på konfliktene rundt vindkraftutbygging i dag, så omfatter de både kraftig ordbruk, høye erstatningskrav og alvorlige rettsaker. Jeg har underveis i arbeidet mitt deltatt på to seminarer om Mardøla-aksjonen, og de har interessant nok foregått hos hver av de to «partene» i konflikten. Det første seminaret ble organisert på Åndalsnes den 6. mars 2020, hvor blant annet den lokale konflikten ble diskutert, og det andre var «Mardøla 2020», en markering i forbindelse med 50-årsjubileet for aksjonen. Denne markeringen foregikk i Eikesdalen.

Når jeg har gått gjennom lokale media, er det den lokale konfliktlinja som er mest synlig, og lokalavisene forholder seg i stor grad til lokale kilder og aktører når de forteller om forløpet til utbyggingen og gjennomføringen av Mardøla-aksjonen. I Mardøla-aksjonen ble de store og mer strukturelle spørsmålene om natur og biologisk mangfold brakt inn av aksjonens økofilosofer og blandet sammen med den konkrete situasjonen og behovene til de lokale bøndene, som kjempet for å beholde vannet i bygda.

Bred dekning lokalt

Romsdals Budstikke, Møre og Romsdals største lokalavis i 1970 med et opplag på 8274,[48] hadde i løpet

av mai, juni, juli og august 203 oppslag relatert til Mardøla-aksjonen og utbyggingen av Grytten kraftverk. *Åndalsnes Avis*, en langt mindre avis i regionen, ble etablert i 1934 av boktrykker John Ludvig Larsen, og i 1970 var sønnen, John N. Larsen, fungerende redaktør. Avisa hadde da et opplag på 2300.[49] I løpet av mai, juni, juli og august hadde avisa 72 oppslag om Mardøla-aksjonen og kraftutbyggingen. Jeg sammenligner ikke de to avisene, men forsøker å se på hva de velger å skrive om, og hva de velger å trykke. *Åndalsnes Avis* har et langt mindre budsjett og en mindre redaksjon, og det er naturlig at dekningen er mindre – og bildebruken er også langt mindre.

For å sette lokalavisenes dekning i perspektiv tar jeg med Malene Augestads gjennomgang av dekningen i *Dagbladet* og *Morgenbladet*: De hadde henholdsvis 132 og 68 oppslag hver i samme periode, og der lokalavisene allerede i mai måned dekker saken, dukker saken opp i *Morgenbladet* og *Dagbladet* først i juni. Slik min gjennomgang vil vise, fant det tidligere sted aksjoner lokalt og også andre større møter, men det kan se ut til at det først var da stortingsvedtaket kom og grupper som (snm) begynte å forberede aksjon, at de riksdekkende media begynte å rapportere. NRKs første store reportasje var 13. juli 1970, og da til gjengjeld i et program på en snau halvtime, hvor de ulike alternativene for utbygging blir nøye gjennomgått, og lokale bønder som Olav Utigard fra Eikesdalen og lokale politikere som Kenneth Bruaset fra utbyggersiden, Rauma kommune, intervjues.

Både *Romsdals Budstikke* og *Åndalsnes Avis* har flere oppslag på forsiden, henholdsvis 84 og 29. Mardøla-aksjonen og kraftutbygging er uten tvil den største saken i begge avisene i perioden mai–august, med en topp i august. Dette sammenfaller også med Augestads og Grønningsæters gjennomgang. Den viser at dekningen drar seg til utover i juni og i juli, med en topp i første del av august før den begynner å flate ut igjen.

I boka *The Power of the Periphery* skriver Peder Anker om miljøbevegelsen i Norge i 1970-årene. I innledningen deler han sin fascinasjon for datidas kreative miljøbevegelse: «I have been awed, amused, bewildered, appalled – and have even burst out laughing – at the various ways in which activists and scholars of the period managed to reach an audience with their environmental concern.»[50] Jeg kan skrive under på dette, også når det gjelder den lokale organiseringen for å stoppe Mardøla-utbyggingen. Jeg har selv blitt overrasket og ledd høyt i stille arkiv, slik Anker beskriver. Noen av historiene fra aksjonen er nærmest blitt lokale myter i ettertida. Er det sant at de bar en boble over en veisperring? Eller ble den slept i krattet bak en bulldoser? Hva med den lokale gården som ble gjort om til en operativ base, eller telefondama som fikk med seg alt som skjedde og spredte informasjonen videre? Å se bildet av lokale odelsgutter, uten mer enn grunnskolen, nonchalant lese *Dagbladet* foran stivt kledde politikonstabler, eller å høre historier om småbøndenes egne småfly som fraktet post og fløy over bygdene med hjemmelagde bannere, gir grunn til en nysgjerrighet rundt Mardøla-aksjonens mange aksjoner – også lokalt.

Både i Romsdals Budstikke og en annen lokalavis, Romsdals Folkeblad, er det bilder av en organisert barne- og ungdomsaksjon som tar imot industrikomiteen

Protesterende barn og en dresskledd industrikomité

I opplagene i mai, i både *Romsdals Budstikke* og i *Åndalsnes Avis*, er hovedfokuset forberedelsene til – og gjennomføringen av – besøket til Stortingets industrikomité. Industrikomiteen var en fagkomité som eksisterte mellom 1967 og 1981, og i 1970 besto den av ti menn og én kvinne. Formannen for komiteen, Teddy Dyhring, blir sitert i *Romsdals Budstikke* på at han mener at mener industrikomiteen er underlagt et «hastverkstyranni». I løpet av få dager besøkte de Eresfjorden, Eikesdalen og Åndalsnes for å lytte til lokalbefolkningens meninger om saken. Det Dyring beskriver på møtet lokalt, er viktig og blir senere tatt opp i en leder og i et oppslag i *Romsdals Budstikke*. Industrikomiteen måtte ha en redegjørelse klar for

Romsdals Budstikke

Nr. 117 TIRSDAG 26. MAI 1970 128. årgang

★ Kvalitet
★ Mønster
for et hvert interiør
O. Wiig Farvehandel Tapeter
Myrabakken 6

«Mardøla er vår – vi ber om å beholde den

Industrikomiteen: Verdifulle momenter kom frem

— Når vi skal ta den endelige beslutning i denne saken, lover vi å ta godt vare på de verdifulle momenter som kom fram på dette møtet, sa Industrikomiteens formann, Teddy Dyring, som avslutning på møtet i Eresfjord i forbindelse med Industrikomiteens befaring av Mardøla-prosjektet i går.

Bygdefolket markerte klart sitt standpunkt — Industrikomiteen ble møtt av en flokk skolebarn som bar plakater med slagord som «Mardøla er vår», «La oss beholde Eira». Det store fremmøtet av grunneiere, medlemmer av Nesset formannskap og befolkningen i Eresfjord gjorde synlig inntrykk på Industrikomiteens medlemmer og representantene fra NEV.

Arnfinn Vadstein, Sverre Øverås og Asbjørn Olaf Øverås var grunneiernes talsmenn og kom med hvert sitt hovedinnlegg i begynnelsen av møtet.

— Vi har sett frem til dette møtet med spenning, for vi vet hvor stor innflytelse Industrikomiteens avgjørelse har på Stortingets vedtak, sa Vadstein.

— Etter de tidligere utbyggingene har ikke Eresfjord fått de goder vi har krav på i og med at elva er gjort om til elektrisk kraft.

Før reguleringen var Eira en av landets beste lakseelver og ville av den grunn blitt en gullgruve for bygda.

Reguleringen har også hatt stor innvirkning på grunnvannet som tidligere var bygdas redning i tørkeperioder. Det er nå fare for at vi skal miste enda mer, og det er opplil Industrikomiteen om den vil fjerne en av grunnsteinene som holder bygdesamfunnet vårt oppe.

setning til mange av sine VM-

★ *Disse skolebarna ga Industrikomiteen klar beskjed om bygdas standpunkt i forbindelse*

Barne- og ungdomsaksjon (Norges første 'skolestreik' for klimaet?) den 25. mai 1970. Den ti år gamle eikesdalingen Marit Wadsten, fremdeles aktiv for å få Mardalsfossen tilbake, står med plakaten «Ikkje øydelegg bygda vår». Faksimile Romsdals Budstikke 26. mai 1970

Stortinget allerede 18. juni, rett før sommerferien for de folkevalgte, om ikke måtte vedtaket utsettes til høsten.[51] Et slik besøk gjorde seg bemerket lokalt, og den første direkte aksjonen for å bevare Mardalsfossen som jeg har funnet, kommer i forbindelse med besøket. Dette oppslaget er ikke å finne i *Åndalsnes Avis*, men både i *Romsdals Budstikke* og en annen lokalavis, *Romsdals Folkeblad*, er det bilder av en organisert barne- og ungdomsaksjon som tar imot industrikomiteen.

Bildet i *Romsdals Budstikke* den 27. mai 1970 viser et titalls barn og ungdommer som har stilt seg opp med hjemmesnekra protestplakater på brygga ved Eikesdalsvatnet. De er fra Eresfjorden og har hørt at industrikomiteen skal komme på befaring i området. Eresfjorden har veiforbindelse, men skal man videre inn til Eikesdalen, noe industrikomiteen skal, er båt eller ferge det eneste alternativet, med mindre man vil vandre over fjellet. Ungene legger i vei på sykkel, noen bor så langt unna ferga som seks–sju kilometer. Dagen i forveien har de klipt ut bilder av fossen, limt dem på papp og skrevet ulike slagord som: «Pengar er ikkje vatn», «Ikkje øydelegg bygda vår», «Fred Mardøla», «La Mardalsfossen renne fritt». Ved brygga deler flokken seg opp i to og stiller seg på hver side, slik at «industrikomiteen måtte gå spissrotgang mellom oss».[52] I oppslaget står det: «Bygdefolket markerte klart sitt standpunkt – Industrikomiteen ble møtt av en flokk skolebarn som bar plakater med slagord (…).»[53]

Bildet av barnedemonstrantene står ikke igjen som ikonisk i etterkant av Mardøla-aksjonen, selv om aksjonen, i regi av bygdas yngste, er den aller første organiserte motstanden mot utbyggingen av Mardalsfossen. Dette er to måneder før den kjente aksjonsleiren etablerer seg i Sandgrovbotn. Funnet av barnedemonstrantene, og omtalen av den

(snm) aktivist og økofilosof Sigmund Kvaløy bæres bort av politiet i en av de største politiaksjonene i distriktets historie . Kilde: Eresfjord.no

i lokalavisene, viser det lokale engasjementet som fantes i bygda fra før. Plakatene bærer også preg av en forståelse av miljø- og vekstargumentet. «Pengar er ikkje vatn», er som et ekko av økofilosofenes argumenter mot utviklingsoptimisme og evig vekst. Jenta på ni år som holder plakaten, er Marit Wadsten. Hun er var også med opp i leiren i Sandgrovbotn senere samme sommer sammen med foreldrene sine, og hun er fremdeles i dag en sterk stemme for å få konsesjonsvilkårene revidert så fossen kan slippes fri igjen. I et intervju med en annen av barnedemonstrantene fra Eresfjorden, Turid Leirvoll Øverås, forteller hun at samtlige unger var engasjert i 4H, og hun mener at en del av engasjementet kom derfra: «Vi hadde lært at det var gitt løfter om at det ikke skulle bli tatt mer vann fra dalen, så det var liksom et mantra som vi hadde lært oss, og løftet skulle ikke brytes.» Det løftet Turid Leirvoll Øverås viser til, er et argument som ble framsatt flere ganger av motstanderne av utbygging i Eresfjorden og i Eikesdalen. NVE hadde i 1968, etter de to andre utbyggingene, vurdert det slik at dette området ville bli svært utsatt om vannstanden ble ytterligere redusert som følge av mer utbygging. Dette ble tatt som en lovnad lokalt, og det er et bærende argument helt til siste stund av aksjonen. Denne lovnaden blir også tatt opp på lederplass av *Romsdals Budstikkes* daværende redaktør Øivind Nyborg. I lederen «Vern Mardøla» den 23. mai 1970 viser han til at 1970 er naturvernåret, og at det tidligere har vært vedtatt at man ikke skal bygge ut mer i dette området. Han argumenterer for at Norge trenger vern av vassdrag, og retter kritikken mot NVE – «Skal NVE spise alt?». I slutten av mai måned har Nyborg enda en lederartikkel med tittel «Samspillet i naturen». Den omhandler utbyggingen, men denne gangen med en argumentasjon sentrert rundt økologisk kartlegging. Denne økologiske kartleggingen, samspillet i naturen, samt konsekvensene for biologisk mangfold og naturens eget kretsløp er kjerneargumenter for økofilosofene.

Stortingsvedtak og lokal debatt

Oppslagene i begynnelsen av juni måned er preget av spenning knyttet til industrikomiteens redegjørelse

for Stortinget. *Romsdals Budstikke* har både leder og sak knyttet til presset og kravet om å utsette avgjørelsen til over sommeren. «Oslo-pressen går inn for utsettelse» er overskriften i en artikkel i *Romsdals Budstikke* den 13. juni 1970. Lederen til *Romsdals Budstikke* er også tydelig: «Utsett Mardøla!» er tittelen den 16. juni 1970, to dager før saken skal opp i Stortinget. Saker i denne perioden, fra begge avisene, viser et sterkt engasjement i bygdene og begge kommunestyrene. Representanter fra kommunestyrene både i Nesset og Rauma drar til Oslo for å snakke med stortingspolitikerne i forkant. Eikesdalen sender også en egen delegasjon, og den lokale bonden Olav Utigard – han som smidde lenkene – er med i følget.

I *Åndalsnes Avis* er det i juni måned flere kronikker (8) enn artikler (5). Argumenter fra begge sider legges fram, og blant kronikkskribentene er det de lokale stemmene som gjør seg gjeldende. Læreren Oddmund Unjem fra Isfjorden er en av de tydeligste stemmene mot kraftutbygging fra Rauma-siden. Unjem hadde nær kontakt med Sigmund Kvaløy, som besøkte han flere ganger. Unjem selv var ikke med opp i leiren, men fordi han åpent viste sin støtte og argumenterte mot utbygging i lokalavisa, møtte han kraftig motbør i egen bygd. På et tidspunkt opplevde han å bli forsøkt fjernet som skolelærer i bygda, fordi han sto på «feil» side i «feil bygd».[54]

Lokalt ble tilhengerne av utbygging kalt bondehæren eller Rauma-hæren. Å være en del av denne mobiliseringen ble nok i ettertid ikke så enkelt

I etterkant av stortingsvedtaket den 18. juni skriver begge aviser om arbeidet på anleggsveien som er i gang for fullt. *Romsdals Budstikke* omtaler også en mulig rettssak fra Eikesdalen. Dette søksmålet, eller mulige søksmålet, dukker opp igjen gjennom hele perioden, og blir etter hvert også inkludert i argumentasjonen til aksjonistene som kommer fra (snm). Da de plasserer seg i veitraseen til NVE, hevder de at det også er for å forsinke veiarbeidet og øke sjansene for søksmålet fra Nesset kommune.[55] Årsakene til søksmålet varierer noe, men en av grunnene er at Eikesdalen og Eresfjorden mener at NVE i 1968 garanterte at det ikke skulle bygges ut mer i dette området. Årsaken til denne vurderingen fra NVE var at nær 70 prosent av grunnvannet i Eikesdalen og Eresfjorden allerede var forsvunnet under de to foregående utbyggingene, og at en ny utbygging ville få konsekvenser for et allerede sårbart område.

Da Gandhi kom til Eikesdalen

I begynnelsen av juli måned er det også artikler både i *Åndalsnes Avis* og i *Romsdals Budstikke* om hvordan Grytten kraftanlegg gir positive utslag for aktivitetene i Rauma. Over halvparten av sakene i *Åndalsnes Avis* er føljetongen med den gjengitte stortingsdebatten fra 18. juni. Det er ikke så mange oppslag i begynnelsen av måneden, men når juli går mot slutten – og teltleiren etableres – er oppslagene hyppige.

Den 25. juli skriver *Romsdals Budstikke*: «Naturvernfolket møtes i teltleir i Eikesdal i dag.» Nå etableres den aller første leiren i det som etter hvert skal bli en stor aksjon. *Romsdals Budstikke* skriver at det skal bygges opp en gigantisk teltleir, men eksakt antall vites ikke. De skriver også at «her vil møtes alt som teller innen naturvernarbeid i dette land», og siterer Olav Utigard som kan fortelle at det kommer deltagere både fra Trondheim og Oslo. En gigantisk leir er det likevel ikke. På dette tidspunktet er det bare ni i følget, og som nevnt tidligere er tre av dem Sigmund Kvaløys egne barn. Det står at det er Naturvernforbundet som etablerer leiren, at den vil vokse i løpet av natta, og at snart kommer det folk fra Eresfjorden og Eikesdalen. Artikkelen viser alliansen mellom «bygd og by» allerede fra første stund.

To dager etter, den 27. juli, er leiren plassert i vegtraseen til NVE i Sandgrovbotn, tusen meter over havet, og nå er det flere oppslag i *Romsdals Budstikke* og også i riksdekkende media. NRK ringer til leiren og får snakke med talspersonen Sigmund Kvaløy, som kan fortelle at de ikke vil forlate stedet og må fjernes med makt. *Åndalsnes Avis* har ikke et eneste oppslag om verken den første leiren i Eikesdal eller den nyetablerte oppe på fjellet. Beskjeden om at de må fjernes med makt, signaliserer at dette er en aksjon med en konfronterende karakter.

Den røde linja i et lokalt landskap

Aksjonen etablerte altså sivil ulydighet som verktøy i miljøsaker, og Kvaløy med sin inspirasjon fra Gandhi holdt seminarer om ikkevold både på fjellet og i bygdene. Eikesdalingen Marit Wadsten, som lyttet til de voksnes samtaler den gangen, beskriver det slik: «det er ikke hverdagskost å få inn Gandhi med morsmelka, men her var det daglige samtaler om det.»[56]

Ikkevold og sivil ulydighet fikk da også mye oppmerksomhet i dekningen om aksjonen, og det har vært sentralt for ettertidas fortelling om aksjonen. Likevel er aksjonens mest dramatiske øyeblikk knyttet til denne konflikten med lokalbefolkningen på Rauma-siden, og ikke politiaksjonen eller de gjentatte besøkene fra både lensmannen i Nesset, Rauma og politimesteren i Molde. Selv om også disse besøkene ble preget av et etter hvert større alvor, noe som illustreres godt av politiets, og lensmannens, bekledning fra første og siste besøk. Da det første besøket ble avlagt, var tonen mellom aksjonsleiren og en fjellkledd lennsmann god. Dette endrer seg etter hvert, og en av de lokale aksjonistene omtaler det siste politibesøket som «gestapistan».[57] Da hadde de på seg svarte frakker og lærstøvler, og truslene om bøter og fengselsstraff ble gjentatt i en langt mer alvorlig tone.

Ungene hadde skrevet slagord som «Pengar er ikkje vatn», «Ikkje øydelegg bygda vår», «Fred Mardøla», «La Mardalsfossen renne fritt»

Konflikten som nesten førte til et voldelig sammenstøt oppe på fjellet, startet da politiet ikke klarte å fjerne demonstrantene i Sandgrovbotn. Leirdeltagerne var på dette tidspunktet rundt hundre og altfor mange til at de små lensmannskontorene kunne håndtere det. Konfliktløpet skildres i flere artikler i *Romsdals Budstikke*. Frustrasjonen over å se arbeidet med anleggsveien stagnere blir rettet mot aksjonsleiren, men først og fremst mot aksjonistene som kom «utenfra». Entreprenør Knut Hoem, som selv dro opp i aksjonsleiren for å kreve økonomisk erstatning, 28 400 per døgn[58] for tap av arbeidsdager, kalte aksjonistene for «yrkesdemonstranter».[59] På Rauma-siden ble det mobilisert i all hemmelighet, og ryktet gikk fra «cafébord til cafébord».[60]

Sigmund Kvaløy svarte folkemengden fra Rauma og gav umiddelbart beskjed om at de ville flytte seg. De ville unngå konflikt med lokalbefolkningen, noe de mente ville være en avsporing fra saken. Eikesdalingen Marit Wadsten mener i ettertid at det var leiren og Kvaløys tydelige ikkevoldsfilosofi som hindret sammenstøt denne kvelden.[61]

Romsdals Budstikke hadde brei dekning av både motaksjonen fra folk i Rauma, svaret fra leiren og ikke minst reaksjonen fra Eresfjorden og Eikesdalen. Eresfjordingene og eikesdalingene ble mektig provosert av truslene mot leiren fra folk i Rauma, og spesielt av plakatene «Hippies dra hjem» og «Romsdal for romsdalinger». De følte seg oversett og «dolka i ryggen av sambygninga».[62] De mobiliserte for å komme seg opp i Sandgrovbotn, men lensmannen i Rauma hadde gitt ordre til NVE om å stenge veien med en bulldoser.[63] Ved å vippe en liten folkevogn opp og ned klarte Eresfjordingene å sakte skyve bilen over en toglinje så de kunne fortsette oppover mot fjellet.[64] De gjorde en kort og symbolsk overtagelse av leiren. Samtlige ble registrert av politiet. De ble så innkalt til avhør i Molde byrett, men slapp til slutt å betale bot. En av de lokale aksjonistene, Hustads-lærerinnen Anne Neråas Nerland, forteller om svært aggressive forhør hvor de ikke fikk snakke med de andre: «Jeg husker at da jeg kom, da sa fullmektigen som satt og spurte og spurte og spurte så jeg nesten ikke viste hva jeg skulle svare, det var forferdelig til spørring (…).» Det ble også brukt moralske argumenter mot henne: «Du som arbeider på skolen og har med unger å gjøre, og så til ulydighet å lære dem.»[65] Malene Augestad trekker i sin masteravhandling fram en kommentar fra Berit Ås, som reflekterer rundt det at kvinnene som aksjonerte, trolig fikk hardere behandling:

> Nettopp disse [ungdommene] hvorav mange var kvinner var det som bare fikk bære de negative konsekvensene av sine handlemåter. De ble innkalt til forhør, ble bøtelagt, fikk sitt rulleblad såkalt «plettet» og økte sjansen til å bli kalt for

Anne Neråsa Nerland, lokal aksjonist fra 1970. Anne var lærerinne, og ble anklagd for å drive oppvigleri med å delta i aksjonen. Som flere andre ble hun bøtelagt og måtte møte til avhør i Molde. Foto: Ingrid Fadnes

yrkesdemonstranter i framtida. Slike benevnelser våges neppe brukt om statuspersoner.[66]

Interessant er det også at Molde byrett konkluderte med at Mardøla-aksjonen var styrt ved flat struktur, og dermed fikk verken antatte ledere fra (snm) eller andre som Odd Einar Dørum noen større bot enn andre aksjonister.[67]

Konflikten som forplantet seg mellom bygdene, ble et hovedtema for avisdekningen lokalt utover i august. I historiefortellingen i etterkant har Raumas mobilisering mot aksjonsleiren blitt kalt «Rauma-hæren» eller «bondehæren». På begge sider har det blitt framhevet at det var media som i stor grad pisket opp konflikten, og da spesielt riksdekkende media.[68] I avisinnlegget «Raumafolkets motdemonstrasjon» skrevet av den lokale raumakvinna Inger Aarø, peker hun på hvordan media har lagd et bilde av Rauma-folk som hissige og voldelige. Senere skriver også *Åndalsnes Avis* en sak om «Oslo-pressen ikke interesserte i å høre Raumas mening?».[69] Likevel viser opptak fra Oddvar Einarssons film en stor folkemengde som stiller seg opp rundt teltleiren, og noen av dem forteller at de har tenkt å jevne leiren med jorda samme kveld. De forteller også at de har store problemer med å holde de nær tusen menneskene i sjakk.

En dagsaktuell 50-åring?

I dag fortsetter kampen for Mardøla på lokalt plan. Lokalbefolkningen vil ha fossen tilbake. Å be om å få en foss tilbake i sitt naturlige kretsløp, og dermed fjerne kraft som går for å være fornybar energi og slik sett bedre for klimaet og miljøet, blir framhevet som en selvmotsigelse av de lokale aksjonistene.[70] Likevel er det ikke bare kraft og fornybar kraft som står i sentrum for de lokale aksjonistene, som i stor grad følger den økofilosofiske tenkemåten som etablerte seg lokalt i 1970: «Sigmund Kvaløy var fole bestemt og fortellende om mangfoldet i naturen. (...) det er ikke enten eller, svart eller kvitt, det er sammensatt og dynamisk og vanskelig for oss mennesker, å tro at vi skal kunne styre det»,[71] forteller eresfjordingen Bjørn Magne Øverås – 50 år etter aksjonen og samarbeidet mellom økofilosofene og de lokale bygdene.

Lokalt fortsetter kampen for fossen, slik at fossemarka foran Mardalsfossen, og dermed det biologiske mangfoldet i Mardalen, som aldri ble kartlagt før utbyggingen, gradvis kan komme tilbake.[72]

I skrivende stund sitter staten på tiltalebenken i Høyesterett, anklaget av Natur og Ungdom og Greenpeace for å bryte paragraf 112 i Grunnloven. Saken bygger på spørsmålet om hvorvidt tillatelser til petroleumsvirksomhet i Barentshavet er forenelig med paragrafens innhold. Det er interessant å dvele ved hvilket navn dette søksmålet ville ha hatt for 50 år siden. Da var ikke klima sentralt for miljøkampen, og det ville trolig ha vært et natur- og miljøsøksmål. Tross navnet «Klimasøksmål» så har kjernen i saken, og

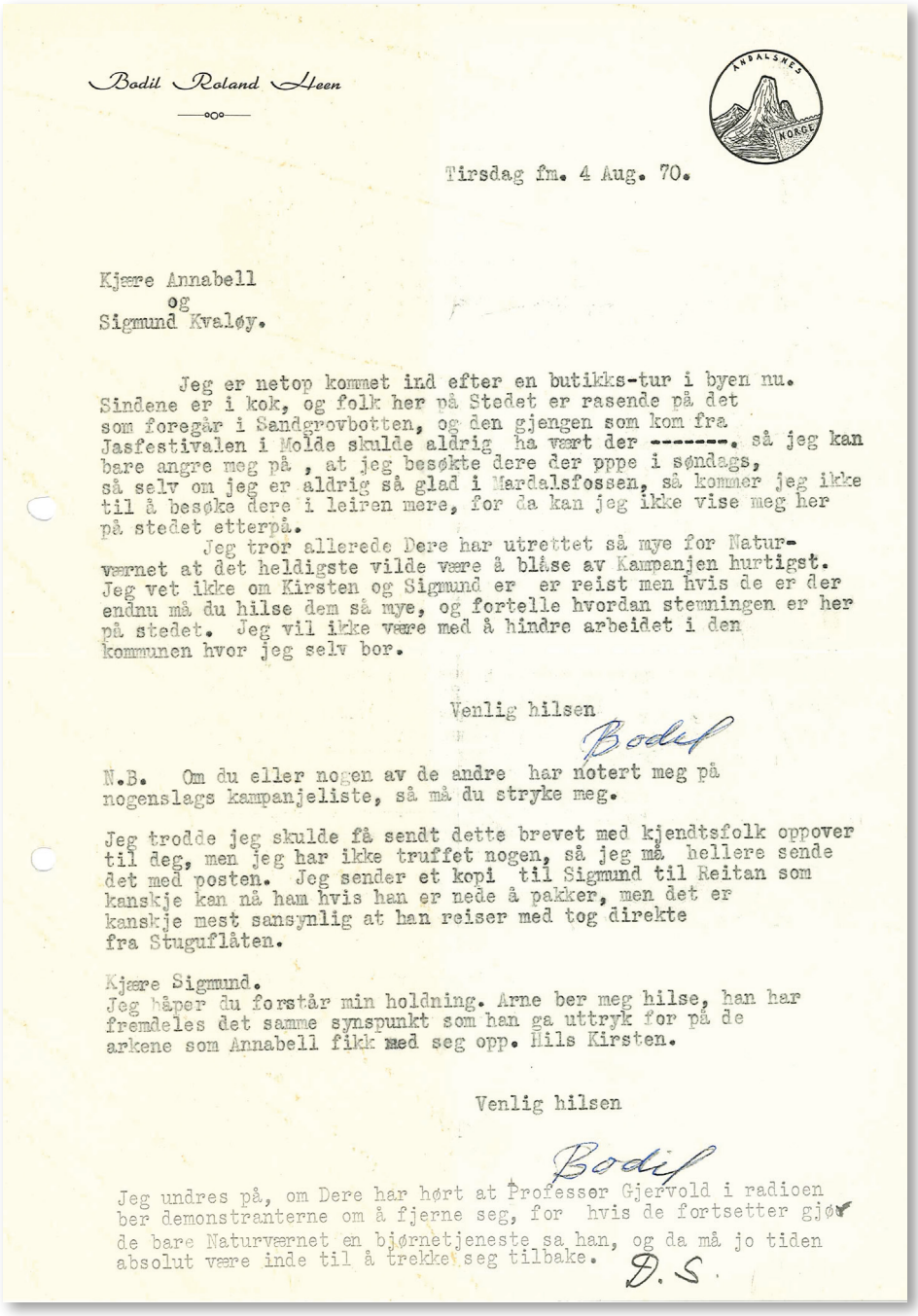

Bodil Roland Heen

Tirsdag fm. 4 Aug. 70.

Kjære Annabell
og
Sigmund Kvaløy.

Jeg er netop kommet ind efter en butikks-tur i byen nu. Sindene er i kok, og folk her på Stedet er rasende på det som foregår i Sandgrovbotten, og den gjengen som kom fra Jasfestivalen i Molde skulde aldrig ha vært der -------. så jeg kan bare angre meg på , at jeg besøkte dere der ppe i søndags, så selv om jeg er aldrig så glad i Mardalsfossen, så kommer jeg ikke til å besøke dere i leiren mere, for da kan jeg ikke vise meg her på stedet etterpå.

Jeg tror allerede Dere har utrettet så mye for Naturværnet at det heldigste vilde være å blåse av Kampanjen hurtigst. Jeg vet ikke om Kirsten og Sigmund er er reist men hvis de er der endnu må du hilse dem så mye, og fortelle hvordan stemningen er her på stedet. Jeg vil ikke være med å hindre arbeidet i den kommunen hvor jeg selv bor.

Venlig hilsen
Bodil

N.B. Om du eller nogen av de andre har notert meg på nogenslags kampanjeliste, så må du stryke meg.

Jeg trodde jeg skulde få sendt dette brevet med kjendtsfolk oppover til deg, men jeg har ikke truffet nogen, så jeg må hellere sende det med posten. Jeg sender et kopi til Sigmund til Reitan som kanskje kan nå ham hvis han er nede å pakker, men det er kanskje mest sansynlig at han reiser med tog direkte fra Stuguflåten.

Kjære Sigmund.
Jeg håper du forstår min holdning. Arne ber meg hilse, han har fremdeles det samme synspunkt som han ga uttryk for på de arkene som Annabell fikk med seg opp. Hils Kirsten.

Venlig hilsen
Bodil

Jeg undres på, om Dere har hørt at Professer Gjervold i radioen ber demonstranterne om å fjerne seg, for hvis de fortsetter gjør de bare Naturværnet en bjørnetjeneste sa han, og da må jo tiden absolut være inde til å trekke seg tilbake. D. S.

Brev fra den lokale klatreren Bodil Randers Heen fra Åndalsnes, adressert til Annabel og Sigmund Kvaløy 4. august 1970. Randers støttet aksjonen, men det snudde da det kom folk fra «jasfestivalen i Molde». (Skannet bilde av originalbrev sendt per e-post fra Norsk Tindesenter)

argumentasjonen for å anke saken helt til Høyesterett, en direkte link til miljøbevegelsen rundt Mardøla-aksjonen. I dag argumenterer Greenpeace og Natur og Ungdom for at vedtaket om nye konsesjoner for oljeleting ikke er forenelig med rettigheten «til et miljø som sikrer helsen» og til at naturens ressurser skal disponeres basert på en langsiktig betraktning som «ivaretar denne rett også for etterslekten».[73] I 1970 sa Kvaløy dette til filmteamet som lagde «Kampen om Mardøla», da han ble intervjuet i Sandgrovbotn: «I dette tilfellet er det snakk om trussel mot det vi kunne kalle vårt livssamfunns overlevingsstyrke, og vi tror at når vi konkretiserer det, akkurat i dette området, så peker det på dette som skjer mot, ikke bare lokale miljøet her eller det norske miljøet, men også mot det globale miljøet, og det er snakk om overlevingsmuligheter på lengre sikt for våre barn og barnebarn.»[74] En annen aksjonist, Lisbeth Mikaelson (ikke navngitt i filmen), blir også intervjuet og svarer på spørsmålet om hvorfor hun synes aksjonen er viktig: «Det kommer kanskje av hele vår tids utvikling, jeg er ganske opptatt av hvordan vår klode skal se ut i fremtiden.»[75]

Mardøla-aksjonen skjer også rundt ett år etter utstillingen «Og etter oss …», lagd av flere, den gangen anonyme, studenter fra Norges Arkitekthøyskole, som ønsket å konfrontere forbruket i den vestlige verden. Blant annet monterte de flere speil i utstillingen for å reflektere konsekvensene av global oppvarming tilbake på betrakteren selv.

I etterkrigstiden var det vannkraftutbyggingen som skulle bli både datidas og framtidas energileverandør. I dag er det i større grad vindmøller som skaper kraftige vindkast inn i diskusjonen om klima og miljø. På den ene siden argumenteres det for vindkraft ut fra det økende behovet for energi, og fordi vindkraften er fornybar og mer miljøvennlig. Samtidig har protester mot vindmølleutbygging oppstått over hele landet. Argumentasjonen for og imot vindmøller er et komplisert landskap, både fysisk og i ordskiftet, men den har uten tvil satt fart i motsetningene by og bygd – en sentral problemstilling også under Mardøla-aksjonen. Motstanden mot vindmøller har også ført til økte medlemstall i noen lokallag i Naturvernforbundet.[76] Til tross for en god del utenlandsk kapital i vindmølleutbyggingen er det NVE som gir konsesjoner, og igjen er NVE målskive for kritikk fra miljøbevegelsen, slik de var for femti år siden.[77]

Det er også viktig å nevne at parallelt med klimasøksmålet som har pågått siden høsten 2017, har også andre saker omkring klima og miljø havnet i rettssystemet. Høsten 2020 gikk blant annet saken til Jillen-Njaarke reinbeitedistrikt i tingretten. De gikk til søksmål mot det svenske selskapet Eolus Vind og Øyfjellet Wind AS, som de mener bryter med grunnlovens paragraf 108 og 112. «Grunnlovens miljøparagraf», nr. 112, var sentral i Klimasøksmålet, mens paragraf 108 pålegger «statens myndigheter å legge forholdene til rette for at den samiske folkegruppe kan sikre og utvikle sitt språk, sin kultur og sitt samfunnsliv».[78] Nåværende sametingspresident Aili Keskitalo kaller vindkraftutbyggingen, som får store konsekvenser for samiske reinbeitedistrikt, for grønn kolonialisme: «De forsøker å selge oss planene ved å kalle det for grønn energi. Jeg velger å kalle det for grønn kolonisering.»[79] Mardøla-aksjonen er en forløper for den senere store Alta-aksjonen som ikke bare fikk konsekvenser for hvordan Norge forvalter vassdrag, men også for hvordan Norge behandler urfolk innenfor nasjonalstatens grenser.

Magne Lindholm peker også på et annet faktum som preger miljøbevegelsen som oppsto på slutten av 1960-årene og fram til i dag. Den går parallelt med oljealderen i Norge: «Når det nå er 50 år siden Mardøla-aksjonen, er vi veldig tett på, og vi må lukke den høyre parentesen med Olje-Norge, da er vi er tilbake der vi var den gangen. Så Mardøla-aksjonen er veldig aktuell, den.»

Noter

1 Setreng 2003
2 «Kampen om Mardøla» 1972 (49.28–49.38)
3 Wadsten, personlig kommunikasjon 3. september 2020
4 Stortinget: Antall kvinner valgt til Stortinget
5 Anker 2016
6 Salvesen 2018, Painter 2019, Ytterstad 2011
7 Jeg omtaler Sigmund Kvaløy i denne artikkelen uten hans siste etternavn Setreng. Navnet Setreng tok han til seg noen år etter Mardøla-aksjonen da han overtok familiegården i Trøndelag. På gården fortsatte han å videreutvikle økofilosofien, blant annet gjennom praktisk gårdsarbeid.
8 Kvaløy 1971

9 Kvaløy 1971
10 Kvaløy 2002
11 Ibid.
12 Grønningsæter 1979
13 Peder Anker 2005
14 Norsk Natur 1969
15 Ibid.
16 Labuhn 2020T
17 «Kampen om Mardøla» 1972 (26:15–26:30)
18 Normann 2020
19 «Kampen om Mardøla» 1970 (23.27)
20 NRK «Hva skjedde i 1970»
21 «Kampen om Mardøla 1972 (28.53–28.04)
22 Mestre Fjellet 1971
23 Intervju Lervoll 2020
24 Intervjuer Sæter 2020 og Oppigard 2020
25 NRK 1970
26 Intervju Einarsson 2020
27 Intervju Lindholm 2020
28 Heen 1970
29 Intervju Wadsten 2020
30 «Kampen om Mardøla» 1972 (31.11)
31 Romsdals Budstikke 10. august 1970
32 Intervju Hoem 2020
33 «Kampen om Mardøla» 1972 (01.13.06 – 01.13.53)
34 «Kampen om Mardøla» 1972 (01.14.13)
35 Augestad 2020
36 Augestad 2020: 66
37 Torgersen 1971: 167
38 Ibid.: 173
39 Ibid.: 168
40 Intervju Oppigard 2020
41 Torgersen 1971: 173
42 Gleditsch, Hartmann og Naustdalslid 1971
43 Ibid.
44 Intervju Dørum 2020
45 Ibid.
46 Ibid.
47 Åndalsnes Avis 15. august 1970
48 snl.no, Romsdals Budstikke
49 snl.no, Åndalsnes Avis
50 Anker 1970: xi
51 Romsdals Budstikke 27. mai 1970
52 Intervju Øverås T.L. 2020
53 Romsdals Budstikke 26. mai 1970
54 Intervju Wadsten 2020
55 «Kampen om Mardøla» 1970 (54.10)
56 Ibid.
57 Intervju Lervoll 2020
58 Romsdals Budstikke 6. august 1970
59 Intervju Hoem 2020
60 Seminar Mardølaaksjonen Christelfondet, Rauma Kulturhus 5. mars 1970
61 Wadsten 2019
62 Ibid.
63 Høgestøl 1974
64 Intervju Nerland 2020
65 Ibid.
66 Berit Ås i Augestad 2020: 17
67 Intervju Dørum 2020
68 Intervjuer Hoem 2020 og Lervoll 2020
69 Åndalsnes Avis 18. august 1970
70 Intervju Øverås T.L. 2019 og 2020
71 Intervju Øverås T.L. 2020
72 Intervjuer med Øverås, B.M. 2019 og 2020; Øverås, T.L. 2019 og 2020, Oppsal 2020 og Wadsten 2019
73 snl.no, Klimasøksmålet
74 «Kampen om Mardøla» 1972 (07.54–08.20)
75 «Kampen om Mardøla» 1972 (57.36–57.49)
76 NRK 5. februar 2019
77 Normann 2020
78 NRK 21. september 2020
79 NRK 27. september 2017

Litteratur

Anker, P.A. (2005). *Den økologiske arkitekturens lukkede verden*. Hentet fra: https://arkitektur-n.no/artikler/den-okologiske-arkitekturens-lukkede-verden#

Anker, P.A. (2016). «A pioneer country? A history of Norwegian climate politics». *Climatic Change* 151, 29–41 (2018). https://doi.org/10.1007/s10584-016-1653-x

Aslaksen A.E., og Porsanger, N.J. (27. september 2017). «Påtroppende sametingspresident om vindpark: – Grønn kolonisering». NRK. Hentet 5. november 2020 fra https://www.nrk.no/sapmi/kaller-vindparkplaner-for-gronn-kolonisering-1.13701272

Augestad, M. (2020). *Media om Mardøla. Morgendagens tanker i dag og først med siste nytt: En komparativ rammeanalyse av Morgenbladets og Dagbladets mediedekning av Mardølaaksjonen*. Masteroppgave i journalistikk, Universitetet i Oslo

Einarsson, O. (1972). «Kampen om Mardøla». Film. Hentet fra: https://www.youtube.com/watch?v=i2Lkts7oJ_U

Gleditsch, N.P., Hartmann, Å. og Naustdalslid, J. (1971). *Mardøla-aksjonen*. Oslo: Institutt for fredsforskning. Hentet fra https://tinyurl.com/yc5ebe26

Grønningsæter, T. (1979). *Nyhetsspredning i den norske dagspressen, eksempelet Mardøla-utbyggingen*. Hovedfagsoppgave, Geografisk institutt, Universitetet i Bergen

Høgestøl, T. (1974). *Rapport fra Mardøla utbyggingen*. NVE

Jakobsen, I.U. Klimasøksmålet i Store norske leksikon på snl.no.

Hentet 26. november 2020 fra https://snl.no/Klimas%C3%B8ksm%C3%A5let

Labuhn, B. (2020). *Journalism and Historical Reconstruction. The Case of the Environmental Crisis Exhibition «And After Us» from 1969*. Climate Journalism Conference, OsloMet 8. og 9. oktober 2020.

Larsen, R.D. (21. september 2020). *Samlet til kamp mot grønn kolonisering*. NRK. Hentet 5. november 2020 fra https://www.nrk.no/sapmi/samlet-til-kamp-mot-gronn-kolonisering-1.15168540

Kvaløy, S. (1971). Øko-katastrofe. Oslo: Grøndahl, s. 152 nb.no|NBN:no-nb_digibok_2012011808161

Mestre fjellet (1971). Skandinavisk kvartalstidsskrift for fjelliv og naturvern, nummer 1 1971

Normann, S. (2020). Green colonialism in the Nordic context: Exploring Southern Saami representations of wind energy development. Journal of Community Psychology. ISSN 0090-4392. doi: https://doi.org/10.1002/jcop.22422

Norsk Natur (1969). Norges Naturvernforbunds tidsskrift 5 (2). Juni. Hentet fra https://naturvernforbundet.no/getfile.php/1364313-1394714955/Natur%20og%20Milj%C3%B8/Arkiv%20Norsk%20Natur/1969/Norsk%20natur%20nr%202-1969.pdf

NRK (1970). «Rapport fra Mardøla. Herman Valeur i Eikesdal og Grytten». Radioreportasje.

Painter, J. (2019). «Climate Change Journalism: Time to Adapt». *Environmental Communication* 13 (3) s. 424–429. DOI: 10.1080/17524032.2019.1573561

Pettersen, Ø.B. Åndalsnes Avis i Store norske leksikon på snl.no. Hentet 26. november 2020 fra https://snl.no/%C3%85ndalsnes_Avis

Salvesen, I. (2018). *Should journalists campaign on climate change?* University of Oxford: Reuters Institute Fellowship Paper University of Oxford

Setreng, S.K. (2003). «To økofilosofier i Norge. Deres begynnelse og en del til». *Norsk filosofisk tidsskrift* 37 (01–02). Hentet fra https://www.idunn.no/nft/2002/01-02/to_okofilosofier_i_norge_deres_begynnelse_og_en_del_til

Sande, Ø.; historie, Norsk presses: Romsdals Budstikke i Store norske leksikon på snl.no. Hentet 26. november 2020 fra https://snl.no/Romsdals_Budstikke

Stranden, I.L. (5. februar 2019). «Protesterer mot vindmøller – melder seg inn i Norges Naturvernforbund». NRK. Hentet fra https://www.nrk.no/trondelag/protesterer-mot-vindmoller---melder-seg-inn-i-norges-naturvernforbund-1.14416169

Stortinget. Antall kvinner valgt til Stortinget. Hentet 13. september 2020 fra https://tinyurl.com/y5ouuxtz

Torgersen, A. (1971). «Dagbok fra naturvernleiren ved Sandgrovbotn». I Erlich, P. og Valum, B. (red.). Øko-katastrofe. *Det kan vel aldri hende her?*, s. 163–188. Oslo: Grøndahl & Søns Forlag

Intervjuer:

Odd Einar Dørum 31.januar 2020
Oddvar Einarsson 7. februar 2020
Knut Hoem 13. februar 2020
Kolbjørn Lervoll 15. februar 2020
Magne Lindholm 31.januar 2020
Anne Neråsa Nerland 15. februar 2020
Torstein Oppigard 12. februar 2020
Per Even Oppsal 15. februar 2020
Jon Sæter 12. februar 2020
Marit Wadsten 22. oktober 2019 og 3. september 2020 (pers. komm.)
Bjørn Magne Øverås 2. juli 2019, 9. september 2019 og 14. februar 2020.
Turid Leirvoll Øverås 2. juli 2019, 9. september 2019 og 14. februar 2020.

Illustrasjon: Endre Barstad 2020

Fagfellevurdert

Den sprikende kraften i «det grønne skiftet»

Fem diskurser fra 2014 til 2018: Tar vi dem med oss inn i klimakrisens tid?

Sammendrag: *Begrepet det grønne skiftet har i løpet av de siste årene vært med å prege samfunnsdebatten. Fra det, ifølge Atekst, stod på trykk i en norsk avis for aller første gang høsten 2013 og fram til sommeren 2020, har begrepet stått å lese over 13 600 ganger bare i norske papiraviser.*

Gjennom å studere meningsinnhold i avisene ser vi at uttrykket fikk sitt gjennomslag i sentrum av både politikken og i norsk økonomi under oljekrisen rundt år 2015. Men om debattantene på det tidspunkt var kommet til enighet om at det grønne skiftet er nødvendig, var det langt ifra klart hva det grønne skiftet innebærer.

En analyse av meningstekster i Dagsavisen, Nationen, Vårt Land, Klassekampen, Aftenposten, VG og Dagbladet identifiserer fem hoveddiskurser. Flere av disse kjenner vi igjen når de i løpet av de siste måneders debatt om krisepakken til oljeindustrien har utløst både oljediskursen og virkemiddeldiskursen og muligens også den litt kyniske tonen i diskursen vi kaller «alle snakker om det grønne skiftet»-diskursen. I denne artikkelen vurderer vi endringspotensialet i det grønne skiftet, og stiller spørsmål om hvorvidt begrepet er av en slik art at det også blir med oss inn i «klimakrisens tid», preget av blant annet skolestreiker og klimasøksmål.
Emneord: *Det grønne skiftet, klimakrise, normativitet, meningsjournalisitikk, kritisk diskursanalyse*

Marte Veimo
Frilansjournalist, master i journalistikk
marte.veimo@gmail.com

Andreas Ytterstad
Førsteamanuensis i journalistikk, OsloMet
andreasy@oslomet.no

Den viktigste formaningen til journalistikken kommer i uthevet skrift helt til sist i Vær Varsom plakaten (VVP): **Ord og bilder er mektige våpen. Misbruk dem ikke!** I denne artikkelen ser vi på kraften i begrepet «det grønne skiftet». Vi vurderer endringspotensialet i begrepet på basis av en analyse av hvordan begrepet faktisk brukes og forstås i samfunnsdebatten, og særlig i klimadebatten, de siste sju årene. Empirien er primært hentet fra Marte Veimos masteroppgave fra 2020, som artikkelens andre forfatter, Andreas Ytterstad, var veileder for. Veimo har sporet begrepets spredning i mediene kvantitativt, analysert meningstekstene i *Dagsavisen*, *Nationen*, *Vårt Land*, *Klassekampen*, *Aftenposten*, *VG* og *Dagbladet* fra 2014 til 2018, og intervjuet sentrale aktører i mening–/debattredaksjonene til *Aftenposten*, *Dagbladet* og *Nationen*.

Formaningen i VVP forutsetter at ord *kan* misbrukes. Men gjelder dette årets nyord fra 2015, det grønne skiftet? En av de fem hoveddiskursene som Veimo identifiserte, ble også tittelen på hennes masteroppgave: «Alle snakker om det grønne skiftet». Denne viser blant annet til at fra flere ståsteder har begrepet blitt sett på (og kritisert) som substansielt tomt. Da vi for et par år tilbake sammen intervjuet begrepets opphavsmann,[1] Anders Bjartnes, virket han nokså tilfreds over den varierte bruken, og hadde ikke noe behov for å låse fast betydningen av ordet .[2] Ikke desto mindre ga Bjartnes selv en definisjon i sin bok om det grønne skiftet, som fremdeles klinger ganske sterkt i måten vi snakker om det grønne skiftet på i mediene:

Mediehistorisk Tidsskrift nr. 34, 2020, årgang 17, s. 124-141, publisert 05.12.2020.
Artikkelen finnes også som del av hele utgaven av Mediehistorisk Tidsskrift nr. 34 2020,
url: http://medietidsskrift.no/content/uploads/pub/2020/12/NMF-tidsskrift-02_2020-web.pdf
Artikkelen publiseres under lisensen Creative Commons CC BY-NC 4.0.

Energi og Klima-redaktør Anders Bjartnes regnes som opphavsmannen til begrepet "Det grønne skiftet". Foto: Klimastiftelsen.

> Det grønne skiftet er en kontinuerlig, pågående, uavvendelig og ustoppelig prosess, som innebærer reduserte klimautslipp og forbedret ressursproduktivitet i alle samfunnssektorer og samtidig byr på nye muligheter for verdiskaping.[3]

Definisjonen har et ganske åpenbart deterministisk preg. Det grønne skiftet kommer, og er ustoppelig. Den kan påminne om filosofen Gerald Allan Cohens deterministiske utgave av marxismen.[4] Cohens såkalte «primacy thesis» sier at «*the nature of a set of production relations is explained by the level of development of the productive forces embraced by it*».[5] Filosofen Antonio Gramsci[6] påpekte at denne mekaniske og fatalistiske troen på at samfunnet vil innordne seg produktivkreftenes marsjtakt gjennom historien er besnærende, og fungerer litt som religion eller rusmidler.

Definisjonen har et ganske åpenbart deterministisk preg. Det grønne skiftet kommer, og er ustoppelig

Det er nemlig ikke spesielt lett å få tak i den ustoppelige prosessens *aktører* eller *subjekter*, selv om Bjartnes, Marius Holm fra Zero og flere andre har påpekt at det er *markedet* som er hoveddrivkraften bak det grønne skiftet.[7] Når det grønne skiftet da går for sakte, eller får et «tempoproblem»[8] er det følgelig ikke så lett å plassere ansvar eller skyld hos noen. I Bjartnes' definisjon av det grønne skiftet skyves spørsmålet om hvem som skal gjøre hva for å kutte raskt nok i utslippene i klimagasser, i bakgrunnen.

Som en siste innledende betraktning, må vi konstatere at denne definisjonen av det grønne skiftet IKKE er formulert som en formaning. Medieforskeren Shane Gunster[9] diskuterer hvilken effekt sosiale normer har på vår såkalte miljøadferd. Han viser til et arbeid fra Vlad Griskevicius med flere, [10] der de skiller mellom sosiale normer som blir pålagt oss («injunctive social norms»), de som handler om hvordan vi bør oppføre oss, og deskriptive sosiale normer, som «bare» beskriver hvordan mennesker

oppfører seg. Definisjonen av det grønne skiftet i dag er av det siste slaget: Det grønne skiftet kommer, så det er bare å henge på.

Etter dette innledningskapittelet gjør vi rede for hvordan analysen er gjennomført, før vi oppsummerer begrepet det grønne skiftets historie. I hoveddelen av artikkelen presenterer vi fem hoveddiskurser som Veimo har identifisert i sin analyse av debatten om det grønne skiftet, med mål om å kartlegge de ulike representasjonene av virkeligheten som dominerer i meningsutvekslingen. Disse kaller hun olje-, virkemiddel-, min sak-, «alle snakker om det grønne skiftet»- og bioøkonomidiskursen. I siste del av analysen viser vi at det også finnes tilløp til en mer vekst- og systemkritisk utgave av det grønne skiftet innenfor et par av disse diskursene. Men ser vi de fem diskursene under ett, så beveger ikke de forskjellige måtene å snakke om det grønne skiftet seg særlig langt bort fra kjernebetydningen i Bjartnes' opprinnelige definisjon og innramning.

I konklusjonen vurderer vi hvor mektig det grønne skiftet har vist seg å være, i norske medier generelt og i meningsjournalistikkens diskurser spesielt, før vi retter vi blikket forbi Veimos analyse som gikk fram til 2018. Vi ser på 2019 – året da «climate emergency» ble årets nyord i England og «klimabrøl» ble årets ord i Norge – og 2020, med COVID-19-krisen og diskusjonene om en «grønn omstart». Tall fra 2019, og diskusjonene om oljekrisepakken fra 2020, tyder på at det grønne skiftets kraft og endingspotensial slett ikke har ebbet ut. Men kraften i det grønne skiftet spriker, og er verken tydelig eller sterk nok til å bære bud om en halvering av utslippene de neste ti årene. Samfunnsendringene som må til for å nå 1,5-gradersmålet er så store at vi ikke tror vi kan klare oss uten eksplisitt normativ diskusjon og et sterkt folkelige aktørskap. Det grønne skiftet er ikke en ustoppelig (markeds)prosess, men det er ikke dermed sagt nødvendigvis et umulig prosjekt. Klimabrøl, klimasøksmål, klimastreik, lavutslippssamfunnet og på amerikansk, «Green New Deals», er alle ord som smis kontinuerlig i denne debatten, og som kanskje til og med kan bli mektige våpen når de kommer ut av sin karantene og inn i en kraftfull og synlig folkelig bevegelse igjen.

Kritisk diskursanalyse og samtidshistorie

Analysen av de fem diskursene trekker veksler på kritisk diskursanalyse (KDA). Derfor vektlegger vi ikke bare tekstene i seg selv, men også det lingvisten Norman Fairclough[11] kaller diskursiv praksis og sosiokulturell praksis. Han ser diskursiv praksis (sfæren der tekstene blir produsert, publisert og konsumert) som et mellomledd mellom det tekstuelle og det sosiale og kulturelle.[12] Modellen er kritisert, blant annet fordi det i praksis er umulig å undersøke alle relevante forhold. I vårt tilfelle er det likevel nyttig å løfte blikket og å se på i alle fall noen aspekter ved diskursiv og sosiokulturell praksis: Begrepet det grønne skiftet gir mest mening når vi kjenner omgivelsene det brukes i. Intervjuene Veimo gjennomførte med redaktører og debattansvarlige i *Aftenposten*, *Dagbladet* og *Nationen*, og de vi sammen har gjennomført med redaktørene av nisjebladene *Energi og Klima*, *Naturpress* og *Harvest* [13] bidro alle til vår innsikt i disse omgivelsene.

At vi har øynene åpne for diskursive og sosiokulturelle aspekter, utelukker ikke at vi også anser de materielle faktorene som viktige. Uten materielle klimaendringer hadde ikke begrepet det grønne skiftet oppstått. Men uten intertekstualitet og kontekst er begrepet av en slik art at det ikke hadde gitt noen mening.

I Veimos masteroppgave ble det ikke gjort noe forsøk på å plassere de fem diskursene om det grønne skiftet i en historisk tidslinje. Vi kan derfor ikke si mye om den kronologiske utviklingen av diskursene, for eksempel om det var flere tilfeller av tekster preget av oljediskursen i 2015 enn det var i 2017. Som vi skal se i analysen, gir likevel begrepet om «rammehendelser»[14] en pekepinn på når noen av de fem diskursene blir spesielt fremtredende i perioden. En KDA som er kontekstsensitiv gir dessuten et godt utgangspunkt for å utvikle et historisk blikk på diskursene. I denne artikkelen har vi forsøkt å forsterke et slikt historisk blikk, ved å trekke veksler på annen litteratur og kunnskap vi har om klimadebatten generelt [15] og om det grønne skiftet spesielt.[16] Det at vi begge to følger ganske bredt med på klimadebatten, irriterer oss over den, og tidvis deltar i den,[17] gir oss også noen forutsetninger for å vurdere den sprikende kraften i det grønne skiftet, slik vi gjør når vi i konklusjonen

mener noe om nåtiden og fremtiden, der empirien selvsagt mangler. Empirien mangler imidlertid ikke når det gjelder hvordan begrepet det grønne skiftet vokste fram i 2013, og fikk gjennomslag i 2015.

Begrepets gjennomslag under oljekrisa i 2015

«FN-sporet trengs, men det grønne skiftet kommer 'nedenfra', drives av business/innovasjon og nasjonal/regional politikk.» [18]

Sitatet er hentet fra en Twitter-samtale tidligere nevnte Anders Bjartnes, ansvarlig redaktør i nettmagasinet *Energi og Klima* og for Norsk Klimastiftelses publikasjoner, hadde 9. desember 2012. Dette er ifølge en artikkel i *Journalisten* 4. desember 2015 aller første gang begrepet det grønne skiftet ble brukt.[19]

Ifølge artikkelen vedkjenner Bjartnes seg farskapet til begrepet, men han trekker også inn en felles fødselsprosess sammen med blant andre Marius Holm i miljøstiftelsen Zero: «Vi drodlet for å skape en grunnfortelling rundt konferanseprogrammet. Målet var å finne en storyline som kunne være interessant, publisistisk og redaksjonelt», forteller Bjartnes til *Journalisten*. Konferansen det siktes til, er miljøstiftelsen Zeros konferanse i november 2013. Denne fikk «det grønne skiftet er i gang», som overordnet tema. I løpet av ukene i forkant av konferansen lykkes stiftelsen med å rulle ut det nye begrepet.

Den 30. september 2013 er, ifølge søk i Atekst, aller første gang «det grønne skiftet» stod på trykk i en norsk papiravis. Leder i Zero, Marius Holm, ble intervjuet i *Dagsavisens* «Navn i nyhetene»-spalte i forbindelse med at FNs klimapanel nylig hadde lagt fram en rapport. I artikkelen sier han blant annet dette:

> – Rapporten vil overbevise om at utslippene må kuttes raskt for å unngå et sosialt og økonomisk ragnarok, og skape et sterkere momentum for det grønne skiftet i energi og transportsektoren … Det viktigste er at man bygger det grønne skiftet fra bunnen, og ikke venter på globale avtaler som man har forhandlet om i tjue år uten å lykkes.[20]

Den 30. september 2013 er, ifølge søk i Atekst, aller første gang «det grønne skiftet» stod på trykk i en norsk papiravis

Allerede fra 2013 er altså «det grønne skiftet i gang», orientert mot løsninger, og nødvendig for å unngå økonomisk ragnarok. Undertittelen på Bjartnes bok om det grønne skiftet – *Stans Norges veddemål mot klimapolitikken*,[21] understreker betydningen klimatrusselen har vis-a-vis norsk oljeøkonomi. Når bruken av det grønne skiftet i norske papiraviser tar av i 2015, er det nærliggende å se på fallet i oljeprisen som den viktigste kontekstuelle faktor.

> Arild Hermstad viser til *Debatten* på NRK 26. mars 2015 som eksempel på gjennomslaget for debatten om Det grønne skiftet. Statoils konsernsjef Eldar Sætre ble her konfrontert med spørsmålet om Norge risikerte å bli en Kodak-nasjon, som er en referanse til det japanske selskapet som gikk under fordi de ikke ble med på den digitale revolusjonen. [22]

I løpet av sommeren 2015 ble arbeidsledigheten, særlig på Vestlandet, et hovedtema i valgkampen. Jonas Gahr Støre skrev kronikken *Dere gjør ikke nok, Erna*,[23] der økende ledighet ble knyttet til for lite «tydelige skritt mot et grønt skifte». Arbeidslivsforskerne Camilla Houleand og David Jordhus-Lier[24] har videre, gjennom sine fokusgruppeintervjuer med norske oljearbeidere, kartlagt hvordan det grønne skiftet i 2014/2015 kom «på toppen av og fordyper andre omstillingsprosesser som er negative for oljearbeidere».

I desember 2015 blir det grønne skiftet kåret til årets nyord i den årlige kåringen, som er et samarbeid mellom Språkrådet og Norges Handelshøyskole, og i 2016 – toppåret – får begrepet 2283 treff i norske aviser. Men kanskje viktigere enn både kåringen og disse tallene: Med oljekrisen hadde grunnfortellingen i det grønne skiftet fått gjennomslag i sentrum av både politikken og norsk økonomi. Som vi skal se i den avsluttende diskusjonen på denne artikkelen, kan det se ut som om kombina-

Møte mellom gammel og ny teknologi. I horisonten sees Tampen Hywind flytende havvindpark. Bildet er tatt fra Snorre-plattformen. Foto: Equinor/Laila Sømme.

sjonen av COVID-19 og en ny oljekrise har gitt det grønne skiftet ytterligere kraft.

Fem hoveddiskurser

Begrepet bredte fort om seg, i den grad at det skulle komme til å prege klimadebattene. Men om «alle» er enige om at de er for det grønne skiftet, er det langt fra klart hva denne enigheten består i. Det er ingen tvil om at begrepet ble brukt av aktører med ulike posisjoner. Derfor er det spesielt interessant å undersøke begrepet gjennom en diskursanalyse. Vi identifiserer fem hoveddiskurser, som kan kalles olje-, virkemiddel-, min sak-, «alle snakker om det grønne skiftet»- og bioøkonomi-diskursen. De er ikke helt kategorisk adskilt fra hverandre, og kan av og til gå litt over i hverandre. Felles for alle, bortsett fra «alle snakker om det grønne skiftet»-diskursen, er likevel at begrepet først og fremst har et løsningsorientert preg. Vi skal også legge til at selv om utvalget vårt er ganske bredt, så mangler det flere medier der diskursene om det grønne skiftet antageligvis ville avtegnet seg annerledes. *Dagens Næringsliv,* for eksempel, som ikke er med i Atekst, har et fokus ikke bare på økonomi, men også på teknologisk utvikling. En mer teknologisk orientert diskurs om det grønne skiftet kunne også ha blitt sporet fram i *Teknisk Ukeblad*. I det følgende vil vi imidlertid presentere de fem hoveddiskursene som dominerte i Veimos utvalg.

Oljediskursen

Gitt den historiske bakgrunnen og konteksten vi risset opp over, er det ikke overraskende at én av diskursene om det grønne skiftet, er oljediskursen. Den norske debatten utspiller seg i en dobbeltsidig kontekst. På den ene siden ivrer vi etter å finne løsninger for å nå målet om å bli et lavutslippssamfunn innen 2050, samtidig som vi fortsetter å gasse på for petroleumsnæringen. Denne dobbeltsidigheten kalles gjerne «det norske paradokset».[25] Den norske samfunnsdebatten tar som regel utgangspunkt i at grønn omstilling i Norge ikke er til hinder for en relativt stor petroleumsnæring, også i 2050 eller 2100.[26]

Dette synet oppsummeres gjennom argumentene om at norsk olje er «renere» enn andre lands – i den

forstand at norsk produksjon forurenser mindre – at oljeproduksjonen vår sikrer velferdsstaten og at verden trenger energi.[27] Med disse argumentene presenteres vår måte å drive på som en del av løsningen – og ikke som en del av problemet.

Det norske paradokset fylles med mange eksempler på hvordan diskurser annekteres eller innleires i hverandre. Aktører bidrar til diskursens dynamikk ved å nærmest fylle språket med nye assosiasjoner og anvende begreper i en ny kontekst.[28] Det gjelder også begrepet det grønne skiftet. Når dette skjer bevisst, er det en taktikk vi kjenner igjen fra bruken av begrepet bærekraftig utvikling, og hvordan oljebransjen har utnyttet uklarheten rundt begrepet og definert det strategisk til sitt eget beste ved å operasjonalisere bærekraftighet som det å kutte sine utslipp mest mulig og det å finne nye ressurser.[29]

I meningsstoffet om det grønne skiftet er Norges olje- og gassvirksomhet et omfattende tema, både på redaksjonell og ekstern meningsplass. Det er viktig å understreke at diskursen rommer to diametralt motsatte posisjoner. Her er stemmene som mener at norsk petroleumsaktivitet er en del av løsningen på det grønne skiftet, men også de som mener at denne aktiviteten tvert imot representerer problemene.

I meningsstoffet om det grønne skiftet er Norges olje- og gassvirksomhet er et omfattende tema, både på redaksjonell og ekstern meningsplass - med to diametralt motsatte posisjoner

Typiske debattanter i oljediskursen er framtredende politikere, representanter for oljenæringen, ungdom spesielt engasjert i politikk og/eller miljø og kommentariatet.

29. november 2016, samme måned som petroleumsvirksomheten feiret sitt 50-årsjubileum for den aller første leteboringen på norsk sokkel, skriver administrerende direktør for Norsk olje og gass, Karl Erik Schjøtt-Pedersen, et innlegg i *Aftenposten*:

> Hvis man skal få en hel verden med på det grønne skiftet, må det skje til lavest mulig kostnad, med lavest mulig velferdstap. Utslipp av klimagasser må koste. Med verdens høyeste karbonpriser ligger Norge allerede godt an, og vil derfor være konkurransedyktige. Dersom Norge politisk velger å senke produksjon av olje og gass, vil ikke det endre på etterspørselen og forbruket. Andre land vil enkelt ta over produksjonen. Globale utslipp vil sannsynligvis øke, fordi de fleste land har høyere utslipp enn Norge. Fører det oss nærmere målene satt i Paris? Eller vil det bare føre til reduserte helsetjenester og økte skatter i Norge? [30]

Her argumenteres det altså for at velferdstap er risikoen dersom Norge velger å trappe ned på aktiviteten. Dessuten vil globale utslipp sannsynligvis øke dersom andre land i stedet produserer mer, argumenterer Schjøtt-Pedersen.

Oljebransjens forhold til begrepet det grønne skiftet undersøkes nærmere i Sol Sigurjonsdottirs masteroppgave *Sort gull og grønt besvær* fra 2018. Hennes informanter i oljebransjen er enige om at fossil energi i form av olje og gass har en sentral rolle i det grønne skiftet – og de mener at bransjen skal fungere som drivere for å skyve det grønne skiftet fremover. Heller ikke de forsøker å fylle begrepet med innhold, men i stedet forsvarer de bransjens rolle i det grønne skiftet. De gir altså uttrykk for at de ønsker å henge på det grønne skiftet, men på den annen side skjønner de også at dette er et begrep som utfordrer deres makt. De tar til seg og slutter seg til de deskriptive normene (jamfør Gunster, som diskuterer hvilken effekt sosiale normer har på vår såkalte miljøadferd), framfor å følge sosiale normer som andre aktører prøver å pålegge dem, som å avslutte petroleumsproduksjonen.

5. januar 2017 tar *VG*, i lederartikkelen «Næringslivet er løsningen», den samme posisjonen. Bakteppet for artikkelen er NHOs årskonferanse, kalt «Made in Norway»: «Norges muligheter for å lykkes med et grønt skifte går hånd-i-hånd med norsk olje og gass. Det som er bra for energisektoren, er bra for et grønnere Norge.»[31]

Denne diskursen utløses ofte av hendelser som går rett til kjernen i oljespørsmålet. Et eksempel er

Daværende leder i Naturvernforbundet Silje Lundberg er bare en av mange unge som aktivt har deltatt i oljediskursen, med en kompromissløs holdning til oljespørsmålet. Foto: Naturvernforbundet.

da regjeringen åpnet for letevirksomhet i Barentshavet i 2016. «Det grønne skiftet avlyst» er tittelen på jusprofessor Beate Sjåfjells kronikk i *Dagsavisen* 6. oktober samme år. I anledning at statsbudsjettet for det kommende år legges fram, kritiserer hun regjeringen for å fortsette å styre Norge på «tut og kjør»-sporet gjennom å åpne nye petroleumsfelt i nordområdene, og gir uttrykk for at regjeringen gjennom sin kommunikasjon på den ene siden og handlinger på den andre, bedriver grønnvasking av oljepolitikken.

> Det vi trenger er en fullstendig omlegging av Norge til et bærekraftig nullutslippssamfunn. En langsiktig plan for avvikling av petroleumsindustrien ville være et første skritt. Det regjeringen leverer er forsøk på grønnvasking av Norges fortsatte satsing på et høyutslippssamfunn. Regjeringen bryter Grunnloven og har i praksis avlyst det grønne skiftet.[32]

Politisk engasjert ungdom er blant de som flere ganger skriver seg inn i oljediskursen, med en kompromissløs holdning til oljespørsmålet, som daværende nestleder i Naturvernforbundet, Silje Lundberg, gjør i *Dagbladet* 30. august 2016:

> I flere år har regjeringen snakket varmt om det grønne skiftet, og om hvor alvorlig klimaendringene er. Med nyheten om nok en tildelingsrunde for oljen viste Erna hvor hult regjeringens klimaengasjement er, når hun fortsetter å lukke øynene for klimapåvirkningen norsk olje medfører.[33]

Virkemiddel-diskursen

Denne diskursen preges av spørsmål om hvordan det grønne skiftet skal gjennomføres, hvem som må ta initiativ og hvem som har ansvaret. Fornybar energi, «grønne» arbeidsplasser, skatter og avgifter er hyppige tema: Hva skal til for at næringslivet satser «grønt»? Hvor aktiv må staten være? Skal den bare sørge for at det koster å forurense, eller skal myndighetene også aktivt subsidiere de som sørger for å virke med lavere utslipp? Og hva med forbrukerne, skal vi betale for å forurense, og hvilken effekt vil i så fall det ha?

I en signert lederartikkel i Klassekampen i 2017 tok avisas daværende journalist og kommentator Mímir Kristjánsson til orde for at skognæringen trenger et sterkt, statlig selskap à la Statoil for å kunne spille en viktig rolle i det grønne skiftet . Foto: Ihne Pedersen/Rødt.

Mens oljediskursen i stor grad er preget av ja/nei-spørsmål, er virkemiddeldiskursen mer åpen: Hvilke virkemidler kan vi bruke for å få landet gjennom en omstilling, og hvilke vil fungere best? Det diskuteres særlig politiske virkemidler, som følger tradisjonelle debattmønstre: Her er forslag om skatter og avgifter på den ene siden mot argumenter for skatteletter på den andre siden, både for næringsliv og privatpersoner. I hvor stor grad staten bør legge føringer for næringslivet, og ikke minst i hvor stor grad staten selv skal bidra som aktør, er en beslektet diskusjonslinje.

Språklige virkemiddel som begrepet «å bruke både gulrot og pisk» brukes av flere debattanter når virkemidler diskuteres, slik *VG* gjør på lederplass i forbindelse med debatten om flyseteavgiften:

> Et avgiftsregime som premierer lavutslipp vil være et insitament for flyselskapene til åskaffe seg mer miljøvennlige fly. Poenget må være å få en stor forurenser som flytrafikken til selv å lede an i det grønne skiftet. Da trengs det både pisk og gulrot. Å piske passasjerer som likevel ikke kan velge annerledes, er å rette baker for smed. [34]

Virkemiddeldiskursen gjør seg spesielt gjeldende når det handler om politikk og virkemidler som kan påvirke privatpersoner direkte. Debatten om flyseteavgiften, som eksempelet over er hentet fra, er én stor diskusjon som har gått i denne perioden. En annen er den såkalte bilpakken som var et hovedtema i budsjettkampen høsten 2016.

I virkemiddeldiskursen er økonomi ofte fellesnevneren og også her finnes det ulike posisjoner. En klassisk går mellom marked og stat. Men statlige og markedsmessige virkemidler overlapper også ofte, noe som ikke er uvanlig i et økomodernistisk perspektiv.[35]

Miljøstiftelsen Zero er blant aktørene som har tro på at markedet klarer å ordne opp i det grønne skiftet selv: «Det grønne skiftet handler om å bygge på markedets logikk», skriver organisasjonens leder, Marius Holm, i *Aftenposten* 12. mai 2014, og viser til at mens råvarer blir dyrere når behovet stiger, skjer det motsatte med teknologier: Solceller, vindmøller og

el-bilbatterier blir billigere jo større etterspørselen er. Han konkluderer: «Når markedet tar over for politikerne, vil det grønne skiftet gå raskere».[36]

Andre mener at staten må inn, i større eller mindre grad, for å regulere markedet slik at det skal kunne blomstre i grønn farge. Stortingsrepresentant og talsperson for Miljøpartiet de grønne, Rasmus Hansson, mener at Norge må legge til rette for det grønne skiftet på samme måte som vi har gjort for oljevirksomheten – gjennom skattefritak for et grønt næringsliv. «Stopp oljesubsidier, start grønt skifte» er tittelen på Hanssons debattinnlegg i *Dagsavisen* 14. mars 2016:

> Vi må heller sette inn et krafttak for det grønne skiftet, slik vi til nå har gjort det for å drive fram oljevirksomheten. I 50 år har man effektivt løftet fram oljenæringen med gunstige skattefritak. Nå må vi gjøre det samme for å skape den framtida vi nå skal ha, grønn bærekraftig økonomi og næringsliv.[37]

I en signert lederartikkel i *Klassekampen* 4. august 2017 mener avisas journalist og kommentator Mímir Kristjánsson at skognæringen trenger et sterkt, statlig selskap à la Statoil for å kunne spille en viktig rolle i det grønne skiftet:

> Et skogens Statoil, utstyrt med friske milliarder fra staten, trengs om vi skal få fart på disse investeringene for alvor. Skognæringen har en sentral rolle å spille i det grønne skiftet fordi tre kan erstatte både plast, byggematerialer som stål og betong og fossilt drivstoff. En slik oppgave er for viktig til å overlate til private kapitalister med kortsiktig profitt på hjernen, noe miseren i Norske Skog viser med stor tydelighet.[38] I den midterste delen av dette avsnittet skriver han seg rett inn i det vi kan kalle bioøkonomi-diskursen, som vi kommer tilbake til.

Én hendelse som utløser mer polemiserende karakteristikker av det grønne skiftet, var da begrepet ble kåret til årets nyord i 2015

Min sak-diskursen

Denne diskursen er spesielt framtredende blant eksterne debattanter som representerer en næring, fagorganisasjon eller politikere som jobber med enkeltsaker og har som mål å løfte de små debattene i den store. Det kan også være forskere som vil fremme sitt felt. Felles for dem er gjerne at de bruker begrepet det grønne skiftet som retorisk virkemiddel til inntekt for sin sak. Ofte handler disse meningsinnleggene om naturressurser og råvarer (foruten olje og gass). Hvilke er det viktig – og riktig – å satse på i det grønne skiftet?

«Fosfor må bli del av det grønne skiftet» skriver en innsender, som er forsker ved NIBIO, i *Nationen* 17. august 2016. «En enklere løsning for å iverksette det grønne skiftet, enn industriell hamp, skal du lete lenge etter», hevder en innsender, kommunestyrerepresentant fra MDG i *Klassekampen* 10. juni 2016. «Dagens atomkraftverk fortjener ikke noen sentral plass i det grønne skiftet», mener en innsender, student i miljøfysikk og fornybarenergi, i *Klassekampen* 25. august 2016. «Alt som skal elektrifiseres, trenger kobber, og kobber er et helt uunnværlig metall i det grønne skiftet», skriver en LO-sekretær i *Nationen* 25. oktober 2018, og argumenterer med det for gruvedrift i Repparfjord. En innsender mener i *Aftenposten* 27. juni 2017 at «det grønne skiftet dessverre har blitt synonymt med det å ødelegge de grønne samfunnsverdiene vi mest av alt ønsker å bevare» – i et innlegg mot vindkraftutbygging. Mens en professor ved Norges miljø- og biovitenskapelige universitet får en hel side i *Nationen* 7. april 2016, hvor han under overskriften «Det er gull i avløpsvannet» forklarer hvorfor «det er … i vannet og kloakken vi finner de store mulighetene i det grønne skiftet».

Felles for flere av disse innleggene er at det grønne skiftet i seg selv i mindre grad er et hovedargument, men forslagene framstilles ofte som at de har en positiv bieffekt for grønn omstilling. Disse tjener som eksempler på at bruken av begrepet det grønne skiftet i mange tilfeller først og fremst er et retorisk grep. Som en polemiker av en mot-debattant ville kunne sagt det: De drar det grønne skiftet-kortet.

Senterpartiets Geir Pollestad argumenterte i Nationen for at "Det grønne skiftet" burde bli årets fy-ord i 2016. Foto: Civita.

Vi mener at denne bruken av begrepet understreker dets suksess. «Alle» vil henge seg på det grønne skiftet, og dermed inviterer det til å ta i bruk min sak-diskursen.

«Alle snakker om det grønne skiftet»-diskursen

Det tok ikke mer enn ett år fra det ble brukt trykksverte på begrepet det grønne skiftet aller første gang, til vi, ifølge Atekst, kunne lese at «alle snakker om det grønne skiftet». I meningsartiklene som sorterer under denne overskriften er avsender gjerne oppgitt over at et begrep uten konkret innhold har fått bre om seg, vi ser en ironisering over begrepet av samme årsak, men også at det utrykkes kritikk overfor politikere og klimapolitikken, eller mangel på sådan. Det er mange som tar på seg rollen som den oppriktige gutten i eventyret om «Keiserens nye klær», og avslører begrepet som tomt.

Én hendelse som utløser mer polemiserende karakteristikker av det grønne skiftet, var da begrepet ble kåret til årets nyord i 2015. «Årets nyord er en aldri så liten skuffelse», mener en *Aftenposten*-journalist i en kommentar:

> Det grønne skiftet har jeg hørt og lest om hver bidige dag de siste par årene. Begrepet er utvilsomt uttrykk for en grunnleggende samfunnsendring, slik Språkrådet uttrykker det. Som sådant er det viktig i samfunnsdebatten. Men miljøforkjempernes monomane bruk av det har gjort det grønne skiftet til en klisjé. Like generelt og i bunn og grunn like uforpliktende som en bærekraftig utvikling. [39]

Begrepet brukes også til ironisering av for eksempel politikere eller politikk, blant annet i form av «punchlines», eller som korte kommentarer på redaksjonell plass. Som *VG* melder på lederplass (etter hovedlederartikkelen) 9. juni 2016: «Oljeprisen stiger, elbiler må betale bompenger og Miljøpartiet De Grønne bygger ny motorvei fra Asker til Oslo. Det grønne skiftet er i full gang».

Noen debattanter kan starte en argumentasjon

med «alle snakker om det grønne skiftet», for så å følge opp med et forsøk på å gi begrepet et konkret innhold. Men for mange handler det om å poengtere at vi bruker et begrep uten klart innhold. Allerede 20. januar 2015 påpeker kommentator Arne Strand i *Dagsavisen* at begrepet står i fare for å drukne som en frase, under tittelen «Store omstillinger, men til hva»*?*

> Bak begrepet grønt skifte skjuler det seg ingen ting konkret. Statsministeren omtalte skifte til grønn poliikk (sic) og økonomi i generelle vendinger uten å presisere hvor de nye arbeidsplassene skal komme og i hvilke bransjer de skal vokse fram. Det grønne skiftet står allerede i fare for å drukne som en frase. [40]

Sp-politiker Geir Pollestad har i Dagens gjest-spalten i *Nationen* 19. september 2016 et innlegg kalt «La klimapolitikken bli edru». Ved nærmere lesing er det ikke politikken i seg selv, men den omfattende bruken av begrepet det grønne skiftet, han peker på som det forstyrrende elementet.

> Nå trengs det et skifte. Det er populært å kalle dette «det grønne skiftet». Ordet er sågar kåret til årets nyord i Norge. Jeg liker uttrykket «det grønne skiftet» svært dårlig. Det er et verdiløst uttrykk som både miljøorganisasjonene og oljeindustrien har brukt så mye at det er umulig å vite hva som egentlig menes med uttrykket. Når honnørord skygger for det konkrete innholdet i politikken så er det ikke bra. «Det grønne skiftet» bør bli årets fy-ord i 2016. [41]

Én hendelse som utløser mer polemiserende karakteristikker av det grønne skiftet, var da begrepet ble kåret til årets nyord i 2015

Den 28. september får Pollestad tilsvar i samme avis, av kommunikasjonssjef i Zero, med innlegget Promillekontroll av Pollestad og SP.

At begrepet det grønne skiftet brukes om likt og ulikt er uunngåelig, men det er sterkt å avskrive det slik Pollestad gjør. Det grønne skiftet betyr å fase ut all fossil energi- og materialbruk og erstatte det med fornybare løsninger. For å få til slike skift trengs politisk lederskap og mot.[42]

Bioøkonomi-diskursen

Denne diskursen gjør seg først og fremst gjeldende i avisa *Nationen*s spalter, både på redaksjonell meningsplass og i innsendt materiale. Her vises det til et skifte, til et økonomisk og industrielt system der primærnæringene og først og fremst skogen og skogsindustrien spiller hovedrollen. Det grønne skiftet i *Nationen* er altså mer senterpartigrønt enn MDG-grønt. Bioøkonomi-diskursen utelukker selvfølgelig ikke de andre diskursene også i *Nationen*s spalter, ei heller at denne kun finnes her. Det bør understrekes at det også finnes flere eksempler på redaksjonelle meningsartikler i *Nationen* der begrepet det grønne skiftet benyttes for å argumentere for behovet for en klimaløsning. Blant de ivrigste debattantene, med gjentatte innlegg i avisa, er direktør i Skogeierforbundet, Erik Lahnstein. 2. desember 2014 har han et innlegg kalt «Det grønne skiftet» på trykk, hvor han forteller at alt som produseres av olje, også kan lages av skog: «Trevirke kan produsere kraft, plast, tekstiler og for til husdyr og fisk. Trevirke kan brukes til å erstatte stål og betong» [43]

Fortsatt mens begrepet ennå var ganske ferskt, skrev politisk redaktør Kato Nykvist kommentaren «Grønt skifte, hvis vi vil», der han forklarer hva som menes «med det grønne skiftet alle snakker om»:

> Oljeindustrien har tjent det norske samfunnet godt. Store deler av vår velferdsutvikling de siste 40 årene er finansiert av det sorte gullet. Nå nærmer vi oss denne epokens slutt. Da trenger vi å hente inntekter fra nye næringer og andre natur-ressurser. Det er her skogen kommer inn. Vi må gjøre et skifte, fra fossil til fornybart. Det er dette som menes med det grønne skiftet alle snakker om. [44]

Det grønne skiftet omtales flere ganger på redaksjonell meningsplass som skognæringens store mulighet, til å vise seg fram og til å ta ut sitt potensial: Nå kan næringen endelig komme «ut av oljeskyggens dal». [45]

Vi kan tolke flere av innleggene dithen at kommentariatet i avisa nærmest nærer en bitterhet på skogindustriens vegne, og at de nå øyner den etterlengtede politiske oppmerksomheten: «Regjeringen har ganske enkelt ikke politisk råd til å la det grønne skiftet ende som en flopp. Der ligger skognæringens store sjanse», står å lese i avisas usignerte leder 3. august 2015, der politikerne oppfordres til en skattepolitikk som legger til rette for økt aktivitet for skognæringen. [46]

På én måte kan altså bioøkonomi-diskursen kategoriseres som en underdiskurs til min sak-diskursen, der saken det gjelder altså er å fremme skognæringen. At skogen kan erstatte olje som material, og at den, så lenge den står, tar opp i seg mye CO_2 og dermed er bra for klimaet også, forstår vi først og fremst som en positiv bieffekt, som debattantene ikke nøler med å trekke fram.

Spor av vekst- og systemkritikk

Bioøkonomidiskursen i *Nationen* illustrerer på mange måter hovedkonklusjonen i Veimos masteroppgave. Samtidig som den er klart annerledes ved å fokusere på skogen, beholder diskursen den samme løsningsorienterte kjernen som hos Bjartnes og Zero: Det grønne skiftet er en ny økonomisk vinneroppskrift. Men Veimo sporet også, og fant, tilløp til en mer uttalt vekstkritikk på tvers av de fem diskursene vi har beskrevet ovenfor. Det gjelder særlig i oljediskursen og i «alle snakker om det grønne skiftet»-diskursen. Hege Ulstein i *Dagsavisen* kritiserer vagheten i begrepet det grønne skiftet, samtidig som hun etterlyser en konkret plan ikke bare for å gjøre «Norge mindre avhengige av olje» men også «noe å skifte til.» [47] Filosofiprofessor Arne Johan Vetlesen og professor i bærekraftig utvikling Carlo Aall, på sin side, har en klar slagside mot det økomodernistiske perspektivet som ofte informerer det grønne skiftet, i sin bekymring over det de kaller for en «klimarelativisering» i hele debatten om det grønne skiftet i Norge: Kjernen i relativisering er at realisme i klimapolitikken defineres og vurderes relativt til politiske ståsteder og økonomiske interesser, i stedet for i lys av naturens tålegrenser», skriver de, og påpeker at ulike former for relativisering er med på å hindre iverksettelse av en effektiv klimapolitikk. [48]

Her tangerer Vetlesen og Aalls kronikk med holdningen til et par av nisjeredaksjonene (*Harvest* og *Naturpress*) som artikkelforfatterne tidligere har undersøkt.[49] Disse redaksjonene, og særlig *Harvest*, leser det grønne skiftet i en helt annerledes og mer etisk, antiøkonomisk vekst-forståelse. Men i meningsjournalistikken innenfor de etablerte, mainstream-mediene, er hovedinntrykket klart: Det grønne skiftet sees og brukes i et vekstperspektiv. *Dagbladet*s politiske redaktør sa at deres redaksjon var «veldig bevisst»[50] på at en omstilling til fornybar energi er forenelig med fortsatt økonomisk vekst. Vi kan vise til en av mer nylig kronikk fra Ramnefjell, «Den nye nøysomheten»[51] som eksempel på at denne holdninger ser ut til å vedvare, men at klimadebatten i Norge likevel har stadige *tilløp* til en vekstkritikk.

På litt samme måte kan vi kanskje føye til at det fins tilløp til systemkritikk i «virkemiddeldiskursen». Som vi så, handler en sentral konfliktlinje der om synet på markedet og staten, og dette er jo selvsagt en velkjent del av høyre-/venstre aksen i norsk politikk. Men denne tradisjonelle diskusjonen om hvilke virkemidler som er best tangerer med fremveksten av en folkelig klimabevegelse som nettopp retter skytset mot markedsløsninger på klimakrisen.[52] I en tidligere analyse delte Ytterstad[53] det grønne skiftets fremvekst fra 2015 av i to. I tillegg til den markedsdrevne identifiserte han en folkelig utgave – knyttet til klimavalgalliansen[54] og Broen til framtiden[55] – i opposisjon til markedstenkningen i klimapolitikken. Slik folkelig aktørskap kan også spores, men dominerer ikke, de fem viktigste diskursene om det grønne skiftet i debattspaltene.

I meningsjournalistikken innenfor de etablerte, mainstream-mediene, er hovedinntrykket klart: Det grønne skiftet sees og brukes i et vekstperspektiv.

Avslutning

I veiledningsprosessen fram mot Veimos masteroppgave diskuterte vi flere ganger om det grønne skiftet var et moteord som sto for fall, og vi vurderte til og med dette som tittel, fordi vi så at bruken av begrepet det grønne skiftet falt markant i løpet av 2017 og 2018. Men i 2019, ifølge Atekst, kom bruken av begrepet tilbake på 2016-nivå. Dette kan muligens tilskrives det generelt økte fokuset klimasaken fikk fra høsten 2018, med Greta Thunberg, skolestreiker og klimastreiker der også de voksne etter hvert deltok. I Norge ble klimabrøl kåret til årets nyord i 2019, mens «climate emergency» ble årets nyord i Storbritannia. Her hjemme gikk begrepet klimakrise fra å bli nevnt 213 ganger på norsk papir i 2018 til 1686 ganger i 2019. Kvantitativt og proporsjonalt med den forsterkede klimadebatten i 2019, har kanskje ikke veksten i bruken av «det grønne skiftet» vært like imponerende i 2019 som den var da begrepet slo gjennom i 2015. Et tema for videre forskning, kunne vært om hvorvidt disse nye klimabevegelsene – som snakker om panikk og systemkritikk mer enn løsninger[56] - har spesielt stor stans for grunnfortellingen i det grønne skiftet.

Det ser ut som om det grønne skiftet har gjort et viktig comeback i debatten om en «grønn omstart» etter koronaen

Ikke desto mindre er det fortsatt kraft i «det grønne skiftet». Det er mye mer fremtredende i landets debattredaksjoner, og blant sentrale politikere og økonomer, enn vekstkritikken, som ikke ser ut til å lykkes i å skape narrativ som engasjerer utover en ganske snever akademisk krets.[57] Og dessuten, i og med COVID-19-pandemien i 2020, der treffene på både klima og det grønne skiftet går ned i antall, ser det ut som om det grønne skiftet har gjort et viktig comeback i debatten om en «grønn omstart» etter koronaen.[58] «De som ivret for skattepakke til oljenæringen, har et ekstra ansvar for det grønne skiftet»[59] sa Espen Barth Eide fra Arbeiderpartiet, om en skattepakke han selv var med å vedta. Et annet innlegg i debatten kom fra CICERO-forskerne Bård Lahn og Håkon Endresen. De mente at den samme krisepakken til oljeindustrien – ved å gå bort fra det lenge etablerte premisset om at det er markedet som skal styre nedgangen i etterspørselen av fossil energi – har «styrket argumentene for en politisk styrt nedtrapping av oljevirksomheten.»[60]

Forstått som «rammehendelse», har krisepakken til oljeindustrien under COVID-19 reaktualisert begrepet «det grønne skiftet». Debatten om krisepakken utløser både oljediskursen *og* virkemiddeldiskursen og *muligens* også den litt kyniske tonen i «alle snakker om det grønne skiftet»-diskursen. Derfor landet vi også på en tittel som handler om *den sprikende kraften* i begrepet det grønne skiftet.

Nedgangen i de globale klimautslippene i COVID-19 året 2020 ser – ifølge Bjørn Samset på kurs i klimajournalistikk ved OsloMet i september 2020 – ut til å bli liggende på mellom fem og åtte prosent. Denne nedgangen plasserer oss i rute for den type utslippskutt som er nødvendig hvert år fremover, for å unngå klimaendringenes mest katastrofale konsekvenser. Hvordan kan vi så, til slutt og i et slikt lys, evaluere kraften i det grønne skiftets ulike diskurser? Klimakrisen og klimabrøl kan sikkert gjøres til «min sak» i det vi har kalt «min-sak»-diskursen, men slås kanskje litt i hjel av frustrasjonen over manglende presisjonsnivå innenfor «alle snakker om det grønne skiftet»-diskursen. Bioøkonomi-diskursen vi har identifisert i *Nationen* illustrerer, i likhet med begrepets opprinnelige grunnfortelling, løsninger som kanskje ligger i å velge andre ressurser enn oljen inn i fremtiden, men fremstår også som en litt enøyd respons på klimakrisen. Virkemiddeldiskursen er en uunngåelig del av klimadebatten, men har som sådan ingen entydig kraft eller retning som peker i retning av de utslippskuttene som klimaforskningen etterlyser.

Da står vi igjen med oljediskursen, som var med å gi gjennomslaget for det grønne skiftet i første omgang, og som har blitt reaktualisert i 2020 gjennom oljepakken. Når alt kommer til alt så er det tross alt utfasing av fossil energi som gir størst utslippskutt. Det er imidlertid i denne diskursen at posisjonene spriker mest diametralt. Skolestreikene i Norge i 2019,

og klimasøksmålet i november 2020, krever en stans i tildelingen av oljelisenser, uten å ha i nærheten av en majoritet i Stortinget, som på sin side – med oljepakken – understreket at det bare er gjennom nye oljeinvesteringer vi kan ta vare på arbeidsplasser, redde norsk økonomi og legge grunnlaget for det grønne skiftet. Som Geir Ramnefjell påpekte i en kommentar, har norsk olje og gass med oljekrisepakken lyktes i å gjøre den såkalte «tunnelmetaforen» til en politisk vedtatt realitet. «Bildet skal illustrere følgende poeng: For å komme til en grønn og fornybar framtid, må det bygges en tunnel. Fram til flere av støttebjelkene består av fornybart, må tunnelen holdes oppe av olje- og gass-næringen. Hvis ikke kollapser den».[61]

Hvilket bringer oss tilbake til start. Kanskje er «det grønne skiftet», på tross av sin tøyelighet og bøyelighet, ord som KAN misbrukes? Når staten går inn og «redder» investeringer i oljen som markedet selv tviler på lønnsomheten av, i klimaforegangslandet Norge, blir det vanskelig å holde fast på at det grønne skiftet er en «uavvendelig og ustoppelig prosess».[62]

I en slik situasjon ser vi det som problematisk å forbli deskriptive i vår anvendelse av det grønne skiftet som bilde på hvor vi skal. Vi vil mene at det går an å si – og må sies – normativt, at det er et misbruk av begrepet «det grønne skiftet» å kalle oljekrisepakken for akkurat det. Det kan godt hende at markedspilene snur, og at sol, vind og annen fornybar energi erobrer nytt terreng, men dette fremstår mer som ønsketenkning enn som en klar strategi for å få til en omstilling i pakt med klimarealitetene raskt nok.

Så det trengs en normativ klimadebatt, og sosiale krefter som kan fremføre den. I et intervju med *Energi og Klima* kunne kommentatoren Kjetil Raknes konstatere at «fossillobbyen har overtaket» i debatten om en grønn omstart etter koronaen, men han noterte seg samtidig at «Fagforbundet og El og IT i LO-familien og en annen hovedsammenslutning, Unio, nylig undertegnet et opprop om flere klimajobber.»[63] Dette er bare ett eksempel på en «plan for hva det grønne skiftet skal være et skifte til», som Hege Ulstein formulerte det. Samfunnstransformasjon er ikke per definisjon utelukket fra det grønne skiftet, men, som vi har sett i denne artikkelen, er grunnfortellingen i begrepet per dags dato ikke spesielt opptatt av folkelig aktørskap. Derfor kan det være at planene og de konkrete virkemidlene for en klimaomstilling må finne andre paraplybetegnelser enn det grønne skiftet. Green New Deals seiler opp både i EU og i USA som et mulig alternativ her, ikke minst fordi begrepet påkaller en mye mer inngripende stat enn det som er tilfellet med det «markedsdrevne» grønne skiftet.[64]

Skulle vi se for oss en variant av det grønne skiftet som tydelig innebærer transformasjon og adferdsendring, og som engasjerer bredere lag av befolkningen, må det sannsynligvis være normativt vinklet også, og innrettet på å mobilisere, slik Greta Thunberg-generasjonen gjorde i 2019.

Noter

1 https://journalisten.no/arets-nyord-sprakradet-klima/anders-bjartnes-er-mannen-bak-arets-nyord-det-gronne-skiftet/303789
2 Veimo 2018
3 Bjartnes 2015: 23
4 Jfr. Callinicos 1987
5 Cohen 2000: 134
6 Gramsci 1971: 336
7 Jfr. Ytterstad 2016
8 https://energiogklima.no/blogg/det-grone-skiftets-tempoproblem/
9 Gunster 2017
10 Griskevicius et. al 2008
11 1992, 1995
12 Fairclough 1995: 59-60
13 Veimo 2018
14 Naper 2014
15 Dale og Andersen 2018; Eide et al. 2014; Ihlen 2007; Sæther 2017
16 Haarstad og Rusten 2018; Sigurjonsdottir 2018; Ytterstad 2015, 2016, 2021
17 Ytterstad 2020
18 https://twitter.com/abjartnes/status/277837033634947072
19 Mossin 2015
20 Gullikstad 2013
21 Bjartnes 2015
22 Ytterstad 2016: 154
23 https://arkiv.klassekampen.no/article/20150822/PLUSS/150829749
24 Camilla Houleand og David Jordhus-Lier 2021
25 Alstadheim og Stoltenberg 2010; Sæther 2017
26 Dale og Andersen 2018
27 Se særlig Dale og Andersen 2018
28 Jensen et al. 2018: 21
29 Ihlen 2007: 120
30 Schjøtt-Pedersen 2016
31 VG 2017
32 Sjåfjell 2016
33 Lundberg 2016

34 VG 2015
35 Dryzek 2005
36 Holm 2014
37 Hansson 2016
38 Kristjánsson 2017
39 Hvattum 2015
40 Strand 2015
41 Pollestad 2016
42 Evang 2016
43 Lahnstein 2014
44 Nykvist 2015
45 Nykvist 2017
46 Nationen 2015
47 Ulstein 2015
48 Vetlesen og Aall 2015
49 Veimo 2018
50 Veimo 2020: 87
51 https://www.dagbladet.no/kultur/den-nye-noysomheten/72660808
52 Se særlig Klein 2014a
53 Ytterstad 2016
54 Nilsen et al. 2018
55 http://broentilframtiden.com/
56 Jacobsson 2020
57 Jfr. Wrigley 2020
58 Ytterstad 2021
59 https://www.tu.no/artikler/de-som-ivret-for-skattepakke-til-oljenaeringen-har-et-ekstra-ansvar-for-det-gronne-skiftet/497858
60 https://www.dn.no/innlegg/koronadebatt/omstilling/energi/innlegg-last-til-oljen/2-1-824639
61 https://www.dagbladet.no/meninger/slik-vinner-olja-de-unge/72784485
62 Bjartnes 2015: 21
63 https://energiogklima.no/nyhet/gronn-omstart-fossillobbyen-har-overtaket/
64 Klein 2019; Ytterstad 2021

Litteratur

Alstadheim, K. B., & Stoltenberg, J. (2010). *Klimaparadokset: Jens Stoltenberg om vår tids største utfordring*. Aschehoug.

Bjartnes, A. (2015a). *Det grønne skiftet*. Frekk forlag.

Callinicos, A. (1987). *Making history: Agency, structure and change in social theory*. Polity Press.

Cohen, G. A. (2000). *Karl Marx's Theory of History* (Expanded ed. Edition). Princeton University Press.

Dale, B., & Andersen, G. (2018). Til Dovre faller? Norsk olje og grønn omstilling. In H. Haarstad & G. Rusten (Red.), *Grønn omstilling—Norske veivalg*. Universitetsforlaget http://www.universitetsforlaget.no/nettbutikk/gronn-omstilling-norske-veivalg-uf.html

Dryzek, J. S. (2005). *The Politics of the Earth: Environmental Discourses* (2nd ed.). OUP Oxford.

Eide, E., Elgesem, Dag, Gloppen, Siri, & Rakner, Lise (Eds.). (2014). *Klima, medier og politikk*. Abstrakt forlag.

Fairclough, N. (1992). *Discourse and social change*. Polity Press.

Fairclough, N. (1995). *Media discourse*. Edvard Arnold.

Gramsci, A., Hoare, Q., & Smith, G. N. (1971). *Selections from the prison notebooks*. Lawrence and Wishart.

Griskevicius, V., Cialdini, R. B., Goldstein, N. J., Griskevicius, V., Cialdini, R. B., Goldstein, N. J., Griskevicius, V., Cialdini, R. B., & Goldstein, N. J. (2008). Social Norms: An underestimated and underemployed lever for managing climate change. *In*, 5–13.

Gullikstad, Å. (2013, 30. september). Venter mye av Erna. *Dagsavisen*, del 1, s. 36.

Gunster, S. (2017). Engaging communication: Audiences, frames, values and norms. In *Journalism and Climate Crisis: Public Engagement, Media Alternatives*. Routledge. https://www.routledge.com/Journalism-and-Climate-Crisis-Public-Engagement-Media-Alternatives-1st/Hackett-Forde-Gunster-Foxwell-Norton/p/book/9781138950399

Haarstad, H., & Rusten, G. (Eds.). (2018). *Grønn omstilling—Norske veivalg*. Universitetsforlaget.

Houeland, C., & Jordhus-Lier, D. (2021). *Oljearbeiderne—Samfunnsbyggere eller bremseklosser?* Under publisering.

Ihlen, Ø. (2007). *Petroleumsparadiset: Norsk oljeindustris strategiske kommunikasjon og omdømmebygging*. Unipub.

Jacobsson, D. (2020). Young vs old? Truancy or new radical politics? Journalistic discourses about social protests in relation to the climate crisis. *Critical Discourse Studies*, *0*(0), 1–17. https://doi.org/10.1080/17405904.2020.1752758

Jensen, L. C., Jensen, Ø., & Skedsmo, P. W. (2018). *Norge og klimakrisen—Debatten om olje og gass i det grønne skiftet*. Novus forlag.

Klein, N. (2014). *This Changes Everything: Capitalism vs. The Climate*. Simon & Schuster.

Klein, N. (2019). *On Fire: The (Burning) Case for a Green New Deal*. Simon & Schuster.

Mossin, B. Å. (2015, 4. desember). Anders Bjartnes er mannen bak årets nyord: Det grønne skiftet. *Journalisten*. Hentet fra https://journalisten.no/arets-nyord-sprakradet-klima/anders-bjartnes-er-mannen-bak-arets-nyord-det-gronne-skiftet/303789

Naper, A. (2014). Klimakrise eller oljefest: Perspektiver fra kommentariatet. I E. Eide, D. Elgesem, S. Gloppen & L. Rakner, Lise (red.), *Klima, medier og politikk*. Oslo: Abstrakt forlag AS.

Nilsen, H. R., Strømsnes, K., & Schmidt, U. (2018). A Broad Alliance of Civil Society Organizations on Climate Change Mitigation: Political Strength or Legitimizing Support? *Journal of Civil Society*, *14*(1), 20–40. https://doi.org/10.1080/17448689.2017.1399596

Sæther, A. K. (2017). *De beste intensjoner: Oljelandet i klimakampen*. Cappelen Damm.

Sigurjonsdottir, S. (2018). *Sort gull og grønt besvær. Retorisk analyse av forhandlingene om «det grønne skiftet» i norsk oljebransje.* [Masters thesis]. Universitetet i Oslo.

Veimo, M. (2020). *"Alle snakker om det grønne skiftet"—Men når vi skal vi ta den normative debatten om vekst?* Masteroppgave i journalistikk, OsloMet

Veimo, M. (2018). *Motivasjon mellom journalistikk og klimaetikk: En studie av drivkreftene i små redaksjoner som skriver om klima-, miljø- og natur.* Upublisert manuskript. Institutt for journalistikk og mediefag, OsloMet.

Wrigley, K. (2020). *Degrowth Dilemmas—Analysing the discourse of movement advocates in the debate on growth* Masteroppgave, Universitetet i Oslo.

Ytterstad, A. (2015). Climate jobs as tipping point—And challenge to Norwegian oil and climate change hegemony. Lessons learnt (so far). In Borgnäs, Eskelinen, Perkiö, Warlenius, J. Perkiö, & R. Wardenius (red.), *The Politics of Eco Socialism—Transforming Welfare*. Routledge.

Ytterstad, A. (2016). Vinn, vind eller forsvinn? Klima, miljø og økonomijournalistikk. I Bjerke, P., Fonn, B.K. og Strømme, E.S. (red.), *Økonomijournalistikk. Perspektiver og metoder.* Fagbokforlaget.

Ytterstad, A. (2020, april 14). Klimakrisen kommer stadig nærmere oss. *Dagbladet*. https://www.dagbladet.no/kultur/klimakrisen-kommer-stadig-naermere-oss/72346576

Ytterstad, A. (2021). Climate Jobs Plans – A Mobilizing Strategy in Search of Agency. I Räthzel, N.,Stevis, D. og Uzzell, D. (red.) *The Environmental Labour Studies Handbook*. Springer/Palgrave.

Refererte meningsartikler

Evang, J. (2016, 28. september). Promillekontroll av Pollestad og Sp. *Nationen*, del 1, s. 19.

Hansson, R. (2016, 14. mars). Stopp oljesubsidier, start grønt skifte. *Dagsavisen* del 1, s. 28–29.

Holm, M. (2014, 12. mai). Klimaparadokser. *Aftenposten*, del 2, s. 9.

Hvattum, T. (2015, desember 4). Er du pedalsosial? *Aftenposten*, del 2, s. 5.

Innsender. (2016, 7. april). Det er gull i avløpsvannet. *Nationen*, del 1, s.18.

Innsender. (2016, 10. juni). Hamp, den nye olja! *Klassekampen*, del 2, s. 21.

Innsender. (2016, 17. august). Gjenvinning av fosfat. *Nationen*, s.18.

Innsender. (2016, 5. august). Atomkraft er ikke del av det grønne skiftet. *Klassekampen*, del 1, s. 24.

Innsender. (2018, 25. oktober). Råstoffet til det grønne skiftet. *Nationen*, del 1, s. 18.

Innsender. (2017, 27. juni). Energipolitikk på ville veier. *Aftenposten*, del 2, s. 12.

Kristjánsson, M. (2017, 4. august). Norske skog. *Klassekampen*, del 1, s. 2.
Lahnstein, E. (2014, 2. desember). Det grønne skiftet. *Nationen*, del 1, s. 18.
Lundberg, S. A. (2016, 30. august). En oljesmurt nasjon. *Dagbladet*, del 1., s. 29.
Nationen. (2015, 3. august). Skatten i skogen. *Nationen*, del 1, s. 2.
Nykvist, K. (2015, 28. januar). Grønt skifte, hvis vi vil. *Nationen*, del 1, s. 3.
Nykvist, K. (2017, 19. august). Ut av oljeskyggens dal. *Nationen*, del 1, s. 3.
Pollestad, G. (2016, 19. september). La klimapolitikken bli edru. *Nationen*, del 1, s. 2.
Schjøtt-Pedersen, K. E. (2016, 29. november). Produksjonsstans endrer ikke forbruket av olje og gass. *Aftenposten*, del 2, s. 15.
Sjåfjell, B. (2016, 6. oktober). Det grønne skiftet avlyst. *Dagsavisen*, del 1, s. 6.
Strand, A. (2015, 20. januar). Store omstillinger, men til hva? *Dagsavisen*, del 1, s. 4–5.
Ulstein, H. (2015, 8. oktober). Blåblåmerker. *Dagsavisen*, del 1, 4–5.
Vetlesen, A. J., & Aall, C. (2015, 30. november). Livsfarlig klimarelativisme. *Klassekampen*, del 1, s. 16–17.
VG. (2015, 19. desember). Flyskatten. *VG*, del 1, s. 2.
VG. (2017, 5. januar). Næringslivet er løsningen. *VG*, del 1, s. 2.
VG. (2016, 9. juni). Samtid. *VG*, del 1, s. 2.

Illustrasjon: Endre Barstad © 2020

Fagfellevurdert

Hva innebærer det å ta hensyn til fremtidige generasjoner?

Sammendrag: *Hensynet til fremtidige generasjoner har i økende grad blitt trukket inn som begrunnelse for juridiske og politiske tiltak siden begynnelsen av 1970-tallet, og har blitt tillagt stadig mer vekt i offentligheten. Bak dette ligger bekymringer for at dagens generasjon overfører irreversible miljøødeleggelser eller betydelig økonomisk gjeld til kommende generasjoner. Hva innebærer det når juridiske og politiske tiltak blir begrunnet ut fra hensynet til fremtidige generasjoner? Hvilke konsekvenser kan et slikt hensyn få for dagens politiske beslutninger? Akademiske bidrag om fremtidige generasjoner viser kompleksiteten og spenningene som oppstår når man trekker inn hensynet til fremtidige generasjoner. Disse bidragene gir analytiske tilnærminger som er nyttige for å forstå hva dette hensynet innebærer, mens tre konkrete eksempler viser hvilke praktiske konsekvenser dette kan få for dagens politiske beslutninger: FNs Agenda 2030, Grunnlovens miljøparagraf 112 og legitimeringen av det norske oljefondet.*
Emneord: *Fremtidige generasjoner, miljøødeleggelser, FN Agenda 2030, Grunnlovens § 112, det norske oljefondet*

Marianne Takle
Forsker I
NOVA, OsloMet
mtakle@oslomet.no

Siden begynnelsen av 1970-årene har hensynet til fremtidige generasjoner blitt trukket inn som begrunnelse for juridiske og politiske tiltak i økende grad.[1] Begrunnelsene følger to argumentasjonslinjer. Den ene er bekymringer for at dagens generasjon overfører irreversible miljøødeleggelser eller betydelig økonomisk gjeld til kommende generasjoner. Den andre er ønsket om å gi mer oppmerksomhet til personer som ennå ikke er født, i motsetning til generasjonsforhold mellom yngre og eldre generasjoner som lever i dag. Begge disse argumentasjonslinjene ligger til grunn for FNs Agenda 2030 med bærekraftmålene. Vi finner dem også i begrunnelsene for at etterslektens rett til et levelig miljø ble grunnlovsfestet i Norge 1992, og trukket inn i menneskerettighetskapittelet gjennom grunnlovsrevisjonen i 2014. Siden Oljefondet ble opprettet i 1990, har det blitt legitimert som sparing til fremtidige generasjoner.

Mediene har også gitt fremtidige generasjoner mer oppmerksomhet. Et søk i Retriever på «framtidige generasjoner» i alle norske medier viser rundt 13 treff per år i midten av 1980-årene, da arkivet ble etablert. Et tilsvarende søk i 2019 viser 1903 treff. En årsak til denne økningen er medienes oppgave å referere og fortolke den politiske debatten. Mediene er også selv aktører, både gjennom kommentarer og ved at de ofte tar standpunkt til viktige spørsmål som for eksempel global oppvarming.

Uttrykket fremtidige generasjoner blir altså brukt mange steder og i ulike sammenhenger. Det fremstilles som et viktig hensyn dagens generasjon må ta. Argumentet har en klar moralsk dimensjon. Det er vanskelig å være motstander av at vi skal ta hensyn til våre etterkommere, og spesielt hvis det betyr at vi skyver våre unnlatelser over på dem. Derimot stilles det sjelden spørsmål om praksis, hva det innebærer å ta hensyn til fremtidige generasjoner. Som regel tas det for gitt. De fleste kulturer og grupper ser en sammenheng mellom overleveringer fra fortiden, som forvaltes i nåtiden og leveres videre til dem som kommer i fremtiden.[2] En slik forvalterrolle ligger som et element i mange religioner og er sentralt i kristendommen. Det nye – som har skjedd gradvis de seneste 50 år – er at hensynet til fremtidige generasjoner blir trukket inn i politiske og juridiske tiltak og brukt aktivt som en begrunnelse for politiske valg

Mediehistorisk Tidsskrift nr. 34, 2020, årgang 17, s. 142-157, publisert 05.12.2020.
Artikkelen finnes også som del av hele utgaven av Mediehistorisk Tidsskrift nr. 34 2020,
url: http://medietidsskrift.no/content/uploads/pub/2020/12/NMF-tidsskrift-02_2020-web.pdf
Artikkelen publiseres under lisensen Creative Commons CC BY-NC 4.0.

og institusjonelle ordninger.

I denne artikkelen skal jeg legge vekt på de praktiske konsekvensene. Hva innebærer det når juridiske og politiske tiltak blir begrunnet ut fra hensynet til fremtidige generasjoner? Hvilke konsekvenser kan et slikt hensyn få for dagens politiske beslutninger?

Disse spørsmålene vil jeg belyse ved hjelp av sentrale akademiske bidrag om fremtidige generasjoner. Parallelt med utviklingen av den politiske retorikken har den akademiske litteraturen om temaet økt gradvis. Et søk i Google Scholar på «future generations» for 1970-årene gir 15 900 treff, mens et tilsvarende søk for 2010-årene gir 185 000 treff. De akademiske bidragene jeg har tatt med her, viser kompleksiteten og spenningene som oppstår når man trekker inn hensynet til fremtidige generasjoner. De gir analytiske tilnærminger som er nyttige for å forstå hva dette hensynet innebærer.

Det finnes få empiriske studier som viser hvilke praktiske konsekvenser dette kan få for dagens politiske beslutninger. For å belyse dette vil jeg drøfte de tre eksemplene jeg nevnte innledningsvis, og hvor hensynet til fremtidige generasjoner gradvis har fått økt betydning siden 1970-årene: 1) dokumentene som ligger til grunn for FNs Agenda 2030, 2) begrunnelsene for Grunnlovens beskyttelse av etterslektens tilgang til naturresurser og 3) legitimeringen av det norske oljefondet.

Det nye i dag er den økte oppmerksomheten rundt personer som ikke er født

Hva mener vi med uttrykket fremtidige generasjoner?

Generasjon kan ha minst to betydninger. Det kan være en aldersgruppe eller en kohort, og det kan være alle mennesker som lever sammen på et gitt tidspunkt. Vi kan skille mellom to typer forhold mellom generasjoner. Et skille går mellom unge, middelaldrende og gamle mennesker som lever i dag. Dette kalles ofte overlappende generasjoner. Et annet skille går mellom dagens generasjon (alle mennesker som lever i dag) og fremtidige generasjoner (mennesker som ikke er født). Tidligere har man hovedsakelig diskutert generasjoner som forholdet mellom unge og eldre medlemmer av et politisk fellesskap. Det nye i dag er den økte oppmerksomheten rundt personer som ikke er født. Uttrykket fremtidige generasjoner blander som oftest sammen disse to skillene. Det viser både til dagens unge som representanter for fremtiden, og til mennesker som enda ikke er født.[3]

Begrunnelsene for å ta hensyn til fremtidige generasjoner bygger i hovedsak på økt bekymring for at dagens generasjon skal overlate uopprettelige miljøødeleggelser eller stor økonomisk gjeld til generasjonene som kommer etter oss. Dette er tett forbundet med den nye kunnskapen om de globale grensene for mange naturressurser, og ikke minst omfanget av miljøødeleggelser.[4] Mens klimaendringer preger dagens overskrifter, øker også oppmerksomheten rundt biologisk mangfold.[5] Vi ser en ny bevissthet om at bruk av naturressurser må vurderes i forhold til hva som blir overlatt til fremtidige generasjoner, og at dagens teknologiske utvikling fører til en moderne livsstil i store deler av verden som skaper eskalerende globale miljøødeleggelser.[6] Økt oppmerksomhet rundt kommende generasjoner er imidlertid også forbundet med økonomisk og politisk ustabilitet. Én vurdering er hvordan budsjettunderskudd i én generasjon kan påføre påfølgende generasjoner betydelig gjeld.[7] En annen er om dagens generasjon overfører stabile juridiske og politiske institusjoner til de kommende generasjoner.

Hensynet til fremtidige generasjoner kan også avgrenses geografisk. En type hensyn begrenser seg til nasjonalstaten, som for eksempel hvor stort offentlig budsjettunderskudd en generasjon overfører til kommende generasjoner. Hensynet kan også gjelde innenfor rammene av EU. Svært ofte er hensynet til fremtidige generasjoner forstått som et globalt ansvar, og spesielt i forbindelse med transnasjonale problemer som klimaendringer. Dette er grunnleggende problemer som ikke bare er globale i omfang,

men som også får konsekvenser langt inn i fremtiden.[8]

Tidsperspektivet er helt sentralt. Mange miljøødeleggelser har få konsekvenser i dag, men store langsiktige konsekvenser. Et eksempel er kjernefysisk avfall, som krever beskyttet lagring i mange tusen år fordi halveringstiden er ekstremt lang. Et annet eksempel er bruken av fossilt brensel, som fører til global oppvarming. Dette fører også til endret vær, som flere orkaner, mer tørke og mennesker på flukt som følge av klimaendringer. Slike endringer krever både umiddelbare løsninger og langsiktige tiltak.

Rettferdighet mellom generasjoner

De aller fleste forskningsbidrag om fremtidige generasjoner er normative. I grove trekk har de ett felles utgangspunkt. Både naturen og mulighetene for å skape grunnleggende økonomiske og sosiale levekår er kollektive goder, som dagens generasjon bør overlevere til kommende generasjoner. Dette bygger på ideer om rettferdighet mellom generasjoner, også kalt generasjonsrettferdighet.

I faglitteraturen skiller man mellom tre generelle prinsipper for rettferdighet mellom generasjoner.[9] Det ene er «rettferdighet som upartiskhet». Dette bygger på filosofen John Rawls' prinsipp om at utgangsposisjonen skal være lik for alle når man lager en norm.[10] Ut fra hans kjente prinsipp om et «slør av uvitenhet» vet ingen hvilken generasjon de kommer til å havne i når beslutninger om forholdet mellom generasjoner skal fattes. Rawls' bidrag var et av de første i debatten om rettferdighet mellom dagens og fremtidens generasjoner, og de fleste debatter i 1970- og 1980-årene var reaksjoner på dette.[11] En viktig kritikk er at Rawls ikke tok hensyn til et mulig tap av velferd på grunn av miljøødeleggelser. Dette er en åpenbar svakhet ut fra dagens situasjon, men selve prinsippet om rettferdighet som upartiskhet er nyttig for å vurdere handlingene til dagens generasjon.

Et annet prinsipp er «rettferdighet som likhet». Det har to sider. Den ene er at like saker må behandles likt. Den andre er at ulike saker må behandles ulikt. Generasjoner er ulike, ikke nødvendigvis med hensyn til behov og ønsker, men ut fra tidsperioden de lever i. Denne ulikheten gjør prinsippet vanskelig å overføre til forholdet mellom dagens og fremtidige generasjoner.[12] Prinsippet er likevel nyttig som grunnlag for å sammenlikne dagens generasjons muligheter for å dekke sine behov med tilsvarende muligheter i fremtiden.

Det tredje prinsippet er «rettferdighet som gjensidighet». Dette prinsippet står sentralt i den faglige diskusjonen fordi det er slik store deler av dagens politikk virker, og spesielt som grunnlag for nasjonal solidaritet.[13] Prinsippet bygger på utveksling av gjensidige fordeler, der de som ikke kan gi noe tilbake, ofte ikke blir tatt med. Dette må ikke forveksles med medfølelse eller generøsitet, som bygger på asymmetriske forhold. Rettferdighet som gjensidighet kan imidlertid ikke overføres til fremtidige generasjoner av den enkle grunn at vi ikke kan forvente noe fra mennesker som ikke er født. En måte å løse dette på er å omdefinere det til «indirekte gjensidighet».[14] Det innebærer at hver generasjon mottar bidrag fra sine forgjengere, og gir selv bidrag til dem som kommer etter.[15] Dette kan regnes som en variant av forvalterrollen, hvor dagens generasjon forvalter et felles gode på vegne av seg selv og de som kommer etter.

Uansett hvilket prinsipp for generasjonsrettferdighet man legger til grunn, vil dagens generasjon ha ansvar. Begrepet ansvar har et svært tydelig moralsk element, og omfatter mange dimensjoner. Rettferdighet er også et moralsk begrep, men har et sterkere innslag av rettigheter.

I debatten finner vi ett bidrag som hevder at dagens generasjon ikke har ansvar for fremtidige generasjoners velferd. Dette er «ikke-identitetsproblemet» utviklet av filosofen Derek Parfit.[16] I korte trekk går det ut på følgende: «Vi vet ikke hvem som vil leve i fremtiden. Vi vet ikke engang om de blir født. Vi kan ikke ha ansvar for folk når vi ikke engang vet om de vil eksistere.» Argumentasjonsrekken er kontroversiell og har fått mye oppmerksomhet i faglitteraturen. Flere forfattere argumenter mot det.[17] Her nevner vi bare ett motargument: Det vil det være nok mennesker i fremtiden til å rettferdiggjøre at dagens generasjon har ansvar overfor dem. Dette ansvaret krever institusjonelle ordninger – både nasjonalt og globalt – som legger til rette for at dagens politiske beslutninger innebærer selvpålagte bindinger som får konsekvenser i fremtiden.

Fremtidige generasjoners demokratiske innflytelse

Politikere blir kritisert for ikke å gjøre det som er nødvendig for å løse dagens og fremtidens miljøutfordringer, og for at dagens generasjon dermed overfører problemene til fremtidige generasjoner.[18] På nasjonalt nivå er demokratiske prosedyrer som regel preget av kortsiktig tankegang, mens hensynet til fremtidige generasjoner krever langsiktighet. Det er et strukturelt problem at politikere stiller til valg hvert fjerde år. Denne korte tidssyklusen påvirker viljen til å gjennomføre upopulære endringer. Et eksempel er dagens energipolitikk, som i stor grad er basert på fossilt brensel. Dette skaper en høy levestandard for dagens generasjon, samtidig som det har negative konsekvenser for dem som kommer etter oss.

Ut fra demokratisk teori skal alle som blir berørt av beslutninger, ha mulighetene til å være med på å bestemme. Generasjonene som kommer etter oss, har ingen mulighet til å påvirke dagens beslutninger selv om deres livsgrunnlag er avhengig av dagens politiske beslutninger. Denne manglende gjensidigheten skaper ifølge samfunnsviteren Jörg Tremmel et demokratisk underskudd.[19] For å rette opp det demokratiske underskuddet har flere forskere foreslått løsninger for hvordan fremtidige generasjoners interesser kan fremmes innenfor rammen av demokratiske strukturer.[20] Noen forslag er rettet direkte mot stemmegivning, som å gi ekstra stemmer til personer som representerer fremtidige generasjoner, gi unge mennesker stemmer mer vekt eller å frata eldre stemmeretten fra for eksempel fylte 70 år.[21] Denne typen ordninger er ikke vanlig.

Derimot er det mer utbredt at man oppretter råd eller ombudspersoner for fremtidige generasjoner. Et eksempel ser vi i Wales, som har opprettet en kommisjonær for fremtidige generasjoner med ansvaret for å sørge for at politikere tenker langsiktig når de fatter beslutninger.[22] Et annet eksempel er det tyske rådet for bærekraftig utvikling, som legger til rette for bærekraftig utvikling blant politiske beslutningstakere og setter i gang prosjekter.[23] Tyskland har også et parlamentarisk utvalg som består av valgte parlamentsmedlemmer med ansvaret for at beslutninger i parlamentet er i tråd med bærekraftig utvikling.[24] Slike demokratiske institusjonelle løsninger bygger på ideen om at dagens generasjon har ansvar for å sikre rettferdighet mellom generasjoner innenfor nasjonalstatens rammer.

Også på globalt nivå har det blitt foreslått å opprette en verge eller ombudsmann for kommende generasjoner.[25] Forskere diskuterer hvordan dagens generasjons forpliktelser overfor fremtidige mennesker blir innlemmet i internasjonale avtaler og lover.[26] Dette blir diskutert som et spørsmål om menneskerettighetene kan utvides til kommende generasjoner, og om ansvaret for verdens fellesarv.[27] Spesielt interessant er juristen Prue Taylors argument om at det er en økende fellesskapsetos i internasjonale avtaler og traktater, som innebærer at man tar hensyn til framtidige generasjoner.[28]

FNs Agenda 2030 for bærekraftig utvikling

Et eksempel på en slik global fellesskapsetos er FNs erklæring *Transforming our world: The 2030 Agenda for Sustainable Development* som ble vedtatt av 193 medlemsland i 2015. Kjernen i agendaen er 17 bærekraftmål med 169 delmål, som er ment å være retningsgivende for alle verdens land. Agenda 2030 ble presentert som en oppfordring til handling for å forandre verden.[29] Den viser til hvordan en tidligere generasjon verdensledere opprettet FN på asken av krig for 70 år siden. Agenda 2030 ble presentert som en felles plan for fred og velstand for mennesker og planeten, nå og i fremtiden. Hensynet til fremtidige generasjoner står sentralt. Vi kan lese at ikke bare dagens voksne har et ansvar, men også de unge som skal overlevere fakkelen til fremtidige generasjoner.[30]

Samarbeidet som førte til Agenda 2030 består av en rekke internasjonale avtaler, deklarasjoner, charter og FN-resolusjoner vedtatt etter annen verdenskrig. Jeg har her trukket ut et utvalg for å vise hvordan hensynet til fremtidige generasjoner er fremhevet i prosessen som ledet til Agenda 2030. Her fremstår 1972 som et viktig år. Da introduserte UNESCO begrepet verdensarven. Det var et forsøk på å skape en bevissthet om et felles, globalt politisk ansvar for dagens og fremtidens generasjoner.[31] Samme år arrangerte FN sin første miljøkonferanse. Den førte til Stockholmserklæringen, hvor det ble nedfelt at

FNs Agenda 2030 for bærekraftig utvikling ble vedtatt av 193 medlemsland i 2015. Kjernen i agendaen er 17 bærekraftmål med 169 delmål, som er ment å være retningsgivende for alle verdens land.

ansvaret for naturens økosystem må bevares for dagens og fremtidens generasjoner.[32] Dette var et viktig grunnlag for Brundtlandkommisjonen, som presenterte rapporten Vår Felles Framtid i 1987. Her ble bærekraftig utvikling forstått som *en utvikling som imøtekommer dagens behov uten å ødelegge mulighetene for at kommende generasjoner skal få dekket sine behov*.[33]

Brundtlandkommisjonen anvendte en rettferdighetstankegang, men viste hvordan rettferdigheten ikke kan bygge på gjensidighet. Den slo fast at vi låner miljøkapital fra fremtidige generasjoner som verken har økonomisk eller politisk makt, og de kan ikke gå imot våre beslutninger.[34] Kommisjonen pekte altså på gjensidighetsargumentet ut fra en klassisk politisk tankegang. Konklusjonen de trakk av dette, var at nåtidens generasjon har et ansvar som er i slekt med forvalteransvaret.

Siden publiseringen av denne rapporten har ideen om dagens ansvar for at fremtidige generasjoner skal få dekket sine behov, vært en retningsgivende norm i flere FN-dokumenter.

Ansvaret ble blant annet formulert i 1992 i Rio de Janeiro, da FNs medlemsstater vedtok handlingsplanen Agenda 21.[35] Agenda 21 oppfordret landene til å iverksette tiltak for å snu tendensen hvor miljøet blir betraktet som et «fritt gode», og hvor kostnadene ble overført til andre deler av samfunnet, andre land eller til kommende generasjoner.[36]

.. vi låner miljøkapital fra fremtidige generasjoner som verken har økonomisk eller politisk makt, og de kan ikke gå imot våre beslutninger

I 2000 vedtok FNs medlemsstater Millenniumserklæringen, som definerte åtte millenniumsmål for å redusere ekstrem fattigdom innen 2015.[37] I likhet med Agenda 21 refererer denne erklæringen til hvordan dagens mønstre for produksjon og forbruk må endres av hensyn til vår fremtidige velferd og for våre etterkommere. I 2012 vedtok FNs medlemsland The future we want, en omfattende handlingsplan for å oppnå bærekraftig utvikling. I handlingsplanen ble FNs generalsekretær oppfordret til å lage en rapport om temaet.[38]

Dette førte til rapporten *Intergenerational solidarity and the needs of future generations*, utgitt av FNs generalsekretær i 2013.[39] Rapporten drøfter hvordan generasjonsrettferdighet er innebygd i begrepet bærekraftig utvikling, og viser til eksempler fra internasjonale og nasjonale dokumenter. I rapporten foreslo også FNs generalsekretær flere mulige modeller for å institusjonalisere ansvaret for fremtidige generasjoner på FN-nivå. Den viktigste anbefalingen var å opprette en høykommissær for fremtidige generasjoner, som en internasjonal enhet i FN-systemet.[40] Dette har ikke skjedd. Derimot har FNs High-level Political Forum on Sustainable Development fra 2013 fått oppgaven å følge opp Agenda 2030.[41]

Dette utvalget av FN-dokumenter bygger på en norm om at dagens generasjon har et ansvar for fremtidige generasjoner. Dette er i hovedsak en moralsk retorikk. Ansvaret er utelukkende formulert i forordene og i erklæringene. Forpliktelsene overfor fremtidige generasjoner er derimot ikke til stede i selve traktattekstene. Tilsvarende ser vi i Agenda 2030, som har ikke har noen henvisninger til fremtidige generasjoner i selve bærekraftmålene, verken i de 17 hovedmålene eller de 169 delmålene. Hensynet til fremtidige generasjoner er ikke forstått som en bindende rettighet for fremtidige generasjoner, men heller som en programerklæring for politisk handling globalt og i alle FNs medlemsland.

Nasjonale forfatninger som beskytter fremtidige generasjoner

Den sterkeste institusjonelle beskyttelsen fremtidige generasjoner kan ha, er gjennom klausuler i nasjonale forfatninger.[42] En viktig årsak er at forfatninger er ment å vare i mange generasjoner. En forfatning består av et system av grunnleggende prinsipper og verdier som en stat skal styres etter. Den utgjør dermed et rammeverk for statens offentlige politikk, og kan skilles fra ordinær politikk blant annet ved at den er vanskelig å endre. Fordi forfatninger bare endres gradvis fra generasjon til generasjoner, blir de ofte omtalt som en kontrakt mellom generasjoner.[43]

Flere forskere har diskutert hvordan forfatninger – som generasjonskontrakter – er bindende både for dagens og fremtidens generasjoner.[44] Samfunnsviteren Jörg Tremmel drøfter for eksempel hvordan nasjonale konstitusjoner i økende grad har inkludert generasjonsrettferdighet.[45] Han viser at alle slike klausuler har blitt innført etter den annen verdenskrig, og de fleste kom i 1990-årene. Tremmel skiller mellom tre typer klausuler: a) Generelle klausuler, som viser til generelle hensyn til fremtidige betingelser for velstand, men uten at de trekker inn en spesiell henvisning til fremtidige generasjoner. Denne typen finner han fem av i verden. b) Økologiske klausuler, som viser til behovet for å sikre økologiske forhold for dem som kommer etter oss. Han finner 21 slik klausuler i verden. c) Finansielle klausuler, som innebærer at man ikke skal overføre gjeld til fremtidige generasjoner. Tremmel finner fire slike klausuler.[46] Ut fra Tremmels studie kan vi anta at det finnes rundt 30 forfatninger i verden som har innført klausuler som skal ivareta hensynet til fremtidens generasjoner. I rapporten fra FNs generalsekretær i 2013, som var en del av prosessen som ledet til Agenda 2030, fremheves også betydningen av slike klausuler for fremtidige generasjoner. Den trekker frem seks slike eksempler.[47] En annen studie gjennomført av Elizabeth Dirth, viser at 120 land har klausuler som viser til miljø og bærekraft, og 37 av dem viser eksplisitt til fremtidige generasjoner.[48]

Uansett hvordan man kategoriserer og tallfester nasjonale forfatninger med beskyttelsesklausuler, viser disse studiene at fremtidige generasjoner har fått en konstitusjonell beskyttelse i disse landene. Hvilke konkrete konsekvenser dette vil få for praktisk politikk, er uklart. Det innebærer avveininger både med hensyn til hvilke ulemper det påfører dagens generasjon, og om dommere eller politikere skal ta den endelige beslutningen. Det er også et spørsmål om beskyttelsesklausulen er ment som en politisk programerklæring, slik vi har sett i internasjonale avtaler, eller om den pålegger stater å iverksette konkrete tiltak.[49]

På bakgrunn av slike beskyttelsesklausuler har det blitt reist søksmål i flere land, både lokalt og nasjonalt. Mellom 1986 og slutten av mai 2020 er det registrert 1587 klimasøksmål i verden.[50] Et eksempel på at saksøkere har fått gjennomslag, er i Urgenda-dommen fra 20. desember 2019, hvor Nederlands høyesterett avsa en dom om at staten må redusere utslippene av klimagasser med minst 25 prosent innen utgangen av 2020, sammenlignet med nivået i 1990. Denne typen søksmål vil vi se mer av fremover, og her er den pågående prosessen i Norge et høyaktuelt eksempel.

§ 112 Grunnlovens beskyttelse av naturen for etterslekten

Den norske grunnloven fra 1814 er en av de eldste forfatningene i verden som fortsatt er i kraft. Over tid har Stortinget vedtatt endringer som fremdeles gjør Grunnloven relevant.[51] En endring av Grunnloven krever to tredjedels flertall i parlamentet, og en endring kan bare vedtas etter et nytt valg og dermed en ny sammensetning av Stortinget. Også i denne sammenhengen er 1972 et viktig år, for da ble det første forslaget om å innføre en paragraf i Grunnloven som skal beskytte naturen for etterslekten, lagt frem for Stortinget. Nøyaktig 20 år etter vedtok et enstemmig Storting § 110 b, som den første paragrafen i Grunnloven som skal beskytte naturen for etterslekten. Brundtland-rapporten fra 1987 var avgjørende for en slik enighet i Stortinget i 1992, noe som også kommer frem av forarbeidene til loven.[52] Som vi har sett, var Brundtland-rapporten en del av en internasjonal utvikling hvor miljøspørsmål og hensynet til fremtidige generasjoner ble satt på dagsordenen. Innenfor denne forståelsesrammen ble Norges første miljøparagraf innført.

I 2009 nedsatte Stortinget et utvalg som fikk i oppgave å utrede hvordan flere av menneskerettighetene kunne innlemmes i Grunnloven i forbindelse med Grunnlovens 200-årsjubileum i 2014. Da menneskerettighetsutvalgets rapport ble publisert i 2011, anbefalte den å skjerpe ordlyden i § 110 b tredje ledd, for å gjøre det tydelig at Stortinget har en aktiv plikt til å ivareta miljøet gjennom ulike tiltak.[53] I 2014 vedtok Stortinget at § 110 b skulle endres til § 112, som skulle inn i menneskerettighetskapittelet. § 112 første ledd i den norske grunnloven gir oss og våre etterkommere rett til et levelig miljø:

> Enhver har rett til et miljø som sikrer helsen, og til en natur der produksjonsevne og mangfold bevares. Naturens ressurser skal disponeres ut fra en langsiktig og allsidig betraktning som ivaretar denne rett også for etterslekten.

§ 112 andre ledd gir oss rett til informasjon for å kunne ivareta disse rettighetene, mens tredje ledd sier at staten *skal iverksette tiltak* for å gjennomføre det som står i ledd en og to. Det er vanskelig å utlede fra ordlyden i første ledd akkurat hva vi og fremtidige generasjoner har krav på.[54] Andre ledd gir oss rett til kunnskap, mens tredje ledd innebærer en resultatforpliktelse for staten. Det vil si at det skal gjennomføres konsekvensutredninger før beslutninger som er avgjørende for miljøet, tas.[55] Her fulgte Stortinget anbefalingene fra menneskerettighetsutvalgets rapport om å skjerpe ordlyden. For hensynet til fremtidige generasjoner betyr det at staten er forpliktet til å sikre dem muligheten til å få et levelig miljø.

De fleste slike klausuler i grunnlover er ment som programerklæringer. De kan dermed tolkes som erklæringer om viktige politiske mål for statens virksomhet, på samme måte som vi har sett i de internasjonale dokumentene. Ifølge juristene Ole Kristian Fauchald og Eivind Smith går § 112 lenger enn de fleste slike klausuler.[56] Men det er omstridt om denne lovteksten gir grunnlag for rettigheter for private. Det at § 112 inngår i menneskerettighetskapittelet, kan være et argument for å styrke paragrafen som en selvstendig virkende rettsregel, men på den annen side inneholder dette kapitlet flere bestemmelser som ikke gir rettigheter. Forarbeidene til artiklene i 1992 og 2014 er ikke omfattende. Bestemmelsene har sjelden blitt anvendt i praksis, og parlamentet og regjeringen har gitt få uttalelser om deres syn på hvordan det skal forstås.[57] Det er uklart hvilke konsekvenser denne paragrafen kan få.

En type svar kan vi få gjennom søksmålet Greenpeace og Natur og Ungdom rettet mot staten i 2016. Bakgrunnen for søksmålet er utdelingen av nye oljelisenser i det nordlige Barentshavet. Klimasøksmålet er første gang § 112 blir brukt som juridisk hovedargument. § 112 har bare tidligere vært brukt som støtteargument hvor saksøker i første rekke har påberopt seg andre rettsregler. Greenpeace og Natur og Ungdom tapte både i Oslo tingrett i november 2017 og i Lagmannsretten i november 2019. De har anket saken til Høyesterett, som behandlet den i plenum i november 2020.[58]

Ansvar for fremtidige generasjoners velferd

I velferdsforskningen har bærekraft hovedsakelig vært sett som økonomiske og sosiale forhold. Debattene om klimaendringer blir oppfattet som miljømessig bærekraft og ikke en del av velferden.[59] Flere forskere har derfor foreslått at en bærekraftig velferdsstat ikke bare kan forstås ut fra økonomiske og sosiale forhold, men at man også må trekke inn et miljøperspektiv.[60] For å forstå hvilken betydning dette kan ha for hensynet til fremtidige generasjoner, er det nyttig å drøfte hvordan begrepet bærekraft er blitt avgrenset i forskjellige retninger. Et hovedskille i faglitteraturen er mellom svak og sterk bærekraft.

Et hovedskille i faglitteraturen er mellom svak og sterk bærekraft

Ut fra svak bærekraft kan naturlig kapital (f.eks. fossilt brensel, vann, luft) og menneskeskapt kapital (f.eks. bygninger, maskiner, finansielle eiendeler) erstatte hverandre. Dette forutsetter at alle former for kapital kan bli regnet om til én felles verdi, hvor penger fungerer som felles måleenhet. Bruken av naturressursene kan dermed måles i penger og erstattes ved en økning i finanskapital. Bærekraftig utvikling oppnås når den totale verdien av den samlede kapitalbeholdningen opprettholdes, eller ideelt sett økes, for fremtidige generasjoner.[61] Fra dette perspektivet kan dagens generasjons bruk av ikkefornybare ressurser kompenseres gjennom forbedret teknologi og økte finansinvesteringer.

Med utgangspunkt i sterk bærekraft er det derimot umulig å erstatte naturressurser med menneskeskapt kapital, fordi det er grunnleggende forskjeller mellom disse to formene for kapital.[62] Forbruket av naturres-

Foto: NTB scanpix/Jessica Gow

surser er irreversibelt, og vi har begrenset kunnskap om effektene for fremtidige generasjoner på grunn av miljøødeleggelser. Det er få som argumenterer for at dagens generasjon skal opprettholde alle økosystemer nøyaktig som de er for fremtidige generasjoner.[63] De fleste som går inn for sterk bærekraft, legger vekt på å bevare enkelte naturressurser som er kritiske på grunn av deres unike bidrag til menneskelig eksistens og velvære.[64] Argumentet er at naturresurser ikke kan behandles som en handelsvare.

Et sentralt aspekt ved disse forskjellige synene på bærekraft er om man kan verdsette naturressurser i penger, og spesielt hvis denne ressursen er ikke-fornybar. Også i tilfeller hvor man kommer frem til en felles verdi målt i penger, er det ingen garanti for at denne gjenspeiler hvilken betydning en ressurs har for velferd i fremtiden.[65] Satt på spissen er spørsmålet: I hvilken grad kan penger erstatte verdiene som går tapt ved bruk av naturressurser?

Behov eller muligheter?

Vi vet en del om hvilke behov fremtidige generasjoner vil ha, men vi vet lite om hva de ønsker. Et vesentlig spørsmål er om ansvaret for fremtidige generasjoners velferd innebærer at de skal få dekket sine grunnleggende behov, eller om vi skal handle slik at de har frihet til å forme sin egen tilværelse. Her er det to teoretiske tilnærminger: filosofen Amartya Sens kapabilitetstilnærming og velferdsforskeren Ian Goughs teori om grunnleggende behov.

Sens utgangspunkt er en kritikk av hvordan Brundtlandkommisjonen legger vekt på at fremtidige generasjoner skal få dekket sine behov.[66] Han er opptatt av å se mennesker som individer som kan tenke og handle og ikke bare har behov som skal tilfredsstilles. I stedet foreslår Sen at fremtidige generasjoner også må gis mulighet til å tenke, vurdere, inspirere, agitere og handle, og gjennom dette ha muligheten til å forme verden og sitt eget liv. Dette betyr at hver generasjon bør få frihet og mulighet til å identifisere og vurdere sine egne ønsker. Men Sens tilnærming er vanskelig å gjøre om til klare politiske mål.

Ian Gough har derimot argumentert for at kan vi anta at alle mennesker har noen grunnleggende behov, og at vi dermed kan planlegge ut fra at fremtidige generasjoner vil trenge det samme som oss.[67] Han argumenterer for at man må prioritere behov fremfor preferanser, ettersom de innebærer etiske plikter for enkeltpersoner og krav om institusjonalisert rettferdighet. Ifølge Gough gjør denne måten å definere universelle behov på det mulig å stille krav til at politiske institusjoner legger til rette for fremtidige generasjoner, slik at de har et miljø som gjør det mulig for dem å dekke sine behov.

Diskusjonen mellom Sen og Gough er også et spørsmål om hvem som skal bestemme: Skal dagens politiske institusjoner bestemme hva fremtidige generasjoner trenger, eller skal de handle slik at fremtidige generasjoner har frihet til å forme sin egen tilværelse?

Det norske oljefondet som sparing til fremtidige generasjoner

Det norske oljefondet er et godt eksempel på hvilken betydning det har om politikk bygger på svak eller sterk bærekraft, og om man argumenterer ut fra fremtidige generasjoners behov eller muligheter. Ifølge Norges Banks nettsider er formålet med Oljefondet å sikre at inntektene fra olje- og gassressursene i Nordsjøen kommer både dagens generasjon og fremtidige generasjoner til gode.[68] Oljefondets markedsverdi er på over ti tusen milliarder kroner, og siden 2006 har fondets formelle navn vært Statens Pensjonsfond utland. I regjeringens dokumenter kan vi lese at petroleumsformuen er en arv fra naturen som tilhører alle generasjoner, at oljeinntektene representerer en ikke-fornybar naturressurs, og at sparing i fondet sikter mot å fordele denne ressursen jevnt mellom generasjoner.[69]

En gjennomgang av NOU-er, stortingsmeldinger og proposisjoner som omhandler etableringen og opprettholdelsen av oljefondet fra 1974 og frem til 2019, viser hvordan oljefondet gjennomgående har blitt legitimert som sparing til fremtidige generasjoner.[70] Ideen om at dagens generasjon ikke skal tømme Nordsjøen for olje og gass uten å spare noe til fremtidige generasjoner, har ligget fast siden 1970-årene. Over tid har imidlertid forståelsen av hvordan man skal spare, endret seg.

Mens norske myndigheter i 1970-årene sørget for å regulere produksjonstakten ut fra en helhetsfor-

ståelse av samfunnet, har myndighetene siden den gang gradvis åpnet for økt utvinning av olje og gass. Ved å vise til fremtidige generasjoner vil myndighetene imøtegå den stadig voksende miljøkritikken.

I 1984 innførte regjeringen nasjonalformuemodellen for å beskrive bruken av oljereservene, i *Om petroleumsvirksomhetens framtid.*[71] Modellen ble lagt til grunn for etableringen av Oljefondet 22. juni 1990. Siden den gangen har denne modellen vært et viktig utgangspunkt for å forstå Oljefondet i de fleste NOU-er og stortingsmeldinger. Nasjonalformuemodellen bygger på ideen om svak bærekraft. Den åpner dermed for å utligne en reduksjon i naturressursene med en økning i finanskapitalen. Denne modellen får frem at hvis man bruker petroleumsreservene uten å øke Oljefondet, vil vår generasjon bruke nasjonens formue uten å etterlate fremtidige generasjoner verken olje, gass eller penger. Ideen er at man kan erstatte nedgangen i ikke-fornybare ressurser i Nordsjøen med finansielle investeringer i utlandet.

Med utgangspunkt i nasjonalformuemodellen blir det fremstilt som en moralsk handling å utvinne olje og gass i Nordsjøen for å spare finansielle investeringer til fremtidige generasjoner. Basert på denne modellen har uttrykket «omplassering av petroleumsressurser til finansielle investeringer» gradvis blitt et fast uttrykk i eksperters, byråkraters og politikeres vokabular.[72] De bruker også uttrykket «veksle om», som om det var et en-til-en-forhold mellom ikke-fornybare naturressurser og finansielle investeringer.[73] Det gir en diskutabel vekslingskurs, for mye forsvinner underveis. I praksis betyr omformingen eller omvekslingen fra naturressurser til penger industriell produksjon. Den fører med seg miljøproblemer og bruker opp ressurser. De miljøskadelige virkningene av produksjonsprosessen forsvinner i nasjonalformuemodellen.[74]

Ut fra ideen om sterk bærekraft er det problematisk å verdsette naturressurser i penger, og spesielt hvis denne ressursen er ikke-fornybar. For fremtidige generasjoner vil det være avgjørende å ha tilgang til naturressurser slik at de kan få dekket grunnleggende behov slik Gough argumenterer for. Vi vet ikke hva fremtidens generasjoner ønsker. Kanskje vil de aller helst ha frihet til å bestemme selv. Sen mener at fremtidens generasjoner må gis muligheten til å forme sin verden. De trenger ikke omtanke for å få dekket sine behov, skriver Sen, men frihet og muligheter til å bestemme hva deres behov er. Kanskje dagens generasjon sparer noe som fremtidige generasjoner ikke ønsker. Det er fullt mulig at fremtidige generasjoner ønsker seg olje og gass i bakken mer enn finansinvesteringer i et oljefond.

Oppsummering

Begrepet fremtidige generasjoner har blitt et sentralt politisk og juridisk begrep i løpet av de seneste 50 år. De akademiske bidragene jeg har drøftet, viser kompleksiteten og spenningene som oppstår når vi trekker inn fremtidige generasjoner. Det spesielle i vår tid er at det er de ufødte generasjonene man skal ta hensyn til. Det fører til at det er vanskelig å anvende våre tradisjonelle rettferdighetsprinsipper.

Ved å bruke det akademiske begrepsapparatet finner vi et skille mellom den retoriske appellen til moralske argumenter og de praktiske konsekvensene dette får for institusjonalisering av rettferdige ordninger. Dette ser vi både i utviklingen frem til FNs Agenda 2030, i den norske Grunnlovens § 112 og i legitimeringen av oljefondet. Felles for disse tre eksemplene er at argumentasjonen om at man skal ta hensyn til fremtidige generasjoner, har slått gjennom på et generelt plan, selv om opposisjonen er merkbar. Denne argumentasjonen er hovedsakelig moralsk. Den hviler på en variant av forvaltertankegangen. Når dette skal omsettes til praksis, krever det institusjonelle og politiske endringer som vekker strid, og dermed problemer med gjennomføring.

Det er fullt mulig at fremtidige generasjoner ønsker seg olje og gass i bakken mer enn finansinvesteringer i et oljefond

Noter

1 FN 2013, Jones mfl. 2018
2 FN 2013
3 Caney 2018, Tremmel 2019a
4 F.eks. Taylor 2017, Caney 2018
5 IPCC 2018, IPBES 2019
6 Meadows mfl. 1972, Gough 2017
7 Auerbach mfl. 1999, Graeber 2011
8 Caney 2018
9 Tremmel 2009, Connelly 2012
10 Rawls 1971: 284–310
11 F.eks. Tremmel 2009, Aguis og Busuttil 2013
12 Tremmel 2009
13 Stjernø 2005
14 Tremmel 2009
15 Page 2006, Lawrence 2014
16 Parfit 2017
17 F.eks. Tremmel 2009: 35–64
18 Gough 2017, Buchs og Koch 2017
19 Tremmel 2006, 2019a
20 Tremmel 2019a, Kates 2015
21 Kates 2015
22 Future Generations Commissioner for Wales
23 Rat für Nachhaltige Entwicklung
24 Parlamentarischer Beirat für nachhaltige Entwicklung
25 Aguis og Busuttil 2013
26 Westra 2006
27 Lawrence 2014
28 Taylor 2017
29 Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development.
30 Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development:12
31 UNESCO 1972
32 FN Stockholmserklæringen 1972
33 Brundtlandkommisjonens rapport 1987. Avsnitt 27.
34 Brundtlandkommisjonens rapport 1987. Avsnitt 25 og 26.
35 FN Agenda 21 1992
36 Ibid.
37 FN Tusenårserklæringen 2000
38 FN The future we want 2012
39 FN 2013
40 Ibid.
41 HLPF High-level Political Forum
42 Tremmel 2019b
43 Tremmel 2019b
44 Häberle 2006; Gosseries 2008
45 Tremmel 2006, 2019b
46 Tremmel 2006
47 FN 2013
48 Dirth 2018
49 Sjåfjell 2015; Fauchald og Smith 2019
50 Setzer og Byrnes 2020
51 Fauchald og Smith 2019
52 Sjåfjell og Stubhaug 2015, Bugge 2019
53 Dokument 16 (2011–2012)
54 Sjåfjell 2015
55 Ibid.
56 Fauchald og Smith 2019:11
57 Fauchald og Smith 2019
58 Greenpeace Norge
59 Koch og Mont 2016
60 Buchs og Koch 2017, Gough 2017, Schøyen og Hvinden 2017
61 Figge 2005, O'Neill 2017
62 Gough 2017
63 Beckerman 1995
64 Figge 2005, Habib 2013
65 Stiglitz, Sen og Fitoussi 2009
66 Sen 2013
67 Gough 2017: 45–47
68 Norges Bank Investment Management 2018
69 Meld. St. 26 (2016–2017)
70 Takle 2018, 2020
71 St.meld. nr. 32 (1984–85)
72 St.meld. nr. 32 (1984–85), NOU 1988: 21
73 NOU 2016: 20
74 Takle 2018; 2020

Referanser

Aguis, E. og Busuttil, S. (red.) (2013). *Future generations and international law*. New York: Routledge

Auerbach, A.J., Kotlikoff, L.J., Leibfritz, W. (1999). *Generational Accounting around the World*. Chicago: University of Chicago Press

Beckerman, W. (1995). «How would you like your 'sustainability', sir, weak or strong? A reply to my crtitics». *Environmental Values* 4 (2): 169–179

Büchs, M. og Koch, M. (2017). *Postgrowth and Wellbeing. Challenges to Sustainable Welfare*. London: Palgrave Pivot

Bugge, H.C. (2019). «Grunnlovsbestemmelsen om miljøvern: Hvordan ble den til?» Fauchald, O.K. og Smith, E. (red.). *Mellom jus og politikk. Grunnlovens § 112*. Oslo: Fagbokforlaget, s. 19–41.

Caney, S. (2018). «Justice and Future Generations». *Annual Review of Political Science*. https://doi.org/10.1146/annualrev-polisci-052715-111749.

Connelly, J., Smith, G., Benson, B. og Saunders, C. (2012). *Politics and the environment. From theory to practice.* London: Routledge

Dirth, E.P. (2018). *Governance for Future Generations: A Global Review of the Implementation of Intergenerational Equity.* Utrecht University Repository. https://dspace.library.uu.nl/handle/1874/361333 (Besøkt 30. april 2020)

Fauchald, O.K. og Smith, E. (red.) (2019). *Mellom jus og politikk. Grunnlovens § 112*. Oslo: Fagbokforlaget

Figge, F. (2005). «Capital substitutability and weak sustainability revisited: The conditions for capital substitution in the presence of risk». *Environmental Values* 14 (2): 185–201. https://doi.org/10.3197/0963271054084966

Gough, I. (2017). *Heat, Greed and Human Need. Climate Change, Capitalism and Sustainable Wellbeing.* Cheltenham: Edward Elgar

Graeber, D. (2011). *Debt: The First 5,000 Years*. New York: Melvillehouse

Gosseries, A.P. (2008). «Constitutions and Future Generations». *The Good Society.* 17(2): 32–37.

Habib, A. (2013). «Sharing the Earth: Sustainability and the Currency of Inter-Generational Environmental Justice». *Environmental Values* 22 (6): 751–764. https://doi.org/10.3197/096327113x13781997646575

Häberle, P. (2006). «A constitutional law for future generations – the 'other' form of the social contract: the generation contract». Tremmel, J. (red.) *Handbook of Intergenerational Justice.* Cheltenham: Edward Elgar, s. 2015–229.

Jones, N., O'Brien, M. og Ryan, T. (2018). «Representation of Future Generations in United Kingdom Policy-Making». *Futures* https://doi.org/10.1016/j.futures2018.01.007

Kates, M. (2018). «Justice, democracy and future generations». *Critical Review of International Social and Political Philosophy.* 18 (5) s. 508–528.

Koch, M. og Mont, O. (red.) (2016). *Sustainability and the Political Economy of Welfare.* London: Routledge

Kverndokk, K. og Bjerregaard, P. (red.) (2018). *Kollaps. På randen av fremtiden.* Oslo: Dreyers forlag

Lawrence, P. (2014). *Justice for Future Generations. Climate Change and International Law.* Cheltenham: Edward Elgar

Meadows, D.H., Meadows, D.L., Randers, J. og Behrens, W.W. (1972). *The limits to growth.* http://www.donellameadows.org/wp-content/userfiles/Limits-to-Growth-digital-scan-version.pdf (Besøkt 08.mai 2020)

O'Neill, J.F. (2017). «Pluralism and Incommensurability». C.L. Spash (red.). *Routledge Handbook of Ecological Economics: Nature and Society*, s. 227–236. Abingdon: Routledge

Page, E.A. (2006). *Climate Change, Justice and Future Generations*. Cheltenham: Edward Elgar

Parfit, D. (2017). «Future People, the Non-Identity Problem, and Person-Affecting Principles». *Philosophy & Public Affairs* 45 (2): 118–157.

Rawls, J. (1971). *A Theory of Justice.* Massachusetts: Harvard University Press

Schøyen, M.A. og Hvinden, B. (2017). «Climate change as a challenge for European welfare states». Kennett, P. og Lendvai-Bainton, N. (red.). *Handbook of European Social Policy.* Cheltenham: Edward Elgar, s. 371–386.

Setzer, J. og Byrnes, R. (2020). *Global trends in climate change litigation: 2020 snapshot*. London: Grantham Research Institute on Climate Change and the Environment and Centre for Climate Change Economics and Policy, London School of Economics and Political Science. http://www.lse.ac.uk/granthaminstitute/wp-content/uploads/2020/07/Global-trends-in-climate-change-litigation_2020-snapshot.pdf (Besøkt 03. juli 2020)

Sen, A. (2013). «The Ends and Means of Sustainability». *Journal of Human Development and Capabilities* 14 (1): 6–20.

Sjåfjell, B. (2015). «Hvilke krav stiller Grunnloven § 112 til 'det grønne skiftet'? *Privlus, Journal of private law* 200, s. 84–101.

Sjåfjell, B. og Stubhaug, A. (2015). «Grunnlovens viktigste bestemmelse». *Privlus, Journal of private law* 200, s. 14–26.

Stiglitz, J.E., A. Sen og J.P. Fitoussi (2009). «Report by the Commission on the Measurement of Economic Performance and Social Progress». http://ec.europa.eu/eurostat/documents/118025/118123/Fitoussi+Commission+report. (Besøkt 03. juli 2020)

Stjernø, S. (2005) Solidarity in Europe. The history of an idea. Cambridge: Cambridge University Press

Takle, M. (2018). «Oljefondet – i solidaritet med fremtidige generasjoner». *Nytt Norsk Tidsskrift* 35 (3–4) s. 256–267.

Takle, M. (2020). «The Norwegian Petroleum Fund: Savings for Future Generations?» *Environmental Values*. DOI: https://doi.org/10.3197/096327120X15868540131305

Taylor, P. (2017). «Governing the Global Commons an ethical-legal framework». *Policy Quarterly* 13 (1) s. 43–49.

Tremmel, J. (2006). «Establishing intergenerational justice in national constitutions». Tremmel, J. (red). *Handbook of Intergenerational Justice*. Cheltenham: Edvard Elgar, s. 187–214.

Tremmel, J. (2009). *A Theory of Intergenerational Justice*. London: Earthscan

Tremmel, J. (2019a). «Gerechtigkeit zwischen den Generationen». Schweiger, G. og Drerup, J. (red.). *Handbuch Philosophie der Kindheit*. Stuttgart: J.B. Metzler, s. 371–379.

Tremmel, J. (2019b). «Whose constitution? Constitutional self-determination and generational change». *Ratio Juris* 32 (1) s. 49–75.

Westra, L. (2008). *Environmental Justice and the Rights of Unborn and Future Generations*. London: Earthscan

Kilder

Brundtlandkommisjonens rapport 1987. Vår Felles Framtid. https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/5987our-common-future.pdf (Besøkt 02. juli 2020)

Dokument 16 (2011–2012). Rapport fra Menneskerettighetsutvalget om menneskerettigheter i Grunnloven, avgitt 19. desember 2011. https://www.stortinget.no/Global/pdf/Dokumentserien/2011-2012/dok16-201112.pdf (Besøkt 21. august 2020)

IPBES 2019. Report from the Intergovernmental Science-Policy Platform on Biodiversity and Ecosystem Services (IPBES). https://www.un.org/sustainabledevelopment/blog/2019/05/nature-decline-unprecedented-report/ (Besøkt 15. april 2020)

IPCC 2018. Intergovernmental Panel on Climate Change. Global Warming of 1.5 C https://www.ipcc.ch/sr15/ (Besøkt15. april 2020)

FN 2013. Intergenerational solidarity and the needs of future generations. Report of the Secretary-General. A/68/322. United Nations General Assembly. Sixty-eight session. 5. August

FN Agenda 21 1992. United Nations Conference on Environment & Development Rio de Janeiro, Brazil, 3 to 14 June 1992. Agenda 21. https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/Agenda21.pdf (Besøkt 03. juli 2020)

FN Tusenårserklæringen 2000. Resolution adopted by the General Assembly on 18 September 2000. «United Nations Millennium Declaration». https://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/Millennium.aspx (Besøkt 03. juli 2020)

FN Stockholmserklæringen 1972. The Declaration of the United Nations Conference on the Human Environment

FN The future we want 2012. Resolution adopted by the General Assembly on 27 July 2012. https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/733FutureWeWant.pdf (Besøkt 03. juli 2020)

Future Generations Commissioner for Wales. https://futuregenerations.wales/about-us/future-generations-commissioner/ (Besøkt 17. juni 2020)

Greenpeace Norge. https://www.greenpeace.org/international/story/28408/if-you-look-closer-you-see-we-won/ (Besøkt 03. juli 2020)

HLPF High-level Political Forum https://sustainabledevelopment.un.org/hlpf (Besøkt 29. juni 2020)
Meld. St. 26 (2016–2017). Forvaltningen av Statens pensjonsfond i 2016. Oslo: Finansdepartementet
Norges Bank Investment Management 2018 https://www.nbim.no/no/fondet/ (Besøkt 03. juli 2020)
NOU 1988: 21. Steigum-utvalget – Norsk økonomi i forandring. Perspektiver for nasjonalformue og økonomisk politikk i 1990-årene
NOU 2016: 20. Aksjeandelen i Statens pensjonsfond utland
Parlamentarischer Beirat für nachhaltige Entwicklung. https://www.bundestag.de/nachhaltigkeit (Besøkt 17. juni 2020)
Rat für Nachhaltige Entwicklung. https://www.nachhaltigkeitsrat.de/ (Besøkt 17.06.2020)
St.meld. nr. 32 (1984–85). Om petroleumsaktivitetens framtid. Oslo: Olje- og energidepartementet
Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development. Resolution adopted by the General Assembly on 25 September 2015. https://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/70/1&Lang=E (Besøkt 28. juni 2020)
UNESCO 1972. The world heritage convention. https://whc.unesco.org/en/convention/ (Besøkt 03. juli 2020)

Familjen välkomnar släktingarna som kommer på besök, 1928.

Fagfellevurdert

Sökande efter "Svenskhet" och "folket" i Smålänningens Jul under beredskapstiden (1939-1945)

Sammanfattning: *Betydelserna av begreppen "svenskhet" och "svensk", liksom "folket" har skiftat historiskt i medierna och i den allmänna debatten. I den här studien av den årligen utgivna tidningen Smålänningens Jul (1924-), undersöker jag hur begreppen framställdes de första trettio åren, med betoning på beredskapstiden. Studien är begränsad till en visuell och intertextuell analys av omslagen och juldikterna. Konklusionen är att "en svensk" framställs som en person från Småland, som här förstås som metonym för Sverige. Svenskarna är fria, ärliga och hårt arbetande samt firar jul på landet, inte i staden. I juletid bevarar "folket" familjetraditionerna framför firandet av Jesu födelse. Orostiderna i världen och andra världskriget framställs som en avlägsen katastrof. De krigförande länderna omnämns inte och inte heller orsakerna till kriget. Max Webers heuristiska begrepp idealtyp föreslås som verktyg för att undersöka begreppen i media idag.*
Nyckelord: *jultidning, svenskhet, intertextualitet, beredskapsåren.*

Eva Åsén Ekstrand
Lektor, medie- och kommunikationsvetenskap
Högskolan i Gävle (affilierad)
Eva.Ekstrand@hig.se
evaasen2@gmail.com

Så gott som dagligen diskuteras i svensk media vad svenskhet[1] är. Det brukar ske i anslutning till hätska debatter om invandringens för- och/eller nackdelar.[2] Efter 2015, krisåret för svensk invandringspolitik, är tonläget ofta högt, inte minst i de sociala medierna. Ordet eller prefixet svensk, eller svenne, har kommit att bli det signalord som argumentationerna rör sig kring i olika medier, ofta med en ifrågasättande underton. Så har det inte alltid varit.

Hur begreppen svenska folket och svenskhet tagit sig uttryck i medierna historiskt, är vad denna artikel handlar om, närmare bestämt i tidningen *Smålänningens Jul*. Den har ett visst fokus på beredskapstiden, men även åren före, under och efter andra världskriget berörs. Är det då rimligt eller ens möjligt att studera en tidning, som grundar sig på en enda given tematik, i det här fallet traditionerna runt julen och julfirandet, som alltid infaller i december och har långa historiska rötter, utan att knyta an till sin samtid?

Det enkla svaret är att det näpperligen låter sig göras. Varje form för talad, skriven eller på annat sätt framställd kommunikation är oavvisligen kontextrelaterad. Samtiden slinker in i ord och meningsbyggnad, i stavning och ordval, till exempel i slang, som är tydligt tidsrelaterat (jfr «svenne»). Men med historiens facit i hand riskerar man att peka ut tidsmarkörer som är relevanta utifrån dagens allmänna uppfattningar, och inte utifrån det sammanhang då de publicerades. Risk finns för anakronistiska felslut som det gäller att undvika.

Samtiden slinker in i ord och meningsbyggnad, i stavning och ordval, till exempel i slang, som är tydligt tidsrelaterat

Studien är avgränsad till tidningens visuella tilltal till läsarna, genom omslagens typografi och bildsättning från tjugotalet till idag, samt den inledande juldikten och hur den är illustrerad under bered-

Mediehistorisk Tidsskrift nr. 34, 2020, årgang 17, s. 158-177, publisert 05.12.2020.
Artikkelen finnes også som del av hele utgaven av Mediehistorisk Tidsskrift nr. 34 2020,
url: http://medietidsskrift.no/content/uploads/pub/2020/12/NMF-tidsskrift-02_2020-web.pdf
Artikkelen publiseres under lisensen Creative Commons CC BY-NC 4.0.

skapstiden. Artikeln är disponerad i en bakgrundsdel, med beskrivning av Smålänningens förlag och vilken grundläggande idé som bar upp dess publikationer, därefter följer analysen av *Smålänningens Jul*. En metodologisk utgångspunkt, vilken diskuteras fortlöpande, är det intertextualitetsbegrepp som pressforskaren Per Ledin använder i *Veckopressens historia del II*, från 2000. I korthet betyder det att varje text och bild kan analyseras i sitt förhållande till samtida eller historiska förhärskande samhälleliga normer.

Resultatet av analysen diskuteras slutligen i förhållande till de föreställningar som begreppen folk och svenskhet implicerar i förhållande till tidigare forskning.

Svenskheten en politisk fråga

Svenskheten, sett som ett problem, är en politisk fråga och ett forskningsområde som humanister och samhällsvetare ägnat sig åt mer eller mindre intensivt både före och efter andra världskriget. Även inom statliga utredningar har forskare medverkat, exempelvis den senaste trettio år gamla maktutredningen om integration och strukturell diskriminering (2005-2007), för att förstå de nationalistiska tendenser som följer i kölvattnet av en polariserad debatt om svenskheten i medierna. I delrapporten *Mediernas Vi och Dom – Mediernas betydelse för den strukturella diskrimineringen*[3] var utgångspunkten att ett «vi-mot-dom»-tänkande» skapar motsättningar och försvårar integrationen i det svenska samhället. Samma utgångspunkter låg till grund för *Arbetslivets (o)synliga murar*[4] som kartlägger mekanismerna bakom samhällets strukturella och institutionella diskriminering inom arbetslivet på etniska och religiösa grunder och skapar «de andra», förstått som icke infödda svenskar. En förnyad maktutredning har sedan länge efterlysts av medieforskare.[5]

"Frihetsträngtan och viljan till medbestämmande" resulterat i "folkfrihet och demokrati", enligt Per-Albin Hansson

Vad är då inbegreppet av att «vara svensk» och «svenskhet» i en historisk jämförelse? Det har inte alltid – som idag – varit ett politiskt problem. Tvärt om har det framstått som ett kollektivt värde, något att värna om och vara stolt över. I synnerhet i orostider.

Förra sekelskiftet

Blickar man ännu längre tillbaks i tiden till den nationalromantiska perioden vid 1800-talets slut ger begreppet andra associationer. Då var svenskheten en grundbult i nationsbygget. Institutioner som Nordiska muséet och friluftsmuséet Skansen uppfördes för att tillvarata den svenska bondekulturen och dess artefakter såsom byggnader, redskap och hantverk.

Vid den tiden, slutet av 1800-talet, tilltog utgivningen av skämtpressen i landet. Kungligheterna, miliärer, polis och prästerskapet häcklades friskt i den tidigaste skämttidningen, *Söndags-Nisse* (1862–1924) i ord och satiriska teckningar.[6] Med humor och satir skulle samtidens frågor tacklas. Och politiskt stod mycket på spel.

Arbetarrörelsen hade organiserat sig i fackföreningar och socialdemokratiska förbundet bildats 1889. Det gamla bondesamhället stod på tröskeln till nya tider med krav på rösträtt och demokrati. En av de viktigaste frågorna i den politiska debatten rörde försvaret och kostnaderna för upprustningen föranledd både av fruktan för Ryssland och det försämrade förhållandet till Norge. Något senare, en bit in på 1900-talet handlade försvarsfrågan om värnpliktens längd och en växande opinion mot försvarsmakten som kostade skattepengar. Efter första världskriget hade Nationernas Förbund bildats och hoten från omvärlden motiverade inte ett lika starkt försvar. När nya orostider seglar upp ute i Europa på trettiotalet har dock Sverige upprättat en ny försvarsgren, flygvapnet, och värnplikten har förlängts.[7] Även det psykologiska försvaret mobiliserades av dåvarande statsminister Per-Albin Hansson (1932–1946) i den ofta citerade uppmaningen till det svenska folket, «varen svenske» inför den annalkande faran.[8] I ett tal på Bondens dag 1935 på Skansen framhåller han olika karaktärsdrag som det svenska folket bär: «frihetsträngtan och viljan till medbestämmande» som resulterat i «folkfrihet och demokrati».[9] Den längtan delas såväl av allmogen som den framväxande

Inför vår Herre äro vi alla smålänningar.

Familjetidningen

Pris 25 öre

Smålänningen

Den rent svenska familjetidningen, med den bästa förströelseläsningen.

N:o 50 | 4:de årgången. | Den 13 Dec. | Red. Bror V. Larsson | 1924

Familjetidningen Smålänningen ersatte 1924 Skämttidningen Smålänningen, vars devis var Lev livet leende! Illustratör: V. Norberg, 1921.

arbetarklassen, eller som han uttryckte det: olika folkgrupper. Med det avsåg han inte det som vi idag förknippar med folkgrupper, nämligen olika etniska grupper, utan han menade jordbruksfolket och det industriarbetande folket i Sverige. Gemenskapen mellan folkgrupperna var grunden i samhället.

«Landet är e t t och folket är e t t, vi leva tillsamman och äro beroende av varandra.../.../».[10]

I Svenska Akademiens ordlista kan man idag urskilja tre huvudsakliga betydelser av «folket», dels som benämning på människor som härstammar från samma land och som i regel har samma språk, historia och kultur, dels betecknar det allmogen och arbetarklassen, i motsats till överklassen och de privilegierade, och för det tredje utgör folket massan av människor i ett land med politisk avgränsning till andra länder. Inbegreppet av folket är således kontextrelaterat.

Smålänningens förlag

Samma år som den allmänna rösträtten infördes startade Smålänningens förlag utgivningen av *Skämttidningen Smålänningen* (1921–1924), med devisen Lev livet leende! Redaktionen låg i Stockholm och den trycktes av AB Federativ förlags tryckeri.

Skämttidningen efterträddes efter ett par år av veckotidningen *Familjetidningen Smålänningen* (1924–1962) med devisen Inför vår Herre äro vi alla Smålänningar.[11] Dess julbilaga, *Smålänningens Jul* (1924–), ges fortfarande ut av förlaget men sedan 1962 som fristående publikation. Tillsammans med konkurrenten *Julstämning* (1906–)[12] utgör de landets äldsta jultidningar som utkommit i obruten följd sedan starten. De skiljer sig åt i flera avseenden. *Julstämning* trycks i färg på glansigt papper och innehåller till stor del annonser. *Smålänningens Jul* har visseligen färgade omslag, men inlagan är svart-vit och annonser för andra produkter än förlagets egen utgivning förekommer inte.

Förlagets historia kan delas i tre perioder sett till såväl ägandeförhållandena som redaktörskapet. Etableringsperioden var 1921–1933, då Bror Yngve Larsson startade utgivningen av veckotidningarna. Efter hans död övertogs förlaget av Oscar Malmborg och Axel Söder. Malmborg var redaktör under den andra perioden 1934-1962, fram till att veckotidningarna lades ner och förlaget övertogs av sonen Bengt Ola Söder.

Med Söder som ensam ägare och redaktör ändrades produktionen under den tredje innevarande perioden

till att endast omfatta bokutgivning men med ett undantag, nämligen den årliga utgivningen av *Smålänningens Jul*. Det litterära innehållet i jultidningen kom i stor utsträckning att bestå av redan publicerat material. Idag ägs förlaget av den sistnämndes dotter, som går i faderns fotspår.

Det är den andra perioden i förlagets historia med särskilt fokus på beredskapstiden, som är den intressanta, eftersom man här kan studera förändringar av hur «svenskhet» och det svenska «folket» framställdes i *Smålänningens Jul*.

Det har hittills inte bedrivits forskning om Smålänningens förlags publikationer, men i åtminstone två verk om Vilhelm Moberg beskrivs *Familjetidningen Smålänningen* tämligen utförligt, dels av Magnus von Platen i *Den unge Vilhelm Moberg: en levnadsteckning* (1978), dels Anna Karin Carlstoft Bramell i *Vilhelm Moberg - folktribun och grävande reporter* (2007). I bägge fallen är det författaren Vilhelm Mobergs författargärning som är huvudsaken medan veckotidningen och förlaget är en bisak.

Trettiotalets författargeneration kämpade för att få utrymme i pressen, skriver Britt Hultén i avhandlingen *Kulturtidskrifter på 30-talet* från 1977. Kritiken mot pressens ointresse för kultur och modernistisk lyrik som proletärförfattarna riktade mot den borgerliga pressen ledde till att ett flertal tidskrifter startades för att skapa andra plattformar. Många av dem fann en sådan i Smålänningens förlags tidningar. En artikel i *Familjetidningen Smålänningen* 1931 innebar en hygglig spridning. Upplagan det året var 146 000 exemplar enligt redaktören.[13]

Trettiotalets författargeneration kämpade för att få utrymme i pressen

Besjälad av en idé: endast svenska författare

Från första numret av *Skämttidningen Smålänningen* fanns den uttalade idén «att endast svenska författare skulle medverka».[14] Orden är redaktören Oskar Malmborgs i minnesrunan efter grundarens, smålänningen Bror Yngve Larsson, bortgång 1933. De var bägge typografer och sedan tidiga ungdomsår engagerade i arbetarrörelsen. Malmborg hade tidigt varit aktiv i ungsocialisterna och redan som sextonåring hunnit skaka galler som upprorsmakare efter antimilitära demonstrationer.

När de inledde sitt samarbete hade Malmborg börjat arbeta som faktor på Federativs tryckeri, som inte bara tryckte alla publikationer till Smålänningens förlag utan även den syndikalistiska tidningen *Arbetaren* (1922–). Tidningen *Brand, ungsocialistiska förbundets organ* (1898–1956)[15] hade tryckts på Oscar Malmborgs tryckeri under ett tiotal år innan han engagerades i Smålänningens förlag. Det var således en erfaren medarbetare med stort nätverk inom den ungsocialistiska rörelsen som Larsson värvade.

De flesta medarbetarna[16] var faktiskt inte smålänningar även om den förmodligen mest välkända av dem, Vilhelm Moberg, hade sina rötter i de småländska skogarna. Larsson hade lärt känna honom under militärtjänsten och knöt honom till förlaget. Under ett tiotal år på tjugo-/trettiotalet var Moberg krönikör i familjetidningen[17] och i jultidningen har hans noveller publicerats i stort sett varje år sedan starten. Andra välkända författare var Harry Martinsson och Eyvind Jonsson, bägge två nobelpristagare i litteratur 1974. Jan Fridegård, Moa Martinsson, Barbro Alving och Albert Engström är andra välkända namn för den svenska publiken. Även den sistnämnde, som för övrigt också medverkade i *Söndags-Nisse,* sedermera *Söndags-Nisse-Strix,* var barnfödd i småländska Lönneberga socken utanför Kalmar. Varifrån författarna kom är dock inte huvudsaken i den här mycket avgränsade studien under en period som åter präglades av krigsfara. Däremot kan namnet *Smålänningens Jul* förklaras av grundarens härkomst, trots att förlaget och redaktionen alltid legat i Stockholm.[18]

Smålänningens Jul har haft samma innehåll sedan starten. Det har varit julberättelser, noveller, presentationer av svenska författare och konstnärer samt en och annan artikel om främmande länder eller på annat sätt kulturella och samhällsrelevanta frågor. Exempel på de senare är artiklar om Svenska akademien eller svenska statsmän genom tiderna. En artikel av Per Nilsson Tannér som skildrar en norsk författarkollegas flykt till en svensk fjällby under den

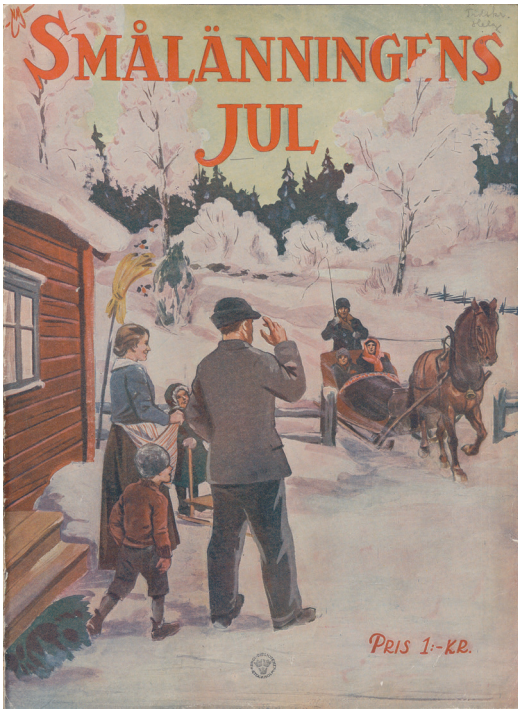

Figur 1. Familjen välkomnar släktingarna som kommer på besök. 1928.

Figur 2. Stugvärmen väntar efter den iskalla färden till julottan.1931

norska ockupationen är exempel på en aktuell händelse 1945. Vem författaren var avslöjas dock inte. Varje nummer inleds med en dikt eller ett prosastycke, som slår an tonen. Det är denna sida som redaktören använder för att skapa den rätta julstämningen. Övrigt material är tecknade serier, ett korsord, tävlingar och gåtor för hela familjen.

Folkbildningsideal

Inom den socialistiska rörelsen har folkbildningen varit central och redaktörerna på Smålänningens förlag delade tanken om folkbildning som vägen till kunskaper som i förlängningen skulle leda till personlig utveckling. Genom studier och historiskt medvetande skulle människorna resa sig och förändra samhället till något bättre.[19] Historiemedvetandet skulle danas genom svenska författare och deras skildringar av det arbetande folket och den svenska kulturen.

Inom den socialistiska rörelsen var folkbildningen central och Smålänningens förlag delade tanken om folkbildning som vägen till kunskaper som i förlängningen skulle leda till personlig utveckling

Man kan hålla i minnet den så kallade Nick Carter-debatten[20] som knappast hade undgått redaktörerna på Smålänningens förlag. De billiga häftena med den amerikanske deckaren blev oerhört populär hos ungdomarna på 1910-talet, men kritiken från ungdomförbundet och andra inom socialdemokratin handlade om att man ansåg dem moraliskt förkastliga. Språkligt sett lämnade de också en del i övrigt att önska, det litterära värdet var helt enkelt för klent. Om redaktörernas avsikter var att motverka denna «smutslitteratur» låter vi vara osagt, men det är högst sannolikt att debatten och kritiken hade gjort stort intryck. Aversionen mot massproducerad och importerad litteratur håller i

Figur 3. Mor står vid grytorna i det lantliga köket. Julen förknippas inte med moderna städer. 1926.

Figur 4. Finklädda barn lyssnar till julsagor vid brasan. 1927.

sig ända fram till nedläggningen av veckotidningen på sextiotalet.

Såväl *Familjetidningen Smålänningen* som dess julbilaga kategoriseras som förströelseläsning i bibliotekskatalogerna, men ambitionerna var som sagt större än blott locka till lättköpt underhållning och skratt. Redaktören nämner likasinnade *Folket i Bild* (1934–1962), som startades av den radikale socialisten Karl Kilbom, med samma folkbildande ambition. I motsats till Smålänningen förlags publikationer[21] har *Folket i Bild*[22] studerats av pressforskare och till och med fått en egen genre, Folket-i-bild-genren.[23] Parollen: För arbetets ära, bildning och förströelse – mot dålig smak, fjäsk och divakult ![24] hade lika gärna kunna stå som vinjett för *Familjetidningen Smålänningen* som dock var politiskt och ideologiskt obunden sedan starten.

Det visuella uttrycket

Trots insikten om de anakronistiska riskerna görs här ett försök att diskutera de på ytan visuella tidsmarkörerna i typografin och i omslagsbilderna. De utgör en semiotisk helhet, där text och bild samspelar och skapar mening. Metodologiskt har pressforskaren Per Ledin[25] varit vägledande i användandet av begrepp och verktyg som paratexter, kontextualisering och diskurser. Paratexter skapar förväntan hos läsaren om innehållet.

Framför allt färgsättningen och de stämningsfyllda bilderna på omslagen signalerar väntande förnöjelse

Tidningens namn är kanske det allra tydligaste exemplet, som ger signaler till köparen om vad det är för produkt det är frågan om. Framför allt färgsättningen och de stämningsfyllda bilderna på omslagen signalerar väntande förnöjelse.

Beteckningen «smålänning» leder associationerna i flera riktningar. Den används i folkmun för snålåpar, en som vänder på slantarna, smålänningen

Figur 5. Den gamla minns hur det var en gång. Saknad och nostalgisk längtan efter svunna tider är ett typiskt tema i jultidningen. 1928.

Ingvar Kamprad är kanske den mest kände. Medan han levde (1926–2018) gjordes ett stort nummer av hans enkla vanor. Hans möbelimperium vänder sig fortfarande till vanliga människor med begränsad ekonomi. Att vända på slantarna och handla förnuftigt är IKEAs varumärke, liksom folkligheten.

En annan association är den så kallade Gnosjöandan, en omvittnat framgångsrik småländsk entreprenöranda. Smålänningar har även gjort sig bemärkta i den svenska historien. Bondeledaren från Småland, Nils Dacke, ledde ett uppror mot Gustav Vasas beskattning av allmogen 1542. Dackefejden[26] innebar att smålänningarna distanserade sig från centralmakten och befäste smålänningarnas relativa självständighet och självmedvetenhet. Om det är ett bestående arv låter vi vara osagt.

Även typografin[27] är kontextrelaterad, till exempel i valet av stilsort och användande av anfang samt annan grafisk utsmyckning. Hur kan man då redan på bokstavsnivå spåra upp de tidsmarkörer som pekar ut vilken tid det är tal om? Inom typografin skiljer man exempelvis mellan stilsorterna antikvor och sens serifer, eller grotesker. Antikvas typer/bokstäver har små klackar/flaggor som binder samman bokstäverna och håller ihop ordet, medan de senare är raka, med enkla linjer utan flaggor. De förknippas gärna med modernistisk typografi, ofta med hänvisning till Bauhausrörelsen och dess ideologiska inriktning mot trettiotalets funktionalism och avskalade estetik. Bägge dessa riktningar torde kunna spåras i *Smålänningens Jul*. Även de konstverk och illustrationer som pryder varje nummer av tidningen är tidsrelaterade. Omslaget är tidningens ansikte och vad signalerar de?

Även typografin är kontextrelaterad, till exempel i valet av stilsort och användande av anfang samt annan grafisk utsmyckning

Omslagsbilderna och huvudrubriken

Hästar som stampar i snön, ångande spillning som blandas med doften från skorstenar, av eld som sprakar i öppna spisar. I släden fårskinn och fuktiga filtar impregnerade med den unkna doften av malkulor. Nyss hämtade från stallet där de legat hopvikta i väntan på just den här kvällen. Och så den kalla, omisskänliga doften av annalkande snö i luften. Förväntan, förväntan. I köket skramlas det och jäktas, rödkålens lite söta doft, revbensspjäll och doften av kryddor. Äppelmos och kanel trängs i en salig röra med kryddpeppar och anis. Hunden med sin känsliga nos storknar och går ut. Ungefär så kan stämningen fångas upp från omslagsbilderna de första åren. Det är familjer som väntar besök – släktingar förstås – och de kommer med häst och vagn över de snöhöljda landsvägarna (fig. 1,2).

De första femton åren varierar stilsorterna och utsmyckningarna på omslagen. Det är ömsom versaler, ömsom gemena bokstäver i titeln. Stilsorterna är i princip antikvor med några få undantag. År 1937 gör konstnären Roger Högfelt omslaget och hans huvudrubrik «*Smålänningens Jul*» högst upp på sidan används sedan fram till dagens utgåva, med undantag för några få år.

Figur 6. Konstnären Roger Högfeldt gjorde omslagen till Smålänningens Jul mellan 1936 och 1948. Han har beskrivits som en humanistisk satiriker som i de burleska bilderna av rödkindade trollungar framställer människan som inte blott egocentrisk och småborgerlig, utan andligt fattig och marscherande i flock. 1939.

Figur 7. Illustratör Nils Stödberg. En lustig och oförarglig tomte med välfylld julklappssäck. Traditionella familjer har försvunnit från omslagen. I de senaste årens omslagsbilder (2019, 2020) återanvänds Stödbergs illustrationer. 1962.

De första åren visar på ett fritt experimenterande med uttrycket snarare än strävan efter att ge tidningen en grafisk profil eller odla ett varumärke. Det är efter kriget och i hårdnande, avreglerade marknader, som begreppet varumärke anammas inom kommersiella verksamheter i alla sektorer, även i offentlig verksamhet. Kommersialiseringen inom familjetidningarna, såsom annonser och inköpstips exempelvis, dyker upp mot slutet av 1800-talet, men först vid mitten av 1950-talet utgör de ett stort inslag.[28]

Trots att julen är en religiös högtid i Sverige förekommer inga religiösa symboler på omslagen

Jultidningen innehåller inga externa annonser[29] vilket bidrar till att man uppfattar den som en icke-kommersiell produkt. Däremot förekommer annonser för förlagets egna publikationer och bokutgivning. Inte heller i den av förlaget utgivna *Mors Jultidning* innehåller externa annonser. Vid en jämförelse är typografin i de bägge jultidningarnas inlagor ungefär densamma, men omslagen skiljer sig. Den mest påtagliga skillnaden är att bilderna på *Mors Jultidning* med ytterst få undantag skildrar interiörer (ex. fig. 3,4,5). Hemmet är kvinnans plats, därom råder inget tvivel. Men för övrigt är det samma fria typografi som i *Smålänningens Jul* på trettiotalet.

Trots att julen är en religiös högtid i Sverige före-

Figur 8. Olle Snismarck illustrerar ett öde landskap i en avfolkad landsbygd. 1964.

kommer inga religiösa symboler på omslagen. En och annan kyrka kan skymta i bakgrunden, men inga kors, präster, biblar eller kyrkosalar över huvud taget. Snöhöljda skogar, stojande barn och tomtar i skiftande möjliga och omöjliga fasoner dominerar fram till mitten av 60-talet då färgerna bleknar (fig. 8). Vinterlandskap, is, snö och kyla är återkommande bilder som ersätter de första årtiondenas starka färger och fantasifulla skogsväsen (fig. 6).

Med sextiotalet avfolkas i stort sett bilderna på omslagen. Inte längre några kollektiva lekar av barn i snön, däremot naturbilder och ensliga torp, en och annan räv eller krokig tomte på avvägar (fig. 7). Efter att redaktör Malmborg tagit avsked följde en rejäl rationalisering av förlaget. Man lade ner veckotidningarna och satsade på bokutgivning av jakt- och fiskeböcker men behöll *Smålänningens Jul*. I stort sett har det varit två illustratörer[30] som anlitats till såväl böckerna som jultidningen efter 1962 och fram till idag.

Så långt omslagen och vad de kommunicerar. Utformningen har legat i händerna på konstnärerna[31] och illustratörerna och det är uppenbart att en svensk jul inte är en urban historia, det är naturen och exteriöra bilder av landsbygden som dominerar.

Den semiotiska helheten där text och bild samspelar blir än tydligare när vi granskar hur juldikterna presenterats.

De första åren, sentimentalitet och längtan

Alla nummer inleds med juldikter som är utlagda på första sidan i inlagan. De är utan undantag illustrerade vilket skapar ett samspel mellan texten och det visuella uttrycket, en multimodalitet. Juldikterna utgör ett särskilt semiotiskt rum, där illustrationen förstärker textens budskap eller framhåller en viss aspekt av dikten. Det faktum att alla nummer är disponerade på samma sätt utesluter behovet av en paratext, till exempel en rubrik eller vinjett med texten «juldikten».

I det allra första numret (fig. 9) är dikten sparsamt utsmyckad med en ram, en schablon av bladrankor. Den sju strofer långa dikten «Jul»[32] beskriver de småländska skogarna som susar utanför den timrade stugan, där stillsam glädje lyser ur de gamlas blickar. De minns hur det var en gång. Och minnena är det tema som återkommer i stort sett i varje juldikt men med lite olika förtecken. Två år senare är det barndomen som besjungs, «...då vi ännu vore barn ...» /.../ «Men tiden är så snar, /mot graven gå vi själva..»[33] Nu har illustrationerna till dikterna blivit tydligare och tar större plats på sidan.

Utformningen har legat i händerna på konstnärerna och illustratörerna och det är uppenbart att en svensk jul inte är en urban historia

Den gamle mannen och hans minnen är en central gestalt i många juldikter och det har sin naturliga

Figur 9. 1924

Figur 10. 1929

förklaring. Julen betyder traditioner och traditioner förmedlas mellan generationerna av dem som minns hur det var förr. Det är således ingen slump att de äldre förekommer i var och vartannan juldikt. Jämte minnestemat löper längtan, längtan efter hemmet och barndomens jular. En oförglömlig julottefärd (fig. 10) då skalden[34] själv som åttaåring fick överta tömmarna genom skogen alltmedan dagen randades, är ett sådant barndomsminne, som även konstnären bakom omslagsbilden fångade upp.

De som återvänder från fjärran land längtar efter att sitta vid hemmets härd och minnas, sentimentalt tillbakablickande. En bit in på trettiotalet möter vi en främling som dyker upp i den isande vinternatten för att strax försvinna i den yrande snön som sopar undan alla spår. Snart ska vi se hur ett annat mörker lägger sig över världen och längtan kommer att sträcka sig bortom de egna barndomsminnena och familjevärmen.

Trettiotalet

Det ombonade hemmet som smyckats till fest i de första årgångarna möter vi fortfarande på tröskeln till trettiotalet. Men med det nya decenniet är det en annan sorts känsla, en defaitistisk känsla, som förmedlas i nyårsdikten ...»vänta dig ej för mycket av det, som i natt rings in!». Eller ligger det månne en förtröstansfull tanke i slutraden om att inget kommer att förändras, «vet att det år, som svunnit, blir likt det som nu rings in»?[35] Önskan om att freden ska bestå och att inget ska förändras var en tidstypisk känsla inför tankeströmningarna ute i Europa.[36]

Återvändandet till Smålandsbygden sker med besked året därpå, här följer J A Göths juldikt 1932:

SMÅLAND

Vårt härliga Småland bland skogar
och sjö,
vårt hemland, vår hembygd i norden:
Du hjältarnas land, där ej sägnerna dö,

där odlarn en konung är vorden,
där trollen han jagat till djupa snår
med klangen, när spettet och hackan går
till rödjarens visor bland ljungen.

/.../
Det folket som odlat vår steniga bygd,
det håller jag högt uti ära.
Det vilar i högar och ekars skygd,
jag bragderna barnen vill lära.
Det folket som bor uti Smålands land,
är fostrat vid mödor och svedjors brand,
ett folk utav heder och ära.

En främling som utanför Småland har stått,
han tror här är mörkt och besvärligt,
men när han landet har skåda fått,
han finner det tjusande, härligt.
Han upptäcker genast att Småland är bra,
det ljusaste landskap vi svenskar ha.
Han lär sig att älska vårt Småland

Det oförblommerade, chauvinistiska och lokalpatriotiska hyllandet av Småland av den då pensionerade, folklivsskildrande skriftställaren, Johan Alfred Göth, kan inte sägas vara typiskt för juldiktandet i *Smålänningens Jul*. Snarare avviker den kraftigt från förväntningarna på jul- och nyårsdiktande. Inte ett ord om vare sig jul eller nyår.

På trettiotalet öppnas andra utblickar mot världen

Lingvisten Norman Fairclough har i Per Ledins tappning[37] etablerat begrepp som *textsamspel* och *normsamspel*. Textsamspelet betecknar den manifesta intertextualiteten, på vardagssvenska kan det uttryckas som att dikten ovan ser ut som man förväntar sig av texten, som andra typiska juldikter med regelbundna versrader som rimmar. Normsamspelet däremot är mer abstrakt. Det bygger på textnormer, till exempel att en juldikt förväntas handla om julen och/eller nyår. Det hänvisar också till de samhälleliga normer som varierar över tid. En *intertextuell* analys beaktar således samhället och dess rådande normer i analysen. Utifrån Per Ledins tolkning av Faircloughs teorier kan man hävda att Göths dikt bryter mot normen, mot en förväntad «juldiktsdiskurs». Den *heterogenitet* som Göths dikt uppvisar i förhållande till övriga juldikter som hittills publicerats (julminnen, längtan), kan med Ledin hävdas vara signifikativ för ett samhälle i social förändring och det är kanske det vi skönjer i de kommande årens juldikter. De ändrar nämligen karaktär till innehållet.

Nu öppnas andra utblickar mot världen. Längtan efter att fiendskapen mellan människorna ska upphöra uttrycks explicit i en maning från julängeln att räcka varandra händerna i kärlek.[38] Oron för vad som tornade upp sig söderifrån med den växande nazismen var påtaglig. I februari samma år hade Hitler utropat sig till rikskansler och här i Sverige hade redaktören för *Göteborgs Handels- och Sjöfarts-Tidning* Torgny Segerstedt, förolämpat Adolf Hitler i en ledare. De åtgärder som vidtogs av samlingsregeringen, bland annat konfiskering av tidningen vid flera tillfällen, hör till vår tids mörka episoder i den svenska tryckfrihetens historia.

Smålänningens förlag hade också under året oväntat upplevt förlusten av dess grundare, Bror Yngve Larsson. Eftermälena var storslagna, även i rikspressen. Med två tomma händer hade denne småländske typograf och entreprenör startat förlaget och utgivningen av tidningar «för den enklare svenska publiken med uteslutande svenska författare och tecknare som medarbetare», som *Svenska Dagbladet* skrev i en minnestext 18. januari 1933. Han dog endast 36 år gammal, men redan en förmögen man.

Två år senare kastas vi tillfälligt tillbaka till stugvärmen med en halvt melankolisk viskning «Säg minns du».[39] Barndomens väntan på ögonblicket då julklapparna togs fram, tycktes oändlig. Året därpå har melankolin förbytts i uppgivet konstaterande, «nuets kamp och oro och maskinella larm - i vilket allt tycks gälla att guldets vinning sprida».[40]

Det ligger nära till hands att göra tolkningar utifrån vad man faktiskt vet vad som hände sen, men det efterföljande året kräver över huvud taget ingen tolkning, det står klart och tydligt vad Viktor Arendorffs «Sången om Julen»[41] förebådar: «Avgrunder lura djupt

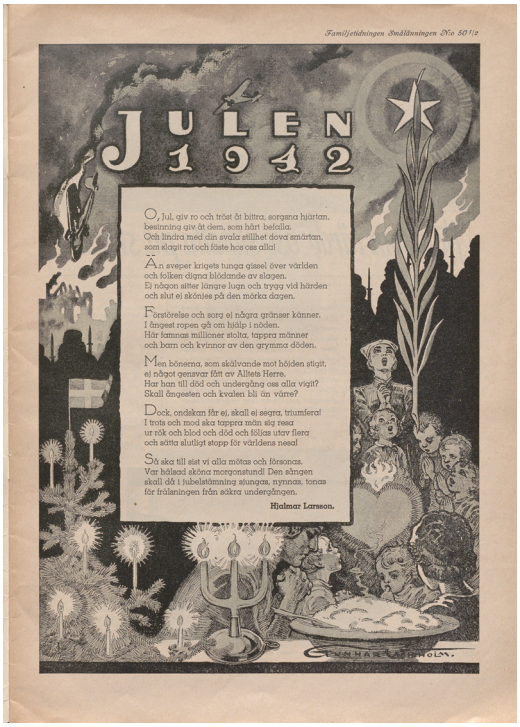

Figur 11. 1942.

Figur 12. 1943.

under vår fot»... bombplan, jättekanoner, slagskepp och krutrök. «Händerna våra ej skaptes att svinga vapen att färgas av människoblod...», så långt från den snickrande småbonden i Göths dikt. Illustrationen har ett bibliskt motiv och det är Betlehemsstjärnan som skall lysa vägen.

Försöket ovan att skapa en sammanhängande beskrivning av utvecklingen från en småskalig hembygdsromantik till förebådandet av onda tider, bryts brutalt av nästa nummer av *Smålänningens Jul*. Dikterna hittills på första sidan har mestadels varit stämningsfyllda, stundom sentimentala, utlagda på en enkel sida med illustrationer av tomtar, milda barnaögon och glittrande granar. Men så kommer, efter domedagsstämningen året innan, ett tre sidor långt julrim,[42] ett minst sagt uppsluppet stilbrott. «Man äter och dricker och äter – och blir man för däster och feter – ett varv kan kring granen man skena, och skaka ner maten i bena». Det rimmas om överdåd, om överfyllda fat, om den stackars grisen, «-Som högtid ä julen en ful´en- / han säger och slafsar i röran. / - Oss fattiga griskräk förgör man / med slaktmask och knivar och prylar- / dä ä så av rädsla jag ylar».[43] Här är det inga milda modershänder som änglalikt rullar små trinda bullar. Nej, rakt på sak till ekande skrattsalvor.

Att det är skalden bakom slagdängan "(Gamla) Nordsjön" som varit framme förvånar inte en svensk. Rimmet lockar till taktfast svängom.[44] Däremot är kritiken mot julklappshetsen ett nytt inslag på första sidan. Husfar undrar om «kovan ska räcka» till «svärmorsor, svärfarsor» eftersom det numera inte räckte med stickade vantar och halvdussinet näsdukar. Här förväntas dyra parfymer och «grisländershandskar för kardan». Inte vågar den rimmande husfadern protestera alltför högljutt heller, helst skulle han vilja basunera ut ett julklappsförbud, men varför riskera att få en omgång av «det julkosing-roffande bandet av julklappsaffärsmän i landet». Tonen är stundom rå och burlesk.

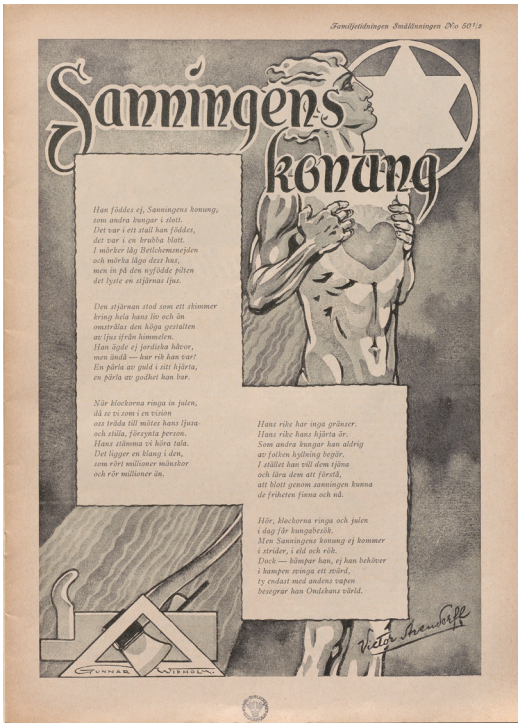

Figur 13. 1944.

Figur 14. 1945.

Beredskapstiden

Den dystrare tonen är tillbaka i nästa nummer.[45] Nu är det åter den gamle mannen som minns sin «ljusa ungdomstro» fast tiderna har förändrats. Kriget har brutit ut men inga namn, varken på krigförande länder eller deras härförare. Följande år är det ett fruset hjärta som välkomnar julen medan det mörknar mer och mer i världen. «Mitt liv blir grått, min själ har ingen ro.»[46] En hemlig längtan efter en stark Messias.

Även påföljande år åberopas Messias men av ringaren, som modlöst konstaterar att allt är som förr, «Messias namn ej öppnar för släktet lyckans famn, hur vi än ringa och ringa.» Det sker i Emil Kléens[47] «Julringning». För första gången har redaktören inte vänt sig till samtida, verksamma poeter utan publicerar en dikt från 1893 som tidigare hade publicerats i «Lucifer: Arbetarekalender/Ljusbringaren».[48] Enligt uppgift var boktryckaren och utgivaren[49] av kalendern knuten till arbetarrörelsen och generös mot tidningar med liten ekonomi som han gärna gav kredit. Om det var därför, av ekonomiska skäl, som Kléens dikt dök upp så pekar det mot att tiderna var kärva även för det annars framgångsrika småländska förlaget.

I illustrationen till «Julen 1942» (fig. 11) har konstnären Gunnar Widholm nedtonat julens härligheter för krigets fasor. Barnansikten som ber till högre makter och riktar blickarna uppåt mot en himmel som skärs sönder av bomplan som brinnande störtar till marken, «I ångest ropen gå om hjälp i nöden».[50]

I nästa års dikt (fig. 12)[51] uttrycks ödmjuk tacksamhet över att Sveriges folk får fira jul efter bästa förmåga. Fångenskap och flykt från kriget i fjärran länder går det ej att bortse ifrån och i dikten uttrycks om inte solidaritet så i varje fall medkänsla för de drabbade: «vi med dem d ä r u t e äro ett i alla fall!»[52]

En betydligt mer högstämd ton följer i nästa nummer (fig. 13).[53] Sanningen om kriget kommer med tron på honom, som föddes under Betlehems stjärna, Sanningens konung.

Illustrationen[54] väcker onekligen viss uppmärk-

samhet. De fem stroferna är utlagda över en naken mansgestalt med blont hårsvall, som blickar mot en sexuddig stjärna, händerna tryckta mot hjärtat. En yxa, en rubank (hyvel) och en triangel i det nedre vänstra hörnet liknar ett tecken, en symbol för något, men vad? Osökt kommer man att tänka på Arno Breker, den av Hitler hyllade konstnären som var en mästare att i skulpturens form gestalta den ariska rasen, för att inte säga idealbilden av den ariska manskroppen, men här riskerar den anakronistiska fällan att öppna sig. De intertextuella förbindelserna till fyrtiotalets normer rörande gestaltningen av den fulländade manskroppen, kolliderar med dagens perspektiv på ett intressant sätt. Å ena sidan den vämjeliga känslan inför nazismens hyllande av den ariska rasen, så som den ofta gestaltades av Hitlers favoritkonstnär, men här paradoxalt föreställande räddaren och sanningens konung. Å andra sidan dagens ständiga exponering i media av vältränade kroppar som vägen till god hälsa. Texten ger inte någon vidare vägledning heller: «När klockorna ringa in julen ...oss träda till mötes hans ljusa och stilla, försynta person». Sett ur dagens perspektiv är samspelet mellan text och bild dunkelt i 1944 års juldikt.

Med julen följer löften om frid på jorden, även om det är en chimär

Osäkerheten om vad som skulle hända i landet var påtaglig. Inom den socialistiska ungdomsrörelse som redaktörerna hade varit en del av fanns krafter som strävade mot att splittra den enighet i befolkningen som Per Albin Hansson framhöll i sitt tal 1935. Fyra år senare är kriget ett faktum och ånyo håller Per Albin Hansson ett tal till folket från Skansen. I det radiosända talet betonar han Sveriges neutrala linje: «Vi ha intet otalt med andra, vi känna icke någon vår fiende, ingen kan ha något reellt intresse av att driva oss ut ur neutraliteten. Men om branden bryter ut måste alla vara på sin vakt».[55]

Efter kriget

De sistlidna årens juldikter, fyllda av ångest och hopplöshet inför det fasansfulla kriget, är över. Tyskland kapitulerar den 8 maj 1945. Nu återgår redaktören till att publicera årets juldikt (fig. 14)[56] med den välkända tematiken, återblickarna mot hur det var en gång. Ändå är det inte riktigt som förr. Längtan handlar nu om vila efter hårt arbete och att få känna åtrå efter en vacker kvinna.[57] Men även ljuva känslor «glida undan och förintas», för i nästa dikt (1947) och återigen utan någon anspelan på julen, gäller nu de existentiella frågorna.[58] Inget av guld och rikedomar är något värt när man måste dö och trots stolta hyllningar vid kistan är snart ditt namn glömt. Såvida du inte levt ett rent och ståndaktigt liv, för då «aldrig minnet av ditt namn försvinna».[59]

Samma existentiellt reflekterande rader möter oss ett år senare i «Jätteflyget» (fig. 15) av Victor Arendorff: «Vi människor är dess [jordens] resenärer/men känner inte resans mål/och aldrig finner vi kompassen/ och ingen ännu sett dess mål». Kampen mot det onda upphör aldrig «och vi, dess resenärer, möter/ igen en hård och kampfylld värld».[60] Illustrationen, som utgörs av jordklotet sett från yttre rymden med rubriken Jätteflyget, förebådar vad som väntar, det kalla kriget och så småningom kapprustningen mellan USA och Sovjetunionen.

Den pessimistiska framtidsutsikten, men med uppmaningen att ta upp kampen, skaldar samme författare i följande års dikt Ljus blir världen (fig. 16).[61] Vägen mot fredens rike kantas av fasor, «Vi bli som vilda djur. Fienden till döds man fäller»[62]... Men med julen följer löften om frid på jorden, även om det är en chimär. «Ringen klockor...Ljus blir världen.»[63]

Den sistnämnda dikten illustreras intressant nog av en krigisk soldat i romersk, antik rustning med svärd och sköld. I bakgrunden en brinnande kyrka. Varför denna mörka bild frågar man sig? Krigsåren är redan förbi. Europa befinner sig fortfarande i ruiner men återuppbyggnaden har börjat. För svenskt vidkommande kommer den på trettiotalet påbörjade moderniseringen av folkhemmet att ta ny fart efter beredskapstiderna, men med risk för att övertolka verkar redaktören med sitt val av dikt vilja säga att osvuret är bäst. Faran är inte över, än kan de mörka

Figur 15. 1948.

Figur 16. 1949.

hoten torna upp sig vid horisonten.

Tillfällig kursändring

Ställer man sig på det följande året (1950) i almanackan, och blickar tillbaka till tidningens första nummer och framåt, så skönjer man, trots heterogeniteten i de publicerade dikterna, ett spår av kursändring. Skillnaden mellan de första årens hembygdsromantiska idyll och krigsperiodens bomber och granater ute i världen är uppenbara, men en mer subtil förändring kan anas. En glidning från de praktiska bestyren hos de hantverkskunniga smålänningarnas julstök och förväntan inför högtidens festligheter till reflektionerna om den mänskliga existensen på jorden. Svenskheten de första åren uttrycks i att vara smålänning som värnar om sitt hem. De främlingar som dyker upp är återvändande söner, vilsegångna eller anonyma människor. Under beredskapstiden uttrycks medkänsla för dem som drabbats av krigets fasor och hemlöshet i någon enstaka rad, men vilka det är som strider framgår inte. Anonymiteten är påfallande. Någon annan än en svensk smålänning existerar inte.

Glidningen från det småländska folkhemmet till ett förlorat Heimat i de krigsdrabbade länderna är dock övergående. Vänder man blicken framåt mot femtiotalets juldikter, så har de en välbekant ton. De handlar om naturen och vinterns mörker som ger vika för vinterns stora fest, om mat och dryck och glam med kära och vänner, om gudfruktighet och frid på jorden.

Skalderna är många och dikterna av skiftande kvalitet. Den «absolut egenartade redigeringen av Smålänningen»[64] är orsaken till dess popularitet skrev Bernhard Nordh,[65] som medverkade i tidningarna under tjugo år mellan 1933 och 1953. Högt och lågt blandas och de mer ambitiösa litterära inslagen blandas med texter «som inte fylla högre litterära anspråk, men dessa äro istället genomsyrade av stark medmänsklighet».[66]

Sammantaget framhåller analysen en heterogenitet som kanske inte blott är en följd av redaktörens egensinniga redigering, av illustrationernas och dikternas skiftande konstnärliga och litterära kvaliteter eller andra omständigheter. Den intertextuella aspekten hänvisar till samhällets rådande normer, som under den aktuella tidsperioden utmanades av krigshotet. Det burleska stilbrottet i Martin Nilssons julrim 1938 är ett exempel. Istället för att rikta blicken utåt, vändes den in mot julbordet och julklappsbestyr. Julrimmet publicerades någon månad efter kristallnatten, som gav en föraning om vad som var på väg att ske i Tyskland.

Svenskhet och folket i jultidningen

Låt oss återknyta till inledningens frågor om svenskhet och folket. Redaktören konstaterar i sin sista krönika att *Familjetidningen Smålänningen* «genom åren bibehållit sin äkta svenskhet, enkannerligen ´småländskhet´i allra bästa bemärkelse».[67] Att vara svensk i *Smålänningens Jul* likställdes med det arbetande folket som kom från landsbygden, vid närmare betraktande landskapet Småland, men som här måste förstås som en metonym för Sverige.

I centrum för dikterna om julen, och för traditionernas bevarande, finner vi de äldre under de första tio åren. Deras minnen är ofta sentimentala och vemodiga. Landsbygdsromantiken är stark och utmärkande, liksom längtan efter forna tider. Inte någon gång har omslagsbilden av julens fröjder framställts i storstadsmiljö. Inte ens småstadsmiljö. Det förekommer däremot ymnigt i berättelserna och novellerna som dock inte redovisas här. Ett återkommande tema i novellerna är storstadens farliga lockelse visavi landsbygdens trygghet och hemkänsla.

I illustrationerna till dikterna förekommer inte bara gamlingar, utan i än högre grad barn. Deras närvaro i bilderna framhåller skillnaderna i generationerna och understryker betydelsen av att de traderas vidare. Först en bit in på trettiotalet hörs de vuxnas röster i dikterna, när hotet från annalkande krig och oro i världen inte längre kan skylas.

Det faktum att tidningens idé var att endast svenska författare skulle publiceras innebär inte med automatik att deras berättelser endast skulle beröra svenska förhållanden. En hel del material, förutom noveller och berättelser, utgörs av folkbildande artiklar om kultur, om litteratur, om Asien, Västindien, Amerika.

Under den första perioden förekom artiklar om julens traditioner, exempelvis «Fädernas övertro om julen», «Vad man fordom sjöng till julgransdansen» och «Småländsk jul på 1890-talet». Agrara traditioner och folkliga visstumpar befäste den lantliga kulturen. Under Malmborgs redaktörskap under beredskapstiden är några av artiklarna mer nutidsorienterade och särskilt en artikel 1940 som uppenbarligen vill mana fram fosterlandskänslorna i «Sångerna om Sverige. En blomsterbukett ur skaldehyllningen till landet och folket».[68] På fem sidor lägger artikelförfattaren ut de olika landskapens tonsatta fosterlandshyllningar. Han citerar också en välkänd undersökning av statistikern Gustav Sundbärg, som 1911 hävdade att svenskar hellre intresserar sig för naturen än människor. Det var svenskarnas påstådda bristande känsla för fosterlandet som motiverade artikeln. Den latenta fosterlandskärleken visas nu fram frimodigt oavsett social position eller politisk tro, skriver artikelförfattaren när kriget härjar som värst.

Ett fönster mot kriget och världen bortom de småländska skogarna öppnades på gränt men stängdes ganska snart

Bortom den svenska jultrevnaden, de ombonade miljöerna, låg världen skrämmande och hotfull under beredskapstiden. Ett fönster mot kriget och världen bortom de småländska skogarna öppnades på gränt men stängdes ganska snart. Vilka de krigförande nationerna var framgår inte av dikterna eller illustrationerna. Dagens definition i svenska akademiens ordlista av folket, såsom massan av människor med politisk och därmed nationell avgränsning till andra länder, stämmer inte riktigt i det undersökta materialet eftersom inga andra nationer eller länder nämns över huvud taget. Däremot de andra två definitionerna av folket som motsatsen till överklass

och privilegierade och som delar språk, historia och kultur samt kommer från samma land.

Hur skulle svenskhet studeras idag?

Vad skulle påkalla en undersökning av svenskheten i medierna idag, är det ens möjligt i dagens politiska klimat? Och vart skulle man i så fall rikta sökarljuset? Mot traditionella eller sociala medier? Skulle man behöva skrota de "gamla" definitionerna och infallsvinklarna? Skulle det kunna göras helt förutsättningslöst?

Ovan nämnde Gustav Sundbärgs beskrivning av svenskheten i *Det svenska folklynnet*, som ansetts vara ett tidigt standardverk inom området från början av förra seklet, granskades av sociologen Jan CH Karlsson, Försvarets forskningsanstalt, för drygt tjugofem år sedan innan sociala meder etablerats. Även andra auktoriteter på området jämfördes och slutsatsen blev ett ifrågasättande av begreppet av två skäl.

Dels saknas vetenskapliga metoder för att möjliggöra komparativa studier av begreppet svenskhet, ty med vad ska det jämföras, andra nationaliteters särdrag? I en referens till den norska etnologen Marianne Gullestad[69] framhåller han att begreppet *både* kan ses som uttryck för kulturella processer i ett lands befolkning, *och* som kulturella symboler som är skapade för att symbolisera nationen. Det tidigare nämnda friluftsmuseet Skansen kunde vara ett exempel på det senare, som en kulturell symbol. Vår studie av *Smålänningens Jul´s* koncipiering av svenskheten är ett exempel på det förra, det vill säga som medierade uttryck för kulturella processer i det vardagliga livet som kan delas av andra nationers befolkning. Framför allt bilderna på de snötäckta skogarna, sentimentaliteten, landsbygdsromantiken och den väntande stugvärmen skulle kunnat komma från andra nordeuropeiska länder.

Dels saknas en teoretisk utgångspunkt för vad man ska leta efter i sitt sökande och vad som definierar forskningsområdet. Kritik mot studier av svenskheten och en svensk nationell karaktär har inte saknats, varken före eller efter beredskapstiden. Karlsson nämner den ofta citerade statsvetaren och publicisten Herbert Tingsten som 1941 hävdade att forskning om nationalkaraktärer blott har ett politiskt syfte. Vid en jämförelse konstaterar han att olika nationaliteters författare beskriver sitt eget folk på liknande sätt, de är frihetsälskande men med svag nationalkänsla samtidigt som utlandet beundras. Den svaga nationalkänslan riskerar att motivera ett aktivt stärkande av den inhemska moralen och underblåsande av nationalistiska tendenser.

Tingstens farhågor har kanske inte besannats, såtillvida att studier av just nationalkaraktärer skulle kunna leda till aktivism. Begreppet nationalkaraktär har blivit obsolet och därmed oanvändbart. Däremot förefaller det idag som att nationalistiska tendenser och aktiviteter uppmuntrar till studier av begreppen svenskhet och folket men med andra förtecken och andra teoretiska utgångspunkter som rasism och intersektionalitet. Fokus ligger på mångfald snarare än föregivet etniskt svenska.

Med den tyske sociologen Max Weber kan man säga att en hederligt arbetande landsbygdsbefolkning utgör *idealtypen* för svenskheten under beredskapstiden i *Smålänningens Jul*. Idealtypsbegreppet skulle kunna användas som ett heuristiskt verktyg för att beskriva samhälleliga fenomen som inte gärna låter sig låsas i avgränsande definitioner, men som sträcker sig över tid och rum.

Noter

1 Hämtat ur Svenska Akademiens ordbok (SAOB) , SVENSK: som bor, finns, härstammar, kommer från Sverige eller det svenska folket. SVENSKHET: sammanfattningen av de egenskaper som anses utmärka svenskarna; svenskt lynne /.../ svensk nationalkänsla. https://www.saob.se/ (publicerad 1999)

2 Debatten om dagens invandringpolitik kantas ofta av granskning och ifrågasättande av svenskhetsbegreppet. Som exempel se https://www.svd.se/varen-svenske (publicerad 23. augusti 2017). I synnerhet kritikerna mot invandring har kommit att använda begreppet.

3 https://www.regeringen.se/rattsliga-dokument/statens-offentliga-utredningar/2006/02/sou-200621/

4 https://www.regeringen.se/rattsliga-dokument/statens-offentliga-utredningar/2006/06/sou-200659/

5 https://www.dn.se/debatt/vi-vet-for-litet-om-vem-som-har-makten-i-sverige-i-dag/ (publicerad 28. oktober 2019)

6 Lindorm 1951: 22-76.

7 Se en kortfattad översikt av den så kallade Försvarsfrågan i Nationalencyklopedien. https://www.ne.se/ (hämtad 13. augusti 2020)

8 I ett tal på Bondens dag, på Skansen 1935, yttrar han inte explicit «varen svenske», men innebörden är klar. Jfr not 2.
9 Ibid.
10 Ibid.
11 Devisen är ordagrant hämtad från Selma Lagerlöfs Nils Holgerssons underbara resa genom Sverige.
12 Julstämnings förlag var upprinnelsen till Åhlén & Åkerlunds förlag, som använde överskottet från jultidningen till att finansiera utgivningen av veckotidningen Hemmets Journal. Källa: Lundström 2001: 108-109.
13 Krönika i Familjetidningen Smålänningen nr 52, 1962. Upplagesiffrorna varierar beroende på källa. I Nya Lundstedts dagstidningar (NLD) Kungliga biblioteket, Stockholm var upplagan det året 125 000. Enligt Albinsson 1962 låg nettoupplagan på 111 000 exemplar, medan von Platen räknar med ännu större upplaga: «...vid tioårsjubiléet 1930 var dess upplaga 150 000 – en för tiden hög siffra – och den kunde beräknas bli läst av en halv miljon människor.», Platen 2017:77.
14 Familjetidningen Smålänningen, 28. januari 1933.
15 Källa: Ramström 1981. Under tio- och tjugotalet utvecklades socialdemokratins ungsocialistiska grupperingar och deras pressorgan åt olika håll. Anarkisternas tidning Brand, som trycktes på Oscar Malmborgs tryckeri 1911-1921 och syndikalisternas Arbetaren som trycktes på Federativs tryckeri 1922-2006, utgjorde politiskt livaktiga redaktionella miljöer.
16 Bland de återkommande, etablerade författarna och medarbetarna fanns för att nämna några (förutom Vilhelm Moberg) smålänningarna Karl Williams (Kalle i Dalen) J A Göth med flera; norrlandsförfattarna Per Nilsson-Tannér (äv sign Gunnar Lehjde), Bernhard Nordh, Albert Viksten, Gustav Hedenvind-Eriksson, Ludvig «Lubbe» Norström, Helmer Grundström, en och annan Klarabohem som Erik Asklund och förstås alla andra stockholmare och upplänningar som Victor Arendorff, Jan Fridegård, Ewert Wallert, Martin Nilsson, Sigfrid Siewertz, Bo Bergman och många fler.
17 Moberg skrev sammanlagt 500 krönikor i Familjetidningen Smålänningen under signaturen Kniva-Heren. Källa: Carlstoft Bramell 2007: 50 ff.
18 Det bör noteras att vid samma tidpunkt 1921, startades Ljungbytidningen Smålänningen (1921-1963) av Aktiebolaget Smålänningen och redaktören Elfrid Dürango. Idag utkommer den som femdagarstidning med det förkortade namnet Smålänningen (1963-) som således inte ska förväxlas med Smålänningens Jul.
19 Jfr Kata Dalströms folkbildningsbegrepp i Den röda ungdomens kulturkamp, 1921. För en diskussion om folkbildningsbegreppet, jfr Grundtvigs folkbildningsideal.
20 Boëthius 1990:59 ff.
21 Förutom Familjetidningen Smålänningen och Smålänningens Jul gav förlaget ut Lantbrukarnes Familjetidning (1925-1962), Mors Jultidning (1926-1969) och Barnens julläsning (1926-1969) samt en relativt omfattande bokutgivning och serietecknade skämttidningar.
22 När Folket i Bild såldes till Åhlén och Åkerlund 1972, förvandlades tidningen till herrtidningen FiB Aktuellt. De ursprungliga tankarna fångades däremot upp av den nybildade föreningen Folket i Bild/Kulturfront (1972-) vars nyckelord är folkets kultur, antiimperialism samt tryck- och yttrandefrihet.
23 Larsson 1989: 125-126.
24 https://fib.se/for-en-folkets-kultur/kulturtidning-blev-herrtidning/ (publicerad 5. mars 2020)
25 Ledin 1997:18 ff. Jfr. också Ledin 2000.
26 Nationalencyklopedin, Dackefejden. http://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/dackefejden (hämtad 23. juli 2020).
27 För snart tjugo år sedan konstaterade en av de tongivande inom veckotidningsforskningen i Sverige, Per Ledin, att det saknades vetenskapliga traditioner för att systematiskt «beskriva layout och typografi som meningsskapande system». Ledin 2000: 192. Om något standardverk publicerats sedan dess så har det gått mig förbi. I föreliggande arbete har inspiration hämtats från bl a «En typografisk resa genom tre sekel», av Gunilla Jonsson 2019.
28 Ledin 2000: 189.
29 För ordningens skull noteras att det förekom externa annonser i det första numret 1924, men det var en engångsföreteelse.
30 Olle Snismarck och Göran Boström.
31 De flitigast förekommande konstnärerna var Roger Högfeldt, Oscar Wiklundh, Gunnar Widholm och Paul Myrén.
32 «Jul», Carl Malmberg.
33 «Säg minnes du?» 1926, Hjalmar Wallander.
34 «Julottefärd», Fritjof Joseph.
35 «Nyårsnattens klockor ringa», 1931, Elf Norrbo.
36 Hultén 1977:12 ff.
37 Ledin 2001:32 ff.
38 «Julängeln till människorna», 1933, Sam Vinge.
39 «Säg minns Du», 1935, Axel Kärfve.
40 «Julkvällsdrömmar», 1936, Axel Kärfve.
41 1937.
42 «En rimlek över julen förr och nu», 1938, Martin Nilsson.
43 Ibid.
44 Ingen av dikterna är ironiska betraktelser, vilket poeten och litteraturkritikern Tom Hedlund påpekar inte är ovanligt i genren julpoesi. Han framhåller också att mycken julpoesi är avsedd att sjungas, «Poeterna har präglat vår jul», Svenska Dagbladet 24. december 2008.
45 «Den gamle skaldens sång», 1939, Victor Arendorff.
46 «En längtares julpsalm»,1940, Victor Arendorff.
47 «Julringning», 1941, Emil Kléen 1868-1898.
48 Hämtat från Projekt Runeberg 12. augusti 2020: http://runeberg.org/lucifer/ .
49 G. Walfrid Wilhelmsson (1860-1939).
50 "Julen 1942", Hjalmar Larsson.
51 «Jul 1943», Einar Norlén.
52 Ibid.
53 «Sanningens konung», Victor Arendorff.
54 Illustratör Gunnar Widholm.
55 Svensk mediedatabas, Kungliga biblioteket.

56 «Den gamla handen», Hjalmar Larsson.
57 «Jul vid kolmilan», 1946, Hjalmar Larsson.
58 «Borta med vinden», Hjalmar Larsson.
59 Ibid.
60 «Jätteflyget», Victor Arendorff.
61 «Ljus blir världen», Victor Arendorff.
62 Ibid.
63 Ibid.
64 Häri underförstås Familjetidningen Smålänningen, Smålänningens Jul och Mors Jultidning.
65 Smålänningens Jul 2018.
66 Ibid.
67 Familjetidningen Smålänningen, 29 december 1962.
68 Herbert Granliden i Smålänningens Jul 1940.
69 Karlsson 1994. Ref till Gullestad (1989) "Small Facts and Large Issues: The Anthropology och temporary Scandinavian Society". Annual Review of Anthropology, vol 18.

Takk:

Studien av *Smålänningens Jul* har gjorts möjlig tack vare ett stipendium från Svensk mediehistorisk förening

Litteratur

Albinsson, G. (1962). *Svensk populärpress 1931-61: utvecklingstendenser, marknadsbeskrivning och efterfrågeanalys*. Stockholm: Almqvist Wiksell.

Boëthius, Ulf (1990). «Högt och lågt inom kulturen. Moderniseringsprocessen och de kulturella hierarkierna.» Ingår i Fornäs, Johan & Boëthius, Ulf (1990). *Ungdom och kulturell modernisering*. Stockholm: Symposion.

Carlstoft Bramell, A-K. (2007). *Vilhelm Moberg tar ställning: en studie av hans journalistik och tidsaktuella diktning*. Dissertation. Stockholm: Carlsson.

Dalström, K. (1921). *Den röda ungdomens kulturkamp*. Stockholm: Fram.

Hansson, P-A. (1936) «Medborgerlig anda och gärning: Tal på Skansen på Bondens Dag den 28 juli 1935». *Fataburen: Nordiska museets och Skansens årsbok*, Stockholm: Nordiska museets förlag. urn:nbn:se:nordiskamuseet:diva-401

Hedlund, T. (2008). «Poeterna har präglat vår jul». *Svenska Dagbladet* 24. december 2008.

Hultén, B. (1977). *Kulturtidskrifter på 30-talet: Nordeuropa, Ateneum, Fronten*. Dissertation, Stockholms Universitet.

Jonsson, G. (1998). En typografisk resa genom tre sekel. I Burius, A. (red.) *Några hyll(nings) centimeter.* Stockholm: Kungliga biblioteket.

Karlsson, J. CH. (1994) «Finns svenskheten? En granskning av teorier av svenskt folklynne, svensk folkkaraktär och svensk mentalitet». *Sociologisk forskning 1*, 1994:44.

Larsson, L. (1989). *En annan historia: om kvinnors läsning och svensk veckopress*. Dissertation, Lund: Lunds universitet.

Ledin, P. (1997). *«Med det nyttiga skola wi söka att förena det angenäma- «: text, bild och språklig stil i veckopressens föregångare*. Lund: Lunds universitet, Institutionen för nordiska språk.

Ledin, P. (2000). *Veckopressens historia Del II*. Lund: Lunds universitet, Institutionen för nordiska språk. http://oru.diva-portal.org/smash/get/diva2:656076/FULLTEXT01.pdf

Lindorm, P-E. (1951). *Svensk humor under 100 år: en kavalkad i ord och bild*. Stockholm: Hökerberg.

Lundström, G., Rydén, P. & Sandlund, E. (red.) (2001). *Den svenska pressens historia 3. Det moderna Sveriges spegel (1897-1945)*. Stockholm: Ekerlid.

Nationalencyklopedin, försvarsfrågan. http://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/försvarsfrågan (hämtad 4. augusti 2020)

Platen, M.V. (1978). *Den unge Vilhelm Moberg: en levnadsteckning*. Stockholm: Bonnier.

Ramström, E. (red.) (1981). *En fri tidning: Arbetaren, syndikalistisk pressröst 60 år.* Stockholm: Federativ.

Utredningen om makt, integration och strukturell diskriminering (2006). *Mediernas Vi och Dom. Mediernas betydelse for den strukturella diskrimineringen.* Stockholm: Fritze.

Utredningen om makt, integration och strukturell diskriminering (2006). *Arbetslivets (o)synliga murar: rapport*. Stockholm: Fritze.

Tidningar

Familjetidningen *Smålänningen*
Smålänningens Jul
Mors Jultidning

Ill: Endre Barstad Grafisk © 2020

Klimakommunikasjonen i vestlandske medier

Anja Marken
Master i Culture, Environment and Sustainability
Arealplanleggar Aurland kommune
anja.marken@gmail.com

Klimakommunikasjonen i media har lenge vore basert på katastrofe, kostnad, usikkerheit og tap. Dette har hatt ein negativ effekt på lesarane sin oppfatning av klimaendringane, dei vender heller det døyve øyret til. Ut frå dette ville eg studere media på Vestlandet, før og etter klimakonferansen i Paris i 2015 – men òg korleis lesarane reagerte på dekninga. Eg fann at nyheitsmagasina skreiv lite om korleis me må redusere forbruket vårt eller gjere systemforandringar for å redusere klimagassutsleppa. Derimot definerte dei klimaendringane som ein trussel og eit problem som skjer i andre land og for framtidige generasjonar, og dei hadde eit overveldande fokus på korleis ny teknologi ville gje ei løysing på klimakrisa. Dei lesarane eg intervjua, var kritiske til denne dekninga – uansett kva dei sjølve meinte om klima.

I masteroppgåva mi, *Reframing climate change communication in the Norwegian west coast media* frå 2017, såg eg nærare på korleis media på Vestlandet rapporterte om klimaendringane ved hjelp av teorien *framing*. Eg analyserte artiklar som var publiserte i perioden før og etter klimakonferansen i Paris, og intervjua lesarane og journalistane frå desse nyheitsmagasina. Forsking har vist at måten me rammar inn klimaendringane på, har ein stor innverknad på korleis sjølve problemet har blitt oppfatta av publikum.[1] Eg ønska derfor å forstå korleis media på Vestlandet har frama klimaendringane, korleis denne innramminga har påverka lesarane, i tillegg til å undersøka om det er andre måtar media kan skrive om klimaendringane på.

Klimaendringane har vorte portretterte som eit stort problem som det er vanskeleg for lesarane å løyse på eiga hand. Når lesarane vert konfrontert med eit slikt problem dei ikkje kan gjere noko med, vil dei ikkje bli motiverte til å gjere noko med det. Det er i staden meir sannsynleg at dei avviser heile problemet, meiner forskarar.[2] Det er nemleg fleire forsvarsmekanismar som slår inn ved ein slik konfrontasjon: fornekting, tanken om at det ikkje kjem til å skje med deg, at andre er årsaka til problemet, at problemet ikkje er så stort som det verkar, eller trua på at lettvinte løysingar vil bli funne i tide.[3]

Media på Vestlandet hadde eit overveldande fokus på det grønne skiftet og teknologiske løysingar.

Løysinga på denne fornektinga har vore å formidle meir informasjon, fakta og ny forsking.[4] Statistikk og grafar vert derimot behandla av den analytiske delen av det kognitive systemet vårt, mens det er kjensleladde bilete og forteljingar som leiar oss til handling.[5] Dersom fakta-kommunikasjonen skal fungere, må lesarane allereie ha ei underliggande forståing av informasjonen som vert presentert. I tillegg må fakta og figurane vere skreddarsydde til dei ulike gruppene som tek imot denne informasjonen.[6]

Korleis klima har blitt innramma

Framing handlar enkelt forklart om korleis ein rammar inn ein bodskap. Denne innramminga avgjer korleis folk flest oppfattar, forstår og hugsar eit problem, og korleis dei reagerer på denne informasjonen i ettertid.

Derfor spelar framing ei spesielt stor rolle i politikk, fordi den gjev merksemd til nokre element i ei sak, mens den neglisjerer andre sider av saka, og dermed påverkar publikum sin reaksjon på saka.[7] Lesarane av ein nyheitsartikkel er avhengige av innrammingane for å forstå og diskutere eit tema, mens journalistane bruker dei til å skrive ein interessant og tiltrekkande artikkel, og vinkle han.[8] Det var difor naturleg for meg å bruke denne forståinga i oppgåva mi.

I 2013 publiserte James Painter ein analyse av tre aviser i seks forskjellige land.[9] Painter konkluderte med at media fokuserte på dei dramatiske aspekta av klimaendringane gjennom katastrofe-framing.[10] Katastrofe-framing framhevar konsekvensane av klimaendringane, som ekstremvêr og matmangel. Maxwell T. Boykoff fann i sin analyse av fire tabloid-aviser i Storbritannia at overskriftene om klimaendringane var prega av frykt, elendige forhold og dommedag. I tillegg vart klimaendringane sett inn i eit rammeverk av ekstremvêr, karismatisk megafauna, (som isbjørn), og politisk retorikk.[11]

Ifølgje desse publikasjonene vil ny teknologi føre til reduserte utslepp og er dermed ei løysing på klimakrisa.

Anna forsking viser at usikkerheit blant klimaforskarane har vore eit tema media har fokusert på, noko som har vorte forsterka gjennom den journalistiske norma «balanse». Det er viktig for ein journalist at alle sidene i ei sak vert presenterte. I klimadekninga derimot, kan det sjå ut til at dette har ført til ein feilaktig balanse. 97 prosent av klimaforskarane er einige om at klimaendringane er menneskeskapte, men når forskarane som meiner noko anna, til stadigheit fekk kome til orde, verkar det som om denne prosentandelen var mykje mindre.[12] I tillegg til dette har det vore fokus på distanse og tap i klimarapporteringa. Distanse portretterter klimaendringane som noko som skjer langt vekke og i framtida,[13] mens tap viser fram alt me kjem til å miste på grunn av klimaendringane, som sommarfuglar og snø. Frå eit psykologisk perspektiv er dette uheldig, då folk hatar tap dobbelt så mykje som dei liker å vinne ting.[14]

Problemet med denne typen innramming er at den har hatt ei distanserande effekt på lesarane, som har følt seg overvelda og apatiske.[15] Klimaendringane er eit komplekst og usynleg problem. Dermed har det vore vanskeleg for lesarane å forstå korleis ein kort tur på butikken eller eit kjøp av eit nytt klesplagg er med på å bidra til at klimaet rundt oss forandrar seg. I staden har klima vorte oppfatta som noko som skjer i Arktis eller Stillehavet.[16]

Fokus på ny teknologi og det grøne skiftet

I masteroppgåva mi analyserte eg artiklar som vart publiserte i *Bergens Tidende (BT)*, *Sysla* og *Energi og Klima*. *Bergens Tidende* er ei regional avis som når ut til alle samfunnsgruppene på Vestlandet, mens *Sysla* skriv om næringslivet og har hovudsakleg lesarar derifrå. *Energi og Klima* når ut til dei som ønskjer å spesialisere seg på klimafeltet. *Sysla* var opphavleg ei digital nettavis etablert i 2014 som bestod av fleire seksjonar, blant anna *Sysla Grønn* og *Sysla Olje og Energi*. *Sysla* var eit samarbeid mellom *Bergens Tidende* og *Stavanger Aftenblad*, men er no vorte ein del av *E24*. *Energi og Klima* er nettavisa til Norsk klimastiftelse. Både *Sysla* og *Energi og Klima* har redaktørplakat og følgjer Ver Varsam-plakaten. Sidan alle desse nyheitsmagasina har hovudsetet sitt på Vestlandet, var det òg interessant å undersøke korleis olje- og gassindustrien påverka kommunikasjonen til desse nyheitsmagasina. Sjølv om min empiri er frå Vestlandet, trur eg funna òg kan vere relevante for store delar av media i resten av landet.

Forskinga mi viste at media på Vestlandet fokuserte i overveldande grad på det grøne skiftet og teknologiske løysingar. Det grøne skiftet var ei av hovudrammene som vart brukt i alle dei tre nyheitsmagasina, men dei brukte likevel denne innramminga på litt forskjellig måte. *BT* brukte det grøne skiftet til å diskutere korleis enkeltindivid, industrien og regjeringa bidrar til det grøne skiftet, og omtala det grøne skiftet som noko som bør skje. *Sysla* fokuserte på industrien og diskuterte korleis ny teknologi vil

føre til nye forretningsmoglegheiter og reduserte utslepp, og peika på at det grøne skiftet allereie skjer i industrien. *Energi og Klima* diskuterte statusen for det grøne skiftet og refererte til det som ein pågåande prosess som er umogleg å stoppe. *Energi og Klima* skreiv òg om korleis ny teknologi vil gje ei løysing på klimakrisa, og poengterte at fortsett oljeutvinning er ein finanisell risiko.

Fokuset på ny teknologi var noko alle dei tre nyheitsmagasina hadde til felles. Ifølgje desse vil ny teknologi føre til reduserte utslepp og er dermed ei løysing på klimakrisa. Med unntak av nokre få artiklar i *BT*, skreiv ingen av desse nyheitsmagasina artiklar om korleis me må redusere forbruket vårt eller gjere systemforandringar for å redusere klimagassutsleppa. I staden sit lesarane igjen med eit inntrykk av at teknologi vil løyse alle problema våre. Dette kan ha ein samanheng med oljeindustrien sin sterke posisjon på Vestlandet. Dette fokuset har ein distanserande effekt på lesarane og leiar dei til å tru at teknologi kan løyse alle problema våre relatert til klimaendringane, noko som gjer det mogleg å halde fram med business as usual.

Dette fokuset kan skape inntrykk av at teknologi kan løyse alle problema relatert til klimaendringane, noko som gjer det mogleg å halde fram med business as usual.

Klimaendringar for framtidige generasjonar

Påverknaden frå olje- og gassindustrien var mest tydeleg i olje- og energi seksjonen i *Sysla*. Denne seksjonen såg ut til å favorisere olje- og gassindustrien sitt perspektiv på klimaendringane, og fortalde ein historie om korleis olje- og gassindustrien gjer alt i sin makt for å redusere klimagassutsleppa sine, men me treng framleis olje. Derfor bør me halde fram med å bruke fossil energi fordi ny teknologi vil gjere produksjonen reinare. *Energi og Klima* hadde derimot eit mykje meir kritisk syn på denne industrien. Dei argumenterte med at å halde fram med oljeutvinninga er ein finanisell risiko. Dei prøvde med andre ord å endre rammeforståinga for industrien.

Media på Vestlandet definerte klimaendringane som ein trussel og eit problem som skjer i andre land og for framtidige generasjonar. I tillegg til grøn skifte-innramminga, brukte desse nyheitsmagasina òg ein katastrofe-innramming for å legge trykk på kor alvorleg klimaendringane er. Men, dei snakka berre om desse konsekvensane i ein utanlandsk kontekst. Dei diskuterte ikkje korleis internasjonale katastrofar, som krig og migrasjon, vil påverke Noreg. Framinga deira var heller provinsiell og egoistisk.

Klimaendringane blei portretterte som eit problem som skjer «der ute», og fokuset var på korleis me kan halde fram med olje- og gassproduksjonen vår i Noreg. *Energi og Klima* var dei einaste som aktivt prøvde å forandre denne historia. Innramminga til *Energi og Klima* var derimot teknologiorientert, og fokuset var på myndigheitene og eliten. Grasrotnivået vart heilt ekskludert.

Rammeutforminga blant media på Vestlandet inkluderte heller ikkje alle aspekta ved klimaendringane. I staden fokuserte dei på korleis det er opp til myndigheitene, ny teknologi og oljeindustrien å løyse klimakrisa. Denne måten å snakke om klima på er ikkje så veldig mobiliserande. Fleire forskarar argumenterer med at me må snakke om klima på ein måte som gjev lesarane håp og inspirasjon til å arbeide mot nye løysingar.

Kritisk til den norske klimadekninga

Forskinga mi viser at framinga som vart brukt av nyheitsmagasina eg studerte, påverka kva oppfatning lesarane hadde av klimaendringane. Men andre aspekt av livet deira, slike som verdisystemet deira og arbeidsplassen, har òg ein innverknad. Til dømes argumenterte lesarane som hadde ei tilknyting til oljeindustrien, at Noreg bør halde fram med å utvinne olje, medan dei som hadde ein miljøretta bakgrunn argumenterte for det motsette. Det viser korleis det grunnleggande verdisystemet deira gjer dei mottakelege for forskjellige typar innramming.

Informantane mine var kritiske til klimadekninga i norske medier. Dei argumenterte med at mediadekninga ikkje er global nok, og at journalistane

verken har kunnskapen eller ressursane til å utvide klimadekninga meir. Derfor gjekk lesarane direkte til dei vitskaplege ressursane når dei var på jakt etter informasjon om klimaendringane. Samstundes kunne dei ønskje at media relaterte klimaendringane til lokale tema, og skreiv meir om resultata av endringane våre, positive historier og løysingar når dei skreiv om klimaendringane.

Ifølgje forskarane som argumenterer med at me må snakke om klima på ein annan måte, må me skreddersy bodskapen til ulike grupper basert på deira verdisystem og haldningar. Ein kan til dømes ikkje snakke om klima på same måten til ein økonom som til ein miljøvernar,[17] og ein må bruke metaforar og døme som gjer klimaendringane meir relevante for kvar enkelt.[18] Det ville òg vere nyttig å kople klimaendringane til lokale truslar, og inkludere andre aspekt i diskusjonen som helse, økonomi og nasjonal sikkerheit. Dermed snakkar me om klimaendringane på ein måte som vedkjem alle.[19]

Reframinga har begynt

Eit døme på ein metafor me kan bruke, er å omtale drivhuseffekten som «eit tjukt teppe av karbondioksid som fangar varme i atmosfæren».[20] Slike metaforar gjer det mykje lettare for lesarane å visualisere og forstå vitskapen relatert til klimaendringane. Dersom me knyter klimaendringane opp til lokale truslar, verkar problemet meir viktig og akutt enn globale problem gjer.[21] Til dømes ved å relatere endringane til aukande ras- og flaumfare i Noreg.

Forsking har vist at negative kjensler fører til lite støtte for klimahandling, mens positive kjensler fører til auka støtte. Det er derfor viktig å vere merksam på lesarane sine kjensler når ein kommuniserer om klimaendringane.[22] Dersom folk er positive til ei løysing, vil denne fungere betre enn viss løysinga er implementert gjennom skuldkjensle, reglar, frykt eller straff.[23] Viss ein ønskjer å skape handling, må ein få lesarane til å engasjere seg i ei framtid verd å kjempe for. Dette kan gjerast ved å peike på mange av dei positive tiltaka som allereie har skjedd,[24] i tillegg til å snakke meir om løysingar og klimatilpassing.[25] Sett frå lesarane sin ståstad vil folk ofte vite kva dei kan gjere, at dei er i stand til å gjere det, og at andre gjer det same. Å gje informasjon om løysingar er dermed vel så viktig, om ikkje viktigare, enn å gje informasjon om problemet.[26]

Forskinga mi viser at dei norske journalistane har begynt å snakke om klima på ein annan måte enn ut frå katastrofe-innramminga. Men fokuset har så langt vore på det grøne skiftet, ny teknologi og den finansielle risikoen knytt til oljeutvinninga. Eg fann ein mangel på ei visjonær innramming som tar for seg korleis eit klimavennleg samfunn skal sjå ut. Det var heller ingen debatt som tar i betraktning korleis alle delar av samfunnet vårt vil bli påverka av klimaendringane, og det var ingen diskusjon rundt korleis endringane i verda vil påverke Noreg. Eg trur heller ikkje dei fleste journalistane i Noreg har nok kunnskap om klimaendringane og «framing», eller tid og ressursar til å byggje nye forståingsrammer for debatten, og mange vil nok meine at det ikkje er deira oppgåve å gjere det. Ei slik «reframing» vil nok mest sannsynleg kome frå informantane deira, eller journalistar som skriv for eit agendadriven magasin i staden for ei avis som følgjer den journalistiske normen om objektivitet.

Notar

1 Spence og Pidgeon 2010: 16
2 Dirikx og Gelders 2009: 209
3 Moser 2007: 67–68
4 Stoknes 2015: 14
5 Busch 2015: 22
6 Stoknes 2015: 52
7 Teorien «framing» vart gjord kjend av antropologen Erving Goffman i 1974, og er blant anna ført vidare av Robert Entman. Entman definerer «framing» som ein måte å skildre makta til ein tekst på: «to select some aspects of a perceived reality and make them more salient in a communicating text, in such a way as to promote a particular problem, definition, casual interpretation, moral evaluation, and/or treatment recommendation for the item described» (Entman 1993: 51–52). George Lakoff, som har studert framing i den amerikanske politikken, skildrar vidare frames som mentale strukturar som formar måten me ser verda på. Dei påverkar handlingane våre og korleis me oppfattar desse handlingane. Ifølgje Lakoff (2014: xi–xxi) er frames ein del av underbevisstheita vår, og til meir me brukar ein frame, til sterkare vert han.
8 Nisbet 2009: 15, Pavlik 2010: 312. Eit døme på korleis same temaet har blitt «frama» på ulike måtar i media er måten koronakrisa har blitt omtala på. Statsminister Erna Solberg omtalar til dømes koronakrisa som ein nasjonal dugnad, ein retorikk som er typisk norsk, og peikar på folkesjela vår. I staden for å kommandere og forby åtferda vår, minner regjeringa oss på at me er eit dugnadsfolk. Dermed står me opp for fellesskapet, med glede og stoltheit. Den amerikanske presidenten Donald Trump derimot, omtalar korona som «det kinesiske viruset» som amerikanarane skal gå til krig mot. På denne måten avleiar han merksemda frå seg sjølv og si handteringa av krisa og nyttar sjansen til å angripe motstandarane. Dermed «framer» òg Trump seg sjølv som ein krigspresident (Kjeldsen 2020).
9 Painter 2013: 70
10 Painter 2013: 112
11 Boykoff 2008: 557
12 Boykoff og Boykoff 2004: 129
13 Stoknes 2015: 49
14 Stoknes 2015: 113
15 Moser 2007: 68
16 Dilling og Moser 2007: 5–6
17 Adomßent og Godeman 2011: 35
18 Nisbet 2009: 15
19 Busch 2015: 23
20 Bostrom og Lashof 2007: 38–39
21 Leiserowitz 2007: 53
22 Ring 2005: 412
23 Stoknes 2015: 94
24 Moser 2007: 74–75
25 Shanahan 2007: 3
26 Moser og Dilling 2007: 505

Masteroppgåve:

Anja Marken (2017). *Reframing climate change communication in the Norwegian west coast media. What are the framing patterns in the «oil rich» west coast, how do they affect the readers, and what can we learn from the journalists.* Masteroppgåve i Culture, Environment and Sustainability ved Senter for utvikling og miljø, Universitetet i Oslo
https://www.duo.uio.no/handle/10852/60472

Litteratur:

Adomßent, M. og Godemann, J. (2011). «Sustainability Communication: An Integrative Approach.» I Godemann, J. og Michelsen, G. (red.), *Sustainability Communication Interdisciplinary Perspectives and Theoretical Foundations*, s. 27–37. Dordrecht, Nederland: Springer.

Bostrom, A. og Lashof, D. (2007). «Weather it's climate change?» I Moser, S.C. og Dilling, L. (red.). *Creating a Climate for Change. Communicating Climate Change and Facilitating Social Change*, s. 31–43. New York: Cambridge University Press

Boykoff, M.T. (2008). «The cultural politics of climate change discourse in UK tabloids.» *Political Geography* (27) s. 549–569. DOI: 10.1016/j.polgeo.2008.05.002.

Boykoff, M.T. og Boykoff, J.M. (2004). «Balance as bias: global warming and the US prestige press.» *Global Environmental Change* (14) s. 125–136. DOI: 10.1016/j.gloenvcha.2003.10.001.

Busch, K.C. (2015). «Polar Bears or People? Exploring Ways in Which Teachers Frame Climate Change in the Classroom.» *International Journal of Science Education*, Part B, s. 1–29. Lest 4. januar 2016. DOI: 10.1080/21548455.2015.1027320.

Dilling, L. og Moser, S.C. (2007). «Introduction.» I Susanne C. Moser og Lisa Dilling (red.). *Creating a Climate for Change. Communicating Climate Change and Facilitating Social Change*, s. 1–27. New York: Cambridge University Press

Dirikx, A. og Gelders, D. (2009). «Global Warming through the Same Lens. An Explorative Framing Study in Dutch and French Newspapers.» I Boyce, T. og Lewis, J. (red.) *Climate change and the Media*, s. 200-210. New York: Peter Lang

Entman, R. M. (1993). «Framing: Toward Clarification of a Fractured Paradigm.» *Journal of Communication* 43 (4) s. 51 –58.

Kjeldsen, J.E. (2020). «Skal vi gå til krig, eller holder det med dugnad?» *Bergens Tidende*, debattinnlegg. https://www.bt.no/btmeninger/debatt/i/Xg7q0m/skal-vi-gaa-til-krig-eller-holder-det-med-dugnad

Lakoff, G. (2014). *The All New Don't Think of an Elephant! Know your values and frame the debate*. USA: Chelsea Green Publishing

Leiserowitz, A. (2007). «Communicating the risks of global warming: American risk perceptions, affective images, and interpretive communities.» I Moser, S.C. og Dilling, L. (red.) *Creating a Climate for Change. Communicating Climate Change and Facilitating Social Change*, s. 44–63. New York: Cambridge University Press

Moser, S. C. (2007). «More bad news: the risk of neglecting emotional responses to climate change information.» I Moser, S.C. og Dilling, L. (red.), *Creating a Climate for Change. Communicating Climate Change and Facilitating Social Change*, s. 64–80. New York: Cambridge University Press

Nisbet, M.C. (2009). «Communicating Climate Change: Why Frames Matter for Public Engagement.» *Environment: Science and Policy for Sustainable Development* 51 (2) s. 12–23. Lest 4. januar 2016. DOI: 10.3200/ENVT.51.2.12–23

Painter, J. (2013). *Climate change in the media. Reporting risk and uncertainty*. London: I. B. Tauris

Pavlik, J. V. (2010). «News Framing and New Media: Digital Tools to Re-engage an Alienated Citizenry.» I Reese, S.D., Gandy Jr., O.H, og Gran, A.E. (red.), *Framing public Life. Perspectives on media and our understanding of the social world*, s. 311–321. New York: Routledge

Ring, W. (2015). «Inspire Hope, Not Fear: Communicating Effectively About Climate Change and Health.» *Annals of Global Health* 81 (3) s. 410–415. DOI: http://dx.doi.org/10.1016/j.aogh.2015.06.006

Shanahan, M. (2007). «Talking about a revolution: climate change and the media.» An IIED Briefing.

Spence, A. og Pidgeon, N. (2010). «Framing and communicating climate change: The effects of distance and outcome frame manipulations.» *Global Environmental Change* (20) s. 656–667.

Stoknes, P.E. (2015). *What We Think About When We Try Not To Think About Global Warming: Toward A New Psychology Of Climate Action*. USA: Chelsea GreenPublishing

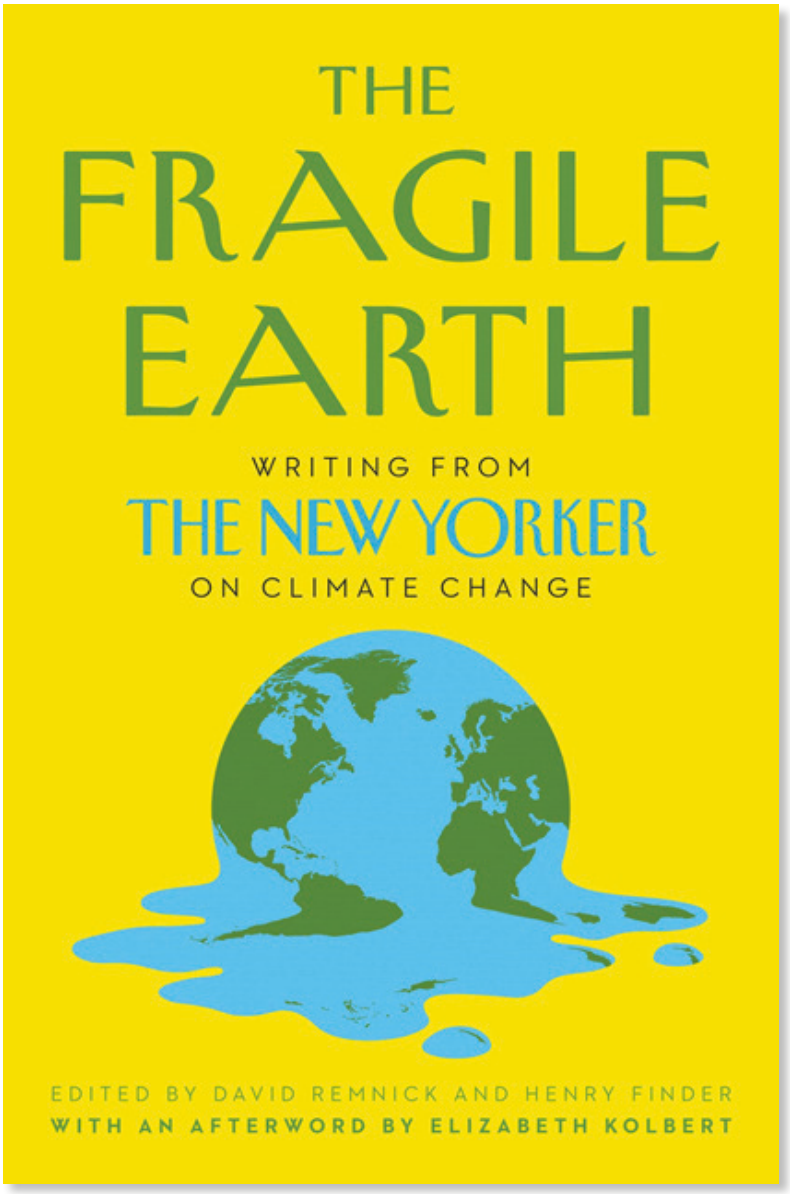

Bok: The Fragile Earth: Writing from The New Yorker on Climate Change. HarperCollins 2020.

Bok

David Remnick og Henry Finder
The Fragile Earth: Writing from The New Yorker on Climate Change.
HarperCollins 2020.
560 sider

En sårbar klode

På sett og vis en fryd å lese om noe så trist

Lars Sandved Dalen
Biolog (PhD), seniorrådgiver ved NIBIO
Masterstudent i journalistikk, fagforfatterlinjen, OsloMet
lars.dalen@nibio.no

Ukemagasinet *The New Yorker* har lang tradisjon i å publisere artikler om naturen rundt oss og om dens sårbarhet. Noen eksempler er Rachel Carsons «The Sea» i 1951 og «Silent Spring» i 1962, samt John McPhees «Encounters with the Archdruid» fra 1971 – om dem som forsøkte å beskytte naturmiljøet og dem som søkte å utnytte det. Boken *The Fragile Earth*, redigert av David Remnick og Henry Finder, består av et utvalg artikler, for det meste reportasjer, knyttet til global oppvarming, utgitt i trettiårsperioden 1988-2018.

Artiklene er velskrevne og spekket med fakta om landene og verdensdelene, menneskene, dyrene og plantene – ja til og med geologien – som blir rammet av global oppvarming

Antologien er tredelt: hvordan vi havnet her, hvordan det er nå og hva som kan gjøres. Artiklene er velskrevne og spekket med fakta om landene og verdensdelene, menneskene, dyrene og plantene – ja, til og med geologien – som blir rammet av global oppvarming. Reportasjene og bokanmeldelsene vekker sterke følelser; både av glede over språket og det journalistiske arbeidet, fortellingene og menneskene vi møter, men samtidig et usigelig ubehag over situasjonen vi mennesker har satt oss og kloden i etter noen få tiårs fossil-forbrenningsfest.

Gjennom vår tøylesløse oppbrenning av kull, olje og gass har vi (menneskeheten) gitt opphav til vår egen geologiske periode – antropocen. Karbonatomer fanget av planter og lagret i sedimenter i hundrevis av millioner av år har i løpet av noen få decennier gått med til å fyre opp vår sivilisasjon. Kunnskapen om drivhusgassenes oppvarmende effekt på jordas atmosfære har vært kjent i over 150 år, og de første virkelige advarslene om at menneskeheten var i stand til å endre klimaet på kloden kom allerede på slutten av 1950-tallet. Utover 1970- og 1980-tallet tiltok tegnene på global oppvarming, og advarslene – både fra forskere, natur- og miljøvernere, politikere og journalister – økte, og kulminerte kanskje rundt 1990. Det var lenge problematisk for meteorologer og andre klimaforskere å si med sikkerhet at kloden var i ferd med å varmes opp – og at mennesket selv stod bak – men varme og tørre somrer, og ikke minst den amerikanske klimaforskeren James Hansens høringsuttalelser i det amerikanske senatet sommeren 1988 – gjorde sitt til at verden fikk øynene opp for alvoret.[1] Hansen ble selv kritisert av sine forskerkollegaer for å trekke for vide slutninger basert på et begrenset tallmateriale.[2]

Journalister og aktivister

Noen som imidlertid ikke lot seg stoppe var journalistene. I 1988 skrev en ung journalist ved navn Bill McKibben en advarende artikkel for *The New*

Yorker. Artikkelen «The End of Nature», som kom ut i bokform i 1989, viser en 28-årig journalist som med egne ord, 30 år senere, var «out on a limb» rent faglig sett, men som i retrospekt traff godt med advarslene om følgene av menneskeskapt global oppvarming. Samme år økte også oppmerksomheten i Norge, blant annet da NRK-journalistene Torbjørn Morvik og Petter Nome laget TV-dokumentaren «Året 2048» som man i ettertid kan se at beskrev påfallende godt hvordan klimaet kom til å endre seg.

Siden har journalisten, forfatteren og miljøverneren Bill McKibben for lengst valgt aktivistrollen. I 2007 var han med og startet klimakamporganisasjonen *350.org*, som han i dag leder, og han har vært med og organisert tusenvis av demonstrasjoner og kampanjer for å få slutt på bruk av fossil energi. Den siste delen av boka *The Fragile Earth* består av åtte reportasjer som nettopp tar for seg hvilke mulige løsninger vi har foran oss. Reportasjene spenner fra miljøvennlige byer slik som New York, treplanting i Sahara, teknologi-fiks, tilpasning og fornybar energi – men også om hvordan utvikling av vegetarburgere kan bidra til store reduksjoner i utslippene av klimagasser.[3]

Reportasjene spenner fra miljøvennlige byer slik som New York, treplanting i Sahara, teknologi-fiks, tilpasning og fornybar energi – men også om hvordan utvikling av vegetarburgere kan bidra til store reduksjoner i utslippene av klimagasser

Alt i alt er *The Fragile* Earth en nydelig bok som viser vei for dem som lurer på hvordan klimajournalistikk kan utøves: Storslåtte reportasjer som dekker mange ulike deler av kloden, og sterke møter med menneskene som utgjør en forskjell – fra de indiske (og norske) klimaforskerne som studerer isbreenes bevegelser i Himalaya, hvalfangerne og lokalpolitikerne i Alaska som strever med oljeselskaper og is som forsvinner, forskerne som forsøker å forstå skogfroskenes forsvinninger i Mellom-Amerika, til brannslukkere i Australia, Oklahoma og California, og den nærmest besatte økologen og fugleforskeren som vier 30-40 år av sitt liv til studiet av adeliepingvinenes vekst og fall i Antarktis. Det er en fornøyelse å lese, og det er med skrekkblandet fryd fakta flenger klimaskeptikernes argumenter fra hverandre – det er ikke synsing, det er science – og samtidig en fortvilelse over at vi (menneskeheten, og dessuten oljeselskapene) har kunnet la det gå så lang tid før vi tok affære.

200 milliarder tonn karbon

Som *New Yorker*s faste miljøjournalist Elizabeth Kolbert skriver i etterordet: Det er en grunnleggende frakopling, det vi kan kalle en kognitiv dissonans, mellom de essayistiske reportasjetekstene og bokanmeldelsene og det faktum at det i USA, siden slutten av 1980-tallet, har blitt spydd ut 200 milliarder tonn karbon til atmosfæren – det er like mye CO_2 som det frem til da hadde blitt sluppet ut siden starten på den industrielle revolusjon. Og milliarder på milliarder av dollar (hvor mye er egentlig «trillions of dollars»?) har blitt investert i kullkraftverk, olje- og gassrørledninger, oljeraffinerier og en haug med andre prosjekter knyttet til fossil energi som – i en mer fornuftig konstruert verden – aldri skulle vært bygget. Og vi merker det jo – at det vitterlig blir varmere. Som Kolbert påpeker: Den glohete sommeren i 1988, da NASA-forskeren James Hansen vitnet om menneskeskapt global oppvarming for senatet i Washington D.C., er ikke lenger noen spesielt varm sommer.[4] Den globale middeltemperaturen har fortsatt å stige siden, og den skåldhete sommeren 1988 stikker seg ikke lenger ut som spesielt het. 1990-tallet har, i gjennomsnitt, vært varmere enn 1980-tallet, 2000-tallet varmere enn 1990-tallet – og det siste tiåret desto mer. Hvert av de siste fem årene er rangert som de varmeste noen sinne.

Men hvordan kom vi hit? Hva var det som gikk så fryktelig galt? Mye av skylden kan ifølge boken legges på oljeselskapene, som gjennom koordinerte kampanjer har klart å skape usikkerhet omkring klimaforskernes beregninger om menneskeskapt global oppvarming og på den måten hindret at viktige politiske beslutninger kunne vært tatt tidligere.

Som Bill McKibben skriver i sitt brutale retrospektive essay *Life on a Shrinking Planet* – om hvordan

oljeselskapene visste, men likevel bevisst villedet, og manipulerte, offentligheten og politikerne ved å så tvil om vitenskapen knyttet til menneskeskapt global oppvarming – «Had Exxon and its peers passed on what they knew to the public, geological history would look very different today».

For oljeselskapene var noen av de første som visste om menneskeskapt global oppvarming. Det amerikanske selskapet Exxon er verdens største oljeselskap, og de var klar over at det de produserte førte til klimaendringer flere tiår før James Hansens vitnemål om dette i Senatet i 1988. I sitt essay viser McKibben til avsløringer av *Los Angeles Times* der det går frem at oljeselskapene gjennom tankesmier som «the Global Climate Coalition» bevisst gikk inn for å påvirke politikkutformingen knyttet til global oppvarming. Det er mye som tyder på at oljeselskapene bevisst har gått inn for å utnytte usikkerheten i klimaforskernes beregninger til å forvirre både allmennheten og politikerne. Og, som McKibben påpeker, det er ikke sikkert at det er ulovlig å holde sannheten om global oppvarming skjult, slik Exxon har gjort – den første grunnlovsendringen (first amendment) gir en viss beskyttelse i så henseende – men, det har ikke hindret New Yorks statsadvokat fra å gå til sak – for det å lyve for aksjonærene er ikke lov.

Så, påpeker McKibben, det virkelige mysteriet fremtidens historikere vil bli satt til å finne ut av er hva som gikk så riv ruskende galt med vårt styringssett og vår kultur som gjorde at vi ikke, i praksis, har gjort noen verdens ting for å stanse de store selskapene innen kull, olje og gass. Mulige forklaringer? Tja. McKibben peker på at det helt sikkert er myriader av ulike faktorer som kan forklare vår evne til ikke å handle – det være seg intellektuelt, psykologisk eller politisk – men han trekker spesielt frem forfatteren og filosofen Ayn Rand. Hennes tanker omkring «the virtue of selfishness» (egoisme som dyd) og tøylesløs kapitalisme er beundret av mange amerikanske politikere og økonomer. USAs sittende president Donald Trump har sagt at Rands bok *Kildens utspring* (*The Fountainhead*) er hans favorittbok. Slagord som «Government is bad», «Solidarity is a trap» og «Taxes are theft» fortsetter å påvirke dagens politikere og klinger godt for dem med store økonomiske interesser i fortsatt utnyttelse av fossil energi. Resultatet av det hele er at den politikken mektige land som USA fører, og adferden til mektige selskaper, i løpet av kanskje så lite som 50 år har endret jordas geologiske historie for godt.

Spor i hver kubikkmeter

For, som Kathryn Schulz skriver i den essayistiske anmeldelsen av bøker om vær, «Writers in the storm» – fra å se på været som guds verk har mennesket og menneskeheten satt i gang prosesser som vil påvirke både klimaet på kloden, og dermed også geologien.

I *The New Yorker*-nyhetsbrevet *The Climate Crisis* mimrer Bill McKibben nostalgisk over sin artikkel fra for over 30 år siden, der han slo fast at mennesket hadde satt spor etter seg i hver kubikkmeter luft på hele kloden, og hvordan:

> In the late nineteen-eighties, I could fit every scientific report on global warming on my desk. The articles and monographs published since then would fill an airplane hangar, but what's amazing is how little has changed. Even then, we knew that the rivers of the West would be drying up, the oceans starting to rise dramatically, the ice at the top and bottom of the planet beginning a catastrophic melt.[5]

Det er en fortvilet situasjon vi har havnet i, men reportasjene i boka *The Fragile Earth* gjør det i hvert fall til en lise å lese om hvordan vi havnet der vi er, om dem som kjemper for det vi har hatt og om hva vi kan velge å gjøre for å reparere og tilpasse oss en stadig varmere verden.

Noe å utsette? Antologien er fylt av fakta, og selv om *The New Yorker* er selve innbegrepet på faktasjekk,[6] hadde det vært fint med en referanseliste til reportasjene og en innholdsfortegnelse.

Noter

1 Shabecoff, P. (1988). Global Warming Has Begun, Expert Tells Senate. *The New York Times*, 1. Hentet fra https://www.nytimes.com/1988/06/24/us/global-warming-has-begun-expert-tells-senate.html

2 Weart 2008

3 For forskere, journalister og klimakommunikatører vil også Maxwell Boykoffs nye bok Creative (Climate) Communications fra 2019 kunne være til inspirasjon.
4 Samme sommer var det også varmt i Norge. I Oslo var det over 30 grader den mandagen i juni ifølge yr.no sin søkbare tjeneste om været som var.
5 McKibben, The New Yorker, 7. oktober 2020
6 Dickey 2019, Hepworth 2017

Referanser

Boykoff, M. (2019). *Creative (Climate) Communications : Productive Pathways for Science, Policy and Society*. Cambridge: Cambridge University Press.

Dickey, C. (2019). The Rise and Fall of Facts. *Colombia Journalism Review,* (Fall). Hentet fra https://www.cjr.org/special_report/rise-and-fall-of-fact-checking.php

Hepworth, S. (2017, 8. mars). The New Yorker's chief fact-checker on how to get things right in the era of 'post-truth'. Hentet fra https://www.cjr.org/the_delacorte_lectures/new-yorkers-fact-checker-post-truth-facts-fake-news-trump.php

McKibben, B. (2020, 7. oktober). What Have We Learned in Thirty Years of Covering Climate Change? *The New Yorker*. Hentet fra https://www.newyorker.com/news/annals-of-a-warming-planet/what-have-we-learned-in-thirty-years-of-covering-climate-change

Remnick, D. & Finder, H. (red.). (2020). *The Fragile Earth: Writing from The New Yorker on Climate Change*. New York: Ecco HarperCollins.

Weart, S. R. (2008). *The discovery of global warming* (Revised and Expanded. utg.). Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press.

Steve Jobs lanserte den første iPhone-multi-touch-telefonen på MacWorld-konferansen i San Fransisco 9. januar 2007. Foto: Blake Patterson

MHF-lederens faste spalte

Hvordan skal vi plassere smarttelefonen i mediehistorien?

Henrik G. Bastiansen
Professor i medievitenskap
Høgskulen i Volda
Leder, Norsk Mediehistorisk Forening (MHF)
henrik.grue.bastiansen@hivolda.no

Det var 9. januar 2007. Stedet var Macworld i San Fransisco. Salen var fullsatt. Det lå spenning i luften. Noe viktig skulle skje. Scenen var mørk og tom, kun med en liten pult og et lerret. Så kom Apple-sjef Steve Jobs ruslende inn på scenen. Han gikk i olabukse og mørk pologenser. Han drøyde litt. Så begynte han: «This is a day I have been looking forward to for two and a half years.» Spenningen i salen økte. Han sa at det var sjelden man fikk være med på å utvikle produkter som endret alt, men at de i Apple hadde vært så heldige å få oppleve det flere ganger. I 1984 hadde Apple lansert Macintosh. Den forandret dataindustrien. I 2001 kom de med den første iPoden. Den forandret musikkbransjen. – I dag lanserer Apple et produkt som er like revolusjonerende som disse, sa Jobs. Forventningsfull applaus steg opp fra salen. – Ja, det var faktisk snakk om tre produkter, fortsatte han: en iPod med touch-kontroll, en revolusjonerende mobiltelefon og en grensesprengende Internett-dings. Men dette var ikke tre ulike ting, men en. Vi kaller den iPhone, sa han.

Salen jublet. Steve Jobs viste til det som mange nå kalte for smarttelefoner, men la til at de verken var særlig smarte eller enkle å bruke. Han så istedenfor for seg et helt nytt brukergrensesnitt, der programvare og maskinvare var integrert i ett felles uttrykk. For å illustrere sitt poeng viste han frem fire mobiltelefoner på lerretet. Alle hadde store og kompliserte tastaturer med mange taster. Tastene var fast montert og kunne ikke endres etter funksjonene de skulle utføre. Han sa at dette hadde Apple løst før; da de utviklet skrivebordsløsningen på Macintosh-maskinen og kombinerte den med datamusen. Nå hadde de videreutviklet skjermteknologien til én stor skjerm uten mus og penn. Skjermen var kun avhengig av det mest naturlige av alt – nemlig fingrene - og de kalte den for multi-touch.[1]

Steve Jobs presenterte multi-touch-skjermen i linjen fra Apples tidligere innovasjoner i brukergrensesnitt, slik som iPodens søkehjul og datamusen til Mac-maskinen. Så begynte han å demonstrere den nye iPhone. Han sa at den hadde ny og svært avansert software. Den kunne synkroniseres med iTunes og spille musikk, men den kunne også brukes til podkast, film, TV, musikkvideo, fotos, email, kalender, notater og enda mye mer. Alt dette var pakket inn i et avlangt rektangel med avrundede hjørner – i et helt nytt design. Jobs beskrev sin iPhone som «something wonderful in your hand.» Han fikk den opp på lerretet: forsiden med den unike berøringsskjermen og kun en knapp. Deretter de ulike sidene og baksiden med kameraet. Salen jublet. Deretter viste han frem tykkelsen: iPhonen var tynnere enn alle andre. Inni hadde den dessuten tre usynlige sensorer, blant annet en bevegelsessensor som registrerte hvordan apparatet ble holdt, slik at den kunne tilpasse bildene til stående eller liggende form.

Steve Jobs hadde nok en gang imponert verden med sin evne til å kombinere lekkert design og avanserte funksjoner med enkel bruk og integrerte løsninger.

Musikk, film og epost

Alt dette var bare innledningen. For nå gikk Steve Jobs i gang med å gjennomgå iPhonens funksjoner i detalj. Først viste han hvordan iPhonen kunne spille musikk. Brukerens personlige spillelister kom straks opp, og med én finger kunne man enkelt skrolle nedover listen. Ny jubel i salen. Til og med The Beatles lå inne med sine album. Men apparatet kunne også vise TV-serier som *The Office* eller filmer som *Pirates of the Caribbean*. Som mobiltelefon var den ifølge Jobs blitt en «killer app» – så enkel som mulig i bruk og intuitivt forståelig. Han demonstrerte hvor enkelt det var å motta og skrive sms-meldinger. Tastaturet dukket automatisk opp på skjermen når man ville skrive en sms. Han viste også hvor lett man kunne lagre bilder i sitt eget fotoarkiv. Til sist demonstrerte Jobs iPhonens muligheter på internett, for eksempel hvor lett det var å skrive og motta email. Han sa at de hadde tatt i bruk den beste webbrowseren som fantes (Safari). Nå viste han hvor lett han kunne bruke Google Maps og få opp kart over sentrum av San Fransisco, for deretter å identifisere de nærmeste Starbucks-stedene i området. Han viste også hvordan man kunne zoome inn på et bykart og få opp bilder av Eiffel-tårnet i Paris og Colosseum i Roma. Like lett var det å få opp nettavisen til *The New York Times*, søke på Amazon eller sjekke aksjekursene på Wall Street. – Iphone er et gjennombrudd for inkludering av Internett på mobiltelefon. Nå kan man for første gang få internett i lommen, sa han. Mot slutten opptrådte flere toppsjefer i selskaper som Apple hadde arbeidet med i utviklingsperioden. De gratulerte ham med iPhonen og takket for godt samarbeid. Så tok Steve Jobs ordet igjen. Nå sa han at Apple hadde tatt ut 200 patenter for sin iPhone. Til slutt røpet han prisen. Den skulle koste fra 499 dollar – og den ville være tilgjengelig i USA fra juni 2007.[2]

Publikum var imponert. Det var ikke så rart, de var venner av Apple. Igjen og igjen hadde de avbrutt Steve Jobs med jubel mens han snakket. Men også utenforstående lot seg imponere. Steve Jobs hadde nok en gang imponert verden med sin evne til å kombinere lekkert design og avanserte funksjoner med enkel bruk og integrerte løsninger. Hans egen person og hans tidligere meritter ga troverdighet til budskapet: han var stifteren av Apple og hjernen bak Macintosh-maskinen og iPoden.

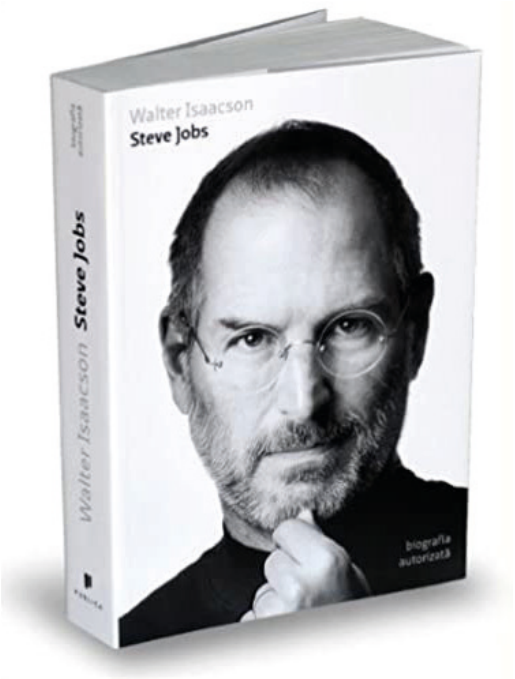

Walter Isacssons bok om Steve Jobs.

Brutal snuoperasjon

I 2007 var det gått ti år siden Jobs kom tilbake til Apple, etter at han ble kastet ut av selskapet etter interne konflikter i 1985. I årene mellom 1985 og 1997 hadde han utviklet datamaskinen NeXT og engasjert seg i animasjonsselskapet Pixar, som med *Toy Story* og fremover oppnådde stadig større suksesser for hver animasjonsfilm de laget. Mens Steve Jobs hadde suksess begynte Apple-selskapet å gå så dårlig at de i 1997 begynte å nærme seg konkurs. Derfor valgte de å hente Steve Jobs tilbake. Han satte igang en brutal snuoperasjon for å redde selskapet. Igjen skulle Apple lansere epokegjørende produkter. I 1998 kom iMac og i 2001 den første iPoden. Og nå i 2007 – etter ti år som Apple-sjef – lanserte Steve Jobs iPhone som selskapets neste epokegjørende produkt.[3] På de neste ti årene frem til 2017 ble det solgt omkring en

milliard iPhone-enheter. Og brukerne lastet ned ca. 140 milliarder applikasjoner. iPhone var ifølge en fremstilling «Apples klart mest inntektsbringende produkt».[4]

Lanseringen av iPhone i 2007 var et av de store høydepunktene i Steve Jobs' karriere. Resten av hans livsløp kan man lese mer om i Walter Isaacsons detaljerte biografi, som bygger på 40 samtaler med ham og en lang rekke andre.[5] Her kan man lese om livsløpet, personligheten og karrieren til grunnleggeren av Apple, verdens mest verdifulle teknologiselskap. Steve Jobs var en urolig og kreativ perfeksjonist i alle detaljer; ikke bare for design og programvare, men også for innsiden av produktene, såvel som innpakningen, utformingen av Apple-butikkene, samt lansering og markedsføring. Han ville skape produkter som forandret verden, ja, som skapte en «bulk i universet», som han selv sa.[6]

Videre detaljer om denne mannen skal vi la ligge. For spørsmålet nå er noe annet, nemlig: hvordan skal vi egentlig plassere smarttelefonen *i mediehistorien?* For det er åpenbart at den må sees som en av de viktigste innovasjonene i mediebransjen ved inngangen til det 21. århundre. Selv om vi skraper vekk all selvros som Jobs brukte i sitt imponerende lanseringsshow i 2007, forteller den globale utbredelsen av iPhone de neste årene hvordan de lyktes. Få innovasjoner har spredd seg like fort. iPhone syntes å gi begrepet «smarttelefon» et nytt innhold. Over hele verden tok folk den i bruk – også i Norge. Så hvordan skal vi forstå brukernes sprang inn i smarttelefonens tidsalder – slik denne overgangen artet seg i Norge?

En drøy måned før Jobs presenterte sin iPhone i San Fransisco markerte Norsk Telemuseum i Oslo mobiltelefonens norske 40-årsjubileum

40 år i Norge

En drøy måned før Steve Jobs presenterte sin iPhone i San Fransisco markerte Norsk Telemuseum i Oslo mobiltelefonens norske 40-årsjubileum. Det skjedde 1. desember 2006. Nøyaktig på dagen 40 år tidligere hadde Telegrafverkets overingeniør John Ragnar Veastad lansert en helt ny tjeneste: en telefon til bruk i bilen. Den ble først omtalt som «bilradiotelefon». Selve tjenesten fikk navnet «offentlig landmobil tjeneste» (OLT) og den ble omtalt på førstesiden av *Aftenposten* på åpningsdagen den 1. desember 1966.[7] I 1969 begynte Televerket å kalle nyskapningen for «mobiltelefon».

På dagen 40 år etter deltok den samme Veastad på åpningen av jubileumsutstillingen for den norske mobiltelefonen, i lokalene til Norsk Teknisk Museum. Utstillingen trakk opp mobiltelefonens utvikling fra hans nyskapende OLT og helt frem til samtiden. Det manuelle OLT-systemet ekspanderte så mye utover i 1970-årene at det ekspederte over fem millioner mobilsamtaler i 1980. I 1981 kom neste generasjon: Nordisk Mobil Telefon (NMT), som ble utbredt blant forretningsfolk i 1980-årene. Og i 1993 kom GSM-mobilen – en standard som opprinnelig ble utviklet av to norske forskere ved Sintef i Trondheim: Torleiv Maseng og Odd Trandem. Europa valgte deres løsning som sin felles mobilstandard i 1986, og siden fulgte verden etter. Dermed ble løsningen fra Trondheim faktisk den globale GSM-standarden for mobiltelefoni.[8] Begge var tilstede ved åpningen av utstillingen i 2006.

I Norge fikk GSM-telefonen sitt gjennombrudd fra 1993 og fremover. En ny privat operatør, NetCom, fikk tildelt GSM-konsesjon for mobildrift i konkurranse med det statlige Telenor. Konkurransen drev frem priskampanjer der mobiltelefoner ble solgt for 1 krone pr. stykk. Slik ble GSM-telefoner allemannseie i andre halvdel av 1990-årene. Ungdom var den siste gruppen som kom med. Likevel ble mobilen snart regnet som deres foretrukne medium. Utover på 2000-tallet fortsatte mobiltelefonen sin voldsomme vekst. Den var som internett: noe alle snakket om. «Det piper og synger overalt», skrev bladet *Økonomisk Rapport* i år 2000.[9] Svenske Ericsson og finske Nokia ble snart verdensledende produsenter av mobiltelefoner, mens norske Simonsen Elektro ikke lyktes på verdensmarkedet, selv om deres mobiltelefoner var kjent for sin høye kvalitet. Særlig Nokia var dyktig til å lansere modeller med ny estetikk og finesser som utskiftbart deksel

med ulike mønstre osv.[10]

Jeg var selv knyttet til denne jubileumsutstillingen ved Norsk Telemuseum i 2006. Tidligere samme år fikk jeg i oppdrag å skrive en bok om mobiltelefonens norske historie, basert på Telemuseets arkiver. Etter å ha gjennomgått omkring 150 arkivbokser og ringpermer med mobilhistorie skrev jeg boken, som også dannet grunnlaget for utstillingen. Boken utkom på åpningsdagen. Noe av det jeg kom frem til var at navnet «mobiltelefon» egentlig ikke var så dekkende lenger, fordi apparatet jo kunne brukes til så mye annet. Ja, hele konseptet var blitt noe mer enn bare en telefon til å ringe med. Man kunne tydelig se at mobiltelefoner først og fremst ble designet som et uttrykk for eierens personlige livsstil og identitet. Den trenger et nytt navn, tenkte jeg – og jeg sa det også. Jeg ante ikke at det allerede måneden etter ville foregå et kvantesprang i mobiltelefonens utvikling gjennom presentasjonen til Steve Jobs i San Fransisco. I ettertid må vi kunne se denne lanseringsdagen som epokegjørende. Det mest presise mediehistoriske spørsmål vi kan stille her er derfor dette: hvor stor var overgangen fra de mobiltelefonene som fantes i desember 2006 til den iPhone som Steve Jobs lanserte i januar 2007? I svaret på dette ligger også løsningen på hvordan vi skal plassere smarttelefonen i mediehistorien.

Skapte noe helt nytt

Utgangspunktet er klart nok: ved årsskiftet 2006-2007 visste brukere over hele verden hva en mobiltelefon var og hva den kunne brukes til. Siden 1990-tallet var mobilen blitt allemannseie og selve navet i en global mobilindustri. Det var for sent å finne den opp for første gang, men det var fortsatt mulig å lansere en ny utforming av den, på en slik måte at innovasjonen kunne endre spillereglene i bransjen. Hvis noen bare kunne overvinne de svakhetene som fantes ved de etablerte mobilapparatene. Og det var akkurat det Steve Jobs ville: tenke igjennom hele mobilen fra grunnen av. Sette standarden på nytt. Skape noe som brøt med alt det kjente. Lage et hakk i utviklingen og dermed skape en ny fremtid.

Av og til skjer akkurat dette i mediehistorien. Her må vi skille mellom utviklingen av førstegangsinnovasjoner og kreativ forbedring av allerede eksisterende teknologi.[11] I iPhonens tilfelle er det snakk om en videreutvikling av mobilen – som allerede eksisterte. Sammenliknet med mobiltelefonene før januar 2007 kan vi derfor si at iPhone innebar et liknende mediehistorisk sprang som da tidligere etablert medieteknologi ble videreutviklet med nye egenskaper, slik som da grammofonen erstattet fonografen, da lydfilmen overtok etter stumfilmen, da fargefilmen avløste svart-hvitt-filmen og fargefjernsynet gjorde det samme med svart-hvitt-apparatene.

Det var akkurat denne type innovasjon som traff mobiltelefonen mellom desember 2006 og januar 2007. Vi kan nå spørre i hvilken grad overgangen fra de gamle mobiltelefonene til den nye iPhone representerte et brudd eller en kontinuitet? Umiddelbart vil mange nok mange karakterisere overgangen som et brudd, men ifølge NTNU-professor Harald Øverby var ikke smarttelefonen noe Steve Jobs fant opp da han lanserte iPhonen i 2007. Tvert om; det fantes smarttelefoner på markedet helt fra slutten av 1990-tallet, skriver han. En av de første vellykkede smarttelefonene var Nokia 9000 Communicator. Den ble lansert allerede i 1996. Den var basert på personlige digitale assistenter (PDA), som hadde vært tilgjengelige siden begynnelsen av 1990-tallet. Det nye med Nokia 9000 Communicator var at den kombinerte funksjonalitet fra PDA med mobiltelefon. Men apparatet fikk begrenset utbredelse på grunn av høy pris og lave båndbredde i mobilnettene. Salget av smarttelefoner tok først av i Japan på begynnelsen av 2000-tallet. Da lanserte NTT DoCoMo smarttelefoner basert på sin egenutviklede i-mode-teknologi. Den ga brukerne tilgang til en spesialversjon av Internett, som gjorde at den fungerte godt selv om båndbredden var kun 9.6 kbit/s. I 2001 var det over 40 millioner smarttelefoner i Japan. Utover på 2000-tallet fikk Nokia suksess med smarttelefoner basert på operativsystemet Symbian. Nokia produserte smarttelefoner for både det profesjonelle markedet og for underholdningsbruk.[12]

Alt dette foregikk før Steve Jobs lanserte iPhone i 2007, basert på Apples egenutviklede operativsystem iOS. Den videre utviklingen gikk slik: i 2008 lanserte Google den første smarttelefonen basert på

operativsystemet Android. De fleste mobiltelefonene som benyttet Android ble laget av smarttelefonprodusenter som Samsung, HTC og Huawei, selv om Google også fremstilte dem selv. Ifølge Harald Øverby tidoblet salget av smarttelefoner seg på de åtte første årene fra 2007: fra 122 millioner enheter i 2007 til over 1,2 milliarder i 2015. Sistnevnte år oppga over 80 prosent av den norske befolkningen at de hadde en smarttelefon.[13]

Det Steve Jobs lanserte med sin iPhone i januar 2007, var altså ikke smartelefonen som idé eller produkt. Den fantes jo fra før. Det nye var videreutviklingen av konseptet – utformingen av en integrert løsning for alle funksjoner i program- og maskinvare i et enkelt og brukervennlig design. Det var denne helheten som var det nye – og som gjorde at iPhonen representerte et epokeskifte i mobilhistorien. Fra da av satte Apples iPhone standarden for hvordan fremtidens smarttelefoner skulle se ut.

En allbruksmaskin

Så til det mediemessige. En smarttelefon kan idag brukes som plattform for alle medier som har innhold i digital form. Følgelig må vi kunne regne den som en slags *allbruksmaskin*. Den integrerer jo medieformer som tidligere er blitt holdt adskilt fra hverandre. Den er således tverrmedial. Nå kan man bruke dem alle sammen, fra ett og samme apparat. Det var akkurat det Steve Jobs ønsket å oppnå. En slik tverrmedial allbruksmaskin er noe temmelig nytt i mediehistorien. De historiske forutsetningene for den ligger i utviklingen av datamaskiner med multimedia-muligheter kombinert med Internett og World Wide Web, mens selve mobiltelefonen er dens umiddelbare forgjenger. Utviklingen før oss har vært preget av at ulike medier har vokst frem ved siden av hverandre, i hver sine separate bransjer. En iPhone, som lar oss kombinere så mange medier og funksjoner, kom helt fra begynnelsen av til å overskride grensene som tidligere eksisterte mellom ulike former for mediebruk, slik som eksempel aviser, film, TV, internett, musikk og telefontjenester.

I 2015 oppga over 80 prosent av den norske befolkningen at de hadde en smarttelefon

For virkelig å forstå smartelefonen trenger vi derfor en slags multimedia-tilnærming som lar oss betrakte bruken av alle medieformer under ett – fra det samme brukerproduktet: altså en faglig tilnærming som går på tvers av de ulike enkeltformene. For de ulike medieformene som opprinnelig vokste frem som separate bransjer ved siden av hverandre, er idag integrert i hverandre. De har møtt hverandre ikke bare gjennom mediekonglomerater på tvers av enkeltmediene, men også gjennom selve teknologiens virkemåter. Smarttelefonen til Steve Jobs er ett av de fremste eksemplene på det i vår tid. Konseptet sprengte rammene for hva en mobiltelefon kunne gjøre i tillegg til å ringe. Ja, den samler faktisk alle mediehistoriens meningsbærende uttrykk i seg: tekst, lyd og bilde – i berøringsskjermens intuitive brukergrensesnitt.

Hva har så dette med mediehistorien å gjøre? Jo, mediehistorie er nettopp det fagfeltet som utforsker slike møter mellom alle medieformer vi kjenner – og har kjent – frem til nå. Mediehistorien studerer hvordan ulike medieformer møter hverandre i samspill og motspill. Innenfor fagfeltet mediehistorie handler det ikke bare om presse, film, radio, TV, internett, web eller mobiltelefoner studert enkeltvis. Mediehistorie handler snarere om å forstå den *totaliteten* som alle utbredte medieformer bidrar til å skape i et gitt samfunn over tid.[14] Derfor er mediehistorie en relevant tilnærming også når vi ønsker å forstå smarttelefonen.

Vi ser dette kanskje tydeligst i tilbakeblikk. Det er snart gått 14 år siden Steve Jobs lanserte iPhone. Siden da har den har rukket å bli et hverdagslig hjelpemiddel for de fleste av oss. Det gjør det ekstra interessant å studere lanseringen av iPhone i opptaket på YouTube. Det er morsomt å høre hvordan publikum i salen lar seg imponere av dens tekniske nyvinninger, slik som da Steve Jobs skroller nedover sin egen musikkhitliste eller hvordan salen nærmest gisper da han viser dem hvordan han kunne zoome inn på et foto ved å trekke det nærmere med to fingre osv. Idag er jo alt dette selvfølgeligheter for oss. De fleste av oss er nå så vant til denne type berøringsskjermer at det

er lett å glemme hvor nyskapende de var da de kom.

Her er vi vet et viktig mediehistorisk poeng: alt som nå er etablert har også vært nytt og uvant en gang. Og det å gå tilbake å studere det nye – og hvordan det ble mottatt da det ennå var nytt - er noe av mest tankevekkende man kan gjøre i mediehistorisk forskning.[15] Slike undersøkelser setter jo vår egen tid i relieff. Til daglig tenker vi lite over hvor mye våre liv i det 21. århundre er påvirket av teknologiske strateger som Steve Jobs. Men noen ganger er det nyttig at vi minner oss selv på det – for eksempel ved å studere den 80 minutter lange YouTube-videoen fra hans lansering av iPhone den 9. januar 2007.

Noter:

1 Hele opptaket av lanseringen finnes her: «iPhone 1 - Steve Jobs MacWorld keynote in 2007 - Full Presentation, 80 mins», opptak på YouTube, besøkt 15.oktober 2020.
2 S.st.
3 Isaacson 2013:494-504
4 Lavik, Moe og Gripsrud 2017: 556
5 Isaacson 2013: 13-17
6 Isaacson 2013
7 Bastiansen 2006: 34-35
8 Bastiansen 2006: 81-87
9 Økonomisk Rapport nr. 18, 2000, se Bastiansen 2006: 11
10 Bastiansen 2006
11 Winston 1998
12 Harald Øverby: «Smarttelefon», Store Norske Leksikon, besøkt 15.10.2020
13 S.st.
14 Bastiansen og Dahl 2008: 11-17
15 Marvin 1988

Kilder:

YouTube: "iPhone 1 - Steve Jobs MacWorld keynote in 2007 - Full Presentation, 80 mins", opptak på YouTube, besøkt 15. 10.2020

Øverby, Harald: «Smarttelefon», Store Norske Leksikon, besøkt 15. oktober 2020

Litteratur:

Bastiansen, H. G. (2006). *Det piper og synger overalt. Mobiltelefonen i Norge fra ide til allemannseie. Oslo: Norsk Telemuseum*

Bastiansen, H. G. og H. F. Dahl (2008). *Norsk mediehistorie,* 2. utgave. Oslo: Universitetsforlaget.

Isaacson, W. (2013). *Steve Jobs*. Oslo: Cappelen Damm

Lavik, E., H. Moe og J. Gripsrud (2017). «2000-2017: Digitale tider». I J. Gripsrud (red.), *Allmenningen. Historien om norsk offentlighet*. Oslo: Universitetsforlaget.

Marvin, Carolyn (1988): *When Old Technologies Were New*, New York and Oxford: Oxford University Press

Winston, B. (1998). *Media, Technology and Society: A History from the Telegraph to the Internet*. London og New York: Routledge

Scene fra filmen Blikktrommen (Die Blechtrommel), regissert av Volker Schlöndorff, basert på en roman fra 1959 av Günther Grass. Filmen vant Gullpalmen ved Filmfestivalen i Cannes i 1979. Foto: Ukjent.

Medieminner:

Episoder fra overgangsalderen

Erling Kjekstad
Spaltist og tidligere redaktør i Nationen
erling.kjekstad@icloud.com

Det var en gang at pressefolk i festlig lag fortalte historien om gamlingen som kom inn i redaksjonen og lurte på én ting: Hvordan kunne det ha seg at det hver dag skjedde nøyaktig så mye i verden at det akkurat fylte opp avisa?

Dersom du tar poenget her, har du levd en stund. Vitsen er tilpasset tiden da folk stort sett abonnerte på én avis. Da aviser var noe som utelukkende forelå på papir. Da de kom ut én gang i døgnet. Da de selvsagt hadde et begrenset antall sider, for eksempel 32.

Det var den gangen to utgaver og omtak av enkelte sider utover dagen beviste at man virkelig opererte «tett på» begivenhetene.

Vi er fortsatt noen som husker den gangen folk følte seg oppdatert etter å ha lest avisene om morgenen og hørt NRKs morgennyheter. Da man levde rolig gjennom dagen på denne morgendosen, og bare trengte en injeksjon Dagsrevy på kvelden for å gå avslappet til sengs med følelsen av å være helt à jour.

Under slike forhold redigerte vi i media verdens virkelighet så det holdt. Men, som det fremgår av historien; folk var rørende tilfreds. Det var *verdens* hendelser man mente å finne på de 32 sidene.

Nå er «et tastetrykk unna» tidsangivelsen for det aktuelle. Og abonnentenes («brukernes»?) rolige tilfredshet fra den gang da er avløst av den nagende uroen som følger med følelsen av alltid å ligge et tastetrykk bak de aller siste og viktigste nyhetene.

Vi som jobbet i bransjen, husker årene da vi gradvis merket at den gamle tiden raknet og vi måtte jobbe oss framover mot dette nye, som vi den gangen ikke visste hva var. Her kommer noen eksempler fra mitt utkikkspunkt.

I *Nationen* fikk vi noen avgjørende påminnelser om det som skulle komme. Jeg kan ta den mest brutale først, selv om det bryter kronologien.

Døden etter deadline

Det er torsdag 17. januar og 1991, dagen da USA har iverksatt angrepet mot Irak i (den første) krigen mot Saddam Hussein. Dekningen i media er massiv. Folk er glødende opptatt av det som skjer. Mange føler at verden går av hengslene. På en slik dag må nisjeavisa *Nationen* la landbruks- og distriktspolitikk fare, og henge seg på mainstream-nyhetene.

Cirka klokka 18 leverer desken førstesiden til fredagsavisa – det er definitivt siste deadline for andreutgaven. Oppslaget er et stort bilde av en jublende amerikansk soldat, og tittelen er «Vant første runde … men krigen kan vare lenge».

I Nationen fikk vi noen avgjørende påminnelser om det som skulle komme

Om dette oppslaget kan mye sies i ettertid. Men poenget er et annet her.

Distribusjonen har alltid vært et problem for *Nationen*. Abonnentene er spredd tynt utover det ganske land. Å sende papiravisene fram til leserne krever et finmasket, sårbart nett, og det tar tid. Tidlig deadline har alltid vært redaksjonens akilleshæl. Denne natten – mens avisene løftes fra hånd til hånd, og pakkene vandrer fra fly til tog til buss til bil til bud – dør kong Olav V. Det offisielle tidspunktet for da døden inntraff, er klokka 22.20.

Selv var jeg politisk redaktør den gangen. Jeg var blant dem som ble oppringt, men jeg satt ikke med

det tyngste ansvaret. Skulle vi stoppe avisa? Lot det seg overhodet gjøre – var den ikke allerede framme hos noen? Hva ville annonsørene si? Beslutningen ble tatt: Distribusjonen fortsatte.

Mens de første stearinlysene tentes i det som senere ble et ikonisk lyshav på den januarmørke Slottsplassen, ble *Nationen* lagt i postkassene utover bygdene. Uten et ord om den folkekjære kongens sørgelige bortgang, og attpåtil med dette glad-bildet av en amerikansk soldat på førstesida.

Imens var TV full av kongestoff. Andre aviser med senere deadline – *Aftenposten* og lokalaviser for eksempel – fikk med seg dødsfallet. Det var denne kontrasten som svei verst, både for oss i redaksjonen og for abonnentene.

Nationen-leserne er blant de mest kongetro i landet. Reaksjonen dagen etter kan man tenke seg. «Klagestorm» er et altfor mildt ord.

Forskjellen mellom mediebildet den gang og nå blir sørgelig klargjort av slike eksempler. Og at dette dreier seg om noe mer enn bare lesernes muligheter for å bli oppdatert kontinuerlig, og deres ergrelse når det svikter. For å være litt egoistisk på standens vegne: Dette dreier seg også om redaksjonens velbefinnende. Det smertefulle den gangen i 1991 var jo at redaksjonen satt der i Arbeidergata uten mulighet for å nå fram til leserne med noe som helst før et helt døgn etterpå. Vi kunne like gjerne befunnet oss på månens bakside.

Vi kunne like gjerne befunnet oss på månens bakside

Nye forventninger

Når kom overgangen til den nye tid? Når forlot vi den gamle? På ulike tidspunkt for ulike mediebedrifter, selvsagt. Merkesteinene underveis kan være vanskelige å se, men for *Nationen* finnes én hendelse som tydelig markerer begynnelsen på et tideverv. Det dreier seg om et TV-program som ble sendt 31. juli 1975.

Fra starten var *Nationen* riksavisa der «alt» skulle dekkes. Det gjaldt smått og stort. «Landbruksavisa» hadde egne sider for utenrikspolitikk, sport, teateranmeldelser, bokanmeldelser – og egne kvinnesider og barnesider. Jeg minner igjen om historien innledningsvis: Ambisjonen var å dekke hele verden på 32 sider – ofte færre.

Abonnentenes forventninger, trofasthet og lojalitet var deretter. *Nationen* var sjølveste «Avisa», selv om den kom fram en dag eller to etter trykking i Oslo. Og selv om noen abonnenter kostet på seg ei lokalavis i tillegg.

I 1970- og 80-åra begynte dette å forandre seg. Fjernsynet kom, og det *Nationen* dekket av allmenne nyheter, hadde folk allerede sett på *Dagsrevyen* kvelden før. Løssalgsavisene *Dagbladet* og *VG* fikk sin storhetstid, og ble å finne på hver eneste bensinstasjon utover bygdene. Lokal- og regionavisene ble mindre provinsielle og mindre «Trangviksposten». Kort sagt: Nyhetskildene ble flere. Og raskere.

Plutselig var *Nationen* nummer to- eller tre-avis i husholdningene, og lojaliteten ble deretter. Hvis avisa ikke ble levert på dagen, eller hvis den ikke hadde et innhold som appellerte, var veien til oppsigelse kortere enn før.

Man tålte mindre av hendelser som den med kong Olavs død. Dersom noe tilsvarende hadde skjedd i 1950-årene, hadde både abonnentene og redaksjonen på en helt annet vis akseptert situasjonen som noe uavvendelig. I 1991 var mentaliteten en annen både hos leserne og i redaksjonen.

Tatt av tv

Mange små og store begivenheter markerer overgangen til den nye tid, men i *Nationen*-historien kan vi nevne én: 31. juli 1975 gikk NRK TVs populære (og da nystartede) debattprogram «På sparket» på lufta med tv-kjendisen Per Øyvind Heradstveit som programleder. Kveldens tema var det som senere er blitt hetende «Hitra-opprøret».

Hitra-opprøret i 1975 er det nærmeste vi kommer en skikkelig grasrot-revolusjon i moderne bondehistorie. Hitra-bøndenes frustrasjon over elendig økonomi og brutte løfter spredte seg som ild i tørt gress utover Bonde-Norge. Og i politikken: Opprøret førte til Stortingets «jamstillingsvedtak» og opptrap-

pingsplan. Det ble et tidsskille i landbrukspolitikken.

Helt avgjørende for aksjonens gjennomslag var at den ble landskjent gjennom debatten i «På sparket». Dette var jo fortsatt i NRK-monopolet tid. «På sparket» var et program som alle så, både i bygd og by.

Like avgjørende var dette: I «På sparket» kom alle meninger fram og ble levert direkte fra aktørene – noe som fortsatt var nytt for et publikum som var vant til partiaviser som silte, veide og vinklet meninger og hendelser.

Nationen støttet opprørerne fra første stund – til manges overraskelse. Dette i kontrast til Bondelaget/*Bondebladet*, som ble skviset i rollen som medansvarlige for den landbrukspolitikken opprørerne angrep. Denne siden av saken er viktig nok, men her er vi opptatt av noe annet.

«På sparket» 31. juli 1975 var nemlig et avgjørende eksempel på hvordan den nye medietidens innmarsj artet seg i «*Nationen*-segmentet».

Uten TV-programmet hadde aksjonistene måttet arbeide seg møysommelig fram i avisene og radio/tv-NRK. Aksjonistene hadde langt på vei vært avhengige av riksavisene som behersket og dominerte denne nisjen – eksempelvis *Nationen*. Det hadde bestemt både tempo, og måten meningene var blitt presentert, vinklet og «silt» på.

Nå ble dette systemet tatt fullstendig på senga. Her ble nisjeavisene overkjørt av det nye tv-mediet på egen hjemmebane. De måtte komme halsende etter «På sparket». De måtte forholde seg til det faktum at det lesende publikum – også deres egne lesere — allerede hadde fått med seg alle parters argumenter.

I dag er slikt selvsagt. I 1975 varslet det en medierevolusjon.

For å gjøre en lang og komplisert historie veldig kort og forenklet, var dette også årsaken til at partiavisenes tid gikk mot slutten. Medie-virkeligheten forandret seg. Journalistikken forandret seg. Det var slutt på den tiden da folk bare leste «avisa» og holdt seg til den. Leserne krevde troverdighet, ikke partipropaganda.

Vårviks ja

Da undertegnede begynte som politisk journalist i *Nationen* i januar 1977 – uten noen som helst bakgrunn fra noe parti eller organisasjon – var det fast rutine at medlemmer av presselosjen samlet seg rundt et bord i Stortingskafeen hver onsdag ettermiddag. Det kunne være journalister fra *Aftenposten*, *Arbeiderbladet* og *Nationen*.

Vi satt der og småpratet kollegialt mens vi ventet på at klokka skulle bli fem. Da begynte nemlig gruppemøtene i partienes stortingsgrupper. Og dit skulle vi. Da klokka var slagen, gikk *Aftenpostens* journalister til Høyre, Arbeiderpressens folk til Arbeiderpartiet og *Nationen* til Senterpartiet.

Etter en time eller tre kom vi tilbake. Da hadde vi journalister sittet ringside mens partigruppene blottla sitt indre liv. Vi hadde sett rett inn i politikkens bakrom. (I parentes bemerket: Det var veldig lærerikt!) Vi var stinne av nyheter om hva som var bestemt. Men dem kunne vi ikke skrive om. Som journalister i partiaviser var vi journalister med taushetsplikt. Vi var «*embedded*» med partiene.

Når jeg kom ut fra et slikt møte, var jeg da partimann eller journalist? Svaret var begge deler. Jeg var en hybrid, en krysning som riktignok var godtatt og selvfølgelig i partipressens tid.

Men nå var det andre tider, og etter et års tid gikk jeg til sjefredaktøren min, Dagfinn Vårvik, og sa at dette ikke gikk lenger. Hvis noen fra *Nationen* skulle gå på gruppemøtene, fikk det bli noen andre. «Andre» var det smått med, siden jeg på det tidspunktet var avisas eneste faste stortingsmedarbeider.

Vårvik, som da så vidt hadde gått av som leder av Senterpartiet, mente at det fikk være greit. I all beskjedenhet må jeg si at dette innledet *Nationens* vei bort fra rollen som partiavis. Men dette var så visst ikke originalt funnet på av undertegnede. Det lå i tiden. Og det var nødvendig for å beholde troverdigheten hos abonnentene. Med andre ord: Det var nødvendig for å overleve.

Oppslaget som forsvant

For hva gjør Bygde-Norges avis når Bygde-Norge forandrer seg dramatisk og leserne får nye medievaner? Svar: Den forandrer seg – eller dør. Fra 1980-åra (i hvert fall), har *Nationen* vært på kontinuerlig – noen ganger desperat – leting etter nye strategier, alle med et felles formål mål: å bli en stadig mer spisset nisjeavis. Noen ganger har de nye grepene vært vel-

lykket, andre ganger ikke.

Rent teknisk markeres historien om *Nationens* ferd mot nye strategier med overgangen til tabloidformat i 1986. Det innebar – og var definitivt ment å innebære – en overgang til en ny og mer «ropende» og spisset journalistikk, layout og billedbruk.

Enda viktigere var at det samtidig ble innført en tidligutgave – med det mål at den skulle nå hele landet på dagen. Det var et ambisiøst mål. Men nødvendig. Ved inngangen til 1990-årene var selv ikke de mest trofaste og ihuga leserne fornøyde med ei avis som kom dagen etter.

Nationens første tabloidutgave kom på gata (eller rettere sagt utover bygdene), 1. mars 1986, og den har sin egen ironiske historie.

På forhånd hadde vi etter beste evne planlagt, utredet og forberedt overgangen fra helformat til tabloid – jeg for min del satt i utvalget som skulle koordinere det hele. Dette var en stor satsing for ei fattig avis, og vi hadde brukt en betydelig sum (etter våre mål) på å få fram en sak som skulle sette sitt preg på mediebildet den dagen: En meningsmåling om folks holdninger til EF (som det het den gang) ble bestilt.

I dag går det tretten på dusinet av målinger som viser flertall mot EU-medlemskap. Men den gangen – i det som senere viste seg å være et interregnum mellom to EU kamper – håpet vi på gjennomslag for et oppslag om at norske velgere fortsatt sa nei til EF, og at enda flere mente vi hadde tjent på å stå utenfor.

Det var nok litt feiring i redaksjonen den kvelden før 1. mars 1986. Men dagen derpå ble tung.

For hva huskes denne natten for? Jo – for at dette var natten da Olof Palme ble skutt. Skuddet i Stockholm falt kl. 23.21 på kvelden. For å si det forsiktig: *Nationens* EF-oppslag dominerte ikke nyhetsbildet dagen etter.

Kanskje ikke så rart at *Nationen*, særlig ressursene tatt i betraktning, var tidlig ute med en nettutgave. I 1997 var den på plass.

Erling Kjekstad utfordrer ***Arve Løberg.***

Presseminne fra læreårene

Karsten Alnæs
Lektor, forfatter og tidligere kulturredaktør i Dagbladet
karsteal@online.no

Presseminner kan være så mangt, men la meg begynne med en tilværelse som ligger tilbake i en annen tid, lenge før århundreskiftet, før muren falt og rett etter at de toppløse begynte å gjøre oss sjenerte på badestranden. Det var også før min egentlige avistid, da jeg tilfeldigvis snublet inn i filmens verden og ble anmelder i bransjebladet *Film & Kino*.

Det begynte egentlig med at jeg skrev noen manuskripter for filmprodusenten Pallas film, blant annet noen bydelsfilmer som ble brukt som forfilmer for Oslo Kinematografer, og noen historiske jubileumsfilmer om byer. Den eneste som ble noe av, tror jeg, var filmen om Arendal i anledning byens 250-årsjubileum i 1973. Jeg kom også forunderlig nok med i styret for Norsk filminstitutt, som den gang lå i Aslaks vei oppe på Røa, og tok straks opp min gamle interesse fra studietiden som var filmhistorien som eget emne. På Norsk Journalistskole, senere Norsk journalisthøyskole, der jeg den gang underviste, brakte jeg grunnkunnskaper om film inn i undervisningen, og plutselig fikk jeg tilbud fra Egil Fonn, direktør i Norsk Filmfond, om å skrive noen filmanmeldelser for *Film & Kino*. Han hadde innhentet grønt lys fra redaktøren Bjørn Bjørnsen, og jeg ble tatt godt vare på av sekretæren og den daglige leder Kristin Brochmann, og dermed satt jeg på filmtoget på en reise som varte bortimot 15 år.

Jeg begynte å gå fast på pressevisninger, anmeldte filmer, tok intervjuer, i første omgang med norske filmarbeidere, presenterte internasjonalt kjente regissører, skrev om tendenser i amerikansk, tysk og fransk film, og dessuten sammenfattende artikler om temaer som kameralinsene fanget inn. Jeg skrev også en serie på ti lange artikler om filmens idéhistorie som behandlet ideer og forestillinger om film som har hatt betydning for synet på film og filmens utvikling.

Alt dette moret og gledet meg, men det største utbyttet var møtet med andre filmskribenter og journalister, som tok nykommeren hjertelig imot, selv om mange nok rynket på nesen over en outsider som plutselig kom ramlende inn i miljøet. Jeg hadde før dette levd seks år i Valdres, og vært usynlig i det store tivoli, og plutselig skrev jeg om Fellini!

Jeg husker at Bjørn Granum i *Arbeiderbladet* leste de første anmeldelsene mine med lupe og hadde flere merknader til Kristin Brochmann. Han hadde en filmhukommelse som en moskusokse, og var filmlærd og våken, et petimeter og veldig kjapp, men sjenerøs, inkluderende og dessuten pedagogisk. Jeg skjønte raskt at her måtte man bruke alle de beste filmleksika om man ville overleve.

Jeg skjønte raskt at her måtte man bruke alle de beste filmleksika om man ville overleve.

Bjørn var også relativt hyppig i Cannes, selv om *Arbeiderbladets* kulturbudsjett hadde vanskelig for å holde en mann gående der den uken festivalen varte. Han delte av og til oppgaven med frilanseren Harald Kolstad, som på den tiden bodde i Paris og hadde en av de friskeste, mest uforutsigbare og morsomste filmpenner i landet. Når han slaktet en film, var det med en sjokkerende malise som isnet nedover ryggen og samtidig fremkalte en skadefryd vi ellers ikke ville vedkjenne oss. Jeg har bare truffet én som var hans like, nemlig forfatteren og teatermannen Jan Bull, som også var en lidenskapelig filmdyrker med forkjærlighet for fransk film. Jan og jeg besøkte Harald en gang i Paris, og Jan var som sedvanlig

plaget av en eller annen innbilt lidelse, men glemte alt da vi satt i Haralds leilighet. Han gikk straks inn i en lidenskapelig duell med verten som varte til midnatt. Scenen var dunkel, men spotlighten lyste, replikkene lynte og skikkelsene fra filmens verden defilerte over lerretet med et liv jeg aldri hadde opplevd før. Både Harald og Jan snakket flytende fransk, hvilket var en velsignelse de gangene jeg intervjuet en fransk regissør i Cannes. Da briljerte Harald med intelligente og relevante spørsmål, og jeg satt som en skolegutt og satte navnet mitt under intervjuet uten å kny.

Ellers begynte Per Haddal etter hvert å dekke Cannes-festivalen for *Aftenposten*. Han var en god venn og kollega av Bjørn Granum, og de ble nærmest et radarpar som holdt mye sammen under festivalen. De delte på oppgaven som leder av Norsk Filmkritikerlag og skapte en kreativ og faglig atmosfære, som gjorde at årsmøtene både ble impulsrike og faglig utbytterike, enten temaet var Arne Skouen, filmmusikk eller eksperimentell film. Jeg var med på å arrangere et par av dem under filmfestivalen i Tromsø, som alltid var en slags happening og samtidig en julekveld for kritikerne.

Scenen var dunkel, men spotlighten lyste, replikkene lynte og skikkelsene fra filmens verden defilerte over lerretet med et liv jeg aldri hadde opplevd før

Cannes var en gullgruve faglig sett for *Film & Kino,* og formålet med dekningen var å presentere så mange som mulig av de kommende filmene, som ville være aktuelle for norske filmlerreter. Den gangen var jeg ung og verden ny, og ingenting var bry, som Herman Wildenvey skriver, så jeg gikk til oppgaven med krum hals. Jeg sto opp klokken seks, skrev en anmeldelse av den siste filmen jeg hadde sett dagen før, tok på meg singlet og løpebukse og vips befant jeg meg joggende på hovedgaten under palmene, i sanden langs stranden, i gatene, og derfra rett i dusjen, rask kaffe med croissant, og deretter bums inn på første kinoforestilling for pressen. Deretter gikk det slag i slag, med visninger og konsentrasjon foran et klaprende tastatur som danset fra seg anmeldelse på anmeldelse inntil natten kom. Jeg sovnet bums på siste forestilling, men skrev likevel en melding neste morgen.

En liten replikk om tidens puls. Jeg skrev et sted mellom 15 og 25 anmeldelser, og tok alle med meg hjem og leverte dem dagen etter til redaksjonen i Grensen. Ellers måtte kollegene mine i dagsavisene enten diktere sine kommentarer over telefon eller bruke teleks, og det gjorde de daglig. I 1984 dekket jeg filmfestivalen i Venezia for *Arbeiderbladet*, og da skrev teleks-sekretærene i administrasjonssenteret inn sine meldinger på norsk, uten at de forsto språket. Telefaks kom, så vidt jeg husker det, i begynnelsen av 1980-årene, så etter hvert ble alt mer lettvint.

For meg var Cannes en varig fest, og selve kongen i karnevalet var den hvitkledde elegante og sobre Arne Hestenes. Jeg ble kjent med ham på en turné for Aschehoug i 1975, et kjennskap vi utdypet på neste turné høsten 1976, begge med hver vår bok.

Og så møttes vi i Cannes i 1977, eller kanskje var det i 1978, og i alle fall i 1979, og da var jeg innlest og betatt, ikke så mye av hans intervjuer med divaer og kjendiser, men absolutt av hans mytiske barndomskildringer fra sin egen oppvekst i Tromsø, der han fanger opp barnets verden og forestillinger bedre enn de aller fleste.

Under festivalen i Cannes skulle vi komme litt nærmere hverandre. En av filmene som vant Gullpalmen det året, var *Blikktrommen* av Volker Schlöndorff, basert på en roman av Günther Grass. Filmen og romanen handler om en gutt som blir dverg ved en fallulykke, og som senere av mangel på adekvat språk uttrykker seg på en blikktromme og gjennomlever hele etterkrigstidens kaos, banalitet og bedrag, i en politisk og sosial reise med sjelden dikterisk kraft.
Jeg var på pressekonferansen med Schlöndorff og hans kone Angela Winkler, som hadde en sentral rolle i filmen. Sammen med de andre journalistene noterte jeg ned det mest vesentlige. Men så en dag jeg vandret på stranden, gikk jeg tilfeldigvis forbi noen parasoller, solstoler og små runde bord med glass på, og der så jeg plutselig Volker Schlöndorff. Jeg dristet meg da til å henvende meg på tysk, og sa at jeg av min hybelvert i Tyskland hadde fått høre

mye om det Danzig som han hadde skildret i filmen sin. Han bad meg sitte ned, jeg fortalte hvem jeg var, fortalte om det jeg hadde hørt om dem som hadde flyktet fra kaoset i Danzig i 1945, og ga uttrykk for at jeg sjelden hadde sett en film som på en så vellykket måte hadde greid å fange opp romanens store og sammensatte koloritt.

Plutselig var vi i en samtale, jeg spurte om jeg kunne notere, han samtykket og ettermiddagen gled stor og het inn fra sjøen, slik at vi trakk inn i en dypere skygge under parasollene.

Senere på dagen på en kafé inne i byen møtte jeg Arne Hestenes, som hilste avmålt og sa han var fornærmet på meg.

Jeg beklaget da at jeg ikke hadde introdusert ham for Volker Schlöndorff og Angela Winkler. Da blåste han hånlig og fortalte at han for lengst hadde intervjuet dem på hotell Carlton.

Jeg var målløs. Hva var det da?

Det er Isabelle Adjani.

Isabelle Adjani?

Ja, sa Arne Hestenes alvorlig. Den nye franske stjernen. Hvorfor introduserte du meg ikke. Jeg satt på bordet litt bortenfor.

Ja, sa jeg. Men var hun der?

Hun la hånden på nakken din, sa Arne alvorlig. Du må ikke si du ikke kjenner henne.

Var hun en av de mange som tuslet rundt oss under intervjuet? Jeg hadde vært så opptatt av Schlöndorff at jeg hadde oversett alt annet, og i alle fall en ung jente i svermen rundt regissøren jeg kanskje hadde oppfattet som en medarbeider.

Arne ga seg ikke, og da jeg begynte i *Dagbladet* seks år senere, kolporterte han historien mange ganger.

Men i Cannes fikk han snart annet å tenke på. Han laget nemlig en reportasje i *Dagbladet* som fortalte at en kjent kvinnelig kulturpolitiker plutselig var blitt trukket inn i en bil, åpenbart mot sin egen vilje, og senere ikke var blitt sett. Det viste seg etter hvert at kvinnen hadde blitt med frivillig på en fest, at ingen skade var skjedd, og at hun ut på natten hadde kommet lykkelig tilbake til sitt hotell. Men om morgenen var hun likevel å finne på førstesiden i *Dagbladet*, til stor bestyrtelse for henne og de norske kulturpolitikerne, og dermed også til medarbeiderne i Norsk Film, som jo var avhengig av politisk goodwill.

Det hele toppet seg da Arne Hestenes ble utelukket fra standen til Norsk Film, men også fra arrangementer som lå under festivalledelsen. Han tok straks fortvilt kontakt med meg, verden var i ferd med å gå under, stormfloden var over ham, han merket at han ble kvalt av vannmassene, og ingenting kunne redde ham.

Jeg sa til ham at dette var et brudd på ytringsfriheten, og at jeg skulle ringe til min gode venn Hans Andreas Ihlebæk, som var generalsekretær i Norsk Presseforbund.

Hva som skjedde videre, vet jeg ikke. Men Presseforbundets advokat Alf Nordhus telefonerte i alle fall til Norsk Film i Cannes og til Arne Hestenes. Dagen etter var bannet fra Arne fjernet, han kunne igjen arbeide fritt, og insisterte på å invitere meg på en middag jeg aldri ville glemme.

Det har jeg heller aldri gjort. Men det jeg ikke visste, var at noen år senere var jeg redaktør på kulturavdelingen der Arne Hestenes arbeidet, der Arne Skouen, Simen Skjønsberg og Edvard Hoem var aktive journalister, ved siden av en rekke andre like dyktige, pasjonerte og egenartede personligheter.

Det ble min lykkeligste tid i pressens verden. Egentlig for lykkelig til å skrive om.

Men det begynte med filmen.

*Karsten Alnæs utfordrer **Einar Galaalen**.*

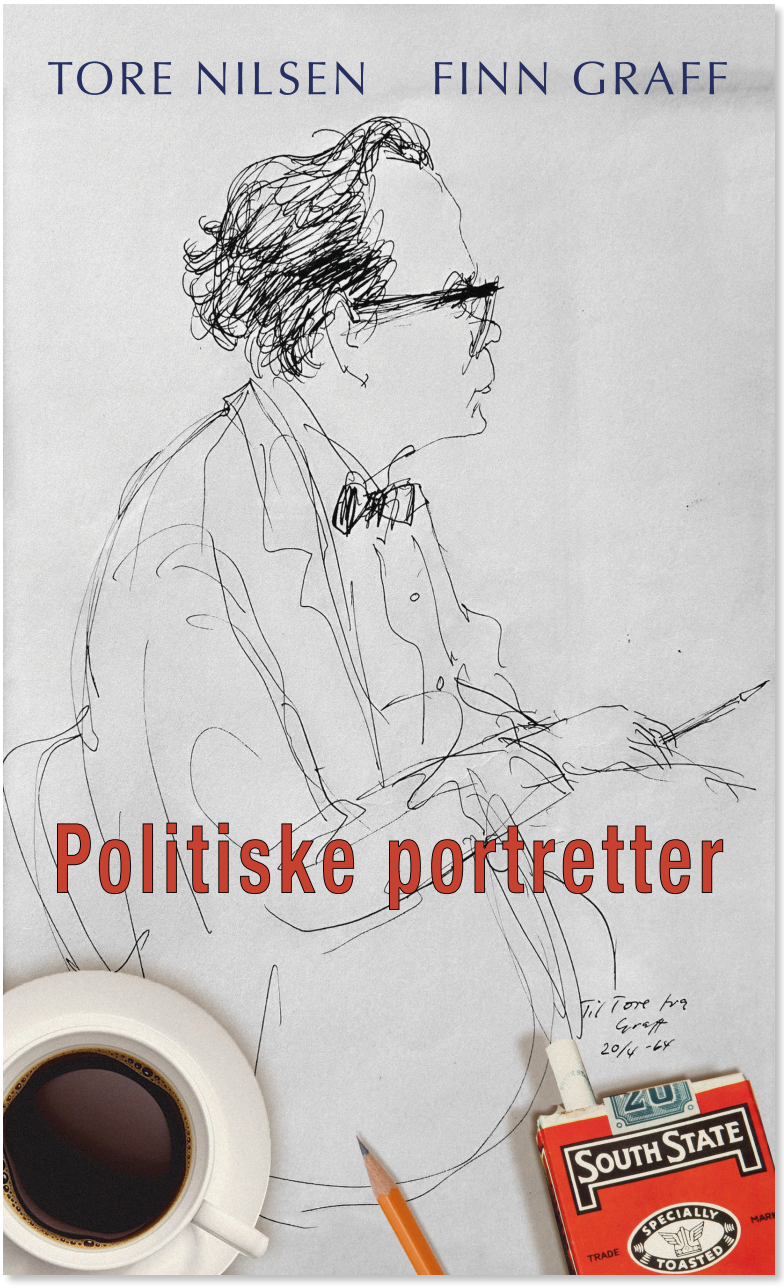

Tore Nilsen var en markant journalist i Arbeiderbladet, som blant annet skrev en rekke politiske portretter som ble illustrert av Finn Graff. Tore Nilsens sønn Håvard Friis Nilsen har nå samlet en del av portrettene mellom to permer. Bildet er fra forsiden.

Politiske portretter fra «Toni» og Graff

Håvard Friis Nilsen
Dr. philos i historie
Professor, lærerutdanningen,
Høgskolen i Østfold
havard.friis.nilsen@hiof.no

Politiske portretter er en bok som samler portrettintervjuer ført i pennen av Tore Nilsen og illustrert av Finn Graff, trykt i *Arbeiderbladet* i perioden 1967 – 77. Disse portrettene har en spesiell status. Finn Graff samarbeidet med flere journalister og Tore Nilsen skrev i flere genre, men når de to samarbeidet om portrettintervjuer skapte de en egen dynamikk som vakte oppmerksomhet. «Tore førte en så elegant penn at vi andre var å betrakte som veggmalere sammenlignet med en kunstmaler,» kommenterte hans kollega Bjørn Hansen. Dette er bakgrunnen for at jeg har samlet en rekke av portrettene som min far, Tore Nilsen, i sin tid skrev.

Intervjuene i denne boken fanger etter min oppfatning et tidsbilde i *Arbeiderbladet* og Arbeiderpartiets historie som i tilbakeblikk må sies å utgjøre et høydepunkt for begge parter: i medlemsmasse, opplagstall, politisk innflytelse – og i dette tilfelle språklig og artistisk kreativitet. Da Arbeiderpartiet havnet i opposisjon i 1960-årene, åpnet partiorganet *Arbeiderbladet* seg i en friere stil for flere stemmer. Tegneren Finn Graff ble berømt i Norge så vel som i utlandet for sine satiretegninger og for sin portrettkunst, og Tore Nilsen var godt kjent i presse-Norge. Redaktør Reidar Hirsti i *Arbeiderbladet* skrev om Tore Nilsen at «hans lørdagsportretter var noen av de fineste i norsk presse», mens Gustav Valand i *Aftenposten* kalte dem «perler i norsk journalistikk», og føyde til at «hans evne til å gi alt stoff et allmennmenneskelig preg, bidro sterkt til å gjøre *Arbeiderbladet* til en avis med appell til bredere lag enn politisk naturlig».

Lang presseerfaring

Min far Tore Nilsen (1934 – 78) var fra Oslo, og gikk på Frogner gymnas der han var revysjef i russetiden. Her ble han oppdaget av Rolf Gerhardsen i *Arbeiderbladet*. I 1955 ble han redaktør av *Universitas* og arbeidet deltid i *Arbeiderbladet*. Et stipend førte ham i 1955 til University of Madison, Wisconsin, der han studerte journalistikk og engelsk og amerikansk språk og litteratur, og arbeidet i en amerikansk avis. Tilbake i Norge ble han fenrik og redaksjonssekretær for *Mannskapsavisa*. Her samarbeidet han med vernepliktige journalister og veteranen Kjell Aukrust, som møtte redaksjonen til dartspill og utviklet «Flåklypa Tidende». I 1959 ble Nilsen ansatt som journalist i *Arbeiderbladet*, i 1961 kombinert med nytt redaktøransvar for *Universitas*, i et delt redaktøransvar med Jahn Otto Johansen.

Tore Nilsen var stortingsreporter i flere år og redaksjonssekretær i *Arbeiderbladet* 1970–75. Han hadde også flere organisasjonsverv; som sekretær i Arbeidernes Presseforbund 1967–73, leder av Stortingets presselosje 1967–68, nestformann i Norsk Journalistlag 1973–76, styreformann i fagbladet *Journalisten* 1974–77, og medlem i Pressens Faglige Utvalg i 1976–78. Men det var som portrettør sammen med Finn Graff han ble særlig bemerket. Med språkglede, politisk innsikt og verbal eleganse ble vesenstrekk ved personen og den politiske situasjonen fanget inn på få tegn. Sammen med en tegner som nærmest må sies å være genial i sin evne til å fange inn et menneskes særtrekk og personlighet i løpet av den drøye timen samtalen gjerne varte, utgjorde de et sterkt team, noe boken viser.

Duell og pareringer

Intervjuene bar gjerne preg av duell, med elegante pareringer fra begge sider. Fremfor alt fremgår det av materialet at en av Tore Nilsens styrker var en evne til å få intervjuobjektet *til å åpne seg*. Det er nesten utrolig hvilken omgangstone som etableres mellom journalisten og en utenriksminister som Knut Frydenlund eller monark som Kong Olav V, i en kombinasjon av humor og åpenhjertighet. Frydenlund var åpen om egen usikkerhet og elendige fremtoning på TV, kongen om kvalene med å gifte bort sine døtre. Arne Hestenes fra *Dagbladet* får puste ut etter å ha skrevet 30 portrettintervjuer på 26 dager,[1] og forklarer sin metode med Cointreau og is.

Arbeiderpartiet var på denne tiden på høyden av sin makt og innflytelse i norsk politikk og lå på 40 prosent i oppslutning. At Norges fremtid ble skapt i partiledelsen og i regjeringen, i høyblokka og i Y-blokka, i Stortinget, samt i NRK, *Arbeiderbladet* og i partilagene, var ingen i tvil om.

I denne boken er aktørene portrettert i en skjebnetid: Trygve Bratteli, Odvar Nordli, Reiulf Steen og Gro Harlem Brundtland fra partiledelsen, Einar Førde fra AUF. Jens Evensen, Arne Treholt og Knut Frydenlund fra utenrikspolitikken, da Norge akkurat hadde lykkes i å definere våre havgrenser svært klokt. Astrid Lindgren som verdensberømt, selverklært sosialdemokratisk forfatter for barn. På den annen side motstanderne til det sosialdemokratiske prosjektet: Kåre Willoch fra Høyre, Kaare Selvig fra NAF (i dag NHO), Elisabeth Schweigaard Selmer, Odd Grann fra Libertas, Trygve Hegnar fra Kapital. Og fra verden for øvrig, skikkelser som Julius Nyerere, Miriam Makeba eller Melina Mercouri. Journalistene i *Arbeiderbladet* arbeidet i en spesiell avis, partiorgan og ofte regjeringsorgan. Men det betød ikke nødvendigvis at de var underkastet partikontroll: resultatet kunne bli uforutsigbar og levende journalistikk og portrettkunst, formidlet fra den viktigste arenaen for utformingen av Norges fremtid. Selv politiske motstandere lot seg begeistre, Knut Bøckman i *Morgenbladet* skrev at Tore Nilsen «som intervjuer og portrettør tellet med blant de fremste i norsk presse, og signaturen 'toni' ble et kvalitetsstempel». Det skyldtes ifølge Bøckman «en briljant intelligens, et skarpslepent vidd, en evne til ironi som han ikke minst lot gå ut over seg selv».

Boken *Politiske portretter* av Tore Nilsen/Finn Graff (Oslo, 2020) kan bestilles ved henvendelse til forfatteren, havard.friis.nilsen@hiof.no

Noter

1 Se omtale av dette stuntet til Arne Hestenes i Mediehistorisk Tidsskrift nr. 33, red. anm.

Abstracts

Can Media History Shed New Light on the Environmental and Climate Crisis?

Henrik G. Bastiansen

The environmental and climate crisis has become the biggest and most important social issue of our time. Climate change receives a lot of attention in the media, and the topic is overwhelming for many of us. Therefore, we need knowledge about when and how the media started to focus on environmental and climate questions: Where did this kind of media material come from – and how has it grown in the media over time? Who began focusing media attention on these issues? And what specific cases have been important? In short: what is the media history of the contemporary environmental and climate crisis? For the Norwegian Broadcasting Corporation (NRK), it goes all the way back to the Norwegian television news of the 1960s, and NRK's thematic evening on air pollution in 1970 is also seen as a turning point. From there, historical lines extend forward to television journalist Bjørn Nilsen and his major international TV documentary 'Oil' (1986), as well as television journalist Petter Nome's TV documentary 'The Year 2048' (1988) and Professor Terje Tvedt's two international TV documentaries 'A Journey through the History of Water' (1997) and 'The Future of Water' (2008). These cases are supplemented by quantitative studies of the news coverage of environmental issues in the Norwegian press, using the digital tool NB N-gram. The article concludes that contemporary issues like this also need a media historical treatment, using both classically historical methods and new, digital ones.

Keywords: *environment and climate in the media, the media history of the environmental crisis, air pollution on Norwegian television, Bjørn Nilsen, Terje Tvedt, press historical IT analysis of environmental news coverage, the IT tool NB N-gram.*

Cautious Scientists and Engaged Journalists 1959–1988: The first 30 Years of the 'Greenhouse Effect' in Norwegian Newspapers

Lars Sandved Dalen

It is over 55 years since anthropogenic global warming became publicly known in the United States. To what degree did this insight form a part of public discourse, and how was it communicated to the public? A search for the term 'greenhouse effect' in the Norwegian national daily newspapers *Aftenposten, Dagbladet*, and *VG* during 1959–1988 resulted in 2859 hits, with the largest proportion—1735 hits—in *Aftenposten*. Altogether 44 per cent was journalistic material, and 17 per cent opinion pieces and letters to the editor. Around 3–4 per cent of the occurrences of the search term 'greenhouse effect' stemmed from an op-ed written by a researcher or scientist. The results show that knowledge about anthropogenic climate change was conveyed to a Norwegian newspaper-reading audience already during the 1960s. However, despite some clear signs, the climate scientists and meteorologists were cautious. The journalists were bolder in their warnings about the grave dangers posed by the continued combustion of fossil fuels.

Keywords: *op-ed, science communication, climate change, greenhouse effect, NB n-gram*

It is all about humans—photographic climate change in Arbeiderbladet 1948 to 1997

Thale Sørlie

This article investigates how photography depicts climate change in the Norwegian newspaper *Arbeiderbladet* between 1948 and 1997. It asks: How is climate change perceived through the photographs? What

understanding of climate change emerges from these depictions? Photographic climate change slowly begins to appear in the columns during the post-war era, before reaching a peak in 1989. Its presence remains at a stable high in the 1990s. Climate change becomes newsworthy with the shift from a natural phenomenon with overall positive effects, to man-made, global changes with potential catastrophic consequences. The impact of the photographs accompanying the news stories about climate change from 1948 to 1997 is unequivocal. It is all about humans. It is humans who are the cause, who advocate for increased knowledge and the need for action, and who drive the discussion about what actions are needed.

Keywords: *Photography, climate change, newspapers, visual communication*

The Mardøla protest(s) A local retelling of one of Norwegian history's most important environmental protests

Ingrid Fadnes

This article provides an in-depth investigation of one of the most important nature-conservation and environmental campaigns in Norwegian history. The Mardøla protest during the summer of 1970 is described as a media-happening, but also a game-changer in Norwegian environmental history. The article emphasises and reveals the local engagement in the Mardøla protest and is based upon interviews and an examination of the coverage by two local newspapers. The main point of the article is the extensive and creative participation of the local people, and how an expansion of the storytelling about the action can make it more relevant to today's nature-conservation and environmental movement.

Keywords: *Environmental protest, civil disobedience, ecophilosophy, Arne Næss, Sigmund Kvaløy Setreng, hydroelectric power, renewable energy, Mardalsfossen*

The divergent forces in 'the green transition'—five discourses from 2014 to 2018: Will they be of continued use in the time of climate crisis?

Marte Veimo and Andreas Ytterstad

The term 'the green transition' has characterised the Norwegian public debate in recent years. According to the media database A-tekst it was first introduced in a Norwegian newspaper in late 2013, and up until the summer of 2020 the term has been used 13 600 times. By analysing editorial opinions and public comments in the newspapers, we find that the term made an impact at the heart of both Norwegian politics and economics during the oil crisis around the year 2015. But if the debaters at that time agreed that the green transition is crucial, it was far from clear what it involves.

An analysis of editorial opinions and public comments in the newspapers *Dagsavisen, Nationen, Vårt Land, Klassekampen, Aftenposten, VG* and *Dagbladet* reveals five main discourses. The 2020 debates on the crisis package for the oil industry have triggered some of these discourses: the oil discourse, the 'measures' discourse and maybe also the slightly cynical tone of the discourse we call 'everybody talks about the green transition'.

In this article we assess the potential for change in the green transition, and ask whether the term is such that it will be of continued use in in the 'time of climate crisis', characterised by school strikes and climate lawsuits.

Keywords: *The green transition, climate crisis, normativity, opinion journalism, critical discourse analysis*

What does it mean to pay attention to future generations?

Marianne Takle

Concerns for future generations have been increasingly used as justification for legal and political measures since the early 1970s. Behind this are concerns that current generations are passing on irreversible environmental damage or significant financial debt to future generations. What does it mean when legal and political measures are justified on the basis of concerns for future generations? What consequences can such concerns have for today's political decisions? Academic contributions on the topic of future generations show the complexity and tensions that arise when one takes into account future generations. While these provide analytical approaches that are useful for understanding what these concerns entail, three concrete examples show the practical consequences this may have for current political decisions: UN Agenda 2030, the Norwegian Constitution's protection of future generations' access to a natural environment and the legitimation of the Norwegian Petroleum Fund.

Keywords: *Future generations, environmental degradation, UN Agenda 2030, Constitution Article 112, the Norwegian Petroleum Fund*

In search of 'Swedishness' and 'the people' in the Christmas magazine SMÅLÄNNINGENS JUL during WWII

Eva Åsen Ekstrand

Abstract: The meanings of the concepts 'Swedishness' and 'Swedish', as well as 'the people', have changed historically in the media and in the general debate. In this study of the annually published magazine *Smålänningens Jul* (1924–), I examine how the concepts were presented in its first thirty years, with an emphasis on the war-time period. The study is limited to a visual and intertextual analysis of the covers and the Christmas poems. The conclusion is that 'a Swede' is portrayed as a person who preferably comes from the region of Småland, which is perceived as archetypal of the country of Sweden. Swedes are free, honest and hardworking, and celebrate Christmas in the countryside, not in the city. At Christmas time, 'the people' preserve their family traditions before the celebration of the birth of Jesus. The times of unrest and WWII are described as a distant catastrophe. The warring countries are not mentioned, nor are the causes of the war. Max Weber's heuristic construction of an ideal type is proposed as a tool for examining these concepts in the media today.

Keywords: *Christmas magazine, Smålänningens Jul, Swedishness, intertextuality, WWII.*

Om bidragsyterne

Karsten Alnæs er utdannet filolog med nordisk hovedfag fra 1963. Han har arbeidet i den videregående skolen i Valdres og på Nordstrand, og som lærer på Norsk Journalisthøgskole fra 1970 til 1976 og fra 1987 til 1989. Han har arbeidet som filmkritiker i *Film & Kino* fra 1971-1985 og som frilanser i *VG, Arbeiderbladet* og *Aftenposten* i flere perioder. Han var ansatt som kulturredaktør i *Dagbladet* fra 1986 til 1991, og senere som frilanser i samme avis. Alnæs er forfatter og har skrevet en rekke skjønn- og faglitterære bøker.

Henrik G. Bastiansen er leder i Norsk Mediehistorisk Forening og professor i medievitenskap ved Høgskulen i Volda. Bastiansen har flere ganger kommet inn på miljøemner i sin forskning, men artikkelen «Kan mediehistorien kaste nytt lys over miljø- og klimakrisen?» i dette nummeret er første gang han gjør dem til hovedsak. Bastiansen har ellers publisert mange studier av norske medier. Han tok doktorgraden ved UiO i 2006 og er medforfatter av læreboken *Norsk mediehistorie* sammen med Hans Fredrik Dahl. For tiden arbeider han med FoU-prosjektet «Exploring Digital Media History», som undersøker hva digitaliseringen av medienes arkiver vil få å si for det mediehistoriske fagfeltet.

Lars Sandved Dalen er biolog, og har ph.d. i økologisk plantefysiologi. Han har studert hvordan trærne tilpasser seg klimaendring, og arbeider som forskningskommunikator ved Norsk institutt for bioøkonomi (NIBIO). I 2018 ga han ut boken *Den fantastiske skogen* sammen med John Yngvar Larsson (Pax). Lars Sandved Dalen holder for tiden på med en mastergrad i journalistikk/ sakprosa ved OsloMet.

Eva Åsén Ekstrand disputerade 2007 på den socialdemokratiska kvinnotidskriften *Morgonbris* och dess legendariska redaktör Kaj Andersson på 30-talet. Har undervisat Medie- och kommunikationsvetenskap och Miljökommunikation sedan 80-talet i Sverige vid Högskolan Sundsvall/Härnösand, (numera Mittuniversitetet) och Högskolan i Gävle. Är numera frilansande senior, sedan 2019 knuten till University of KwaZulu-Natal i Sydafrika.

Ingrid Fadnes er journalist, dokumentarist, oversetter og medlem av forskergruppene Miljø, medier og samfunn (MMS), samt Medier, krig og konflikt (MEKK) på Institutt for journalistikk og mediefag, OsloMet. Hun har en master i latinamerikanske studier fra Universitetet i Oslo, og hun har bodd og arbeidet i Latin-Amerika i ti år. Hun lager film og radiodokumentarer fra Latin-Amerika, Norge og Sápmi med et fokus på natur og miljø, urfolk, sosiale bevegelser og feminisme. I 2020 laget hun radiodokumentaren «Slaget om fossen» om Mardøla-aksjonen for NRKs «Hele Historien».

Birgitte Kjos Fonn er professor i journalistikk ved OsloMet og redaktør for *Mediehistorisk Tidsskrift*. Hun er dr.philos. fra Universitetet i Oslo (UiO) på en avhandling om pressehistorie, og er ellers utdannet ved UiO og London School of Economics. Fonn er en av lederne for forskergruppen Media Narration (MNG, tidligere Index) og ansvarlig for Sakprosa fordypning på MA-graden i Medieutvikling ved OsloMet, der blant annet faget mediehistorie inngår. Fonn har skrevet en rekke arbeider om både historiske og samtidige mediespørsmål.

Erling Kjekstad er fra en gård i Lier, og har «i alle år» vært tilknyttet avisa *Nationen*, der han begynte som stortingsmedarbeider i 1977. I perioden 1983–2013 var han skiftevis redaksjonsekretær/ nyhetsredaktør/ sjefredaktør/ politisk redaktør/ kommentator. Han er fortsatt spaltist i avisa. I åra som politisk redaktør/ sjefredaktør (1986–2002 og 2005–2009) spilte han en sentral rolle i utformingen av *Nationens* linje. Kjekstad

studerte statsvitenskap og historie ved Universitetet i Oslo. Han er *Nationens* «hus-historiker» og har skrevet artikkelserier i forbindelse med avisas 90- og 100-års-jubileer.

Anja Marken er arealplanleggar i Aurland kommune. I 2017 tok ho mastergraden i Culture, Environment and Sustainability ved Senter for utvikling og miljø, Universitetet i Oslo. Masteroppgåva har tittelen *Reframing climate change communication in the Norwegian west coast media. What are the framing patterns in the «oil rich» west coast, how do they affect the readers, and what can we learn from the journalists.*

Håvard Friis Nilsen er professor i samfunnsfag ved Høgskolen i Østfold. Han har vært redaktør for sakprosa i Cappelen Damm og Gyldendal Norsk Forlag, og grunnla forlaget Res Publica som han ledet som tankesmie i ni år. Han har utgitt flere bøker, og har også arbeidet som freelancejournalist for NRK og ulike aviser.

Thale Sørlie fotoarkivar og samlingsleder ved Norsk Teknisk Museum. Hun har en master i idéhistorie fra Universitet i Oslo om tidlig norsk fotohistorie, og er kandidat i fotografi fra Akademin Valand, Gøteborgs Universitet. Hun har kuratert flere utstillinger og skrevet om norsk fotohistorie, senest om portretter og fysisk antropologi i antologien *Faces between fact and fiction* (2019). Sørlie leder det pågående Kulturrådstøttede forskningsprosjektet «Norsk fotohistorie fra 9. april 1940 til 22. juli 2011», der arbeidet med klima og fotografi inngår.

Marianne Takle er forsker ved NOVA, OsloMet. Hun er statsviter med doktoravhandling om tysk innvandringspolitikk og postdoktorarbeid om innvandrerorganisasjoner i Oslo. Takle har forsket på sammenhengen mellom velferd og migrasjon på lokalt, nasjonalt og europeisk nivå. For tiden arbeider hun med et forskningsprosjekt om solidaritet med fremtidige generasjoner.

Marte Veimo er frilansjournalist. Høsten 2020 fullførte hun mastergraden i journalistikk ved OsloMet. I masteroppgaven, som bærer navnet *«Alle snakker om det grønne skiftet»—Men når vi skal vi ta den normative debatten om vekst?* har hun undersøkt hvordan begrepet «Det grønne skiftet» har blitt brukt i samfunnsdebatten i løpet av de siste årene.

Andreas Ytterstad er førsteamanuensis i medier og kommunikasjon ved OsloMet, der han hvert år siden 2014 har holdt kurs i klimajournalistikk. Avhandlingen hans handlet om dekningen av norsk klimapolitikk i mediene, som han fortolket gjennom gramscianske briller. Hans forskning etter doktorgraden inkluderer flere arbeider om klimakommunikasjon, både knyttet til journalistrollen, urbefolkningskunnskap og fagbevegelsen. Ytterstad er leder av Concerned Scientists Norway, og en av initiativtagere til den årlige konferansen og alliansen som heter Broen til framtiden. I 2018 var han også programleder for en TV serie på NRK Kunnskapskanalen om Broen til framtiden.

For forfattere og fagfeller

Forfatterveiledning for Mediehistorisk Tidsskrift

Mediehistorisk Tidsskrift er Norges eneste mediehistoriske tidsskrift. Det har åpen publisering etter open access-prinsippet, er fagfellevurdert og gir publikasjonspoeng på nivå 1.

Mediehistorisk Tidsskrift tar imot alle typer manuskripter av mediehistorisk interesse. I tillegg til det fagfellevurderte, vitenskapelige stoffet tar vi blant annet imot debattstoff, bokanmeldelser, intervjuer og essays, samt stoff til spalten «Medieminner».

Vi opererer etter «double blindfold»-prinsippet, hvilket vil si at forfattere og eksterne fagfeller ikke blir opplyst om hverandres identitet. Forfatterne vil bli bedt om å fjerne identifiserende referanser til eget arbeid og annen identifiserende informasjon i artikkelfilene før fagfellevurdering.

Rutine for innsendte manuskripter

- Redaktøren vurderer om et manus er aktuelt for tidsskriftet.
- Går manuset videre, kan redaktøren foreslå en viss omarbeiding før manuset blir sendt til fagfellevurdering.
- Redaksjonen utformer så en samlet vurdering basert på fagfellenes tilbakemelding. Hvis konklusjonen er at artikkelen bør publiseres, går manus så tilbake til artikkelforfatteren for eventuell revidering.
- Ferdig tekst returneres til redaksjonen.
- Teksten språkvaskes.
- Språkvasket versjon sendes artikkelforfatteren for godkjenning. Etter dette er det bare anledning til å gjøre mindre endringer i teksten.

- Godkjent språkvask blir brukket om til tidsskriftsider. Herfra tar redaksjonen seg av korrekturrundene.
- Unntaksvis kan nye fagfeller bli trukket inn i vurderingen. Det er redaksjonen som tar den endelige beslutningen om artikkelen skal publiseres.

Krav til manuskriptet

Manuskripter sendes i Word-format (ikke pdf) på e-post til birgitte@oslomet.no

En artikkel bør være mellom 6000 og 10000 ord. Inkludert figurer, tabeller, noter og litteraturhenvisninger bør den som hovedregel ikke overstige 30 A4-sider (regnet ut fra halvannen linjeavstand, 12 punkt skriftstørrelse).

For andre bidrag, f.eks. essays og debattstoff, avtales omfanget for hvert enkelt tilfelle.

Referansestilen er (fra nr. 1 2021) APA 6th edition med noter. Manusene leveres med fotnoter, som av layoutmessige hensyn gjøres om til sluttnoter før publisering. I dette systemet brukes notene blant annet til forfatternavn, årstall og eventuelle sidetall (eksempel: Gripsrud 2017: 299), samt kortversjoner av f. eks. arkiv- og avisreferanser. Fotnotene kan også brukes til andre nødvendige opplysninger.

Titler på bøker, aviser og tidsskrifter o.l. settes i kursiv i brødteksten.

Noen vanlige referansetyper

Noen av de vanligste referansetypene er beskrevet under. En mer detaljert veiledning til APA 6th tilpasset fotnoter, finnes her:
http://kildekompasset.no/referansestiler/apa-6th-tilpasset-fotnoter.aspx

Bøker: etternavn, fornavn som forbokstav med punktum, årstall i parentes, punktum, boktittel i kursiv, punktum, utgiversted, kolon,forlag, eventuell URL eller DOI-nummer.

Eksempel: Eide, M. og Myrvang, C. (2018). *Alltid foran skjermen. Dagbladet og det digitale skiftet.* Oslo: Universitetsforlaget.

Kapitler i bøker: etternavn, fornavn som forbokstav med punktum, årstall i parentes, punktum, kapittelnavn, punktum, boktittel i kursiv, komma, sidespenn, punktum, utgiversted, kolon, forlag

Eksempel: Gripsrud, J. (2017). 1890-1940. Massenes tidsalder. I J. Gripsrud (red.), *Allmenningen. Historien om norsk offentlighet,* s. 228-301. Oslo: Universitetsforlaget.

Artikler: etternavn, fornavn, årstall i parentes, punktum, artikkeltittel, punktum, tidsskriftets navn i kursiv, årgang i kursiv, nummer i parentes, sidespenn, punktum, eventuell URL eller DOI-nummer. Hvis ikke tidsskriftet oppgir årgang, sløyfes det.

Eksempel: Rasmussen, T. (2019). Offentlig mening som politikkens omverden, 2000-2020. *Mediehistorisk Tidsskrift 16*(2), 32-64.

Mediereferanser: Mediereferanse i fotnotene, f. eks. avis: Avisnavn, dato, årstall, ev. sidetall

Eksempel på mediereferanse i fotnoter: Sandefjords Blad, 12. september 1983, s. 1

Samme mediereferanse i litteraturlisten: Avisnavn, år og dato i parentes, punktum, tittel, sidetall.

Eksempel: Sandefjords Blad (1983, 12. september). Vi stemmer Høyre i Sandefjord, s. 1

Merk at vår konvensjon når det gjelder aviser skiller seg marginalt fra APAs, siden vi mener det også er nødvendig å ha med avisdato i notene (APAs kortversjon er avisnavn, årstall, sidetall). For avisreferanser med forfatter, andre medietyper eller kildetyper som ikke er dekket her, refererer vi til veiledningen på http://kildekompasset.no/referansestiler/apa-6th-tilpasset-fotnoter.aspx

Arkivreferanser:

Kildekompasset har ikke egen angivelse for arkivreferanser, men vi foreslår denne varianten:

Arkivreferanse i fotnotene: Arkivdokument, ev. dato og avsender, arkiv

Samme arkivreferanse i litteraturlisten: Arkivnavn. Arkivdokument, dato, avsender. Nærmere angivelse (boks, mappe, pakke etc.)

Eksempel: Samme arkivreferanse i litteraturlisten, eksempel: Statsarkivet, Norsk Journalistskole (SAO/NJ). Årsmelding for 1965-66, boks 0001.

Følgende legges ved manuskriptene, senest ved innlevering av siste versjon:

- et sammendrag på 50–150 ord, både på norsk (eventuelt dansk eller svensk) og engelsk. Det engelske sammendraget skal også ha tittel.
- tre–fem emneord, både på norsk (eventuelt dansk eller svensk) og engelsk
- et forfatterportrett
- en kort forfatterbyline (vanligvis: navn, arbeidstittel, arbeidssted og e-postadresse)
- en forfatteromtale (maks 400 tegn med mellomrom)
- bilder/illustrasjoner/faksimiler til teksten eller forslag til slike, samt forslag til bildetekster med all nødvendig informasjon om illustrasjonen. Forfatterne må selv innhente tillatelse til å gjengi illustrasjonene. Tidsskriftet har ikke anledning til å betale for bruk av bilder, og er avhengig av å finne illustrasjoner som kan brukes fritt.

Mediehistorisk Tidsskrift tar bare imot originalmanus. Vi forutsetter at manuskripter ikke er sendt til vurdering hos av andre tidsskrifter mens det er i en redaksjonell prosess i *Mediehistorisk Tidsskrift*, eller at det har vært publisert andre steder på andre språk. Som digitalt tidsskrift gjør vi oppmerksom på at vi rutinemessig er nødt til å screene bidrag for plagiat.

Det forutsettes at artikler som vurderes i *Mediehistorisk Tidsskrift,* følger de etablerte etiske retningslinjene for samfunnsvitenskap, humaniora, juss og teologi: https://www.forskningsetikk.no/retningslinjer/hum-sam/forskningsetiske-retningslinjer-for-samfunnsvitenskap-humaniora-juss-og-teologi/

For medforfatterskap gjelder *Vancouverreglene for praktiske og etiske retningslinjer for forfattere,* https://www.forskningsetikk.no/ressurser/fbib/lover-retningslinjer/vancouveranbefalingene/

*Mediehistorisk Tidsskrift*s forfattere beholder opphavsretten til sin tekst, men samtykker altså i at den publiseres under de betingelsene som ligger i lisensen Creative Commons CC BY-NC 4.0

Mediehistorisk Tidsskrift har ingen avgifter for redaksjonell vurdering eller publisering, eller leserbetaling.

Til fagfellene

Mediehistorisk Tidsskrift setter stor pris på det arbeidet som gjøres av eksterne fagfeller. Dette utføres som standard etter «double blindfold»-prinsippet, der forfatter og leser er anonymisert for hverandre. Vi har ikke noe standard-skjema for fagfellevurdering, men ber fagfellenes tilbakemelding munne ut i en av fire anbefalinger til redaksjonen:

- Artikkelen aksepteres som den er.
- Artikkelen aksepteres med nærmere angitte endringer.
- Artikkelen aksepteres ikke slik den nå foreligger, men kan vurderes på nytt dersom den blir vesentlig omarbeidet.
- Artikkelen aksepteres ikke.

Tidligere utgaver

Årgang 1:
Nr. 1/2004
Arnhild Skre: «I dag må ingen sitte hjemme». Presse og partilojalitet 1957–1973.

Nr. 2/2004
Øystein Sande m. fl.: Agitasjon og opplysning

Nr. 3/2004
Else-Beth Roaldsø: Å skrive i motvind. Ruth Thomsen og Stavanger Aftenblad.
Hallvard Tjelmeland: Aviser som historisk kjelde

Årgang 2:
Nr. 4/2005
Norhild Joleik: Albert Joleik – bladstyrar i brytingstid

Nr. 5/2005
Div. forfattere: 1905 – Nu gjælder det at holde kjæft

Årgang 3:
Nr. 6/2006
Anne Hege Simonsen: De der ute– vi her hjemme. Utenlandsdekningen i tre norske aviser 1880–1940
Jo Bech-Karlsen På sporet av en glemt stil. Litterær journalistikk på 1950-og 60-tallet

Nr. 7/2006
Tor Are Johansen: «Trangen til læsning stiger, selv oppe i Ultima Thule». Aviser, ekspansjon og teknologisk endring ca 1763–1880

Årgang 4:
Nr. 8/2007
Guri Hjeltnes (red): «Har de ikke journalister i Aftenbladet lenger når de sender et kvinnfolk?» Kjønnsperspektiv på pressehistorien

Nr. 9/2007
Tor Are Johansen: Hett bly og raske presser. Teknologisk endring i norsk avisproduksjon

Årgang 5:
Nr. 10/2008
Sidsel Meyer: Så brøt stormen løs. Debatten om beredskapslovene høsten 1950.
Bernt Ove Flekke: Eit historisk blikk på «Hele Norges sportsavis»

Årgang 6:
Nr. 11/2009
Henrik G. Bastiansen: Lojaliteten som brast. Partipressen i Norge fra senit til fall. 1945-2000

Nr. 12/2009
Sigurd Høst: Mye mer enn Akersgata. Norsk pressestruktur 1945 –2009. Navneendring til Pressehistorisk tidsskrift f.o.m. 11.6.2010

Årgang 7:
Nr. 13/2010
Div. forfattarar: Nordisk presse under andre verdskrigen

Nr. 14/2010
Ivar Andenæs: Halden Arbeiderblad – den siste partiavis
Arnhild Skre: «En kostbar og farlig tid». Vestvendingen i norsk presse 1947–1949

Årgang 8:
Nr. 15/2011
Leiar: 22/7 – eit pressehistorisk vendepunkt?
Birgitte Kjos Fonn: Da venstresiden ville lage DU-journalistikk
Henrik G. Bastiansen: Portrett av TV-kritikeren Sverre Evensen

Nr. 16/2011
Tor Are Johansen: Orkla Media 1983 –2006.
Et medieselskap i konserndannelsen og eier – konsentrasjonens epoke

Årgang 9:
Nr. 17/2012
Maria Utheim: Engebret-bevegelsen
Peter Larsen: Bergens Tidendes første redaktør

Nr. 18/2012
Rune Ottosen: Pressemannen Johan Falkberget
Jo Bech-Karlsen: Referatets død og intervjuets seier

Årgang 10:
Nr 19/2013
Tor Are Johansen: Et produksjonssystem i støpeskjeen. Teknologiutvikling i norske aviser 1940 –2010

Nr 20/2013
Elisabeth Eide og Else-Beth Roalsø: Kriminelle, kulturelle, kapable kvinner
Birgitte Kjos Fonn: Ukebladene i 1913
Ragnhild Mølster: «Redaktrices». Kvinnelige redaktører frem til 1913
Gerd von der Lippe: Nanna With – et tilbakeblikk på sportsjournalistikk

Årgang 11:
Nr 21/2014
Hans Fredrik Dahl: Partipressen i Norge – fra utvikling til avvikling
Henrik G. Bastiansen: Fra konflikt til konsensus? Partipressens fall
Birgit Røe Mathisen: Fra partipresse til lokalisme, lokal journalistikk

Nr 22/2014
Rune Ottosen: Pressen og ytringsfrihtens vilkår ved og etter utbruddet av første verdenskrig
Anne Hege Simonsen: Den første verdenskrig i to norske aviser
Hans Christian Erlandsen: Rowland Kenney, britisk påvirkningsagent
Nils E. Øy: Jubileumsutstillingen 1914

Årgang 12:
Nr 23/2015
Ruth Hemstad: Propagandakrigen om Norge i europeisk presse
Odd Arvid Storsveen: Aviser som politiske aktører på 1800-tallet
Marthe Hommerstad: Politisk debatt mellom dannede elite og bøndene
Håkon Harket: 1814 og jødenes utestengelse fra Norge
Nils. A. Øy: Er slangene i § 100 borte etter 200 år

Nr 24/2015
Masoud Haidari: Når blir jeg norsk i medienes øyne?
Cora Alexa Døving: Historiens grep om samtiden
Harald Syse: Norsk presses dekning av antijødisk politikk
Margareth A. van Es: Bildet av «muslimske kvinner» i Aftenposten

Årgang 13:
Nr 25/2016
Per Overrein og Roar Madsen: Om avviklingen av partipressen
Henrik G. Bastiansen og Hans Fredrik Dahl: Svar til Overrein og Madsen.
Gudleiv Forr: Dagbladets løsrivelse fra Venstre.
Rune Ottosen: Unntakstilstanden i Trøndelag i oktober 1942
Kathrine Geard: Skjult kamp for det frie ord under krigen

Nr. 26/ 2016:
Rolf Werenskjold: Norges første lydfilmavis
Birgitte Kjos Fonn: Journalisten Vilhelm Aubert
Rune Ottosen: Klimajournalistikk under valget 2013 med historisk bakgrunn

Navneendring til Mediehistorisk Tidsskrift f.o.m. 1.9.2016.

Årgang 14:
Nr. 27/ 2017:
Østein Pedersen Dahlen: UDs hemmelige pressekontor
Rolf Werenskjold: Haakon Lie som filmskaper
Magne Lindholm: Norges første statlige PR-kampanje
Ole Bjørn Rongen: Bokseropprøret i Kina i 1900

Nr. 28/ 2017:
Åsmund Egge: Fra revolusjonsbegeistring til brobygging
Rune Ottosen: Revolusjonsfrykt og klassekamp
Birgitte Kjos Fonn: Revolusjon og folkelesning
Roy Krøvel: Garborg, Uppdal og revolusjonen
Kristian Steinnes: Sigurd Simensen, avismann og agitator
Gudleiv Forr: Karl Johanssen, liberaler blant kommunister

Årgang 15

Nr. 29/2018
Trygve Svensson: Ludvig Holbergs retorikk
Henrik G. Bastiansen: Berlinmurens fall i norske medier
Anders Gjesvik: Dekningen av homofile på 1950-tallet

Nr. 30/2018
Henrik G. Bastiansen: Fra analog til digital mediehistorie
Eivind Røssaak: Når nasjonens hukommelse digitaliseres: Kulturens ubevisste vender tilbake
Frode Weium: Inskripsjon og digitalisering
Om fonografens tidlige historie
Nina Bratland: Fotoalbum: Digital praksis og prøvelse
Magne Lindholm: Hva skjer med arkivene når de blir digitalisert?
Henrik G. Bastiansen: Hvordan skal vi plassere internett i mediehistorien?
Hans Fredrik Dahl: Bok: Krigsdrama i eksil
Gudleiv Forr: Bok: Krigsdrama i eksil
Rune Ottosen: Bok: Gatekeeper med stor makt
Birgitte Kjos Fonn: Bok: Rikholdig Presshistorisk Årsbok

Årgang 16:

Nr. 31/2019
Turid Borgen: Kampen om kontroll En casestudie av prosjektet «Redaksjonell posisjonering 15» anno 2012
Paul Bjerke: Bond eller Smiley i nordisk spionjournalistikk?
Per Overrein/Roar Madsen: Om partipressens korporative system – et søkelys på seks høyrepresseaviser
Henrik G. Bastiansen: Hvordan skal vi plassere World Wide Web i mediehistorien?
Audgun Oltedal: Grave i gener

Nr. 32/2019
Gudmund Hernes: Det medievridde samfunn 2.0
Terje Rasmussen: Offentlig mening som politikkens omverden, 2000–2020
Rune Ottosen: Fra kald krig til «out of area»-strategi
Anne Krogstad: Den medievridde kultureliten
Paul Bjerke/Birgitte Kjos Fonn: Er journalistikken venstrevridd?
Cristine Myrvang: Stormens øye. Om forsøket på å stabilisere Dagbladets nyere historie

Årgang 17:

Nr. 33/2020
Siri Hempel Lindøe: Den norske TV-aksjonen i historisk perspektiv
Henrik G. Bastiansen: Mediehistorie 2.0 og behovet for en ny filologi
Roar Madsen/Per Overrein: «– Vi stemmer Høyre i Sandefjord». Høyreaviser i valgkamp
Morten Haave: Norsk arbeiderbevegelse og «pengejødene»

Fra desember 2018 er alle årgangene av Mediehistorisk Tidsskrift tilgjengelige på medietidsskrift.no

Tidligere utgaver av Pressehistoriske skrifter/Pressehistorisk tidsskrift utgitt til og med 2014 koster mellom 75 og 150 kroner og kan bestilles hos Norsk Mediehistorisk Forening ved Ragnhild Holmen. Send nummeret på utgaven og antall sammen med bestillers navn og adresse til rh@mediebedriftene.no.

Miljø- og klimakrisen er et av de største samfunnsspørsmål i vår tid. Derfor trenger vi kunnskap om den mediehistorie dagens miljø- og klimakrise har. I dette nummeret tar vi blant annet for oss noen dypdykk fra NRKs historie når det gjelder klima og miljø, «drivhuseffekten» i *Aftenpostens*, *Dagbladets* og *VGs* spalter i 1950-, -60- og -70-årene, og hvordan klimaendring er blitt skildret fotografisk i *Arbeiderbladet* mellom 1948 og 1997.

Mardøla-aksjonen sommeren 1970 er videre en av norgeshistoriens viktigste og mest markante natur- og miljøvernaksjoner. Oppdemmingen av Mardalsfossen, Nord-Europas høyeste fossefall, sto i sentrum for en rekke aksjoner både våren og sommeren 1970, og var med å legge grunnlaget for dagens miljøbevegelse.

Spoler vi frem til 2000-tallet, ser vi at begrepet *det grønne skiftet* i løpet av de siste årene har vært med å prege samfunnsdebatten. Gjennom å studere meningsinnhold i avisene ser vi at uttrykket fikk sitt gjennomslag i sentrum av både politikken og i norsk økonomi under oljekrisen rundt år 2015. Men om debattantene på det tidspunkt var enige om at det grønne skiftet er nødvendig, var det langt fra klart hva det grønne skiftet innebærer, og spørsmålet er hvordan uttrykket vil klare å ta opp i seg kommende konflikter i tiden som følger.

Vi spør også hva det innebærer å ta hensyn til fremtidige generasjoner. Dette er i økende grad blitt trukket inn som begrunnelse for juridiske og politiske tiltak siden begynnelsen av 1970-tallet, og bak ligger bekymringen for at dagens generasjon overfører irreversible miljøødeleggelser eller betydelig økonomisk gjeld til kommende generasjoner. Men hvilke konsekvenser får et slikt hensyn for dagens politiske beslutninger og for den politikken som blir ført?

Mediehistorisk Forening finnes på *facebook.com/mediehistorisk*

Mediehistorisk Forening finnes på twitter på *@Mediehistorisk*

ISSN 2464-4277

Norsk Mediehistorisk Forening

www.medietidsskrift.no